

**Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování**

Barokní knihovna v Odrách

BcA. Lucie Janáčková

**Diplomová práce
2013**

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Janáčková**
Osobní číslo: **R10028**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace děl písemné kultury**
Název tématu: **Barokní knihovna v Odrách**
Zadávací katedra: **Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Teoretická část: V úvodu diplomové práce studentka stručně postihne historii děkanátu v Odrách. Dále se bude zabývat vznikem a historií samotné děkanské knihovny. Součástí práce bude i provedení podrobného průzkumu knižního fondu knihovny. Praktická část: Komplexní restaurování prvotisku "Sermones de laudibus sanctorum" z roku 1490, z fondu děkanské knihovny v Odrách. Studentka po zdokumentování stavu objektu před restaurováním provede komplexní průzkum knihy, na jehož základě stanoví koncept zásahu a navrhne jednotlivé restaurátorské kroky. Postup prací podrobně písemně a fotograficky zdokumentuje.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ĐUROVIČ, M. a kol. **Restaurování a konzervování archiválií a knih.**
Praha-Litomyšl: Paseka 2002 MARTINEK, R., OPPELTOVÁ, J. a kol.
Záchrana a inventarizace drobných církevních fondů. Archiválie, knihy, notový materiál a liturgické textilie. Olomouc, 2008 SLOVIK, R. **Knihovna Františkánů v Moravské Třebové v kontextu klášterních knihoven v českomoravském pomezí.** Univerzita Pardubice FF. Diplomová práce. Pardubice, 2011 VOIT, P. **Encyklopedie knihy, Praha, 2006**

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Radomír Slovik

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Datum zadání diplomové práce: **30. října 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **16. srpna 2013**

Ing. Karol Bayer
děkan

L.S.

Mgr. Radomír Slovik
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 23. května 2013

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vytvořila samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/ Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odstavec 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Litomyšli dne 1. 4. 2013

BcA. Lucie Janáčková

Poděkování

Hlavní slova díky patří PhDr. Zdeňku Orlitovi, který mi umožnil práci s knižní sbírkou v Muzeu Oderska. Nebýt jeho ochoty a nadšení, tak by tato práce nevznikla. Zaslouží si obdiv za svůj přístup ke knihám (ale i ostatním uměleckým dílům) a snaze je zachovat pro příští generace.

Chci poděkovat všem, kteří mě během let mého studia podporovali. A to jak dobře míněnou radou, tak poskytnutím pomocné ruky v kritických momentech. Děkuji Mgr. et BcA. Radomíru Slovikovi za ochotu při vedení této diplomové práce. Za podporu, trpělivost, připomínky a hlavně pomoc v prvních momentech jejího vzniku, které mi připadaly nejtěžší. Dokáže srozumitelně předat své praktické zkušenosti druhým, což považuji za nejcennější, co jsem mohla v době studia na Fakultě restaurování získat. Panu Mgr. Jiří Kašemu, který také přispěl nemalou měrou ke vzniku této práce. Vždy dokázal člověka motivovat, aby začal přemýšlet nad věcmi v širším kontextu a logicky si je uměl odvodit nebo propojit. Díky Vám jsem získala větší přehled v historickém dění na našem území. Pod Vaším vedením jsem si vypěstovala silnější lásku k českému jazyku a ke studiu výtvarných i obecných dějin. Přátelům chci vzkázat své díky, protože mě vždy vyslechli a podrželi, když bylo potřeba. Jmenovitě: Petře Jánské, Radoslavu Bigošovi a Ivu Stříbnému. Hluboká úcta patří mé rodině za ochotu, víru a notnou dávku trpělivosti.

Anotace

Tato práce se věnuje zmapování problematiky průzkumu fyzického stavu knižních sbírek. Obecné zásady, které jsme sepsali, byly aplikovány na konkrétní barokní knihovnu děkanátu v Odrách. Ta je uložena v prostorách místního muzea. Byli jsme požádáni, abychom zhodnotili současný stav dochovaných knih a navrhli opatření, které by zahrnovalo vhodný způsob uložení. Určili jsme klimatické podmínky. Jednotlivé knihy jsme podrobně popsali, všechny údaje zaznamenali do formuláře, vytvořili fotodokumentace a navrhli způsob ošetření, byl-li její stav špatný. Nastínili jsme historický vývoj, žánrové a typologické složení knihovny. Vznikl soupis tisků. Završením prací bylo komplexní restaurování prvotisku: *Sermones de Laudibus Sanctorum* od Roberta Caraccioliho z roku 1490.

Klíčová slova

Barokní knihovna, knihovna, průzkum, historická knižní vazba, průzkumový formulář/list, katalogizační formulář/list, podmínky uložení, prvotisk, restaurování, děkanství.

Title

The Baroque library in Odry

Annotation

This thesis maps problematic of physical state examination of book collections. Hereby declared common principles were applied to baroque deanship book collection in Odra.

The collection is deposited in area of local museum. We were asked to evaluate current state of extant books and suggest measures that include appropriate manner of deposition. We determined climate conditions. We also described individual books in detail, written down all data in forms, created photo documentation and suggested manner of treatment in case of bad condition of book.

Historical progression, genre and typological composition of book collection were also outlined. List of prints was created. Culmination of work was a complex restoration of incunabula: *Sermones de Laudibus Sanctorum* from Robert Caraccioli from 1490.

Keywords

Baroque book collection, book collection, examination, historical book binding, examination sheet, conditions of storage, incunabula, restoration, deanship.

Obsah

1	Úvod	9
2	Děkanát v Odrách.....	13
2.1	Oderští faráři a pastoremé	14
2.2	Jmenný seznam farářů	15
3	Děkanská barokní knihovna v Odrách.....	17
3.1	Způsoby doplňování knižního fondu farních a děkanských knihoven	19
4	Žánrové zaměření tisků a rukopisů	21
4.1	Liturgické tisky	21
4.2	Tisky s náboženskou tematikou	24
4.3	Naučné tisky a beletrie	27
5	Významní autoři a tiskaři nacházející se v knihovně.....	29
6	Typologie knižních vazeb nacházejících se v děkanské knihovně.....	32
6.1	Popis pozdně gotických a renesančních knižních vazeb	34
6.2	Knižní vazby pocházející ze 17. a 18. století	45
6.3	Vazby vytvořené v 19. a 20. století.....	65
6.4	Seznam kreseb technických částí knižních vazeb	73
6.5	Vzorník papírů používaných v knižní tvorbě 17. — 20. století	74
6.5.1	Ukázky pokryvových a předsádkových papírů	76
6.5.2	Zdroj papírů použitých pro vzorník	78
7	Průzkum fyzického stavu knižních vazeb	80
8	Průzkumy fyzického stavu provedené studenty Fakulty restaurování v Litomyšli.....	82
8.1	Obsah průzkumového listu – formuláře.....	84
8.2	Tvorba formuláře pro děkanskou knihovnu v Odrách	88
8.3	Formuláře	90
9	Katalogizace knih	99
9.1	Tvorba katalogizačního listu	99
10	Podmínky pro vystavování tisků	106
10.1	Zásady pro vystavování.....	106
10.2	Seznam obrazového doprovodu.....	111
11	Vhodné podmínky pro uložení tisků	112
12	Výsledek průzkumu fyzického stavu barokní knihovny děkanátu v Odrách	118
13	Restaurování prvotisku z roku 1490	124
13.1	Identifikace.....	125
13.2	Typologický popis	126
13.2.1	Typologický popis knižní vazby	126
13.2.2	Typologický popis knižního bloku	127
13.2.3	Typografický popis	127
13.2.4	Grafická výzdoba	128
13.3	Popis poškození	129

13.3.1	Knižní vazba	129
13.3.2	Knižní blok	129
13.4	Návrh na restaurátorský zásah.....	131
13.5	Postup restaurátorských prací.....	133
13.6	Seznam materiálů a chemikálií.....	141
13.7	Textová příloha	143
13.7.1	Seznam textových příloh	143
13.8	Podmínky uložení	151
13.9	Obrazová příloha	152
13.9.1	Seznam grafických nákresů	152
13.9.2	Grafické nákresy	153
13.9.3	Seznam fotografií chybějících stran v prvotisku.....	157
13.9.4	Fotografie chybějících stran v prvotisku.....	158
13.9.5	Seznam fragmentů	164
13.9.6	Fragmenty	165
13.10	Fotodokumentace	169
13.10.1	Seznam fotografií.....	169
13.10.2	Fotografický doprovod	172
14	Soupis tisků a rukopisů	207
14.1	Soupis.....	208
15	Závěr.....	226
16	Poznámkový aparát.....	229
17	Literatura a prameny	231
18	Internet	234

1 Úvod

Možnost spolupráce s nově vznikající institucí mě přivedla na myšlenku vytvořit práci, která by sloužila jako ukázka pro budoucí restaurátory či historiky, kteří by se jednou potýkali s podobnou problematikou jako je úplné zpracování nově získaného fondu-knihovny.

Prvotní myšlenkou bylo napsat jakýsi návod pro studenty nižších ročníků. Text by měl sloužit k poučení pro všechny, kteří se chystají do průzkumu fyzického stavu knihoven a knižních fondů. Měl by obsáhnout co nejvíce úkonů, které se dají provést v rámci jejich zpracování. Měl by být srozumitelný laikům bez praktických zkušeností v oboru. Ambiciózně jsme si na začátku mysleli, že bude obsahovat naprosto vše i s veškerými variantami, které se běžně používají. Tím myslíme podrobné vysvětlení jednotlivých po sobě následujících kroků, které se provádějí hned po převzetí neznámé knihovny, její průzkum až po její správu. Jak ji popsat a zahrnout do sbírek muzea? Podle čeho můžeme zjistit co nejvíce informací o ní? Na tyto otázky jsme hledali uspokojivé odpovědi. Postupem času a po hlubším ponoření se do problematiky jsme si uvědomili, že naše přání bylo takřkajíc předimenzované. Ovšem ne každý záslužný čin by byl uskutečnitelný bez velkého nadšení, které nevyhnutelně postupem času uvadá. Umět se poprat s námětem, který Vám nabízí nesměrné množství cest a dokázat jej popsat v těch nejdůležitějších bodech, je nemalou výzvou.

Psaní jakékoliv odborné práce je jako vedení literární války na dvou frontách. V první se snažíme zuby nehty držet tématu a neuhnout od něj. Na druhé „bojujete“ se získanými informacemi. Musíte se umět popasovat s přemírou poznatků, vybrat z nich ty podstatné a srozumitelně je seřadit. Vytvořit takovou práci je běh na dlouhou trať a je pro ni nezbytná spolupráce s příslušnými odborníky. Některé části naší práce přesahují náplň studia restaurátorů-konzervátorů papíru a knižních vazeb a jsou úzce specializované na jiné vědní obory. Snad nalezneme dostatek shovívavosti u lidí z řad pracovníků knihoven a kodikologů, techniků a historiků.

Omezení, která jsme uskutečnili, se týkají reálných možností muzea, které spravuje námi prozkoumávanou knihovnu. Tím jsme se dostali k ryze praktickým informacím a vypustili jsme ty, které se týkají velkých institucí, jako jsou archívy, kde se nacházejí dokumenty přepočítávané na kilometry. Samozřejmě od toho se odvíjí i jejich potřeby. Nároky na celou budovu, úložné prostory a údržba jsou podstatně vyšší než u městského muzea spravujícího několik stovek svazků. Z toho důvodu se může zdát, že jsme v diplomové práci opomenuli zmínit některé údaje. Není tomu tak. Jsme si vědomi, že problematika, kterou se zabýváme, je velmi složitá. Cílem práce není poskytnout materiál pro veškeré instituce starající se o knižní fondy, ale snažíme se obsáhnout potřeby konkrétního institutu, pro konkrétní barokní knihovnu. Jednotlivá témata jsou jí

zpracována na míru. Návrhy na opatření jsou „šité“ na knihy, které se v ní nacházejí a ne na celé spektrum knižních vazeb, jež se vyskytují v průběhu staletí.

Pro dohledání historických informací o děkanství, které vzniklo na území Oder, bylo potřeba bádát ve Státním okresním archivu Nový Jičín. Zde byl odvezen materiál, který původně patřil samotnému děkanství. Nalezené informace jsme zužitkovali v kapitole *Děkanát v Odrách*, kde popisujeme historii města Oder a vznik samotného děkanátu. Dále získané informace využíváme v podkapitole *Oderští farní*. V městských knihách se také objevují údaje o děkanátu. Bohužel není všechno zpřístupněno veřejnosti. V tuto dobu je archiváři zpracována valná část archiválií, ale ne vše. Touto drobnou vadou na kráse jsme přišli o informace o několika dalších osobnostech, které jsme mohli čtenáři přiblížit. Velmi výraznou osobou je děkan Walter, který se zasloužil o pečlivě vedené záznamy děkanství, a dále položil základ barokní knihovny. Podrobnější údaje o něm ještě nejsou k dispozici. Rádi bychom se v budoucnu k jeho osobě vrátili a doplnili práci o zpracovaný životopis. Nedostatek faktografických údajů ze života jednotlivých kazatelů jsme se snažili vyvážit vytvořením *Jmenného seznamu oderských farních*, který je připojen k této kapitole. Informace o historii knihovny shrnujeme v kapitole *Děkanská barokní knihovna*. Během studia knižní kultury jsme došli k několika teoriím, jak mohla knihovna získávat významné staré tisky. O tyto domněnky jsme se podělili v podkapitole *Možné způsoby doplňování a snižování knižního fondu farních a děkanských knihoven*.

Ze žánrového hlediska jsme knihy rozdělili na liturgické, s náboženskou tematikou a naučné. Diplomovou práci jsme obohatili o slovník, který nám osvětlí, jaké druhy tisků spadají do jednotlivých kategorií a co všechno obsahují. Slovník a výsledek žánrového složení děkanské knihovny (to bylo zjištěno po dokončení průzkumu fyzického stavu tisků) jsme zveřejnili v kapitole *Žánrové zaměření tisků a rukopisů*.

Navázali jsme krátkou kapitolou o *Významných tiskařích a autorech nacházejících se v knihovně*. Knihovna obsahuje jeden prvotisk a unikátní vydání Flaviovy „*Židovské války*“ ze 16. století. Nepodařilo se nám dohledat stejné vydání historikova díla. Kontrolovali jsme seznamy starých tisků, které jsou dostupné na internetu v rámci České republiky, ale je možné, že se podobný výtisk najde v psaných seznamech zámeckých, farních aj. knihoven, které nejsou dostupné na internetu. Stejným postupem jsme dohledávali tituly, které jsme neuměli určit v průběhu prací na průzkumu fyzického stavu knihovny. Mezi tituly s náboženskou tematikou se vyskytují další skvosty, které by si zasloužily větší pozornost. Ovšem tuto činnost přenecháme někomu povolanejšímu.

Malý počet svazků nás přivedl k několika dalším činům. Jedním je vytvoření kapitoly týkající se *Typologie knižních vazeb nacházejících se v děkanské knihovně*, kde jsme si mohli dovolit vytvořit podrobnější záznam. Knihovna nezahrnuje veškeré typy knižních vazeb napříč staletími. Použitý pokryvový materiál bývá odlišný, ale pod různorodou vizuální stránkou je kolikrát tentýž systém výstavby. Základově se jedná jen o několik druhů, které se opakují. Mohli jsme si tedy dovolit učinit

pár nákrešů a pečlivěji popsat podobu knih. Pokryvy se slepotiskovou výzdobou jsou v malém zastoupení, proto jsme pořídili frotáže všech, které byly touto technikou ozdobeny. Jsou zde nakresleny také spony, štítky, rohové a středové kování, které se nacházejí na svazcích v knihovně. V jednom případě máme i frotáž ze zdobení štítku s průřezovou záchytkou. Všechno je k nahlédnutí v kapitole *Kresby technických částí knižních vazeb*. Za touto kapitolou následuje *Seznam obrázků*, kde je uvedením dokumentovaných tisků a jejich datací. V budoucnu je možno se dostat přímo do muzea a požádat o knihu k hlubšímu prostudování.

Během průzkumu fyzického stavu knižních vazeb nám prošel pod rukama každičký svazek. Zhodnotili jsme „pokryvové“ a předsádkové papíry. Výsledkem našeho snažení je malinký vzorník zušlechtěných papírů, které se na vazbách vyskytují. Konkrétně jsme kapitolu nazvali: *Vzorník papírů používaných v knižní tvorbě 17. — 20. století*. Tím získáme přehled zušlechtěných papírů, jehož stručnost a skromnost však nebude vůbec bránit tomu, aby byl využíván za účelem studia vývoje knižní vazby. Přijde nám líto, že se podobné vzorníky běžně nevytváří. Tato plnohodnotná a výtvarně velice poutavá součást vazeb je poněkud stále upozaďována. Mramorované papíry se vzorem povrchu kamene jsou často používané. Všechny jsme zde neukázaly. Jejich rozdílnost totižto netkví v typu mramorového vzoru, ale v obměně barevnosti. Kvůli tomu jsme se rozhodli, že postačí jen pár ukázek pro ilustraci. Dataci vzorků jsme určovali podle roku vzniku tisku, nebo dle typu vazby, přičemž jsme samozřejmě nezapomínali na převazby. Tím získáme přehled, který se dá využít při tvorbě d maket historických knižních vazeb. Mechanické poškození je nejčastější zhoubou pokryvových papírů a málokdy se nám dostane pohledu na krásně zachovaný vzorek s jeho původní barevností. Získali jsme tedy další zajímavou učební pomůcku.

Pro kapitolu, ale i samotný *Průzkum fyzického stavu knižních vazeb*, jsme vytvořili vlastní formulář. Konzultovali jsme jej s restaurátory, kteří už několik let působí v oboru a mají zkušenosti s takovouto prací. Dalí nám k dispozici své vlastní formuláře, které jsme zde uveřejnili s jejich souhlasem. Naleznete je naskenované v podkapitole *Formuláře*. Přišlo nám vhodné, abychom se také zmínili o všech průzkumech knižních fondů a knihoven, které byly provedeny studenty naší fakulty. Struktura formuláře, který se používá při průzkumech, je nastíněná v podkapitole *Obsah průzkumového listu – formuláře*. Rozebrali jsme jednotlivé položky, které se zaznamenávají. Vysvětlili jsme jejich náplň. Respektive, co by měly zahrnovat odpovědi na ně. Dále rozebíráme náš vlastní formulář, který jsme použili během přípravy této závěrečné práce na děkanské knihovně (viz. *Tvorba formuláře pro děkanskou knihovnu v Odrách*).

V kapitole *Katalogizace knih*, jsme se pokusili vysvětlit rozdíl mezi katalogizačním listem a formulářem pro průzkum fyzického stavu knižního fondu. Vysvětlili jsme jednotlivé položky, které se do listu zaznamenávají.

Podmínky pro vystavování jsou kapitolou, která je určena pro širokou veřejnost. Zahrnuje základní faktory, které bychom měly dodržovat při zapůjčení nebo vypůjčení objektů k vystavení. Včetně formalit, jež je nutno neopomenout.

Logicky navazuje kapitola *Vhodné podmínky pro uložení tisků*. Obsahově jsme se drželi v mezích prostoru a stavu budovy, kde jsou knihy uloženy. V teoretické rovině jsme se mohli zabývat tím, jak by měla vypadat ideální místnost, která bude sloužit jako depozitář. Vlastně bychom si mohli popsat celou ideální budovu od základů i s nejnáročnějším vybavením. Avšak je to bezpředmětné. Prostory už byly dané a k žádným přestavbám se v nejbližších letech nebude přistupovat. Na regulaci okolních podmínek postačí jednodušší vybavení, jelikož samotná místnost není rozměrná. Evakuační plán budovy, rozmístění hasicích přístrojů, vedení elektřiny a vody, způsob vytápění, to vše lze nastudovat z odborných publikací a vyžaduje práci odpovědné osoby s technickým vzděláním.

Vyhodnocení průzkumu fyzického stavu fondu je podrobně popsáno v kapitole *Výsledek průzkumu fyzického stavu barokní knihovny děkanátu v Odrách*. Součástí hodnocení jsou i grafy, kde je názorně prezentován kondiční stav, žánrové, jazykové a typologické složení knihovny. Dle výsledků jsme navrhli vhodné podmínky uložení a případné konzervační zásahy pro celou sbírku. Pokud kniha vyžaduje restaurátorský zásah, tak jsme tento fakt zaznamenali do jejího průzkumového formuláře.

Završením praktické činnosti bylo restaurování nejstarší a nejvíce poškozené knihy: „*De Sermones laudibus*“ od Roberta Caraccioliho, vytištěné roku 1480 v Basileji Nicolasem Keslerem. Knižní vazba byla původní – raně renesanční. Dochovala se ve velmi špatném stavu, takže bylo nutno přistoupit ke komplexnímu restaurátorskému zásahu pro její záchranu. Manipulace byla velmi obtížná a docházelo při ní k dalšímu poškozování knihy. Restaurátorská dokumentace zahrnuje veškeré kroky, které byly provedeny na záchranu objektu. Kresby jednotlivých částí knižní vazby a fotodokumentace je připojena v samotném závěru kapitoly *Restaurování prvotisku z roku 1490*.

Po ní následuje poslední kapitola *Soupis tisků a rukopisů*. Nevytvářel se katalog, protože v současné době není vytvořen systém pro řazení literárních děl. Tento úkol už bude pracovní náplní správce sbírky. Bude jej vytvářet při plnění dlouhodobého projektu, který zahrnuje katalogizaci a digitalizaci titulních listů spravovaných knih. Soupis nebo katalog, katalogizační listy a kopie titulních listů budou, v průběhu několika měsíců, volně dostupné na internetových stránkách muzea.

V úplném závěru práce se nachází *Poznámkový aparát, Seznam literatury a pramenů*.

Zkratky, které jsme použili v textu, odpovídají běžně používaným zkráceným tvarům ve spisovné češtině.

2 Děkanát v Odrách

Kdo a kdy založil město zvané Odry, nám není známo. První písemné prameny pocházejí až z roku 1346. Město bylo postaveno na pravém břehu řeky Odry v Oderské kotlině, kde původně bylo vybudováno osídlení zvané Vyhnalov.

V Odrách je významný kostel sv. Bartoloměje, který se nachází nedaleko náměstí. Zprávy o něm a faře pocházejí ze 14. století, konkrétně z roku 1373. Gotická přestavba původního dřevěného kostelíka byla provedena za vlády rodu Štenberků pod donátem pana Lacka z Kravař. Ten dočasně úřadoval za nezletilého Jiřího ze Štenberka. K faře bylo přidruženo několik vsí, které patřily pod správu Oderského panství. V průběhu let docházelo ke změnám, protože hranice panství se měnily.

Během bouřlivých událostí 15. století, bylo město baštou husitství. Působily zde dva mocné rody pánů ze Zvole a Potštejna.

Během třicetileté války byly Odry několikrát vyrabovány a kostel sv. Bartoloměje vypleněn. Jeho barokní podoba byla dokončena na sklonku 17. století. Panství spravovala hrabata z Wenderberka. Po nich se ujali moci páni Lichnovští z Voštic. Od roku 1792 patřilo území Marii Terezii.

Odry byly spravovány děkanátem v Krnově od roku 1632. O dvacet let později byly podřízeny opavskému děkanství. To pak nahradil děkanát v Lipníku nad Bečvou (1670–1691). Významným mezníkem je pro nás rok 1731, kdy v Odrách vzniklo děkanství přemístěné z Potštátu. Staralo se o farnosti a kuracie míst jako jsou Odry, Potštát, Véska, Spálov, Fulněk, Kunčice (nyní součást Fulneku), Vražné, Veselí, Mankovice, Pohoř a Valtěřovice.

Sídlem děkanátu byla místní oderská fara, kde se ukládaly veškeré písemnosti. Bohužel se nedochovalo příliš aktových materiálů, které by nám přiblížily vnitřní chod v samotném děkanátu. Přepokládá se, že faráři, kteří začínali působit v okolních vsích, pocházeli nejspíše přímo z Oder. Až od roku 1815 máme doloženo, že vedle samotného děkana zde fungoval i víceděkan, který jej zastupoval. Děkan mimo jiné vykonával funkci tzv. "inspektora triviálních škol". Triviální školy se zřizovaly na farách a vyučovalo se zde čtení, psaní, počítání a náboženství. Děkan pak podával zprávu zemské studijní komisi. Dále zde byli 2 až 4 kooperátoři, což byli pomocní kněží (také se označovali jako *farní vikáři*), kteří zastupovali faráře. I oni se starali o dohled nad triviálními školami. Dále zde žil jeden kaplan, který se staral o místní věřící a kostel. A na dožití zde byli ponecháni už postarší kněží, o které se na děkanství postarali až do jejich posledních dnů. Nebylo pravidlem, že byly všechny funkce naráz obsazeny.

Celkem fungovalo šest děkanských far, které pod sebe schraňovaly okolní vísky. První byla v Odrách u kostela sv. Bartoloměje. Ta spravovala kostely v Odrách, Dobešově a Tošovicích, včetně kaplí. Druhá byla v Potštátě rovněž u kostela sv. Bartoloměje s kaplemi v Boškově

a Lindavě. Pod ní spadaly Heřmanice, Lindava, Michalov, Boškov, Boňkov, Kovářov, Kyzlířov, Padesát Lánů a samozřejmě Potštát. Třetí farou byla fara ve Vésce s kostelem Navštívení Panny Marie. Přířazené k ní byly Heřmanice u Oder, Heřmánky, Kamenná a Slezské Vlkovice. Všude se nacházely kostely a kaple. Čtvrtá fara se nacházela ve Fulneku u kostela Svaté Trojice. Starala se o Fulnek, i s kaplí kapucínského kláštera, Jestřábí, Jílovec, Kostelec a Moravské Vlkovice. Pátou farou byla fara ve Spálově s kostelem sv. Jakuba Většího. Přířazené k ní byly obce Luboměř a Heltínov. Poslední byla fara ve Velkém Vražném, která se starala o Velké a Malé Vražné, Emauzy a Hynčice.

V roce 1836 měl děkanát 28176 obyvatel. Katolického vyznání bylo 28101. Zaevidováno bylo 69 nekatolíků a 6 židů.

Když děkanát vznikl, tak spadal pod arciknížectví v Příboru. Vlivem změn v církevní správě došlo k přesunutí děkanátu pod opavské arcikněžství v roce 1866.

Počet děkanských farností se měnil. Na počátku 20. století se děkanát rozrostl na osm far a šest kurácií. Situace se změnila rokem 1939. Byl vytvořen úřad pro tzv. „*Sudetoněmeckou*“ část olomoucké arcidiecéze. Sem patřily i Odry. Během čtyř let byly kurácie povýšeny na samotné fary. Děkanát spravoval 16 far, ale u mnohých šlo jen o administrativní činnost. Po ukončení 2. světové války došlo k navrácení děkanátu k arcikněžství v Opavě. V roce 1946 spravoval 14 farností. Po roce 1960 došlo k reformaci církevní správy na našem území. Oderské děkanství zaniklo. Jím spravovaná místa byly převedeny do péče bíloveckého a opavského děkanství.

2.1 Oderští faráři a pastory

Všechny písemnosti římsko-katolické fary v Odrách byly odvezeny do blízkého archivu v Novém Jičíně. Jsou zde uloženy materiály z let 1555–1949. V archivu byl (konkrétně v inventáři k poskytovaným materiálům) vytvořen přehledný jmenný seznam farářů a pastory. Ne u všech jmen jsou uvedeny plné datace, které nám udávají přesná léta, ve kterých tito jedinci plnili své poslání. Mnohdy je uvedeno jen datum jejich nástupu do funkce.

Soupis začíná už od roku 1373, kdy jsou první písemné zmínky o farnosti. K textu o ní je připojen i podpis tamního katolického kněze, který se jmenoval *Jan*. Nic bližšího není doloženo.

Pak nastává bouřlivé období v dějinách Zemí koruny České, kdy katolická moc bojuje proti husitům. Veškeré boje, které se odehrávaly, měly dalekosáhlé následky. Nenávidělo se vše katolické. Zapalovaly se fary, knihy, písemnosti. Braly se církevní poklady. Ničilo se a drancovalo i mimo bitevní pole. Společnost byla rozdělena na dva nesmiřitelné tábory. Protestanti se snažili o dosažení moci a o zrovnoprávnění s katolickým náboženstvím. Až v 16. století nastává klidnější doba, která byla stvrzena Českou konfesí v roce 1575.

Na Moravě měli protestanti silnou základnu. Nejspíše z těchto důvodů se nám nezachovalo nic, co by osvětlilo fungování farnosti v Odrách. Další jméno totiž vyvstává až v roce 1553, kdy zde působil jistý *Bonaventura*, který se řadí mezi nekatolické faráře. Těch následně byla spousta. Až do roku 1626. Posledním pastorem byl *Daniel Jun. Philomates*.

Nastává dvouleté období, kdy je farnost pod správou krnovského děkanství. Od roku 1629 zde působí opět katolický farář *Jan Friedrich Hlasnig*. V roce 1731 končil své funkční období farář *Jan Valentin Brauner* a zastoupil jej *Karel Friedrich von Seeau*. To už farnost povýšila na děkanství. Současně začínají různí lidé obstarávat různé funkce. Děkan se nestaral úplně o všechno sám. K ruce mu byli jiní kněží. Často se kaplani starali i o administrativu. Děkanství podávalo „hlášení“ Olomoucké arcidiecézi. V období druhé světové války spravoval děkanství *Emil Pillich*. Po zrušení děkanátu na konci 60 let 20. století, farnost dále funguje až do současnosti.

Níže uvádíme seznam farářů po sobě jdoucích i s letopočty, kdy vykonávali svou funkci, a u některých je uvedena i jejich pracovní náplň v rámci děkanátu.

2.2 Jmenný seznam farářů ¹

1. <i>Jan</i> (katolický kněz)	1373
2. <i>Bonaventura</i> (nekatolický pastor)	1553
3. <i>Jakub z Litovle</i> (nekatolický pastor)	–
4. <i>Petr Richter</i> (nekatolický pastor)	1583
5. <i>Kašpar</i> (nekatolický pastor)	1588
6. <i>Paul Kleppel</i> (nekatolický pastor)	1590
7. <i>Petr Biltzer</i> (nekatolický pastor)	1592–1599
8. <i>Daniel Mendrica</i> (nekatolický pastor)	–
9. <i>Daniel Burck z Litovle</i> (nekatolický pastor)	–
10. <i>Michael Bernard</i> (nekatolický pastor)	1592–1610
11. <i>Jan Osvald z Litovle</i> (nekatolický pastor)	1610–1612
12. <i>Matouš Salzer</i> (nekatolický pastor)	1612–1616
13. <i>Jiří Blum</i> (nekatolický pastor)	1616–1622
14. <i>Daniel jun. Philomates</i> (nekatolický pastor)	1622–1626
15. <i>Jan Frierdich Hlasnig</i> (katolický kněz)	1629–1632
16. <i>Václav Bernard Stecker</i> (katolický kněz)	1632–1639
17. <i>Karel Ignátz Albert</i> (katolický kněz)	1640–1648
18. <i>Tomáš Jeroným Leicher</i> (katolický kněz)	1648–1692
19. <i>Jindřich Alois Prokop</i> (katolický kněz)	1692–1723

¹ Brichová, J., *Archiv Římsko-katolické fary Odry, 1555–1949*, inventář, Státní okresní archiv Nový Jičín, 1996

20. <i>Jan Valentin Brauner</i> (katolický kněz)	1723–1731
21. <i>Karel Friedrich von Seeau</i> (katolický kněz)	1731–1732
22. <i>Valentin Slosser</i> (katolický kněz)	1732–1741
23. <i>Ferdinand von Lonqueval</i> (katolický kněz)	1741–1746
24. <i>Jan Michael Neumann</i> (katolický kněz)	1746–1749
25. <i>František Valter</i> (katolický kněz)	1749–1769
26. <i>Jan Hilscher</i> (katolický kněz)	1769–1771
27. <i>August Antonín Ritter von Beer</i> (katolický kněz)	1771–1809
28. <i>František Ludwig</i> (katolický kněz, kaplan a administrátor)	1809–1810
29. <i>Antonín Beinhauer</i> (katolický kněz)	1810–1834
30. <i>František Ludwig</i> (katolický kněz)	1835–1855
31. <i>Rudolf Beck</i> (katolický kněz, kaplan a administrátor)	1855–1856
32. <i>Josef Hilscher</i> (katolický kněz)	1856–1868
33. <i>Karel Lawitschka</i> (katolický kněz, kaplan a administrátor)	1868–1869
34. <i>Rudolf Beck</i> (katolický kněz)	1869–1878
35. <i>Alois Pohlner</i> (katolický kněz, kaplan a administrátor)	1878–1879
36. <i>Jan Bardutzky</i> (katolický kněz)	1879–1904
37. <i>Jindřich Skácel</i> (katolický kněz, administrátor)	1905
38. <i>Leopold Langer</i> (katolický kněz)	1906–1908
39. <i>Josef Franzke</i> (katolický kněz)	1909–1913
40. <i>Jan Bača</i> (katolický kněz)	1913–1931
41. <i>Emil Pillich</i> (katolický kněz)	1931–1961
42. <i>Jiří Kocman</i> (katolický kněz, administrátor)	1961–1963
43. <i>Jan Glogar</i> (katolický kněz, administrátor)	1963–1965
44. <i>František Navrátil</i> (katolický kněz, administrátor)	1965–1966
45. <i>Petr Michal</i> (katolický kněz, administrátor)	1966–1969
46. <i>Vojtěch Kliment</i> (katolický kněz)	1969

3 Děkanská barokní knihovna v Odrách

Svým rozsahem a skladbou je děkanská knihovna v Odrách typickým zástupcem farních knihoven, které se budovaly v průběhu 18. století. Pod taktovkou olomoucké arcidiecéze vznikaly na farách podobně laděné knižní sbírky. Obsahovaly především spisy, které vydávala zejména arcidiecézní tiskárna v Olomouci. Ta byla nadřízena oderskému děkanátu. Dále se získávaly knihy z ostatních arcibiskupských tiskáren Rakouska-Uherska. Máme na mysli trnavskou, bratislavskou a pražskou tiskárnu. Také se získávala literární díla ze samotného Říma. V Itálii sídlí Apoštolská tiskárna, která tiskla s pověřením Papeže. Jejich díla pak byla rozesílána na podřízené instituce. Děkanáty shromažďovaly tehdejší teologické, naučné a morální spisy, které předávaly svým okolním, podřízeným farnostem, aby se místní kazatelé mohli vzdělávat. Některé jim byly jen zapůjčeny, jiné ponechány. Ale obecně mají všechny děkanáty ve svém základu stejné agendy, církevní noviny a liturgické tisky. Produkce výše zmíněné olomoucké tiskárny nebyla malá. Navíc docházelo k reprintům liturgických děl v rámci významných církevních událostí, na různá výročí, při oslavách apod. Breviáře, misály, bible, kazatelské příručky atd. se tiskly pro potřebu farností, takže měly jistého odběratele.

Modlitební knihy a kancionály se šířily do různých společenských vrstev. Ovšem v této časové etapě se rozmáhá rukopisná kniha. Tisky se opisovaly. Většinou tak činili faráři, učitelé nebo profesionální písaři. Tištěné knihy byly příliš drahé, ačkoliv byl knihtisk masově rozšířen. Možnost zakoupit si je byla omezená. Často to znamenalo cestovat do dalekých měst. Tím, že se jednalo o knihy, které byly určeny veřejnosti, nebylo nutné, aby se v děkanských knihovnách zachovávaly ve větším počtu. V naší knihovně se bohužel nenachází jediná rukopisná modlitební kniha. Dokonce zde není dochován ani větší počet jejich tištěných verzí. Modlitební knihy se stávaly sběratelským artiklem. Kněží si je pořizovali pro své potěšení, když se objevilo nějaké krásné, nové vydání. Absence větší kolekce modlitebních knih v oderské knihovně může znamenat dvojí. Buď se netěšily sběratelskému zájmu kazatelů (modlitby jsou obsaženy v různých církevních tiscích používaných při vykonávání mše), anebo byly tak hojně používány, že zkrátka nevydržely, rozpadly se a byly vyřazeny ze sbírky. Přikláníme se spíše k první variantě, protože děkanáty byly dost bohaté, aby si mohly kupovat tisky nebo je vybavovaly mateřské instituce. Navíc byly vybaveny širokým spektrem literárních děl obsahujících modlitební formule pro různé příležitosti. A hlavně máme dochované písemné zprávy o tom, že místní klér byl natolik uvědomělý, že vzácné a krásné tisky nechával dokonce opravovat u místních knihvazačů.²

Není to obvyklé, ale v písemnostech děkanství se objevují kusé zmínky o knihách. První pochází až z druhé poloviny 18. století. Za působení děkana *Františka Waltera* byly nakoupeny knihy a o nákupu byl pořízen záznam v děkanské matrice z roku 1761. Děkan zakoupil tři misály,

² Orlita, Z., *Oderská farní knihovna*, Muzem Odeska, Odry 2010

tři diecézní agendy a pravděpodobně to byl také on, kdo pořídil tři svazky kázání, jejichž autorem byl *Valentin Jestřábský*. Mnoho dochovaných exemplářů má na svém předešlé připsanou Walterovu vlastnickou značku. Ta se skládá z ručně psaného textu: *Ex Libris* a jména majitele. U některých publikací jsou viditelné starší, přeškrtnuté vlastnické značky. Přeškrtovaly se, aby bylo jasné, že jsou již neplatné. Občas je uvedena cena, za jakou byl tisk zakoupen. Významným ukazatelem je letopočet, kdy byla kniha zakoupena. Díky němu a sledování kariérního postupu *Františka Waltera* jsme zjistili, že knihy, které se dochovaly v Odrách, byly nakoupeny dříve a v jiné farnosti. Než se stal děkanem, měl už slušnou řádku knih v osobním vlastnictví. Tento bibliofil knihy schraňoval a nebyl mu lhostejný ani jejich osud. Po své smrti je odkázal děkanství. Je považován za zakladatele barokní knihovny děkanátu v Odrách.

Máme zprávu o tom, že knihovna měla své úložiště v budově nedaleké fary. Nachází se ve farním inventáři, který je z roku 1804. Souběžně s děkanskou knihovnou fungovala i kostelní knihovna, která bývala uložena v sakristii. Tuto domněnku potvrzují poznámky o tom, že byly opravovány vazby a kovové prvky misálů. Doklad o opravách je zapsán v knize účtů, která začíná rokem 1769, a její poslední zápisy pocházejí z roku 1828.³ Tyto tisky se používaly během liturgie. Vyřazená liturgická díla se odkládala na faru.

Kazatel *Antonín Beinhauer* zhotovil první oficiální seznam tisků, které tvořily děkanskou knihovnu. Seznam je datován 23. srpna 1832. Zachycuje 98 svazků. Zapsal se název knihy, autor, počet svazků a rok vydání. Zajímavé je, že v této době jsou nejstarší zapsané tisky až z 16. století. Teologické sumy od Tomáše Akvinského (1586) jsou nejstarším exemplářem. Sbírkou svou skladbou odpovídala našemu očekávání. Byly zde tisky z oblasti kanonického práva, liturgická díla, kazatelské spisy, příručky a církevní dějiny.

Knihovna se začala programově rozrůstat až během 19. století. Faráři ji začali doplňovat o periodika. Odebíraly se noviny *Katholischer Literaturzeitung*, které se dochovaly do dnešních dní. Žánrově se rozrostla o publikace mapující politické a církevní dějiny, liturgické a teologické tisky, cestopisy, slovníky, práce z různých vědních disciplín (matematika, geometrie, fyzika, jazykověda). Zejména kazatelské příručky mají početné zastoupení. Týkají se praktických otázek v oblasti kazatelství, posmrtného života, života dobrého křesťana, morálky, pohřbů, oznámení, zařikávání atd.

Tisků vydaných do roku 1800 je dochováno kolem 200 kusů. Další soupis knih byl pořízen ve druhé polovině 19. století. Nejstarší knihou je prvotisk z roku 1490. A přibýly tisky z 15. století. Díky seznamu víme, že se dostaly do sbírky až po roce 1832.

Ve dvacátém století byla knihovna přenesena nad sakristii kostela sv. Bartoloměje. Pravděpodobně tam byla schována po skončení děkanátu. Z půdních prostor byla předána

³ Orlita, Z. „*Oderská farní knihovna*“, Muzem Odeska, Odry 2010

do správy nově vzniklého muzea v Odrách. V současnosti se nachází v depozitáři budovy muzea, které sídlí u náměstí.

3.1 Způsoby doplňování knižního fondu farních a děkanských knihoven

Nedostatek faktických informací o knihovně (obzvláště starých tiscích z 15. a počátku 16. století), nás vedl k zjišťování informací, které se týkají obecného fungování a správy farních knihoven. Dohady, o které se chceme podělit, jsou následující.

Faráři neměli mnohdy dostatek času vytvořit si k místu svého působiště dost pevnou vazbu, jelikož často střídali svá pracoviště. Někteří v úřadu prožili jen pouhý rok či méně a pak se přestěhovali jinam. Málodky se na jednom místě usadili na delší čas nebo tam po pár desítkách let dožili. Správa církevního majetku byla součástí práce. Byla to povinnost. Kolikrát se spravoval jen z nutnosti a vlastní zájmy byly spíše duchovního rázu. A tento přístup se mohl odrazit i v budování knižního fondu farností.

Jsme přesvědčeni, že časté stěhování vedlo k tomu, že se podoby knihoven měnily. Záleželo na povaze jednotlivce, ale jelikož knihy nebyly dlouho oficiálním hmotným majetkem církve (výjimku tvořily nákladné liturgické rukopisy a tisky), daly se lehce přenášet. Kniha byla drahou záležitostí. Produkce byla na našem trhu dostatečná, ale odběratelů nebylo mnoho. Ceny byly vysoké, i když s vynálezem knihtisku a jeho rozvojem se značně snižovaly. Těch, co uměli číst, bylo poskromnu. Situace se začala lepšit až v postbarokním období, kdy se zavedla triviální výuka, která se týkala i zapadlých vesniček a obstarávali ji faráři. Knihy měly tedy důležité „postavení“ a byly vzácností. Církevní hodnostáři si je pořizovali už při studiích. Svůj majetek s sebou převáželi pokaždé, když bylo třeba se stěhovat. Avšak není vyloučeno, že se čas od času stalo, že nějakou knihu ponechali na dřívější farnosti. Důvodů mohla být celá řada. Pohodlnější cestování, menší místo k nastěhování, nepotřebnost, zapůjčení a nenavrácení, darování apod. Tím docházelo k obohacení knihoven. Ale je tu i druhá stránka věci. Neexistovaly konkrétní seznamy literárních děl, které by se daly kontrolovat nadřazenou instancí. Bylo možné si knihy zapůjčit a odvést, nebo vyměnit jeden titul za jiný. Návratnost už je otázkou. Avšak na vině nejsou jen kazatelé. Zámecké a církevní knihovny často plnily funkci veřejných knihoven. Získávat knihy k četbě nebylo jednoduché. Obyčejný člověk si nemohl dovolit za ně utrácet. Proto se stávalo, že děkanské knihovny fungovaly jako místa, kde bylo možno si vypůjčit knihu ke čtení. Věříme, že zapůjčení nebylo jen na dobré slovo, ale určitě byla někde vedena poznámka, kdo si jakou knihu vypůjčil. Ta byla jistě následně vymáhána, když ji dotyčný dlouho nevracel. Ale opět je reálné, že se změnou velebného pána mohlo dojít ke ztrátě takové informace. Kniha se prostě zapomněla vrátit a knihovna tím pádem byla o nějaký ten svazek chudší.

Dědictví je častým způsobem nabytí knižních titulů. Dědilo se hlavně po kazatelích. Vzácné kusy mohly být odkázány na výše postavené instituce (z malých far na děkanáty anebo dále). Dokladem bývají testamenty, které se nacházejí mezi osobními dokumenty nebožtíka. Běžně se tento fakt nezaznamenával do úředních listů. A opět zde platí, že dědit se mohlo i po měšťanech a šlechticích. Nesmíme zapomínat, že zbožnost hrála důležitou roli v běžném životě našich předků. Věcné dary církvi nebyly ničím výjimečným. A to jak za života dárce, tak i jako jeho posmrtný odkaz.

Osudy knih jsou všelike. Určitě se stávalo, že mohly sloužit jako zástava nebo při směnném obchodu. Tím se dostávaly do rukou negramotným lidem a oni je kolikrát předali do péče člověku, který uměl číst. Ti méně osvícení je ničili nebo nabízeli k prodeji či jako směnný artikl.

Děkanáty dostávají potřebné náboženské stanovy od konsistoře, které si ponechávají a s jejich obsahem seznamují podřízené farnosti. Často sídlí ve větších městech, kde jsou usazeni tiskaři, kteří prodávají své výrobky. A později zde vznikají prodejny s knihami. Proto je zde knižní trh živější než na venkově. A pořizování knih není příliš obtížné.

Cílené nakupování knih do farních fondů začíná zhruba na konci 18. století. O nákupy se starají samotní faráři a děkani. Jsou doklady o tom, že někteří kazatelé nabízeli své práce zdarma ostatním farnostem. Tyto dary rovněž zůstávaly v knihovnách jako přímý majetek církve, nebyl-li to vysloveně privátní dar.

Liturgické tisky byly doplňovány dle potřeby. O tento druh literatury bylo dobře postaráno kvůli jejímu četnému používání. Ovšem náklady na pořízení nového misálu nebo breviáře byly vysoké. Proto je raději nechávaly opravovat v knihvazačských dílnách. Zejména byla-li farnost chudší. Opotřebované nebo vyřazené tisky se přesouvaly z kostelní knihovny do farní. Pro knihvazače byla církev (společně se šlechtickým a měšťanským stavem) nejlepší klientelou.

4 Žánrové zaměření tisků a rukopisů

Provedený průzkum nám posloužil ke vzniku konkrétní představy o obsahové skladbě tisků a rukopisů v knihovně. Tyto poznatky mají význam pro badatelskou činnost v rámci knižní kultury v katolických institucích spadajících pod Olomouckou arcidiecézi. Studium skladby děkanských knihoven může poukázat na vysokou inteligenční úroveň kléru. Ukazuje nám jejich zájmy a cesty, kterými se jednotliví faráři ubírali za poznáním. Volba některých knih je ukazatelem soukromých zájmů. Setkáváme se s literárními díly věnovanými matematice, gramatice, přírodním vědám, nebo historii. Dále nám publikace slouží jako ukázka jejich jazykové vybavenosti. Texty jsou v jazyce latinském, německém, francouzském, řeckém a českém.

Děkanské knihovny se nebudovaly způsobem, kdy se do nich jen cíleně nakupovalo. Začátky knihoven jsou v jednotlivých exemplářích, které spadaly do soukromého majetku kněží, kteří působili v dané farnosti. Knihy se stěhovaly s nimi, když měnili místo své působnosti. Zřídka je nechávali v knihovně minulé farnosti a odcházeli bez nich. Po jejich smrti tisky zůstávaly jako jejich odkaz, nestihli-li je odkázat někomu dalšímu. Velký podíl, na rozšiřování liturgických a nábožensky laděných děl, mají samotné arcidiecéze. Jejich tiskárny vydávaly publikace, které byly rozváženy po farnostech spadajících pod jejich kompetenci. Bylo nutné dbát o rozvoj vzdělanosti a mravnosti. Zejména učebnice pro vychovávání mládeže v křesťanské víře apod. Dále to byla pravidelná periodika-noviny.

Základním pilířem knihovny jsou různé liturgické tisky. Některé jsou příručkami, jež sloužily kněžím jako „učebnice a nápovědy“ během obřadů. Náboženské tisky sloužily k rozšíření obzorů. Jiné prohlubovaly jejich znalosti v otázkách víry a posmrtného života. Další měli funkci vzdělávací pro světskou společnost v oblasti katolického vyznání. Nenáboženské publikace byly vybírány dle vlastních zájmů.

4.1 Liturgické tisky

Součástí knihovny, která spadala do církevní správy, byly knihy, které se týkaly bohoslužeb, ceremonií a pomáhaly udržovat a zachovávat nábožensky plnohodnotný život ve smyslu dodržování křesťanských pravidel a připomínání si Boha včetně světců pravidelnými modlitbami. Do takového souboru patří příručky typu breviář, misál, ceremoniál, pontifikál, martyrologium a rituál (nebo také tzv. „agenda“ u nekatolických liturgických knih). Doplňkovou literaturou při ceremoniích je graduál, pasionál, žaltář, antifonář. Označili jsme ji tak proto, že se používá při bohoslužbě a jiných obřadech, ale přitom není považována za platné liturgické knihy. Seznam liturgických děl byl pro římsko-katolickou obec ustálen od 17. století a je nezměněný. Možná se

bude zdát nelogické, že jsme do této statě nezařadili příručky používané při vykonávání jiných obřadů (jako funebrál, lekcionář), ale je to proto, že také nespádají do toho seznam. Zařadili jsme je tedy mezi tisky s náboženskou tematikou. Setkáváme se také se slovem *postila*. Domníváme se, že svým obsahem je možno ji považovat za liturgiku, ale tento název se používá u nekatolických institucí. Ovšem je to slovo často slýchané, takže jsme jej nechtěli vynechat. Breviář nebo misál je tvořen několika různými částmi, které se vydávají i samostatně a mají vlastní názvy. Příkladem je sakramentář. Východní křesťanská liturgika není předmětem našeho bádání. Prozradíme pouze, že názvosloví jednotlivých knih je odlišné, ačkoliv obsahově jsou s některými katolickými příručkami totožné.

Většina liturgických knih v minulosti podléhala vývoji a potřebám katolického učení. Vnesly se do nich krajové zvláštnosti, které se staly závaznou součástí agend. Kvůli jejich časté potřebě bylo nutné neustále vydávat nové a nové knihy. Pro tiskaře bylo získání zakázky na tisk liturgických knih prakticky finanční jistotou. V 18. století dochází v českých zemích k obratu, a trh zaplavují i zahraniční tisky. Tím nemáme na mysli cizojazyčnost. Drtivá většina děl byla vydávána v latině. Knihy vydané po tridentském koncilu (1545–1563) a následně tištěné v 17. století mají ustálený konfesijní text, který je neměnný. U misálů je téměř neměnný po římském vydání z roku 1570, za papeže Pia V. Papežové se podíleli na kanonizacích církevních děl. Významnou roli sehrál Urban VIII., Klementa VIII., Pavla V. a Lev XIII., kteří jsou autory současné podoby breviáře.

Liturgické knihy byly součástí inventáře kostela a byly uloženy přímo v něm, aby byly neustále k dispozici při vykonávání obřadů. Můžeme je nalézt ve farních či děkanských knihovnách, ale není to pravidlem. Většinou byly uloženy v knihovně přímo v presbytáři.

Breviář (z lat. *brevis* = krátký, *brevarium* = výtah z díla) je určen kléru pro každodenní potřebu. Obsahuje výňatky z náboženských textů, které se četly v danou dobu. Je zde k nalezení kalendář církevních svátků, žaltář, antifony, žalmy, hymnář, zpěvník biblických písní a pasáže z bible, pasionálu a příchody ze života svatých. Je několik druhů breviářů, které se rozlišují dle místa vzniku na hlaholský, řecký, římský a mozarabský. Důležitý je závazný tisk *Breviarium Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum* (Řím 1568), na který navázala vydání za vlády papeže Klementa VIII., Pavla V., Urbana VIII. a Lva XIII. Ten byl v českých zemích zaveden jako jediný hlavní breviář za činnosti kardinála Schwarzenberga. V průběhu staletí byl vydán i Olomoucký, Pražský, Vídeňský...

Breviář se četl povinně při východu slunce, v devět hodin, v poledne, v 15. hodin, večer, před spaním a dvakrát v noci. Dá se říci, že se jedná o tzv. „*hodinky*“, které sloužily potřebě „neodborné“ společnosti.

V minulosti byl Breviář nazýván *agenda*, *collecta*, *horae canonicae*, *liber horarum*, *officium canonicum* nebo *divinum*, *preces canonicae*.

Martyrologium (z řec. marty = svědek, mučení) je kniha se seznamem svatých a mučedníků, který je řazen podle kalendářního roku. Ke každému světcovi je uveden krátký životopis. Dále jsou v něm informace o svěcení kostelů, o ostatcích svatých a podobných událostech.

Misál (z lat. missa = mše) vznikl spojením několika knih a je to příručka k bohoslužbám prováděných po celý rok. Obsahuje sakramentář, lekcionář, žaltář, sermonář, ordinář, pasionál, antifonář a graduál. Ustálení jeho textu proběhlo po tridentském koncilu, kdy závaznou verzí misálu se stal tisk *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum* (Řím 1570). Jelikož se nesrovnalosti v textu odvíjely od tradičního způsobu vedení mší, jejichž podoba se utvářela několik desítek let, byly povoleny výjimky řeholním řádům (dominikáni, františkáni, augustiniáni a benediktini) a některým diecézím.

Rituál (z lat. ritus = obřad) obsahuje pokyny pro nižší klérus při vykonávání rozličných úkonů jako je udělování svátosti, požehnání, křtu, svatého přijímání, vstup do manželství, biřmování, svěcení kněží, pokání, poslední pomazání, pohřbu a formu pro vedení průvodů. Sjednocení prováděných obřadů zařídilo zasedání na tridentském koncilu ke konci 16. století. Po něm byla vytištěna příručka *Rituale sacramentorum Romanum Gregorii XIII jessu editum* (Řím 1584). Rituál najdeme i pod názvem agenda, manuale, officiale, ordo celebrandi, parochiale, pastorale, sacerdotale a sacramentale.⁴

Agenda bylo označení pro knihy, které obsahovaly postupy při obřadech nekatolických institucí. Dále to byl název pro breviář. První olomoucká agenda byla vytištěna roku 1488.

Ceremoniál (z lat. ceremonia = obřad) je kniha, kde nalezneme shrnutí úkonů, které provádí papež a biskupové během obřadů, které spadají do jejich kompetence. Kniha je doplňkem jiným liturgickým příručkám. Její obsah byl sjednocen v tisku *Rituum ecclesiasticorum sive Sacrarum ceremoniarum SS. Romanae ecclesiae libri tres* (Benátky 1516). Drobné úpravy v textu prováděli papeži Klement VIII., Inocenc X. a Benedikt XIV.

Postila (z lat. post illa verba = po těchto slovech) je dílo, kde jsou zaznamenány výklady kázání, které probíhají během církevního roku ve sváteční a nedělní dny. Některé tisky jsou rozděleny na zimní a letní část. V Německu byla vydávána pod název plenarium.

Graduál (z lat. gradus = stupeň) je zpěvník, kde jsou zaznamenány mešní písně, které se zpívají v průběhu bohoslužeb.

Pontifikál (z lat. pontifex = velekněz) je podobný rituálu, ale najdeme v něm návody na ceremonie, které provádí biskup. Obzvláště antifony a responsorie, jež jsou jím notovány při obřadu svěcení. Má dva až tři díly. Závazný tisk vyšel po zasedání tridentského koncilu roku 1595 a jmenuje se *Pontificale Romanum, Clementis VIII jussu editum*. Tištěn byl v Římě. Bývá označován také jako *Benedictionale episcoporum*.

⁴ Voit, P., *Encyklopedie knihy*, Praha 2006, str. 753

Písňe byly spjaty s mnoha každodenními činnostmi lidí, kteří si jimi zpřijemňovali svůj úděl. Z těchto důvodů se těšily velké oblibě a zlidověly. Největší produkce spadá do barokního období.

Žaltář (z řec. psaltērion = strunný nástroj doprovázející žalmy) je součástí starého zákona v Bibli. Autorství se připisuje králi Davidu. Jsou zde uvedeny krásné básnické útvary, které jsou chvalo zpěvné. Slouží k oslavě, chvále nebo ponaučení. Většina žaltářů bývá v závěru obohacena hymnářem. Žalmy jsou obsaženy také v antifonáři, breviáři a graduálu.

Antifonář (z řec. antifonē = odpovídání) soubor zpěvů, které přednáší chór nebo kněz, na začátku a konci recitovaných žalmů, v průběhu mše. Druhou možností jsou odpovědi na přednesené modlitby z breviáře. Konečnou podobu získal na konci 15. století.

Sakramentář byl předchůdcem misálu. Obsahuje mešní modlitby při bohoslužbě během slavení svátosti. V současnosti je součástí misálu.

V děkanské barokní knihovně se zachovalo celkem 18 liturgických tisků. Tři z nich jsou rukopisné graduály. Krom nich se skládají z breviářů, sakramentářů, rituálů, žaltářů, agend a misálů

4.2 Tisky s náboženskou tematikou

Druhá, nejpočetnější skupina, dochovaných knih se obsahově vztahuje ke katolické víře, praktické potřebě při vykonávání různých obřadů (udělení svátosti, křest, vstup do manželství, pohřby, svěcení, požehnání, průvody), ale některé se používaly jen při četbě v soukromí. Tyto knihy se prakticky využívaly méně často, ale rozhodně byla jejich četba důležitá. Většinou měly didaktickou funkci. Prohlubování znalostí o životě Krista, mučedníků a svatých, byla povinnost každého správného křesťana. Otázky, co bude následovat po smrti, taktéž trápily nejednu duši.

Kult katolické víry byl nejvíce budován v barokním období. Hojně se dochovaly příručky pro výchovu katolické mládeže. Spadají zde různé kazatelské příručky, které se označují za tzv. „*homiletickou*“ literaturu. Odborné publikace mapující dějiny náboženství jsou součástí každé farní knihovny. Teologické spisy se rovněž zabírají vírou v Boha a jeho výkladem. Snaží se nazírat na svět a pochopit boží zákony. Jejich autory jsou církevní otcové a významné osobnosti. Nejznámější knihou je bezesporu Bible. Ta je základním pilířem a nesmí chybět v žádné knihovně. Velkou oblibu mají modlitební knihy a soubory písní. Kanonické právo vykládají tisky, které se v průběhu budování katolické víry vydávaly. Měly svým charakterem poupravovat společenské normy a nastavovat určitý řád, ale současně byly ovlivněny světským právem. Hlavním úkolem je přivést lidi k víře v Boha. Historický vývoj vedl přes liturgické knihy (Spisy apoštolských Otců, Bible...) a ustálil se *Kodexem* ve 2. polovině 20. století. Kanonické právo bylo podrobně popsáno na 2. vatikánském koncilu v roce 1967.

Pasionál (z lat. *passio* = utrpení, mučení) sbírka životopisů světců a světic rozdělená podle církevního roku. Od 7. století se zabývala jen mučedníky. Takové knihy se označují také jako *martyrologium*. Ve 13. století došlo ke změně a jsou zde zahrnuti všichni významní svatí bez rozdílu.

Nokturnale je tisk obsahující texty, které se nacházejí v breviáři a jsou určené k večernímu čtení.

Katechismus (z řec. *katéchésis* = učení) je učebnice pro mládež a dospělé, pojednávající o základních otázkách ve víře. Rozebírá témata jako výklad víry, odpovědi na pochybovačné otázky v této oblasti, hříchy proti přikázání, Boží Trojice, svátosti a modlitby. Kniha byla určena vyloženě školním potřebám církve. Termín *Katechismus* se pro tuto knihu užil poprvé v roce 1528.

Diurnale je kniha obsahující texty z breviáře, které jsou určené ke čtení během dne.

Kalendář (z lat. *calendae* = první den nového roku ohlašovaný Římany) je kniha zaznamenávající církevní rok se svátky a jmény svatých, které jsou přiřazeny k příslušnému roku. Součástí byly významné svátky světců a církevních otců. Jubilea významných osobností nebo zaznamenání neobvyklých či významných událostí. Mnohdy se ručně dopisovali poznámky k jednotlivým dnům, takže v současnosti nám mohou sloužit jako „kroniky“. Tiskly se na požadavek církve. V minulosti to bylo jen pár tištěných listů přidaných na konec liturgických děl. Samostatně se jednalo o jeden list, který se mohl připevnit v domácnosti třeba na stěnu - nástěnné kalendáře. Astronomické kalendáře byly známé jako *almanach*, *minuce* nebo *pranostika*.

První záznamy dnů a měsíců byly řazeny podle Juliánského kalendáře. U nás byl gregoriánský zaveden od roku 1583. Samostatně tištěné kalendáře, v podobě knihy, se vydávaly až v 16. století. Tiskly se každoročně, na sto let nebo věčně. Za dob Marie Terezie došlo k jejich zstandardizování. Ale souběžně fungovaly i autorské tisky.

Hodinky soubor náboženských textů určených k předříkávání v průběhu dne. Byly určeny laické veřejnosti. Původně nákladné rukopisy, ale později oblíbené tisky. Jejich součástí byl kalendář.

Homiliář (z řec. *homilos* = shromáždění) slouží jako doplňující publikace k výkladu bible. Nižší homílie jsou jednotlivé věty, které jsou z ní vyňaty, a jsou jednotlivě vysvětleny. Vyšší homílie jsou celé pasáže, které se vysvětlují obširněji. Byla to příručka pro přípravu kázání během mše. Texty, věnující se vysvětlení učení svatých Otců, se nacházejí i v breviáři.

Bible (z řec. *biblion* = kniha) je základním pilířem křesťanského učení. Soubor knih židovského a křesťanského učení. Pojednává o Bohu, stvoření světa, lidstva a o božím Synovi-vykupiteli lidstva z hříchů. Je rozdělena do dvou částí, tj. **Starého a Nového zákona**. Ve Starém zákoně Pět knih Mojžíšových neboli Pentateuch. Je v nich zaznamenán vznik světa, který stvořil Bůh. Sledujeme osudy prvních lidí (židovského národa), jež jsou potomky prvního muže a ženy. Ty Stvořitel utvořil a nařídil jim, aby zaplnili zemi dalšími lidmi. Je zde zaznamenána příčina prvotního hříchu, ze kterého lidstvo vykoupí svou smrtí Mesiáš. Dále jsou knihy Jozue, Soudců, Rút, čtyři

knihy královské, dvě knihy Ezdrášovy, Tobiáš, Judit, Ester a dvě knihy Makabejské. Součástí jsou i žalmy, přísloví, Píseň písní (její autorství je přisuzováno králi Šalamounovi), Job, Kazatel, kniha moudrosti a Ecclesiasticus. Dále je zde 17 knih proroků. Narozením Ježíše Krista začíná nová etapa v křesťanství. Ježíš je synem Božím a jeho příchod na svět, zázraky a skutky, jež vykonal během svého krátkého života, a smrt s následným vzkříšením, kdy došlo k vykoupení lidstva z dědičného hříchu, jsou obsahem Nového zákona. Ten je paralelou toho Starého. Svědectví o životě Ježíše a jeho skutcích jsou zachyceny v evangeliích jeho učedníků. Je jich pět. Evangelium sv. Marka, sv. Matouše, sv. Lukáše, sv. Jana a skutky apoštolské. Následuje 21 knih naučných, kde jsou epištoly sv. Pavla, sv. Jakuba, sv. Petra, sv. Jana, a sv. Judy. Poslední částí je Apokalypsa. V ní se barvitě popisuje konec světa a boží soud nad lidstvem, kde budou na nebe vzati ti, co se během svého života řídili božími zákony, a ti, co se jimi neřídili, se propadnou do pekla a budou prožívat muka.

Sermonář (z lat. sermon = kázání) obsahuje kazatelské a řečnické texty.

Kancionál (z lat. cantio = zpěv) neboli zpěvník. Jedná se o tištěnou podobu písní doplněnou notovým záznamem. Předchůdcem byl antifonář, graduál nebo hymnář. Písně jsou dělené do dvou skupin, které se dělí podle toho, k jaké činnosti se užívaly. Písně liturgické sloužily ke mši svaté. Druhá skupina, neliturgických, zahrnovala písně používaná při speciálních obřadech (procesí, pohřby, křest...). Často se kniha obohatila modlitbami a žalmy. První kancionál byl vydán českým bratrským sborem v roce 1501.

Funebrál je název pro zpěvník, kde jsou písně určeny pouze k pohřbu. Bývá součástí kancionálu.

Lekcionář je příručka s vybranými texty, které se nacházejí v Bibli. Konkrétně se skládá ze dvou děl: epistoláře a evangelií. Úryvky jsou určeny pro jednotlivé dny církevního roku.

Modlitební knihy se vydávaly často a byly běžně dostupné široké mase lidí. Někdy obsahovaly pouze modlitby, které se vztahovaly k určité potřebě. Modlitby za umírající, zemřelé, těhotné, nemocné ...apod. Většinou to byly sbírky různých modliteb. Obracely se především na pomoc k Pánu Bohu, svaté Trojici, a u katolíků přibývá Panenka Maria a svatí dle potřeby. Součástí jsou modlitby, které se odřikávají v průběhu bohoslužby (při přijmutí svátosti apod.). Pak ještě mohou být rozděleny podle doby, kdy se mají během dne předřikávat. Text se doplňuje vybranými písněmi z kancionálu. Předchůdcem byly tzv. „*hodinky*“ a breviář. Modlitební knihy soužily k tomu, aby lidé byli v kontaktu s bohem kdekoliv a kdykoliv.

V děkanské knihovně v Odrách se zachovalo 212 publikací s náboženskou tematikou. Obsahují texty o výkladu víry, katolickém, protestantském a židovském náboženství, kázání, církevních dějinách, zázracích, životopisech svatých apod. Dále je zde Bible, Starý a nový zákon, kancionály, lekcionáře, modlitební knihy, literatura oslavující mariánský kult, příručky o svátosti křtu, prvního přijímání, manželství, příprava na posmrtný život, vymítání, udělení svaté zpovědi, pokání, odpustky a učebnice náboženství pro nejmenší, které sloužily k výuce v triviálních školách.

4.3 Naučné tisky a beletrie

V minulých časech nebyla možnost zakoupení tisků (z téměř celého světa) přeložených do vašeho rodného jazyka, jako je tomu nyní. Byli jste omezeni nabídkou, ačkoliv poptávka mohla být větší. Překlady celých děl bývaly náročnou činností, která trvala dlouhá léta. Nezbývalo nic jiného, než se tomuto faktu přizpůsobit. Pokud jste si chtěli přečíst, co Vás zajímalo, tak jste se museli naučit jazyk, ve kterém bylo dílo vytištěno. Mohli jste se obrnit svatou trpělivostí a čekat, že možná bude dílo vydáno znovu a v jazyce, kterému rozumíte, ale byla to spíš utopie. Většina vzdělané společnosti ovládala latinu. Tisky vycházející v latině byly mezinárodním obchodním artiklem. V ostatních případech se prodávalo hůře. Katolická církev dbala na vzdělanost. Pro kněze bylo samozřejmostí, že ovládali více jazyků najednou, aby mohli šířit slovo boží po celém světě.

Mezi naučnými tisky mají své čestné místo mluvnice. Gramatiky, které jsme měli možnost prohlédnout, se zabíraly latinou, němčinou a řečtinou. Dále různé překladatelské slovníky, historická a filozofická díla.

Často se v knihovnách objevují díla významných dramatiků. Divadelní hry byly oblíbenou četbou. Spadají do soukromého zájmu kléru, ale to nevyklučuje jejich zařazení mezi tisky v oficiálních knihovnách. Próza je také oblíbeným žánrem. S poezií se příliš nesetkáme.

Gramatika (z řec. *gramma* = písmeno) je to souhrn mluvnických pravidel daného jazyka. Slouží jako učební pomůcka pro ovládnutí základních dovedností v jeho psané i mluvené formě. Vydávala se dle potřeby. Zejména došlo-li ke změnám v pravopisu, tak bylo potřebné o tom informovat širší veřejnost. Užívala se především ve školách. V minulosti byla známá pod názvy jako *alphabetum*, *slabikář*, *elementa*. Pro gramatiky vydávané jezuity se používaly názvy *tirocinium*, *nukleus* nebo *auxilia*, které byly obecně určené všem učebnicím. První latinské gramatiky se tiskly od 15. století.

Slovník je shromaždištěm slov, která jsou abecedně řazena pod sebou. Proti nim je zobrazeno významově stejné slovo, avšak z jiného jazyka (jedná-li se o cizojazyčné slovníky). Slouží jako doplňující učební pomůcka ke gramatikám. Další možností byly slovníky věnující se vysvětlení původu daných slov, jejich synonymům, zastaralým variantám apod.

Sazba je řazena do sloupců. V minulosti byly veršované. Od 16. století mají podobu odborných publikací založených na vědeckém bádání.

Historie (z řec. *historia* = zvidání od základu) je literární žánr, který se začal tisknout od 16. století. Zpracovává dějinné události. Většinou se zabývá delším časovým obdobím, které chronologicky popisuje. Může se specializovat na určitou společnost, skupinu, instituci, období... Běžná je beletristická forma. V pozdějších letech se z ní vyvinul historický román.

Přírodní vědy pod sebou zahrnovaly učení **matematické, fyzikální, mechanické a geometrické**. Těmto vědám se učilo na univerzitách. Přesahovaly rovněž do astronomie, hornictví, geologie, metalurgie, alchymie, chemie, architektury. Patřily k výsostným disciplínám, které pomáhaly pochopit chod a přirozený řád světa. Bylo jim věnováno nespočetně mnoho publikací, které se vydávaly s kvalitním obrazovým doprovodem. Sloužily jako didaktické pomůcky.

Traktát (z lat. tractare = pojednávat o něčem) je literární dílo, které se zabývá nějakou problematikou. Filozofická nebo právní nauka věnovaná morálním, výchovným, náboženským a společenským problémům, které rozbírá v teoretické rovině. Dílka malého rozsahu se nazývala zdrobněle jako *traktátík* či *traktátec*.⁵

Geografie přináší čtenáři poučení o povrchu zemské, kartografii, vodní ploše, aglomerací a podnebí.

Cestopis byl úzce spjat s geografickou, ale i historickou literaturou. Popisuje subjektivní formou cestu vykonanou za určitým účelem. Může se jednat i o fikci a zaznamenat informace o neexistujících místech za „vyšším účelem“. Dílo vyústí v mravní ponaučení například. Tato možnost nám dokazuje, že se jedná o uměleckou beletrii. U reálných cest dochází k úzkému sepejetí s kronikou nebo historií. Charakter textu závisí na účelu podniknuté cesty. Může být zaměřen na geografii, náboženství, kulturu a folklór, politicky nebo jako sondáž do zvyků určitého společenství nebo národu.

V děkanské knihovně se nachází 65 děl z oblasti logiky, matematiky, metafyziky, fyziky, rétoriky, vlastivědy, historie, přírodních věd a poezie, učebnice mluvnice (němčina, latina, řečtina), slovníky, nařízení o správě majetku a triviálních škol. Patří zde i publikace, které se věnují otázkám církevního práva.

Nepodařilo se nám určit obsah 3 tisků, takže jsme je nezařadili do žádné z uvedených kategorií.

⁵ Voit, P., *Encyklopedie knihy*, Praha 2006, str. 941

5 Významní autoři a tiskaři nacházející se v knihovně

Nejstarší tisky, které se dochovaly do dnešních dnů, jsou oprávněně považovány za to nejcennější, co muzeum spravuje. Naši pozornost si zaslouží nejen kvůli svému úctyhodnému věku, ale i proto, že se jedná o zahraniční publikace, které nejsou v České republice hojně zastoupeny. Pokusili jsme se dohledat několik informací o autorech a tiskařích.

Liturgické texty byly kanonizovány za pontifikátů různých papežů a v této podobě se ctí dodnes, takže zde zmiňujeme i církevní otce, kteří se zasadili o jejich ustálení.

Josefus Flavius (* kolem roku 37 v Jeruzalému – †kolem roku 100 v Římě)

je také nazýván Josephus Judeus (tj. Josef Židovský), ale vlastním jménem je zván Josef ben Matitjahu. Pseudonym *Flavius* převzal podle jména římského císaře Tita Flavia Vespasiana (9 až 79 n. l.), jelikož jím byl osvobozen po skončení židovské války.

Narodil se do židovské kněžské rodiny, takže jeho kariérní dráha byla poměrně jasná. Studoval náboženství a později se stal židovským knězem. V 16 letech se zabýval zkoumáním učení Farisejského, Saducejského a Essenského. Rozhodl se pro život v poušti vedle poustevníka Banuse, jelikož ani jedno z těchto učení jej nenaplnilo. Za tři roky se navrátil do Jeruzaléma a stal se knězem u Farisejů. Ve 26 letech se vydal do Říma k císaři Neronovi, aby vymohl propuštění svých příbuzných, kteří byli zatčeni a posláni do císařského města po roztržce s Judským správcem Felixem. Mise byla úspěšná. Přes známosti se dostal do přízně císařovy manželky Poppéji. Ta se přičinila o pozitivní výsledek a pomohla přemluvit Nera, aby židy pustil. Vlna protestů vůči římské nadvládě začínala být v Judsku větší a nakonec vyvrcholila ve válku. Samotný Josef toužil po nezávislosti své rodné země. Byl poslán do Galileje, kde měl místní obyvatelstvo připravit na bitvu s římským vojskem. Opevnil se v městě Jotapata. Římský vojevůdce Vespasian dobyl město a Josefa zajal. Ten mu předpověděl, že se stane císařem, a zachránil si tak holý život. Jeho slova se naplnila po smrti Nerona. Jako rukojmí se účastnil dobytí Jeruzaléma. Ten padl pod vojenskou výpravou vedenou Titem Flaviem Vespasianem, jenž byl synem výše zmiňovaného vojevůdce. Po ukončení války byl Josef převezen do Říma. Císařem Titem Vespasianem byl propuštěn na svobodu a těšil se u něj velké vážnosti. Jako výraz díku a na jeho počest se přejmenoval na Josefa Flavia. V Římě už zůstal až do své smrti.

Literární činnost Josephuse Flavia je silně vázána na židovskou kulturu. Po celý život psal o ní a hájil ji. Pohnuté časy, ve kterých žil, zaznamenal poctivě v několika dílech. Nejznámější jsou dvě: *Židovská válka (Bellum Iudaicum)* a *Židovské starožitnosti (Antiquitates Iudaicae)*. Z tohoto hlediska o něm mluvíme jako o významném historikovi mapujícím dějiny židovského národa v 1. století. Sepsal i vlastní životopis *Můj život*.

Robertus Caracciolus (*1425 – †1495)

Narodil se v Lecce. Vyrůstal ve františkánském klášteře. Stal se magistrem teologie a získal si obrovskou oblibu svým kázáním. Stal se snad nejslavnějším kazatelem své doby. Pro jeho řečnické umění se mu přezdívalo „druhý Pavel“, „kníže kazatelů“ či „nový Pavel“. Hlásal o sobě, že je žákem Bernarda Sienského a pokračuje v jeho odkazu. Organizoval procesí proti moru v těžkých dobách, kdy tato nemoc sužovala obyvatelstvo. Podporoval křížovou výpravu proti Turkům. Podnikal cesty po celé Itálii, kde šířil slávu boží a život v míru. Vynález knihtisku pomohl rozšířit jeho slávu po celé Evropě. Jeho sepsaná kázání se těšila velké oblibě.

Papežem Mikulášem V. mu byla udělena svoboda pohybu v roce 1454. Papežem Kalixtem III. byl jmenován do funkce apoštolského kolektora pro římskou oblast v roce 1455. Tuto funkci později vykonával i pro Lombardii a Monferrata. Stal se biskupem v Aquinii za vlády papeže Sixta IV. v roce 1475. Působil i v diecézi v Lecce, kde zemřel roku 1495 a byl pohřben v tamějším kostele San Francesco della Scarpa.

Díla, která napsal, jsou například: *Sermones de Laudibus Sanctorum*, *Quadragesimale Padovano*, *Quadragesimale de Poenitentia*, *Sermones per Adventum/Collecta Magistralia per Adventum* a další. Dodnes se přesně neví, kolik jeho děl bylo vydáno.

Petrus Canisius (*8. května 1521 – †21. prosince 1597)

Narodil se v Nijmegenu v Holandsku. Vystudoval univerzitu v Kolíně nad Rýnem, kde nastoupil v roce 1536. Studoval občanská práva, umění a teologii. Stal se magistrem umění v roce 1540. O tři roky později nastoupil do Tovaryšstva Ježíšova. Získal doktorát z teologie v Bologni. Vyučoval na univerzitě v Kolíně, na Sicílii a stal se rektorem v Ingolstadt. Bojoval proti protestantům.

Zakládal první jezuitskou kolej v Kolíně nad Rýnem. Do katolické církve byl přijat za kněze v roce 1546. Stavěl se proti protestantům a žádal o pomoc od císaře Karla V. Zúčastnil se zasedání Tridentského koncilu, roku 1547. Přátelil se se zakladatelem Jezuitů Ignácem z Loyoly. Pobýval s ním v Římě. Byl poslán papežem Pavlem III. učit v Bavorsku. V roce 1552 učil teologii ve Vídni a stal se knězem císaře Ferdinanda I. Měl na něj vliv a snažil se skrz něj udržet vedoucí postavení katolické církve nad protestanty. Stal se vídeňským biskupem. Založil jezuitskou kolej v Praze a Ingolstadt. V roce 1562 byl na druhém zasedání Tridentského koncilu.

Patřil mezi výborné řečníky a jeho kázání byla velmi oblíbená. Široko po Evropě jej proslavila německy psaná kniha *Katechismu*, která byla častokrát vydávaná. Napsal ji mezi léty 1555–58.

Nicolas Kesler (*asi roku 1471 – †1510 nebo 1519)

Znám je také jako Nicolaus, Nikolaus nebo pod příjmením psaném Kessler. Pocházel z Grossbottwar od Württembergu.

V roce 1482 převzal tiskárnu po svém tchánovi Bernhardu Richelovi, která se nacházela v Basileji ve Švýcarsku. Basilej byla jednou z největších základen knihtisku v 2. polovině

15. století. Nikolaus byl tiskař a prodejce knih. Uvádí se, že vytisknul na 70 prvotisků. Postupem času se specializoval na díla vědeckého charakteru. Tiskl teologické a právnícké texty. Písmo používané v jeho práci je gotického typu od Ratholda. Nejčastěji obsahovaly jeho tisky dřevořez na titulní straně. Nejslavnější grafika použitá v jeho knize zobrazuje sv. Jeronýma vytahujícího trn z paty lva od Alberta Dürera. Jde o Epištoly svatého Jeronýma. Dürer působil v Basileji během let 1492–1494.

Valentin Bernard Jestřábský (*Ostrava 1630 – †prosinec 1719 Říčany)

Pocházel z chudé rodiny, která bydlela v Moravské Ostravě. Studoval teologii a filozofii v Olomouci. Vysvěcen na kněze byl roku 1663. Od roku 1667 působil jako farář ve Veverské Bítýšce, kde i zemřel a je pochován v tamějším kostele sv. Jakuba. Byl katolický kazatel a spisovatel. Napsal řadu děl. Kázání sepisoval v latině. Pro širokou veřejnost psával naučné texty v češtině nebo moravštině. Své tisky rozdával lidem a farnostem zdarma. Některá díla vydal anonymně. V literární činnosti jej podporoval brněnský duchovní Leffler. První česky psanou knihu vydal v roce 1699.

Nejvýznamnější dílo se jmenuje *Vidění rozličného sedláčka sprostného*, které mohlo být inspirované Komenského dílem *Labyrint světa a ráj srdce*. Popisuje zde hříchy, dobro a zlo v životě lidí, obyčeje, zvyky, peklo, očistec a nebe. Ostatní jsou například: *Stellarium novum*, *Knížka pobožná o sv. andělich*, *Kazatel domácí proti sedmi hlavním hříchům*, *Katechismus domácí*, *Rozmlouvání duchovní svatého Josefa s blahoslavenou Pannou Marií na její píseň „Magnificat“*, *Rozmlouvání duchovní svaté Anny, prorokyně, se svatým Simeonem na svatou píseň jeho: „Nyní propustíš služebníka svého atd.“*

6 Typologie knižních vazeb nacházejících se v děkanské knihovně

Ačkoliv celá práce nese název *Barokní děkanská knihovna*, není to přesné označení. Knihovna je směsicí knih z různých dob, které jsou rozličné obsahovou i vizuální stránkou. Přídavné jméno „*barokní*“ jsme použili z důvodu, že tato časová etapa byla dobou, kdy se knihovna nejvíce rozrostla. Stěžejní jádro tvoří tisky ze 17. a 18. století. Jedná se zhruba o 200 kusů. Renesančních tisků a rukopisů je v knihovně poskrovnu. Konkrétně je to pět kusů. Zbylé vazby spadají pod knižní tvorbu 19. a 20. století, kde se nachází i několik průmyslově vyrobených vazeb.

V následujícím textu se budeme věnovat typologickému popisu těch, které se v ní nacházejí. Některé kousky rozebereme podrobněji, jelikož jsme měli možnost se s nimi blíže seznámit. Jednotlivé názvy typů vazeb vycházejí z jejich způsobu zpracování, použitých pokryvových materiálů a případně použitých zdobných technik. Restaurátorskou činností nebo alarmujícím stavem knihy jsme mohli studovat jejich „vnitřnosti“. V těchto výjimečných případech se zaměříme na detaily, které nejsou nezbytné z popisného hlediska, ale z badatelsko-studijního zájmu budou širší veřejností jistě vítané. Konkrétně jde o nákresy typů předsádek, kapitálků, knižního kování, způsob nasazení desek ke knižnímu bloku apod. V případě knižního kování jsme se setkali s nemilou skutečností, kdy u nejstarších exemplářů došlo k úplné ztrátě spon. Nepouštěli jsme se do rekonstrukce jejich podoby, jelikož to není předmětem naší práce. Spíše to bude úkolem budoucího restaurátora, který může přistoupit k jejich výrobě. Tím pádem dojde k hlubšímu studiu možných tvarových variací chybějících spon, a ty jistě zaznamená do konkrétních restaurátorských zpráv, jako tomu je v případě restaurátorské zprávy pro knihu *Sermones de Laudibus Sanctorum*. Určili jsme některé použité materiály pro vazby a přelepy. Pořídili jsme frotáže slepotiskové výzdoby desek renesančních a barokních knih. Frotáže ražeb na zbylém kování. Vytvořili jsme vzorník papírů použitých jako pokryv celopapírových a kombinovaných vazeb. Za ukázkou stojí i některé druhy graficky pojednaných předsádkových papírů.

Během našeho průzkumu fyzického stavu fondu jsme našli sešité bloky, kterým se nedochovala vazba. Můžeme přibližně odhadnout, o jaký druh vazby se jednalo dle dochovaného způsobu šití, ale i tak jde o naše pouhé spekulace. Ani skrz naši zkušenost a představivost nedokážeme konkretizovat finální vzhled pokryvu. Při podrobnějším studiu výzdoby a celkového zpracování knižních vazeb jsme došli k závěru, že děkanství mohlo mít oblíbené knihařské dílny či dílnu, kde nechávalo vázat tisky v období baroka a v 19. století. Svou roli v tom samozřejmě hraje i produkce knihvazačské dílny, která dostávala práci od Olomoucké arcidiecéze, jež následně rozesílala své regule, periodika a znovu vydané směrnice farnostem spadajícím do její péče. Zpracování těchto vazeb je odlišné, takže jsme toho názoru, že výroční *Nařízení* (Directoria arcibiskupství omolouckého) bylo zadáváno nějaké olomoucké knihvazačské dílně (většinou celoplátěná vazba se slepotiskem malého formátu) a poté se „dárkově“ zasílaly nižším úřadům.

V 19. století se nakupovaly tisky, které byly nsvázané. Zejména kazatelské příručky, texty o morálce pro výchovu dětí apod., které vycházely ve větším nákladu a těšily se značné oblibě, měly podobu složek, které byly k sobě slepeny (lehce zaklíženy na hřbetu bloku nebo sešity) a jejich ochranným obalem byla papírová obálka. Složky nebyly osekány, a tudíž jsou patrné „roztřepené“ okraje ručních papírů, na které se tisklo. Obvykle se dal blok ke zpracování do knihařské dílny, kde si zákazník poručil typ vazby, do které byl tisk svázán. Proto usuzujeme, že tisky z tohoto období měly na sobě některé z „konfekčních kabátků“, co se dochovaly na ostatních exemplářích. Troufáme si však tvrdit, že se mezi nimi nenacházela vazba, jež by se vymykala našemu středoevropskému standardu.

V průběhu 20. století došlo k průmyslové výrobě knižních vazeb. Tento pokrok se týká i výroby psací podložky-papíru. Tím se značně urychlil proces ve zpracování knih do jejich finální podoby. Pomaličku se začal vytlačovat model slepených, tzv. „snesených“ složek do bloku, opatřených papírovou obálkou. Zde by bylo na místě podotknout, že se jednalo o běžnou praxi od dob vynalezení knihtisku. Kdy tiskař prodal zájemci pouze tisk - respektive knižní blok, kde byl jím vysázený a vytištěný text, a další zpracování již bylo na knihvazačích. Rozdíl je v tom, že v 18. a 19. století dostaly bloky papírovou obálku s názvem díla a jménem autora na přední straně obálky, takže měly podobu knihy s měkkou papírovou vazbou. Ve 20. století se tisky opatřovaly papírovou obálkou, která byla graficky pojednána a mohla dále sloužit jako obal na pevnou vazbu, do které se tisk nechal svázat. S vynalezením průmyslově vyráběných vazeb odpadla práce se sháněním knihařské dílny, neboť tisky byly v prodeji již s pevnou vazbou. Existovaly však výjimky, kde ruční zpracování vazby bylo nezbytné, protože strojní vazby nevyhovují masivním blokům. Nezanedbatelným faktorem je i estetická hodnota knižní vazby. Misály, bible, breviáře aj. se neustále těšily velké přízni. To se projevilo na jejich knihvazačském zpracování. Jsou to masivní bloky, opatřené pevnou vazbou, která měla zpravidla krásně zdobené desky, často opatřené knižním kováním. Kování se postupně stávalo předmětem strojové výroby. Objevují se výlisky z tenčích plechů, které se objevují na modlitebních a liturgických knihách. Z běžné knižní produkce vyčnívají a jistě by si zasloužily i podrobnější zmapování v širším kontextu knižní kultury 19. a 20. století.

Zdůrazňujeme, že níže zmiňované druhy knižních vazeb jsou konkretizovány na knihy nacházející se ve sbírce muzea. Nejedná se tedy o všeobecné shrnutí typů vazeb vyskytujících se napříč pěti staletími. Dále zde není podrobná grafická dokumentace veškerých komponentů, které tvoří knižní vazbu, jelikož ty druhy vazeb, které byly ve výborné kondici, nebude přece schválně demontovat (poškozovat), abychom si byli stoprocentně jisti, že máme naprosto přesný popis. V některých případech jsme se uchýlili k tomu, že používáme obecně platná pravidla, která byla vysledována při studiu jiných exemplářů knižních vazeb z té či oné doby. Konkrétně máme na mysli zpracování desek barokních knižních vazeb. Nákrasy rozmístění otvorů

a protažení vazů skrz ně mohou být malinko sporné, jelikož tato část je skryta pokryvem a vylepeným přیدهštím, takže zde jsme nuceni odhadovat, co se pod ním může „odehrávat“.

V neposlední řadě bychom chtěli poukázat na problematiku vytvoření odborného textu zaměřujícího se na popis knižních vazeb. Je to nevděčné téma. Zejména proto, že jejich vývoj často navazuje na stavbu předchozího typu a ta hlavní změna, kterou detekujeme, že se jedná o jiný druh vazby, je často zachycená v drobných nuancích. Zbylé části architektury knižní vazby zůstávají neměnné. Tento fakt je příčinou stereotypního textu v následující podkapitole.

Potřeba vytvořit stručný přehled v knižních vazbách nás nutí k opakování některých informací. To samé platí v případě použití stejných grafických nákresů u jednotlivých typů knih. Opět je tak učiněno proto, že výstavba knižní vazby je totožná s jiným exemplářem. Tato koncepce může působit fádne, ale je tak učiněno kvůli snadné orientaci v textu. Svůj podíl na tom má i naše snaha o prezentování holých faktů, které budou co nejméně zavádějící.

6.1 Popis pozdně gotických a renesančních knižních vazeb

Nejstarší typ knižní vazby, který se nachází v knihovně, je **pozdně gotická – raně renesanční celousňová vazba** (obrázek číslo 1). Zpracování knižní vazby vykazuje typologické prvky pozdně gotické (způsob šití, nasazení desek, kování, kapitálky) a renesanční (zdobení pokryvu, kanty, předsádka). Kvůli tomu jsme se přiklonili k názvu *pozdně gotická – raně renesanční celousňová vazba*.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Tříslučiněná useň hnědo-vínového zbarvení.

Zdobení pokryvu: Slepotisk rámcové kompozice (Frotáž slepotisku: obrázek číslo 1). Výzdoba složená z rostlinných motivů. Na knižním hřbetu, v mezivazních polích, je pravidelně rozmístěný kosočtvercový dekor. Reliéfní otisk slepotisku je negativní.

Desky: Dřevo (bukové dřevo). Desky jsou zhraněné a opatřené kantami⁶. Jsou v nich vyhloubené žlábkové pro zapuštění usňových vazů, na které je ušitý knižní blok. V přední desce (hrana u přední ořízky knižního bloku) jsou vyhloubené drobné žlábkové pro jazýčky háčkových spony, tak aby dobře zapadly za průřezovou záchytku štítků. Místa, kde je umístěno knižní kování, jsou vhloubená do plochy desky, takže kovové prvky přes její formát nepřesahují. Žlábkové pro zapuštění usňovo-pergamenových řemínků, na které se připevní háčková spona, jsou v zadní desce u přední ořízky (obrázek číslo 1).

⁶ Kanta vzniká přesahem desky knižní vazby přes knižní blok. Přesah se týká přední, horní a dolní ořízky. Jejich velikost se odvíjí od velikosti bloku a síly desek. Mají za úkol chránit blok před mechanickým poškozením

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky jsou nasazeny ke knižnímu bloku. Vazy, včetně kapitálového vazy, jsou svedeny do žlábků, které jsou vyhloubeny v deskách. Jsou v nich fixovány pomocí dřevěných kolíčků.

Předsádka: Ruční papír. Tvořeny jsou dvoulistem, který je obtočený kolem první a poslední složky. Lítačka je zkrácená na křídélko. Je prošitá společně s první a poslední složkou.

Vazy: Jircha⁷.

Šití: Blok je šitý nití na pravé vazy, dva kapitálové vazy a dva zapošívací stehy. Vazy jsou pákované (obrázek číslo 1). Kapitálový vaz je šitý současně s knižním blokem.

Kapitálek: Jádrem tvoří napakovaný kapitálový vaz. Obšito je barevnými nitěmi. Nad ořízkou vznikl jednoduchý řetízek.

Blok: Tvoří jej dvoulisty, které jsou seskládány do jednotlivých složek. Ve hřbetní části složek se nacházejí otvory pro šití. V tomto případě vznikly jejich nařezáním a do tvaru písmena „V“.

Přeplepy: Pergamen.

Hřbet: Mírně zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Bez barevných úprav.

Kování: Štítky s průřezovou záchytkou obdélného tvaru. Vyrobené z mosazi. Jsou zdobené ražbou s rostlinným motivem. Spony se nedochovaly. Hřebíčky, použité pro fixaci kování, jsou rovněž vyrobené z mosazi. Na zadní desce se dochoval štítek obdélného tvaru, kterým je připevněný pergamenovo-usňový řemínek ve žlábků desky.

Řemínky pro fixaci spon: Spodní část tvoří pergamenový proužek, na kterém je nakaširovaný usňový. Pergamenová strana je blíže přední ořízce.

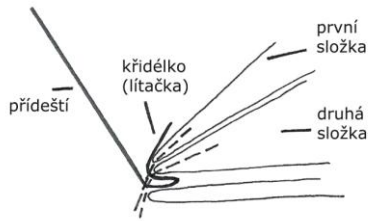
Datace vazby: Konec 15. století (tisk pochází z roku 1490).

⁷ Jircha je termín pro označení usně bílé barvy. Pojem: bílá useň, je tudíž nesprávný a neměl by se používat. Její výrobní proces je odlišný od tříslučiněných usní, které jsou k dostání v různých barvách.

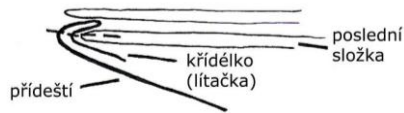
Obrázek číslo 1: **Pozdně gotická – raně renesanční celousňová vazba**

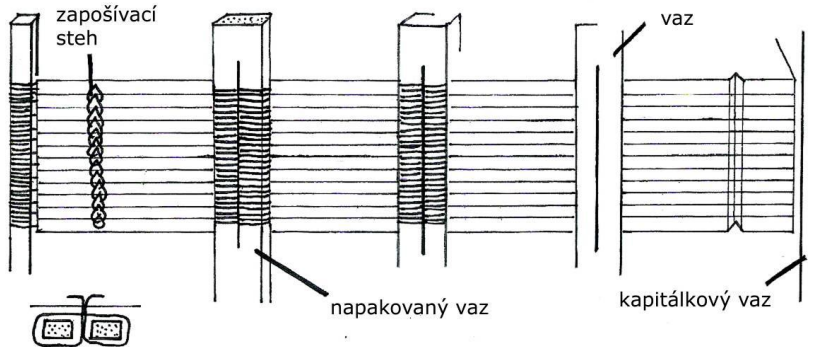
Přední předsádka

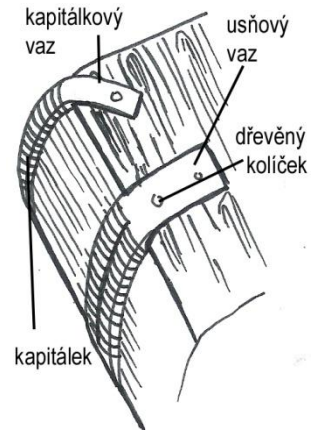
Zadní předsádka

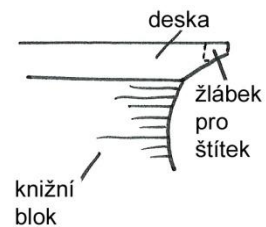
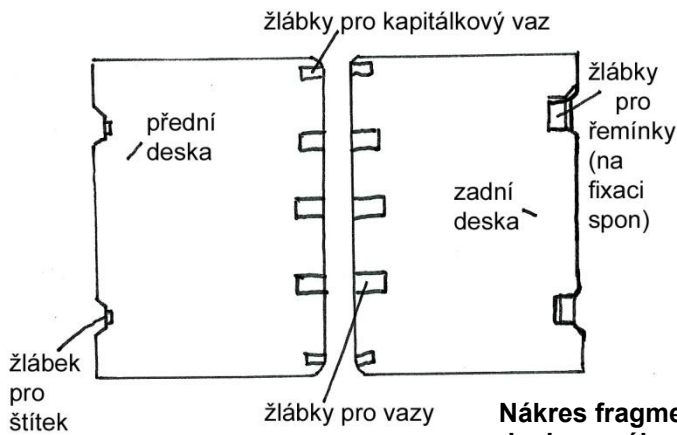
Systém šití knižního bloku

Nasazení desek ke knižnímu bloku

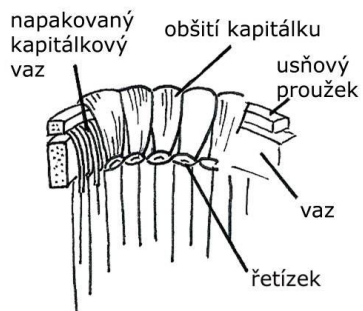

Knižní desky

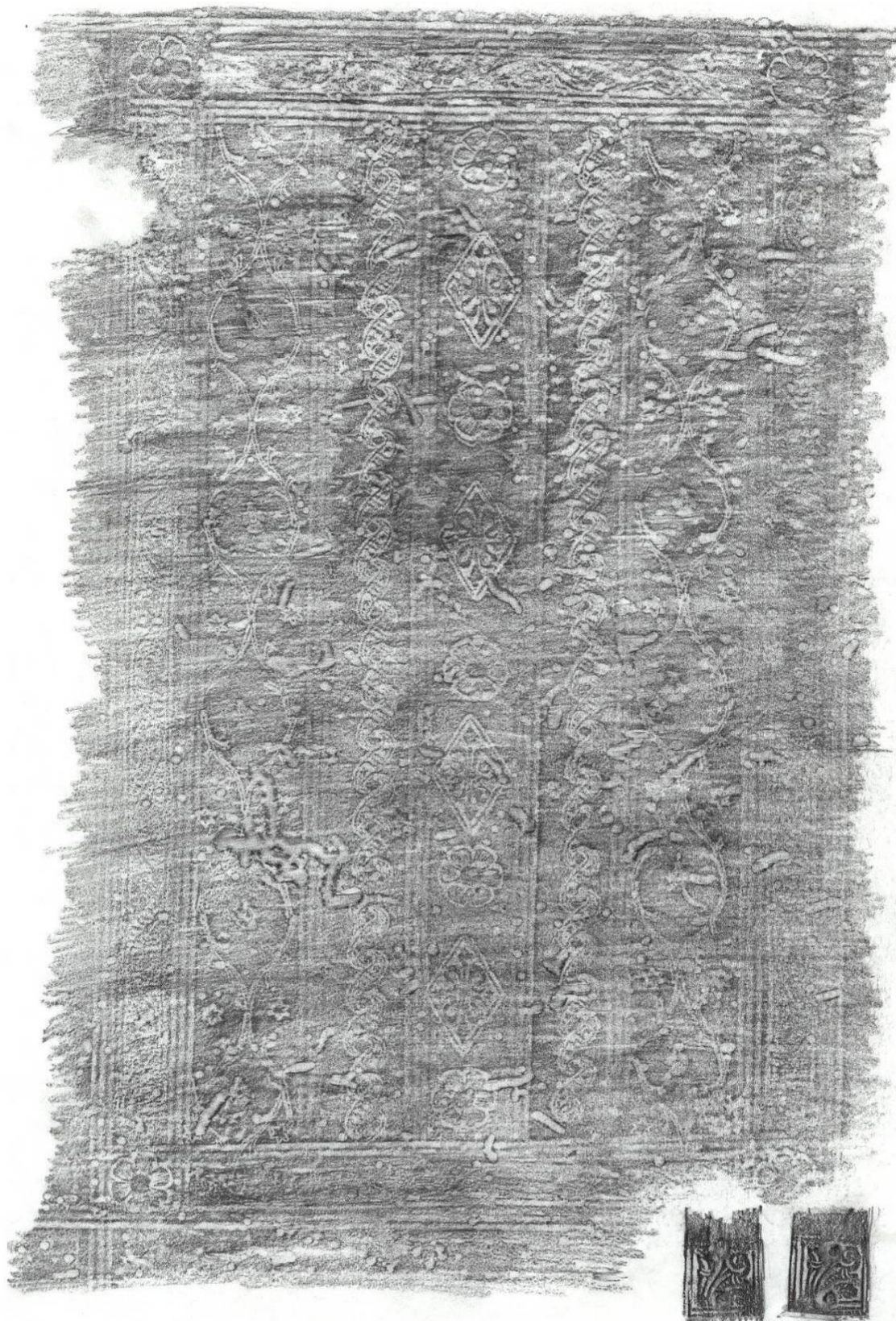

Průřez stavbou knižního bloku

Nákres fragmentu dochovaného kování

Frotáž slepotisku

SBÍRKA SERMONŮ 1490 BASILĚ.

Zdroj: *Sermones de laudibus sanctorum*, Roberto Caraccioli, Basilej 1490 (přední deska a štítky s průřezovými záchytkami), přední deska

Dalším unikátem je **pozdně gotická vazba** (obrázek číslo 2), která je svým knihvazačským zpracováním totožná s knižními vazbami dvou exemplářů rukopisných misálů, které pocházejí z roku 1582. Ačkoliv se jedná o knihy datované do druhé poloviny 16. století, jejich vazby nesou více prvků, které spadají do období pozdní gotiky.

Tyto knihy původně nepatřily do děkanské knihovny v Odrách, ale nyní jsou v ní uloženy. Byly součástí inventáře tamního kostela.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Jircha.

Zdobení pokryvu: Slepotisk. Použita je rámcová kompozice (Frotáž slepotisku: obrázek číslo 2). Výzdoba je složená z rostlinných a figurálních motivů, v kombinaci s textem na přední desce. Reliéfní otisk slepotisku je negativní.

Desky: Dřevo (bukové dřevo). Desky jsou zhraněné a opatřené kantami. Na vnější straně desek, v místě knižního hřbetu, jsou vyhloubené žlábků pro zapuštění usňových vazů. U přední ořízky knižního bloku jsou vyhloubené žlábků pro kovové štítky. Aby kování nepřechývalo přes formát dřevěných desek, tak je umístěno do vpadlých částí, které byly vybrány do jejich plochy (obrázek číslo 2).

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky jsou nasazeny ke knižnímu bloku. Vazy, včetně kapitálového vazů, byly zapuštěny do vyhloubených žlábků. V nich jsou připevněny pomocí dřevěných kolíčků.

Předsádka: Pergamen. Dvoulist je obtočený kolem první a poslední složky knižního bloku. Lítačka je zkrácena na křídélko. Je prošitá se složkami.

Vazy: Jircha.

Šití: Blok je šitý nití na pravé pakované vazy, dva kapitálové vazy a dva zapošivací stehy (obrázek číslo 2). Kapitálový vaz je šitý současně s blokem.

Kapitálek: Jádro tvoří napákový kapitálový vaz. Následně byl ručně obšit dvoubarevnými nitěmi. V průběhu jeho výroby vznikl nad ořízkou jednoduchý řetízek.

Blok: Tvoří jej dvoulisty, které jsou seskládány do složek. V místě hřbetu jsou nařezány do tvaru písmene „V“. Tyto „véčkové“ otvory jsou vytvořeny pro šití skrz složky.

Přeupy: Pergamen.

Hřbet: Mírně zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Natřená na modro.

Kování: Kování se dochovalo jen ve fragmentech (obrázek číslo 2). Vazby byly opatřeny dvěma tzv. „petlicovými“⁸ sponami. Pukly a nárožnice jsou lité a vyrobeny z mosazi. Bohužel se nedochovala těla spon. Pravděpodobně se jednalo o kloubové spony podle dochovaného fragmentu na jedné knize. Spony se „střídaly“. Jedna měla štítek pro zachycení na zadní desce a druhá na přední. Kořen spon byl pravděpodobně, stejný jako vrcholy štítků, upravený do tvaru písmene „T“. Soudíme podle frotáže slepotiskové výzdoby přední desky jedné z vazeb, kde je viditelný otisk po štítku. Kování je fixováno železnými hřeby.

Datace vazby: Druhá polovina 16. století. Slepotisk, který je proveden na předních deskách knih, uvádí dataci 1582.

⁸ Boldan, K., Marek, J., *Libri catenati Egrenses. Knihy a knihovna chebských františkánů v pozdním středověku a ranném novověku*, NK ČR, Praha 2013, str. 325, obr. č. 3

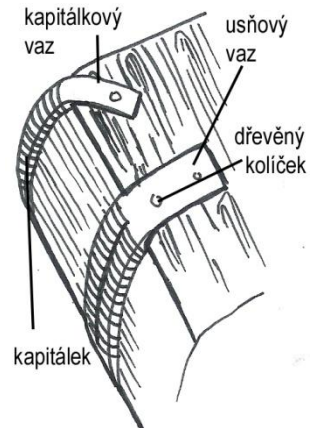
Obrázek číslo 2: Celousňová pozdně gotická vazba zdobená slepotiskem

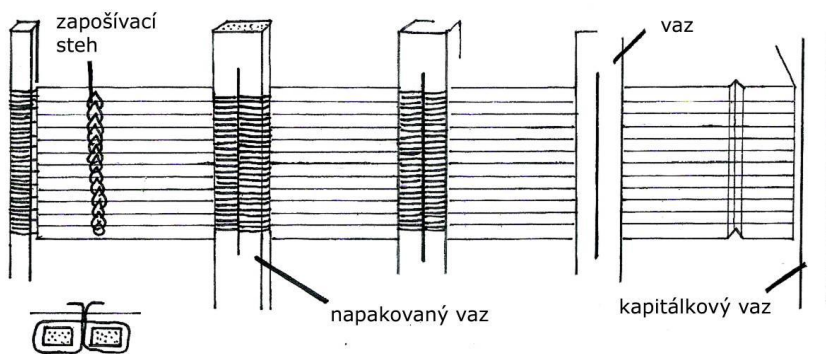
Předsádka

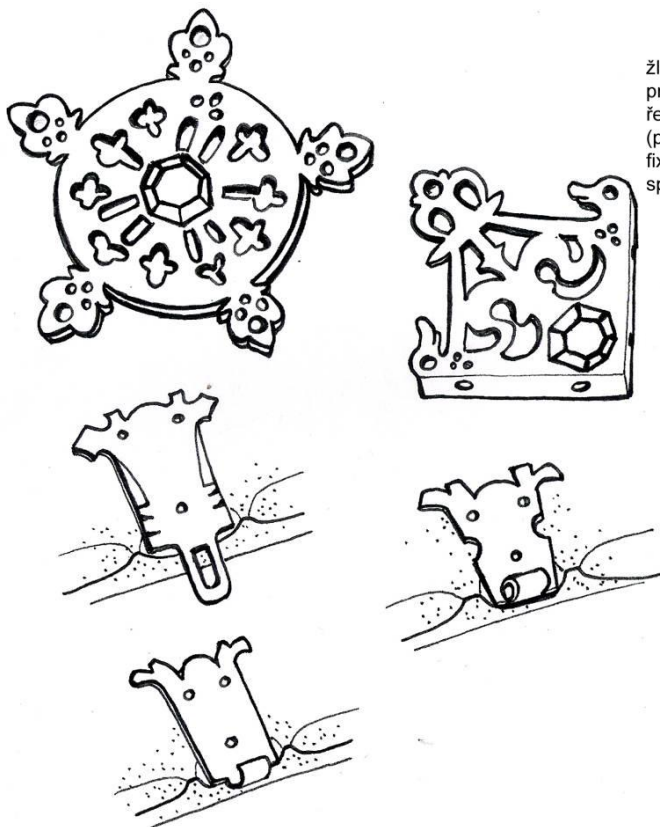
Nasazení desek ke knižnímu bloku

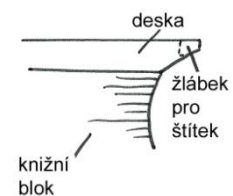
Systém šití knižního bloku

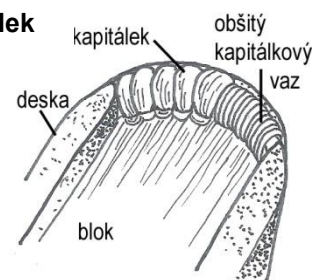
Dochované fragmenty kování

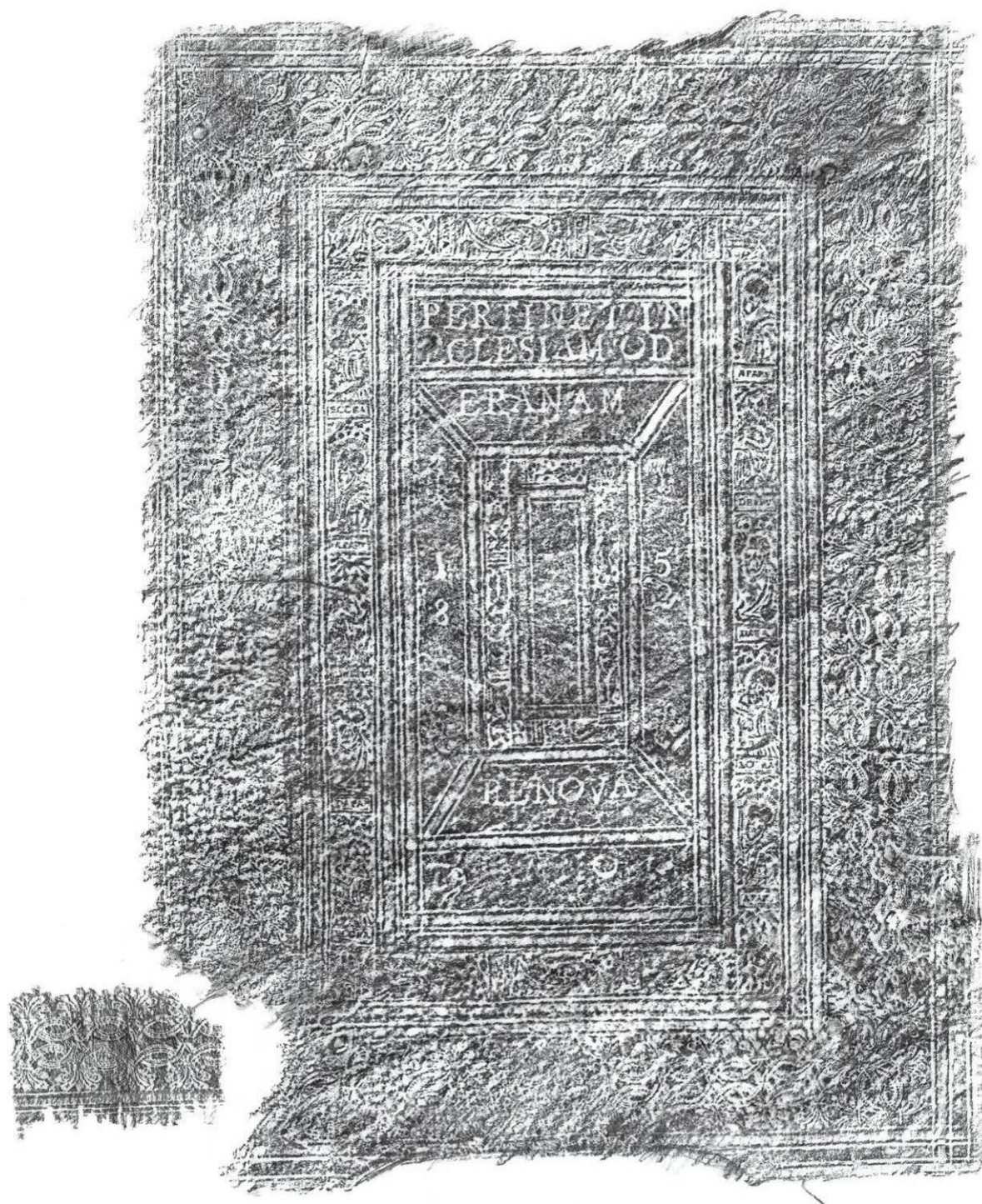
Knižní desky

Kapitálek

Frotáž celousňové pozdně gotické vazby zdobené slepotiskem (graduál, rukopis)

Zdroj: *Pertinet in Ecclesiam Oderanam T9*, rukopis, autor neznámý, místo vzniku neznámé, 1582 (přední deska).

Posledním zástupcem nejstarších typů knižních vazeb je **celousňová pozdně gotická – raně renesanční vazba zdobená slepotiskem z roku 1519** (obrázek číslo 3). Až na malé výjimky je svým zpracováním velmi blízká prvně popisované knižní vazbě prvotisku z 15. století.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Tříslučiněná useň světle hnědé barvy.

Zdobení pokryvu: Slepotisk. Výzdoba má rámcovou kompozici, která je složena z geometrických a rostlinných motivů (Frotáž slepotisku: obrázek číslo 3). Reliéf slepotisku je negativní.

Desky: Dřevo (pravděpodobně bukové nebo ořechové dřevo). Desky nejsou zhraněné, ale mají kanty, které mírně přesahují knižní blok. V deskách jsou vyhloubené žlábků pro zapuštění usňových vazů ze systému šití knižního bloku. Zadní deska má navíc žlábků pro upevnění usňových řemíneků, na které se upevnilo tělo spony (obrázek číslo 3).

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Vazba je nasazovaná. Usňové vazy, včetně kapitálového vazy, jsou svedeny do žlábků, které jsou vyhloubeny na vnější straně desek. Fixovány jsou v nich pomocí dřevěných kolíčků (pravděpodobně).

Předsádka: Pergamen. Tvoří ji jeden list, který je obtočený kolem první a poslední složky. Následně je jím vylepeno přideští. Je prošitá současně se složkami.

Vazy: Useň.

Šití: Blok je šitý na pravé vazy, dva kapitálové vazy a dva zapošívací stehy. Vazy jsou pákované (obrázek číslo 3). Kapitálový vaz byl pakován současně s knižním blokem.

Kapitálek: Jádrem tvoří napakovaný kapitálový vaz. Současně s ním je obšitá i část pokryvu, která překrývá hlavici a patu knihy. Kapitálek je vyšit dvěma usňovými řemínek (obrázek číslo 3).

Blok: Tvoří jej dvoulisty z ručního papíru, které jsou sneseny do složek.

Přelepy: Pergamen.

Hřbet: Zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Bez barevných úprav.

Kování: Je vyrobené z mosazi. Dochovaly se štítky s kolíčkovou záchytkou. Vrchol štítků se rozšiřuje do tvaru písmene „T“. Těla spon se nedochovala. Řemínek, pro fixaci spon, je upevněný štítkem obdélného tvaru k zadní desce. Kování je přibito mosaznými hřebíky. Hraně desek jsou opatřeny hranovým kováním, které chrání rohy knižní vazby. Nachází se pouze na hranách desek, nezasahuje do jejich plochy (obrázek číslo 3).

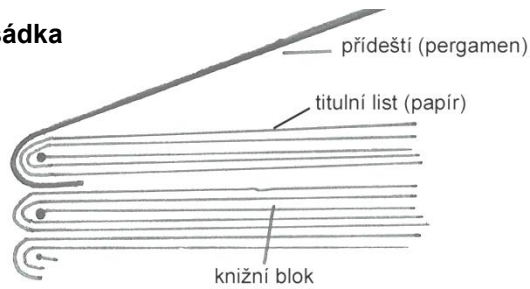
Řemínek pro fixaci spon: Hnědá tříslučiněná useň.

Datace vazby: Prvá polovina 16. století. Tisk je datován rokem 1519.

Obrázek číslo 3: Celousňová vazba zdobená slepotiskem z roku 1519

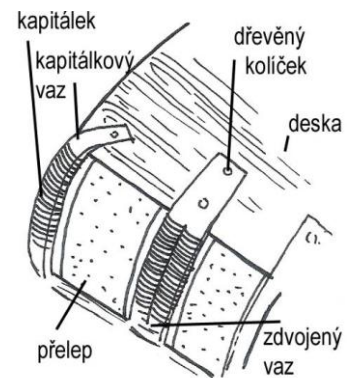
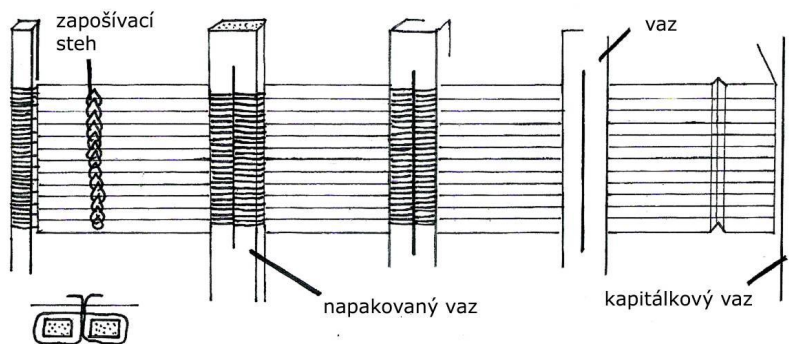

Předsádka

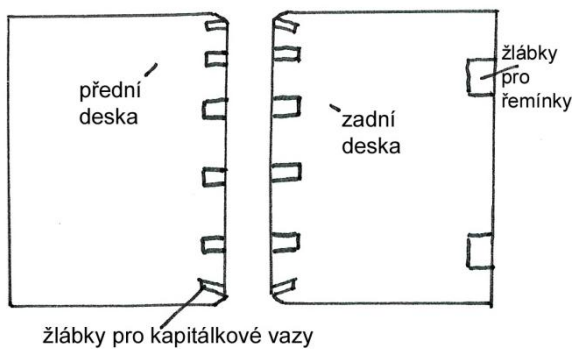
Způsob nasazení desek ke knižnímu bloku

Schéma systému šití knižního bloku

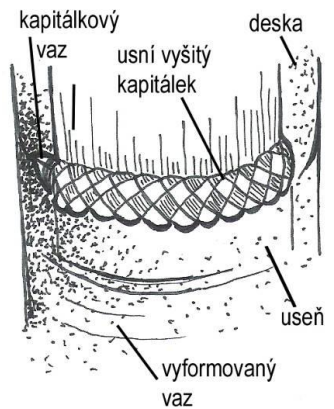
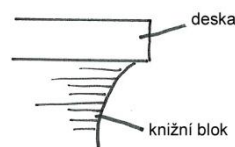

Kapitálek

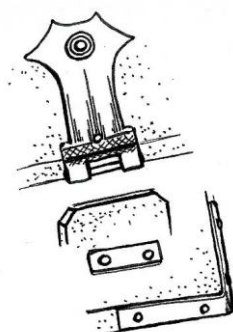
Knižní desky

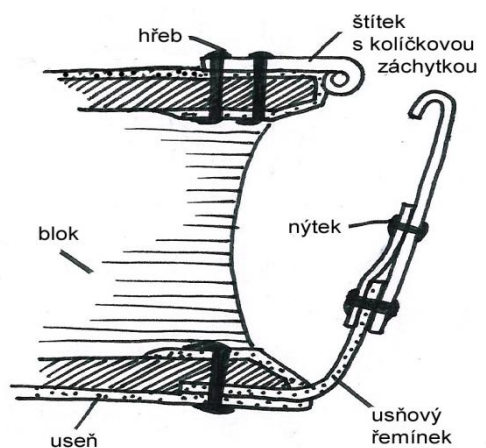
Zhnanění desek

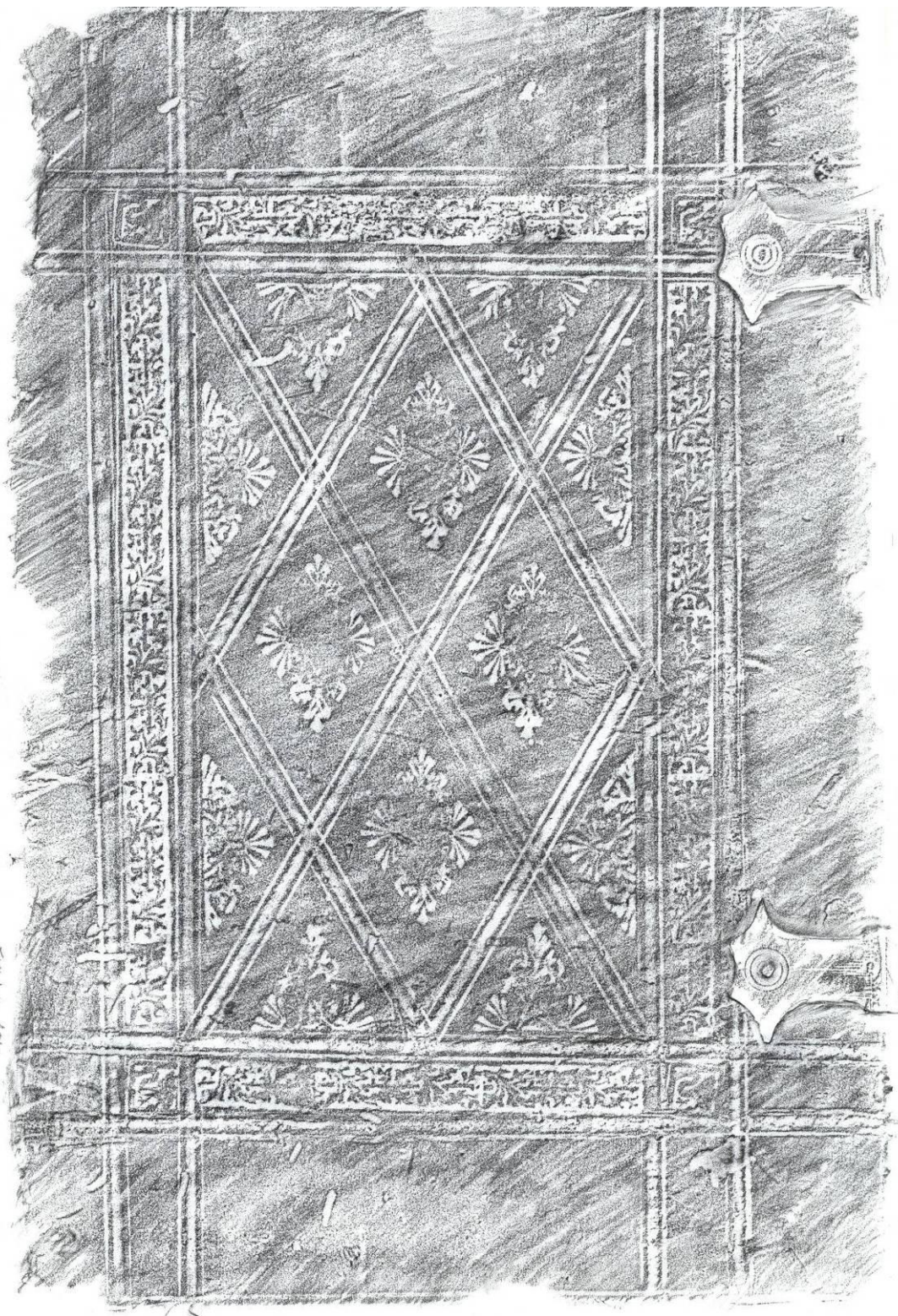
Nákres dochovaných částí knižního kování

Průřez stavbou knižní vazby

Frotáž slepotisků z celousňové vazby zdobené slepotiskem z roku 1519

Zdroj: *HISTORIA: De Antiquitatibus, De Judaico bello, De Antiqua Judeoru origine cóntra, Ethioibus Josephi operibus adiecta sūt, Robertti goullet sacre pagine professoris, Eiuldé cõpediũ de ler etatibus leculi i quo, Josephus Flavius, Paříž 1519 (přední deska).*

6.2 Knižní vazby pocházející ze 17. a 18. století

Pro velkoformátové tisky (velikost folia nebo kvart) se používá **celousňová vazba**, která má zdobený hřbet slepotiskem, často v kombinaci se zlacením (obrázek číslo 4).

V typologických údajích se naprosto shoduje s **celousňovou vazbou bez zdobení pokryvu zlaceným slepotiskem**. Ta se používala pro tisky menšího rozměru (osmerka a menší). Vazba má desky z dýhy. Povrch usně je zdobený stříkáním nebo mramorováním. Zřídka se objevuje jednoduchá slepotisková lineární výzdoba na knižním hřbetu kolem vystupujících vazů, nebo v ploše desek. Na síle bloku závisí, jestli je vazba opatřena kapitálkem či nikoliv. Tím, že se jedná o malý formát, tak je blok ušit na zapuštěné vazy, aby příliš nevystupovaly do prostoru. Vazy jsou jednoduše obšité a šije se stylem ob složku. Hřbet je rovný nebo mírně zkulacený. Kapitálek není součástí systému šití. Je přilepený dodatečně. Buď je obšito pevné jádro (motouz) nebo se použije ručně tkaný kapitálek. Ostatní části, tvořící knižní vazbu, mají oba typy totožné (pokryvový materiál, úprava knižních desek, způsob nasazení desek ke knižnímu bloku, zpracování předsádky a ořízek).

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Hnědá tříslučiněná useň.

Zdobení pokryvu: Slepotisk v kombinaci se zlacením. Výzdoba se nachází na hřbetu knižní vazby, konkrétně v mezivazních polích. Motiv je rostlinného charakteru a v kombinaci s textem. Většinou se uvádí název díla. Zřídka se objevuje i rok vydání se jménem autora.

Desky: Vrstvená lepenka. Desky mají kanty a jsou nezhraněné.

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky se ke knižnímu bloku nasazují. Roztřepeňé vazy (konopný nebo lněný motouz) jsou přilepené k jejich vnitřní straně.

Předsádka: Ruční papír. Tvoří ji dva dvojlisty, které jsou šité společně s blokem. První dva listy se zařiznou na křídélka a společně s třetím listem se přilepí k předešlé. Čtvrtý list je lítačka.

Vazy: Motouz.

Šití: Vazba má blok šitý na pravé vazy a dva zapošívací stehy. Vazy jsou jednoduše obtáčené nebo pákované (obrázek číslo 4). Bloky o větším počtu složek bývají šité ob složku.

Kapitálek: Jeho jádro vytváří motouz, který je obšitý barevnými nitěmi. Motouz není součástí systému šití knižního bloku. Kapitálkový vaz se přidá dodatečně a je přilepen k vnitřní straně desek nebo zařiznut na šíři knižního bloku. Ručně obšitý kapitálek má jednoduchý řetízek, který vznikne v průběhu obšívání, nad ořízkou. Někdy bývá hlava a pata vyztužená provázkem, který se vloží pod pokryv. V takovém případě je vazba bez kapitálku.

Blok: Tvoří jej dvoulisty, které jsou seskládány do složek.

Přelepy: Ruční papír.

Hřbet: Zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Bez barevných úprav, stříkané nebo natřené na červeno. Stříkané mohou být červenou barvou. Někdy se vyskytuje kombinace červené a světle hnědé barvy.

Datace vazby: Napříč 17. – 18. století.

Obrázek číslo 4: **Celousňová vazba s hřbetem zdobeným slepotiskem a zlacením, celousňová vazba bez zdobení slepotiskem se zlacením**

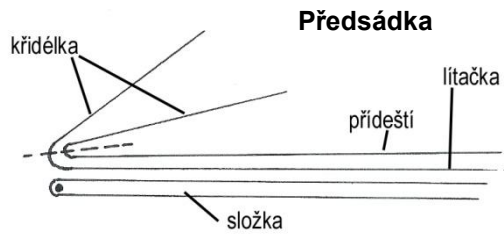
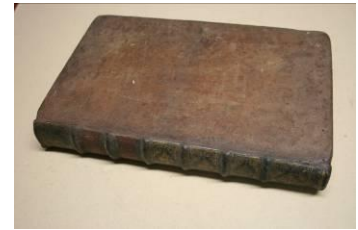
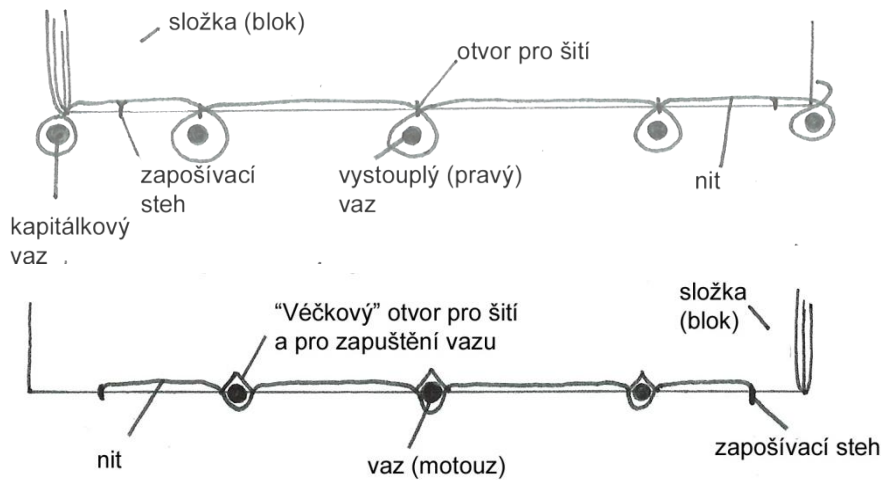
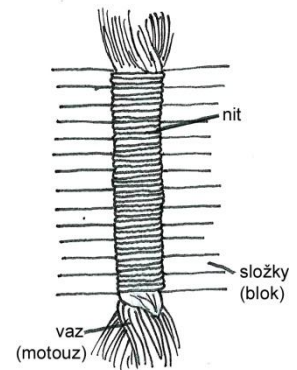

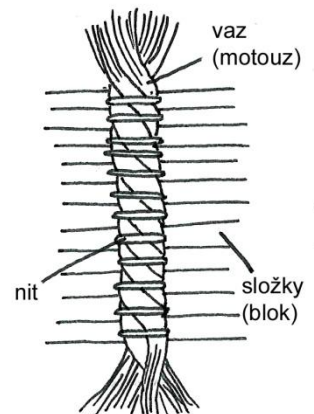
Schéma šití knižního bloku na pravé a zapuštěné vazy

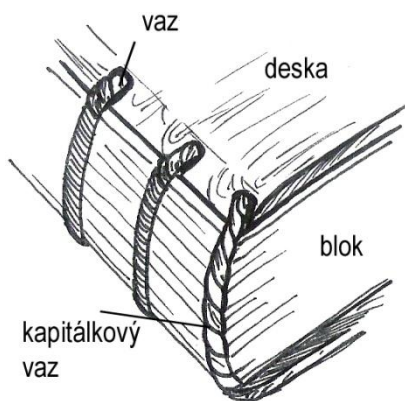
Pákový vaz

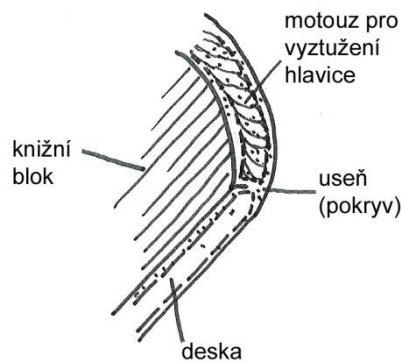
Obtáčený vaz

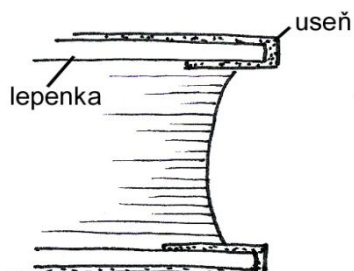
Nasazení desky ke knižnímu bloku provlečením vazů skrz otvory v ní

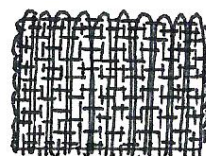
Vyztužení hlavice motouzem

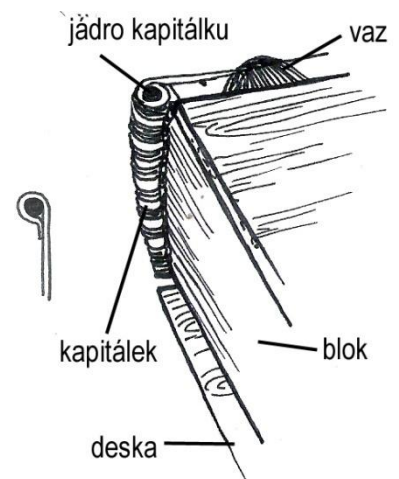
Průřez stavbou knižní vazby

Kapitálky

ručně tkaný kapitálek

Typickým zástupcem barokních knižních vazeb je nasazovaná **celousňová vazba zdobená slepotiskem a opatřená dírkovými sponami** (obrázek číslo 5). S ní jsme se setkali u tisků o rozměru folia, kvartu nebo osmerky.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Jircha (vepřovice).

Zdobení pokryvu: Slepotisk. Plocha zadní i přední desky a knižní hřbet jsou zdobené slepotiskem (Frotáž slepotisků: obrázek číslo 5). Výzdoba je koncipována do rámcové kompozice. Použité motivy jsou rostlinné a figurální. Obraz, který se nalézá ve středu kompozice, může být zlacený. Reliéfní otisk v usňovém pokryvu je negativní.

Desky: Dřevo (bukové, dubové nebo ořechové dřevo). Obě desky jsou ručně opracované, zhraněné a mají kanty (obrázek číslo 5). Jsou v nich vyhloubené žlábků a vyvrtané otvory pro protažení vazů (motouz), na kterých je ušitý knižní blok, na vnitřní stranu desek. S největší pravděpodobností je v nich ještě jeden otvor, kterým se vaz protáhne opět na jejich vnější stranu. Nemůžeme definovat přesnější podobu, protože knihy jsou v dobrém stavu, a tudíž je nelze „rozebrat“. Spodní deska má vyhloubené žlábků pro usňové řemínky, na které se fixuje tělo spony. Přední deska má v hraně, u přední ořízky, otvory pro upevnění kovových trnů.

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky jsou nasazeny ke knižnímu bloku. Vazy, včetně kapitálového vazů, jsou svedeny do žlábků a skrz otvory jsou protažené na vnitřní stranu desky. V případě, že je v desce další otvor pro protažení vazů na vnější stranu, tak vaz je v něm zafixovaný dřevěným kolíčkem. V opačném případě je vaz roztřepen a přilepen na přideščí. Kapitálový vaz je také ukotven do otvorů v dřevěných deskách.

Předsádka: Ruční papír. Tvoří ji dva čisté dvojlisty, které jsou šité společně s knižním blokem. První dva listy jsou zkráceny na křídélka, která se nalepí k vnitřní straně desky. Třetí list se také lepí k přideščí. Čtvrtý list je lítačka.

Vazy: Motouz (lněný nebo konopný).

Šití: Blok je šitý nití na pravé vazy, dva kapitálové vazy a dva zapošívací stehy. Vazy jsou pákované (obrázek číslo 5). Kapitálový vaz je pákovaný současně s knižním blokem, ale může být zpracován i mimo systém šití. Šije se stylem ob složku.

Kapitálek: Jádro tvoří motouz. Ten je ručně obšitý barevnými nitěmi, v průběhu jeho výroby, vzniká nad ořízkou jednoduchý řetízek (obrázek číslo 5).

Blok: Tvoří jej dvoulisty z ručního papíru, které jsou seskládány do složek.

Přelepy: Ruční papír.

Hřbet: Zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Natíraná modrou nebo červenou barvou.

Kování: Je vyrobené z mosazi. V hraně přední desky je ukotvený trn. Spony jsou dírkové. Těla spon jsou různých tvarů a profilované (obrázek číslo 5). Na usňové řemínky jsou připevněny pomocí nýtku. Řemínky jsou upevněny ve žlábcích, k zadní desce, pomocí železných hřebů.

Řemínky pro fixaci spon: Jircha.

Datace vazby: Celé 17. století.

Obrázek číslo 5: Celousňová vazba zdobená slepotiskem a opatřená dírkovými sponami

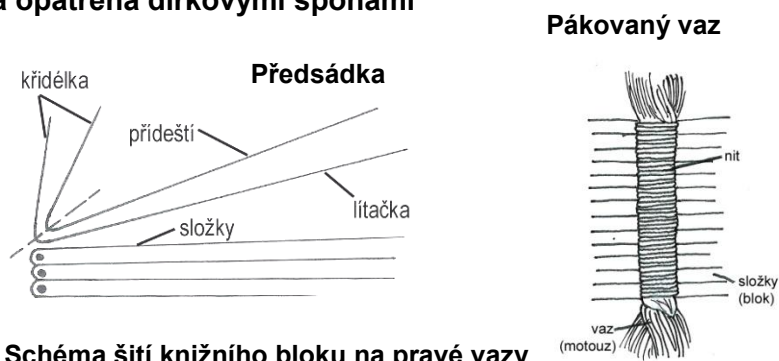
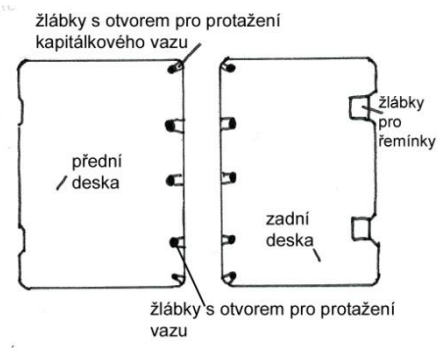
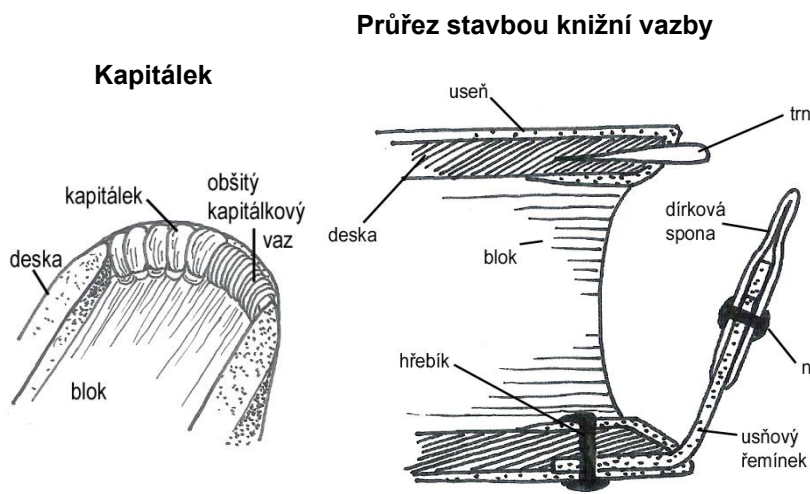
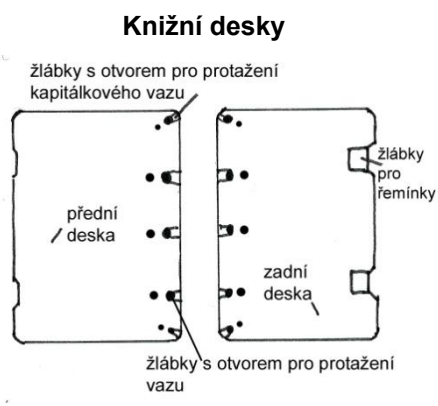
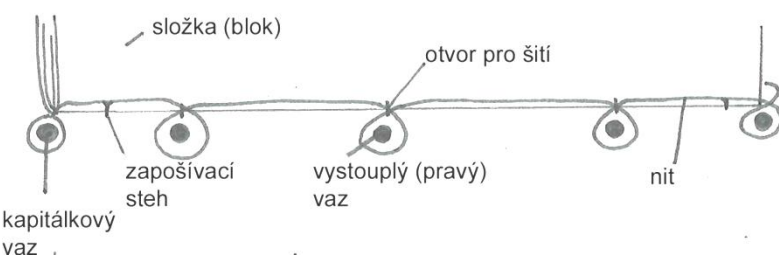
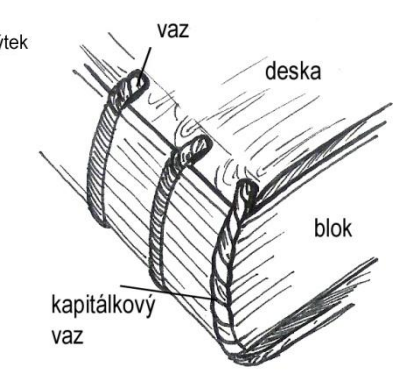

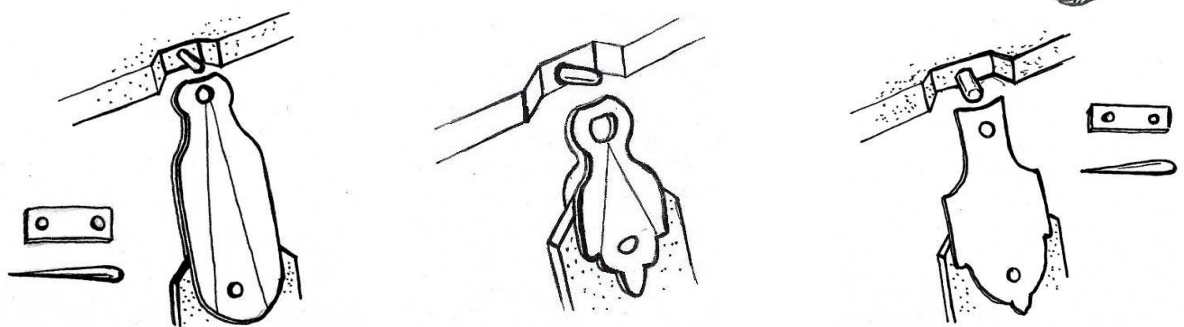
Schéma šití knižního bloku na pravé vazy

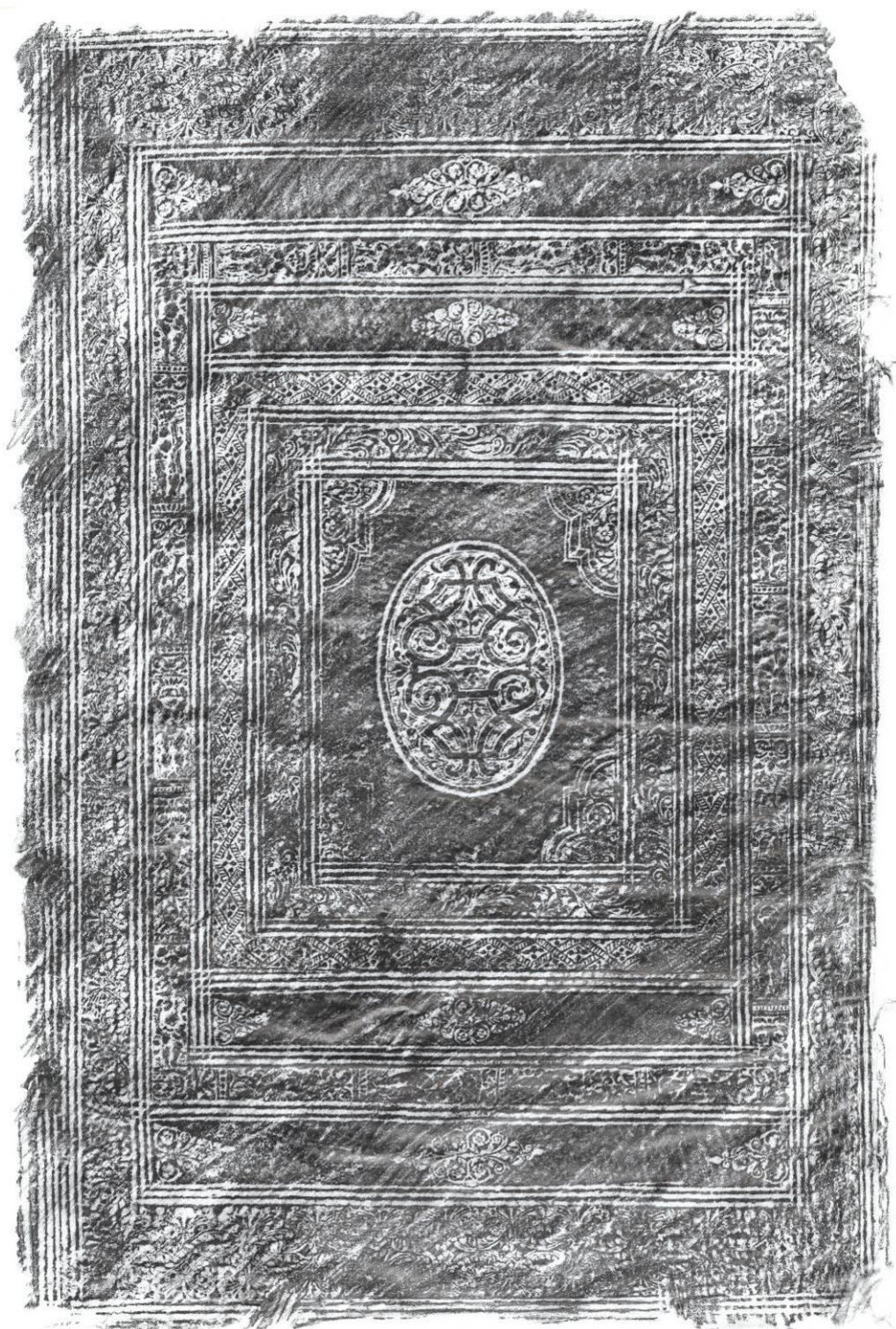
Upevnění vazů skrz otvory v desce

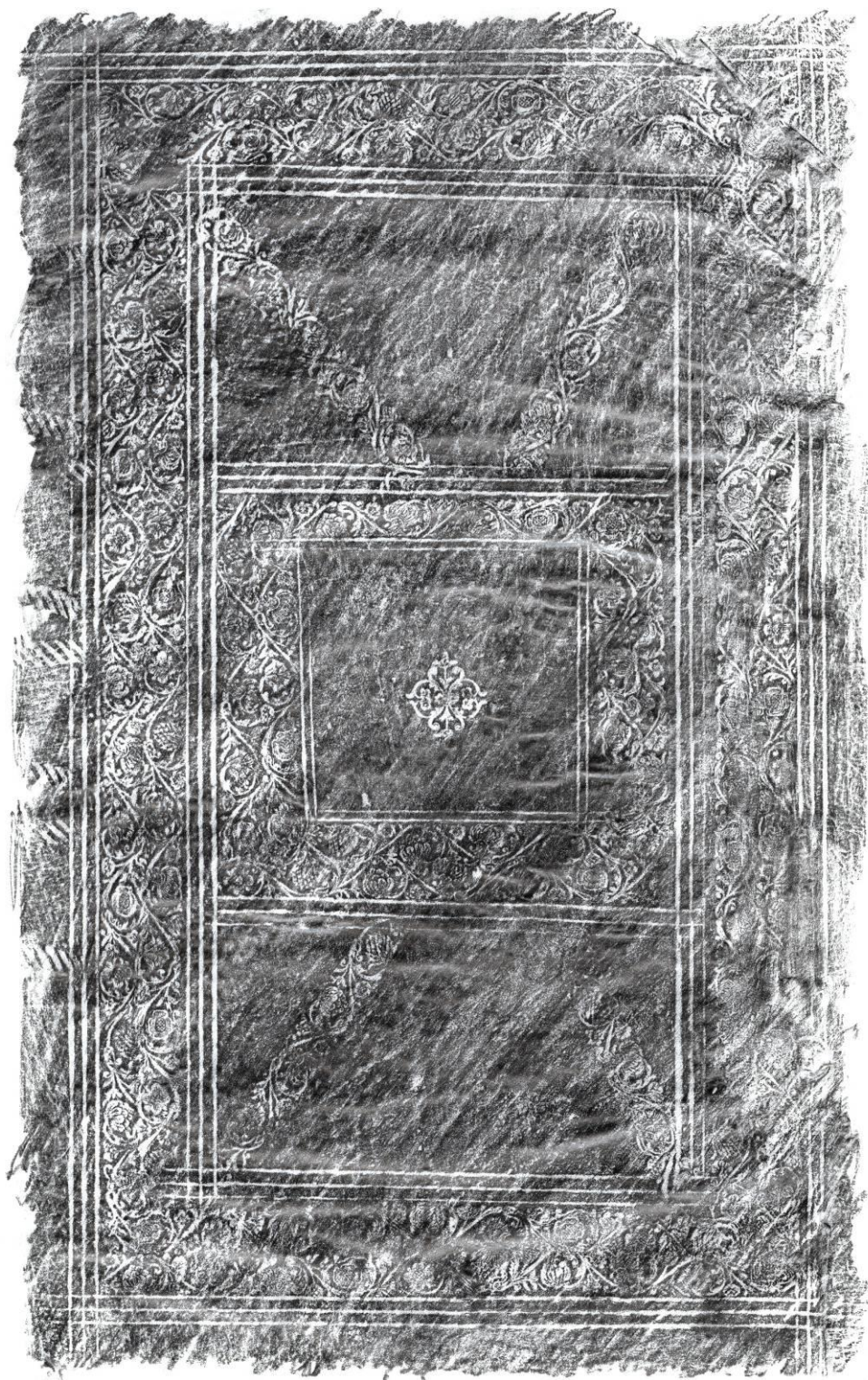
Kresby kovových prvků, které se dochovaly na knižních vazbách

Frotáže slepotisků z barokních vazeb

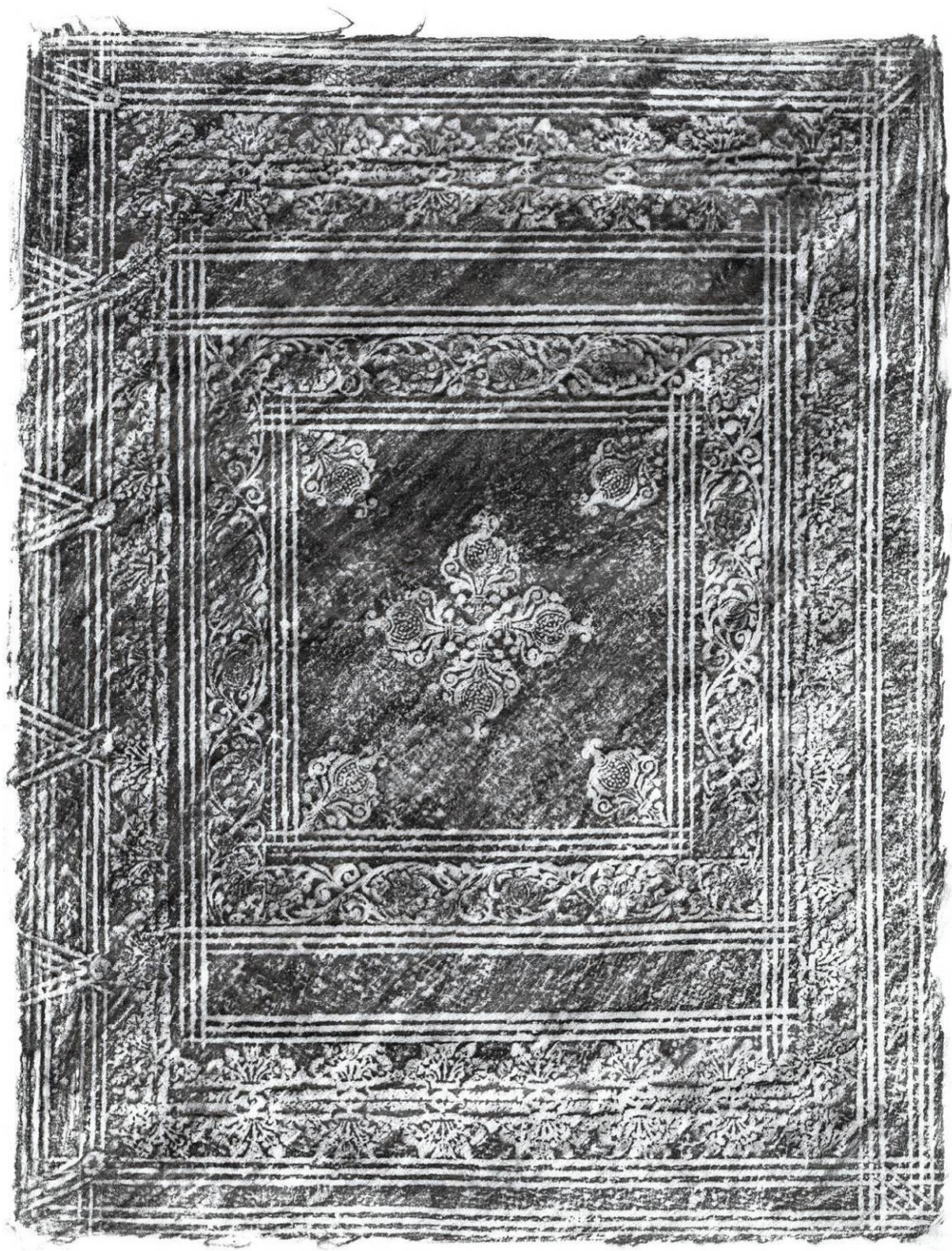
Zdroj: *Summa Theologica*, Thomas Aquinaský, Lugdun, 1686, přední deska

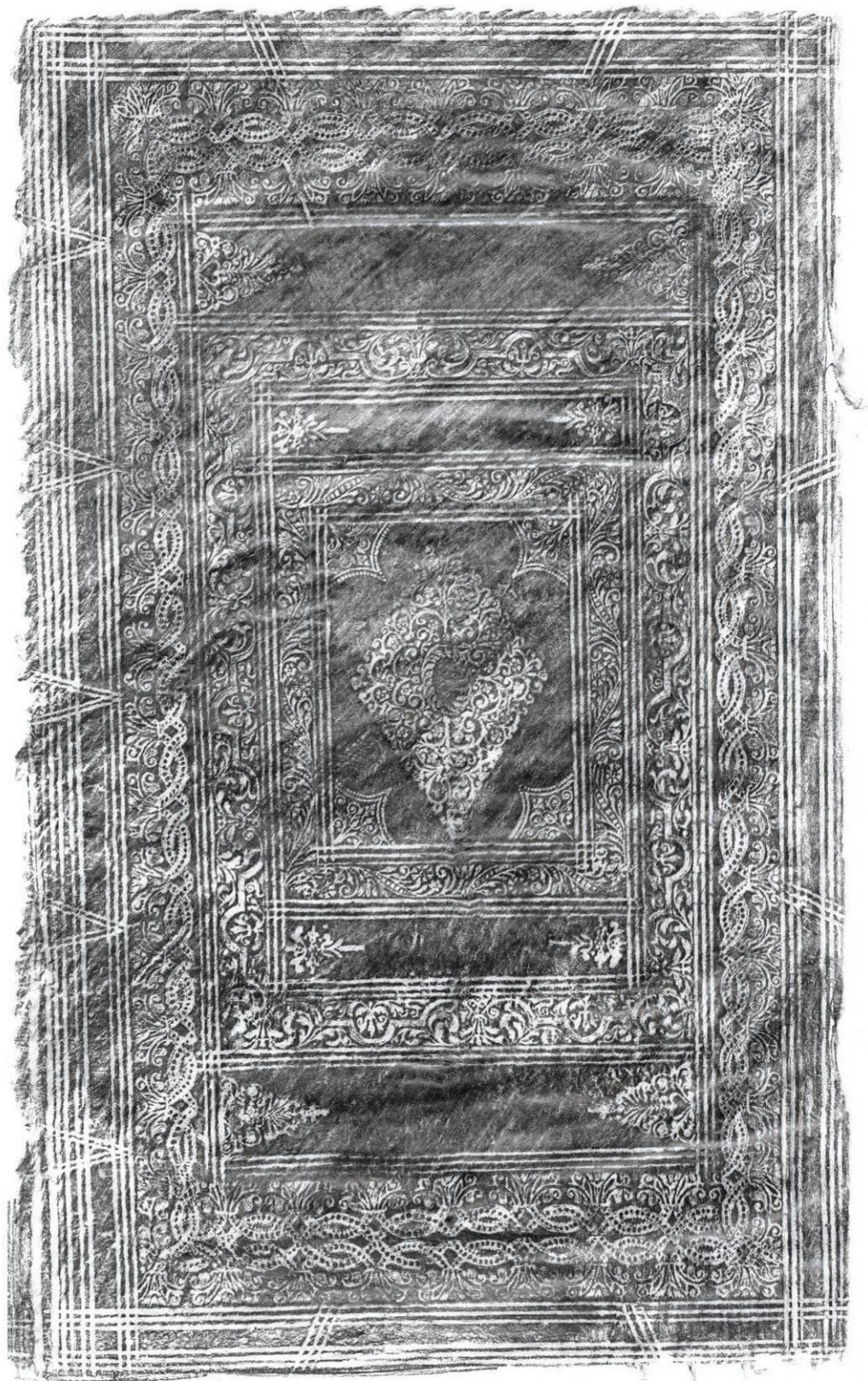
Zdroj: *Vollkommeinheif, sov on einem jedivederen Christen, was Stands und Ames er fenn mag, nothwendig erfordert wird, damit er sich fines ewiewn Heils versichern móge*, P. Miell, Regenspurg, 1744, zadní deska

Zdroj: *Historia ecclesiastica novi testamenti*, Ignatio Hyacintho, Wirceburg, 1756, přední deska

Zdroj: *Sacrorum Bibliorum vulgatae*, papež Sixt VI., Viennae, 18. Století (přesná datace chybí, protože titulní list je příliš oseknut), přední deska

Zdroj: *Jurisprudentia canonico civilis, seu jus canonicum universum* (svazek II.), Francisco Schmier, Salzburg, 1716, přední deska

Celopergamenových vazeb (obrázek číslo 6) s provlečenými pergamenovými či usňovými proužky (vazy) na vnější stranu pokryvu v místě drážky je několik variant. Rozdíl tkví ve způsobu jejich provlečení. Buď se provlékají všechny proužky, na které je blok ušitý (včetně kapitáلكového vazy), nebo se provlékají jen kapitáلكové vazy. Poslední varianta je bez provlečení proužků (obrázek číslo 6).

Pokud jsou provlečené kapitáلكové vazy a na přideščí jsou přilepené motouzy (blok je tedy šitý na zapuštěné vazy), tak způsob upevnění desek nebo pergamenové obálky ke knižnímu bloku je na hranici mezi nasazovanou a zavěšovanou vazbou.

Všechny prohlédnuté varianty celopergamenových vazeb mají desky s kantami a někdy bývají u přední ořízky tzv. „holandské“ kanty. Což je typický prvek pro tyto vazby. Neobjevují se u žádného jiného druhu. Vznikají přehnutím pergamenového pokryvu u přední kanty lepenkové desky, kdy pokryv dosahuje 5 mm síly knižního bloku, následně je opět zalomen a jeho záložka se přilepí na přideščí (obrázek číslo 6).

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Pergamen.

Zdobení pokryvu: Bez zdobení.

Desky: Vrstvená lepenka u pevné vazby. Měkkou pergamenovou vazbu tvoří pergamenová obálka, která může být podlepená ručním papírem. Pevná i měkká knižní vazba má vždy kanty. Některé vazby jsou opatřeny tzv. „holandské kantou“ u přední ořízky knižního bloku (obrázek číslo 6).

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky se ke knižnímu bloku nasazují-zavěšují protažením usňových nebo pergamenových proužků, na které je ušitý blok. Proužky jsou protaženy na vnější stranu pokryvu v místě drážky a následně jsou opět provlečeny zpět na vnitřní stranu desek nebo obálky. Na přideščí se lepí motouzy (v případě, že je blok šitý na zapuštěné vazy). Existuje i varianta bez protažení proužků. Poslední možností je pouhé protažení kapitáلكových vazů (pergamenové nebo usňové proužky).

Předsádka: Ruční papír. Dva dvojlisty tvoří složku, která je prošita současně s knižním blokem. Následně se zakrátí první dva listy na křídélka. Ty jsou společně s třetím listem přilepeny na přideščí desky nebo obálky.

Vazy: Motouz (lněný či konopný), usňová proužek (jircha), pergamenový proužek.

Šití: Knižní blok se šije nití na vazy-proužky, dva zapošívací stehy a dva kapitáلكové vazy. Druhou možností je, že blok je šitý na zapuštěné vazy z motouzu, dva zapošívací stehy a dva kapitáلكové vazy. Je také možnost, že kapitáلكový vaz nemusí být nutně součástí systému šití knižního bloku. Šije se stylem ob složku.

Kapitálek: Jádro tvoří pergamenový nebo usňový (jircha) proužek, který se dá považovat za kapitálový vaz. Tvoří základ pro ruční obšití kapitálku barevnými nitěmi. Kapitálek má jednoduchý řetízek, který vznikne nad ořízkou.

Blok: Knižní blok je složen z dvoulistů, které jsou seskládány do složek. Při šití na zapuštěné vazy se hřbety složek nařezávají do tvaru písmene „T“ v místě, kde je vedeno šití.

Přelepy: Ruční papír.

Hřbet: Zkulacený nebo mírně zkulacený.

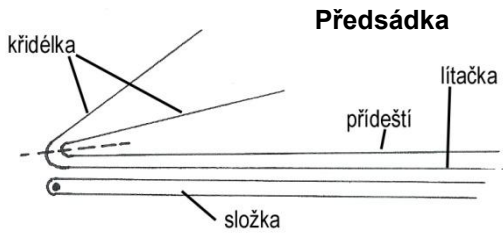
Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Natíraná na modro nebo modro-zeleno.

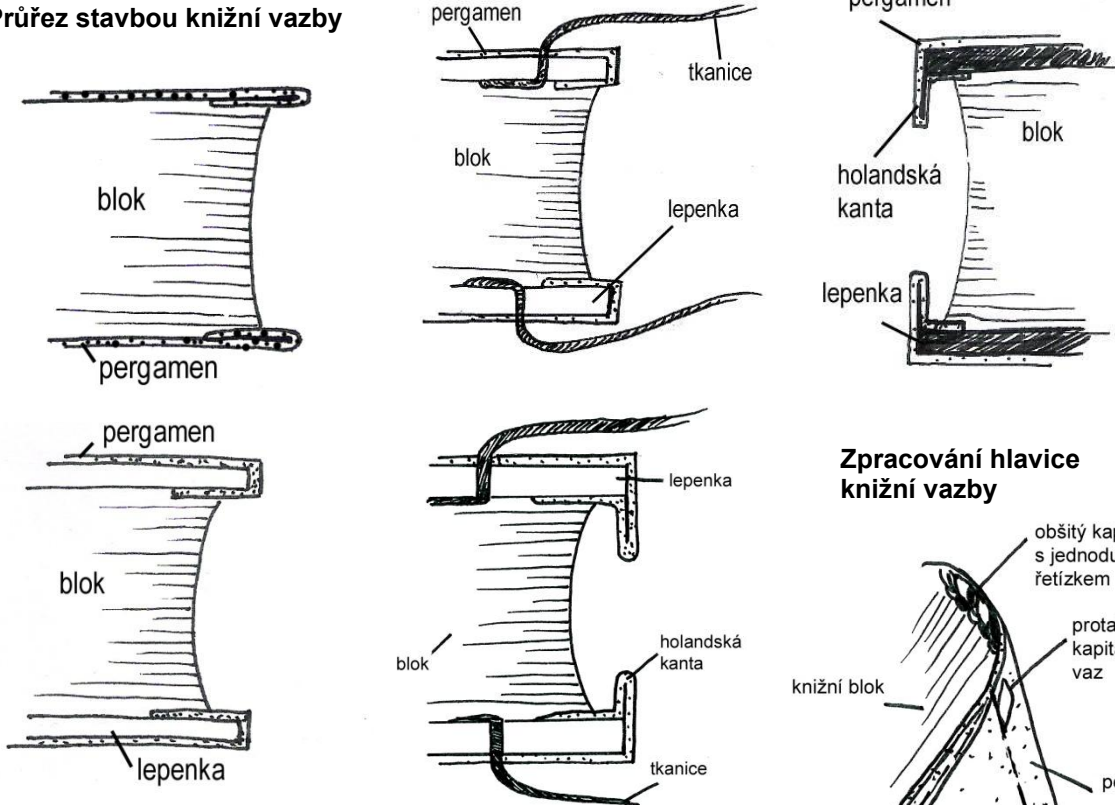
Tkanice: Nejsou pravidlem, ale objevují se. Používaly se textilní tkanice zelené barvy.

Datace vazby: Průběh 17. – 18. století.

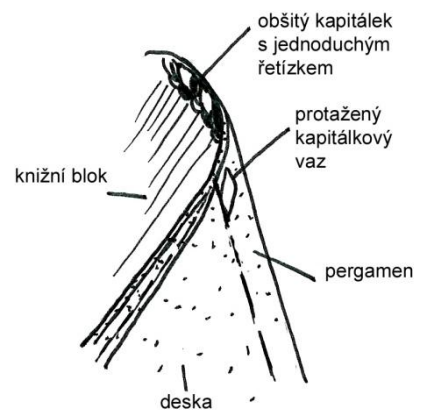
Obrázek číslo 6: Celopergamenová vazba

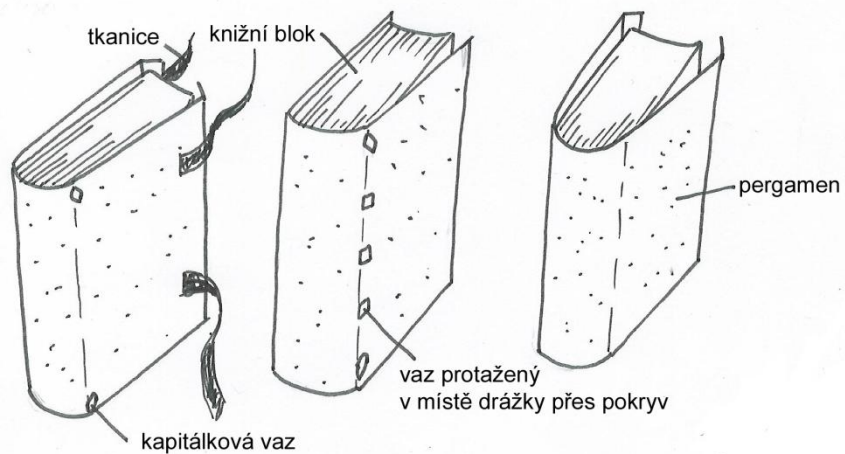
Průřez stavbou knižní vazby

Zpracování hlavice knižní vazby

Způsoby protažení vazů přes pokryv v místě drážky

Celopapírová nasazovaná vazba (obrázek číslo 7) je druhem, který má v knihovně nejpočetnější zastoupení. Používal se na tisky menšího formátu (osmerka a menší). Začala se objevovat v druhé polovině 18. století. Její architektura se udržela až do druhé poloviny 19. století, kdy ji postupně začaly nahrazovat měkké celopapírové vazby.

Rozdíly mezi celopapírovými vazbami z 18. a 19. století jsou minimální. Vysledovali jsme, že se dají rozeznat dle papírů, které byly použity na pokryv. Konkrétně podle jejich barevnosti. Pokryvové papíry z 18. století jsou modré, modro-zelené, žluté, žluto-zelené, zelené, světle hnědé, hnědé, tmavé a v blankytné modři. Oproti tomu papíry z 19. století jsou oranžové, okrové, světle hnědé, světle modré a fialové barvy. Jednobarevné papíry, které se používaly v období baroka, vznikly natíráním. O tom svědčí dochované stopy po tahu štětcem. Ke konci 18. století se objevují papíry, které jsou barvené ve hmotě nebo barvicí lázni, jelikož stopy po tahu štětcem zmizely. Zřídka se vyskytují stříkané, škrobové nebo mramorované papíry. Jejich popularita začala strmě stoupat až v průběhu 19. století. Nejvíce se prosadily škrobové papíry. Novinkou jsou vzorované dekorativní papíry, k jejichž vzniku pomohly rozvíjející se grafické techniky.

Způsob zpracování ořízek knižního bloku je shodný pro obě století. Osekané ořízky byly natírané, stříkané nebo bez barevné úpravy. Běžně se barvila na červeno. Tisky, které jsou opatřené modře natřenou ořízkou, se vyskytují jen v 18. století.

Desky jsou u většiny dochovaných vazeb z lepenky. Ojedinele jsou z dýhy, ale opět jen v 18. století a u vazeb.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Ruční papír

Zdobení pokryvu: Papír je zdobený natíráním, stříkáním, mramorováním nebo potisknutými vzory. Tisk je jednobarevný i více barevný. Také se používaly škrobové papíry.

Desky: Dýha, vrstvená nebo čerpaná lepenka. Desky mají kanty.

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky jsou nasazeny ke knižnímu bloku tak, že na jejich přideštlí je přilepený hřbetník z ručního papíru a roztřepený motouz (vaz).

Předsádka: Ruční papír. Složka ze dvou dvoulistů je šitá společně s blokem. Prvé dva listy jsou zkráceny na křídélka. Společně se třetím listem se lepí k přideštlí. Čtvrtý list je lítačka.

Vazy: Motouz (lněný či konopný).

Šití: Blok se šije na zapuštěné vazy a dva zapošívací stehy. Šije se nití stylem ob složku.

Kapitálek: Je zpracován mimo systém šití. Buď je přilepený pruh ručně tkaného kapitálku, nebo se obšívá jádro (motouz). Jeho konce se zakrátí na sílu knižního bloku. Při obšívání barevnými nitěmi vzniká jednoduchý řetízek nad ořízkou.

Blok: Tvoří jej dvoulisty z ručního papíru, které jsou sneseny do složek. Otvory pro šití, které se nacházejí ve hřbetu složek, jsou upraveny nařezáním do tvaru písmena „V“.

Přeplepy: Ruční papír nebo žádné

Hřbet: Zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořízka: Bez barevných úprav, stříkaná nebo natřená na červeno nebo na modro.

Datace vazby: 2. polovina 18. – 1. polovina 19. století.

Obrázek číslo 7: Celopapírová nasazovaná vazba

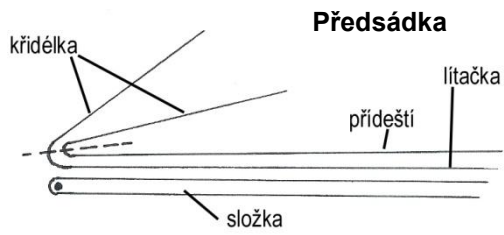
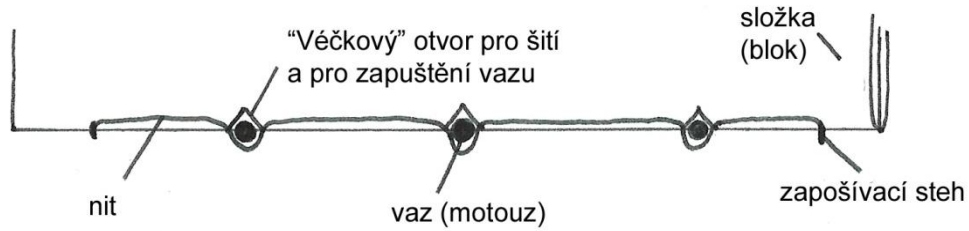
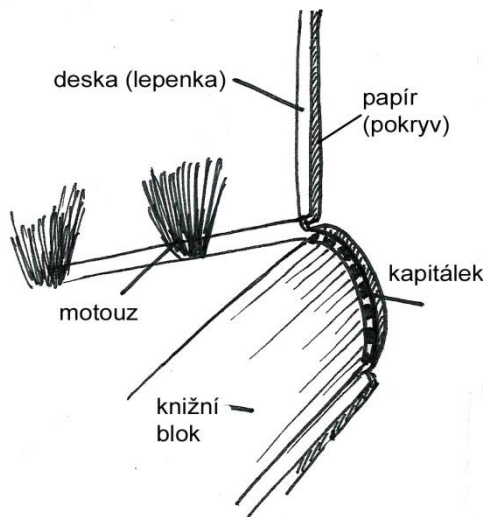

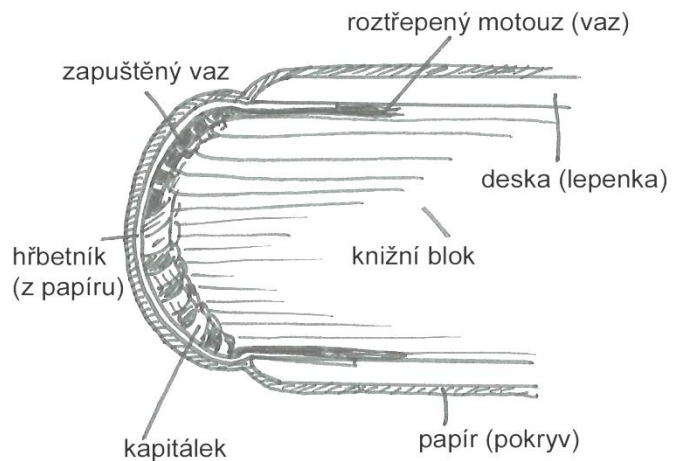
Schéma šití na zapuštěné vazy

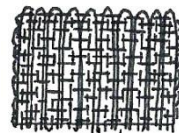
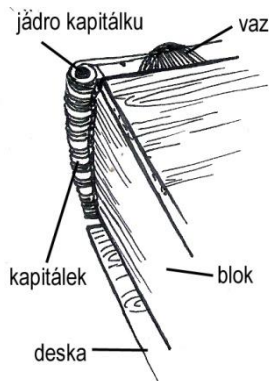
Nasazení desky ke knižnímu bloku

Průřez knižní vazbou

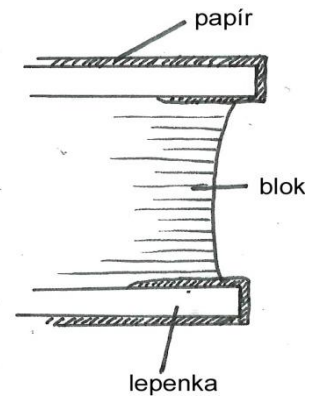

Kapitálky

ručně tkaný kapitálek

Průřez stavbou knižní vazby

Polousňová vazba, používaná na barokní tisky, je kombinací dvou pokryvových materiálů: usně a papíru (obrázek číslo 8). Je to pevná, nasazovaná vazba, která je předchůdcem zavěšované kombinované vazby, která se objevuje v 19. století. Používá se u tisků menších rozměrů (dvanáctka a menší). Svou architekturou je shodná s výše popsanou celousňovou vazbou bez zlacené slepotiskové výzdoby.

Rozmístění pokryvových materiálů, na vazbě, je následující: knižní hřbet překrývá useň, která přesahuje do plochy desek (zhruba do jedné pětiny šíře desky a méně). Rohy desek jsou vyztužené kusem stejné usně. V ploše desky jsou z ní viditelné trojúhelníky, jejichž délka strany je různě dlouhá. Většinou je v poměru 1:5 (a méně) ve srovnání s celkovou šířkou knižní desky (obrázek číslo 8).

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Ruční papír a třisločiněná useň.

Zdobení pokryvu: Bez zdobení. Občas se vyskytuje lineární výzdoba provedená slepotiskem na hřbetu vazby. Reliéfní otisk je negativní. Useň může být mramorovaná nebo stříkaná. V mezivazních polích se může nacházet papírový štítek s názvem díla, jménem autora a rokem vydání. Používají se dekorativní papíry (stříkané, mramorované, škrobové).

Desky: Vrstvená lepenka, která je bez zhranění, ale opatřená kantami.

Způsob upevnění desek ke knižnímu blok: Desky se nasazují ke knižnímu bloku přilepením vazů a křidélek k jejich vnitřní straně.

Předsádka: Tvoří ji složka čítající dva dvoulisty. Ty jsou z čistého ručního papíru. Předsádky jsou šité společně s knižním blokem. Prvé dva listy jsou zkrácené na křidélka. Ty jsou společně se třetím listem přilepená k předešlé.

Vazy: Motouz (lněný či konopný).

Šití: Polousňová vazba je šitá nití na pravé vazy a dva zapošívací stehy. Vaz je jednoduše obtáčený. U tisků malého formátu se může šít na zapuštěné vazy. Šije se stylem ob složku. Vazy jsou jednoduše obtáčeny (vzhledem k síle bloků).

Kapitálek: Je zpracovaný zvlášť, mimo systém šití. U méně silných bloků je kapitálek ručně tkaný a dodatečně přilepený ke knižnímu hřbetu, nebo má pevné jádro (motouz) a ručně se obšívá barevnými nitěmi, přičemž vzniká nad ořízkou řetízek. Přecházející konce jádra se zakrátí na šíři knižního bloku.

Blok: Tvoří jej dvoulisty seskládané do složek. V jejich hřbetní části jsou vyřezány „véčkové“ otvory pro šití.

Přeupy: Ruční papír nebo žádné.

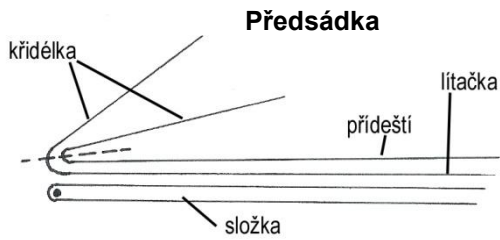
Hřbet: Mírně zkulacený.

Psací podložka: Ruční papír.

Ořizka: Bez barevných úprav, stříkaná nebo natíraná. Obojí je provedeno červenou barvou.

Datace vazby: Průběh 17. a 18. století.

Obrázek číslo 8: Polousňová nasazovaná vazba

Pákový vaz

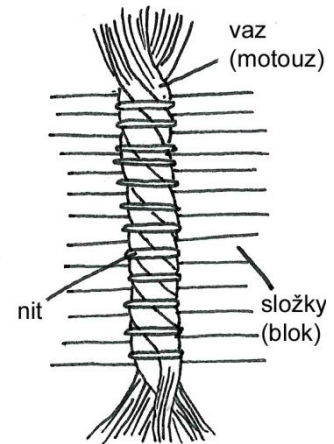
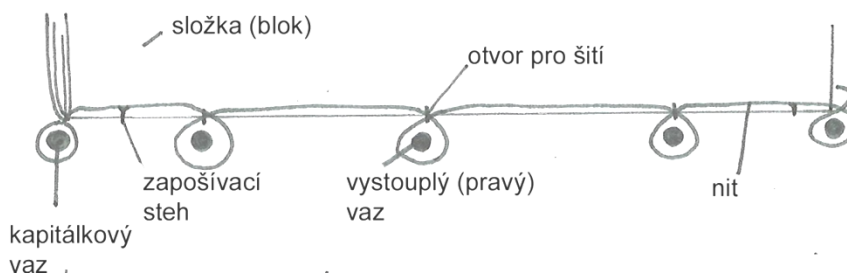
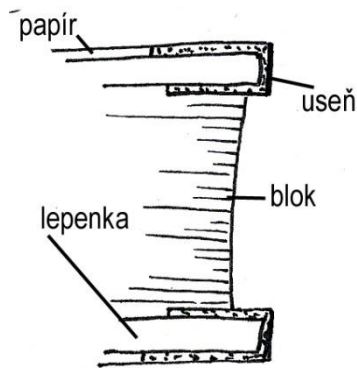

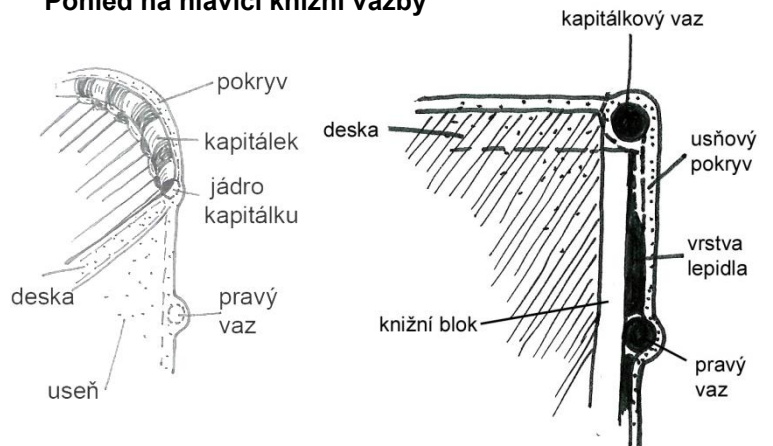
Schéma systému šití knižního bloku

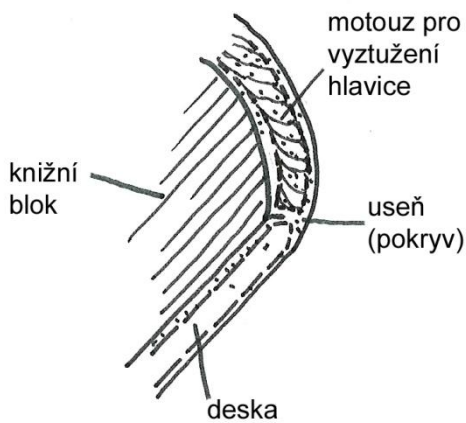
Průřez stavbou knižní vazby

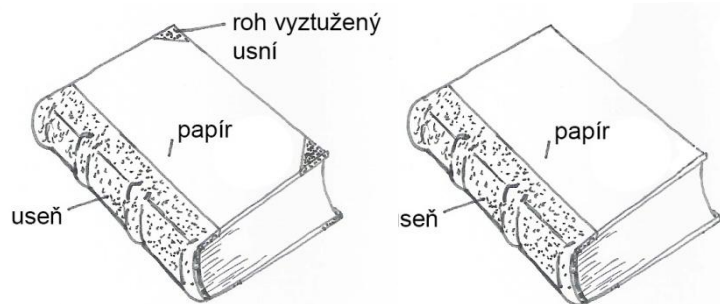
Pohled na hlavičce knižní vazby

Vyztužená hlavičce motouzem

Varianty rozmístění pokryvových materiálů na knižní desky

6.3 Vazby vytvořené v 19. a 20. století

Měkká obálková celopapírová vazba (obrázek číslo 9), která je šitá na zapuštěné vazy, patří k levným variantám knižních vazeb, které se vyráběly v průběhu 19. století. Vázaly se do ní finančně méně nákladné tisky.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Ruční papír.

Zdobení pokryvu: Grafické techniky - tisk.

Obálka: Základním materiálem je ruční papír. Na sklonku století se určitě používal i strojově vyráběný, ale tuto informaci nemáme ověřenou. Bylo by třeba provést analýzu vlákninového složení papíru.

Způsob upevnění papírové obálky ke knižnímu bloku: Obálka je přilepena ke knižnímu hřbetu. Na její vnitřní straně jsou přilepené roztřepené vazy (motouzy).

Předsádka: Ruční papír. Dva dvojlisty tvořící složku a šité společně s knižním blokem. První a následující list jsou zkráceny na křídélko a přilepeny k přideští. Třetí list je rovněž přilepen k přideští.

Vazy: Motouz (lněný či konopný).

Šití: Blok je ušitý nití na zapuštěné vazy a dva zapošívací stehy. Šije se stylem ob složku.

Kapitálek: Není.

Blok: Tvoří jej dvojlisty, které jsou seskládány do složek.

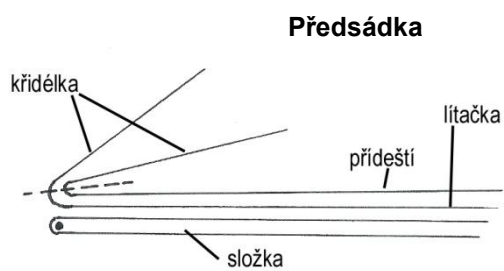
Hřbet: Rovný.

Psací podložka: Ruční papír. Na sklonku století i strojově vyrobený.

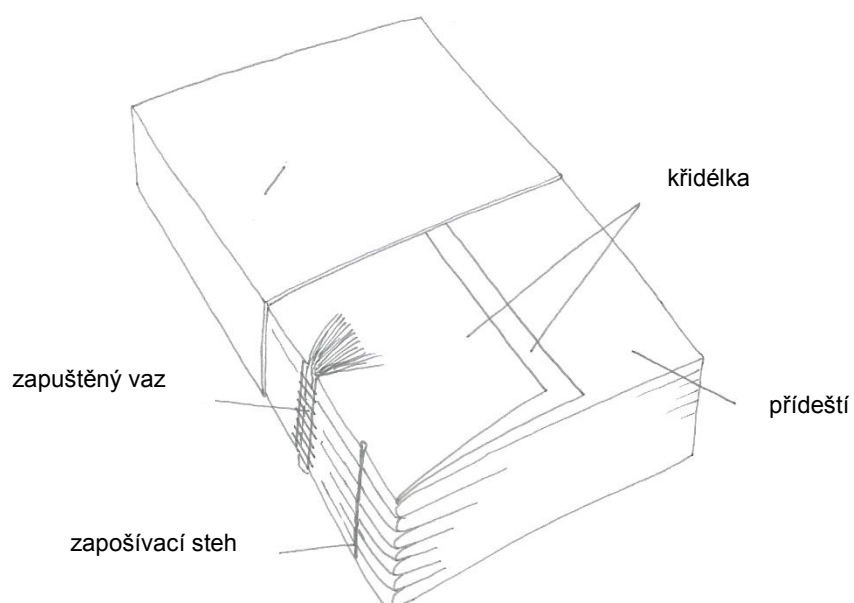
Ořízka: Bez barevných úprav.

Datace vazby: Pravděpodobně 19. století. Samotný tisk pochází z roku 1780, ale zpracování knižní vazby a grafická technika, kterou je pokryv potisknut, jsou jasným ukazatelem 19. století.

Obrázek číslo 9: **Měkká obálková celopapírová vazba**

Průřez stavbou knižní vazby

Kombinovaná zavěšovaná vazba (obrázek číslo 10) je nejčastěji používaná vazba u liturgických knih, které nemají masivní blok. Rozměr tisku nehraje žádnou roli. Pro pokryv se užívá plátno v kombinaci s papírem, useň s papírem či plátno s plátnem. Přes knižní hřbet se používá jako pokryv plátno nebo useň.

Rozvržením materiálů na vazbě navazuje na polousňovou vazbu z předchozího století. Rohy desek a knižní hřbet jsou opatřeny tříslučiněnou usní nebo knihařským plátnem. Tyto materiály přecházejí plynule z knižního hřbetu do plochy desek. Sahají maximálně do 1/5 (a méně) její šíře. To platí i pro trojúhelníky, které jsou viditelné v rozích. Vyskytuje se varianta bez výztuže rohů knižních desek. Zbylá místa na deskách pokrývá dekorativní papír nebo knihařské plátno (kombinováno pouze s plátnem).

Celoplátěná zavěšovaná knižní vazba má naprosto totožnou konstrukci a zpracování. Rozdíl tkví v použitém materiálu na pokryv knižních desek, a tím je knihařské plátno.

O **vazbě s textilním pokryvem** mluvíme v případě, že je použitý samet, atlas apod. V ostatních směrech je výstavba knižní vazby shodná s kombinovanou zavěšovanou knižní vazbou.

Celoplátěná zavěšovaná knižní vazba. Desky jsou z lepenky a opatřené kantami. Hřbet je opatřený hřbetníkem. Je rovný nebo zkulacený. Na něm bývá slepotisk, který bývá zlacený. Desky jsou v ploše zdobené slepotiskem, který může být opět doplněn zlacením. Reliéf slepotisku může být negativní i pozitivní. Kapitálky jsou strojově vyráběny. U tenkých bloků se nemusí vyskytovat. Blok je ušit na tkalouny, zapuštěné vazy, nebo jsou složky spojeny kovovými sponkami. Předsádky jsou barevně odlišené a přilepené ke knižnímu bloku (obrázek číslo 10). Ořízky jsou bez úpravy, mramorované, natírané nebo zlacené.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Papír (ručně i strojově vyráběný), tříslučiněná useň, knihařské plátno.

Zdobení pokryvu: Bez zdobení. Slepotisk v kombinaci se zlacením. Tato technika se používá na části, kde se nachází useň nebo plátno. Reliéfní otisk slepostiskové výzdoby může být pozitivní i negativní (záleží na použitém kolku nebo rolně). Ve středu desek se objevuje obraz, který souvisí s církevní tematikou (latinský kříž, kalich s hostií).

Desky: Vrstvená nebo čerpaná lepenka. Desky mají kanty.

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky se ke knižnímu bloku zavěšují. To znamená, že jsou zpracovány mimo knižní blok a následně se k němu připevní nalepením vazů, křidélek a předsádky k předešlé.

Předsádka: Je vytvořena z dvojlistu dekorativního (mramorovaného), jednobarevného nebo čistého papíru. Buď je dvoulist obtočený kolem první a poslední složky knižního bloku, nebo se používá předsádka s viditelným plátěným proužkem. Oba tyto druhy se šíjí současně

s knižním blokem. Třetí variantou je dvoulist, který je v tenkém pruhu přilepený k prvnímu a poslednímu listu knižního bloku.

Vazy: Motouz (lněný či konopný), tkaloun, usňový proužek.

Šití: Ručně šité knižní bloky jsou ušity nití stylem ob složku. Blok je šitý na dva zapošivací stehy a tkalouny nebo usňové proužky. Další možností je blok ušitý na zapuštěné vazy a dva zapošivací stehy. Pokud je blok šitý strojově, tak je ušit na dva zapošivací stehy a ostatní stehy prochází skrz otvory gázy, která překrývá knižní hřbet. Další způsob je šití drátem. Jednotlivé složky jsou spojeny kovovými sponkami a blok je následně zaklizen.

Kapitálek: Objevují se dva druhy, které jsou dodatečně přilepeny ke knižnímu hřbetu. Je to ručně vyrobený kapitálek s pevným jádrem (motouz, hrubá nit), který má jednoduchý řetízek, jenž vzniká v průběhu jeho obšívání. Ve 20. století je vytlačen strojově vyráběným kapitálkem bez řetízku.

Blok: Tvoří jej dvoulisty strojově vyrobeného papíru, které jsou sneseny do složek. Jeho součástí byla textilní čtenářská záložka.

Přelepy: Plátno, gáza.

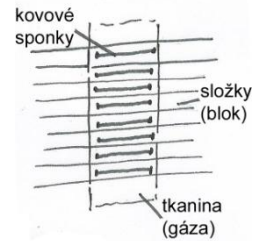
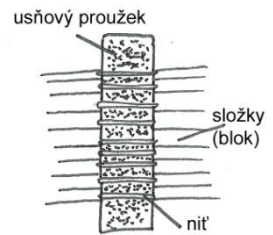
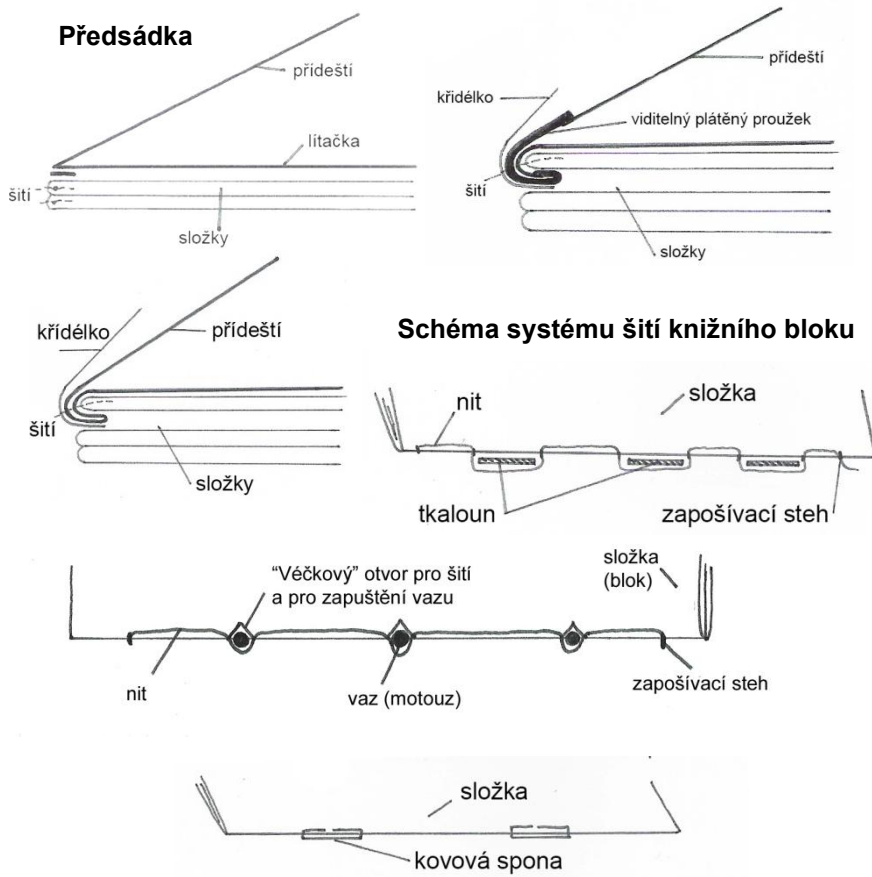
Hřbet: Zkulacený, mírně zkulacený nebo rovný.

Psací podložka: Strojově vyráběný papír.

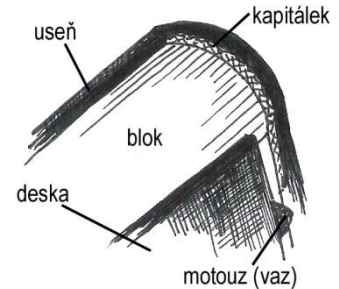
Ořízka: Bez barevných úprav, zlacená, natíraná, stříkaná, mramorovaná. Barevnost je různorodá. U natíraných ořízek převládá červená barva. Stříkané ořízky jsou často vytvořené kombinací dvou barev (nejčastěji červené a hnědé).

Datace vazby: Druhá polovina 19. a celé 20. století.

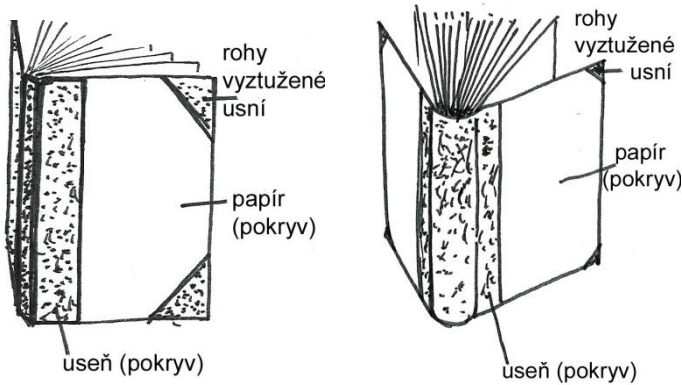
Obrázek číslo 10: **Kombinovaná zavěšovaná vazba**

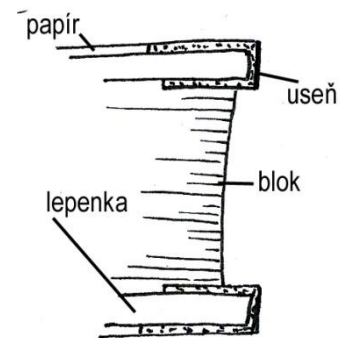
Kapitálky

Varianty rozmístění pokryvových materiálů na knižní desce

Průřez stavbou knižní vazby

Měkké lepené papírové vazby (obrázek číslo 11) jsou ideálním volbou pro méně nákladné tisky, které mají knižní blok složený z volných listů. Převažuje jejich strojová výroba. Nevýhodou je jejich nízká životnost. Je nutné s nimi velmi opatrně manipulovat.

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Kartón.

Zdobení pokryvu: Grafické zpracování - tisk.

Obálka: Vyrobena z kartónu. Osekána byla zároveň s knižním blokem.

Způsob upevnění papírové obálky ke knižnímu bloku: Obálka je nalepená ke hřbetu knižního bloku. Zhruba v 5mm širokém pruhu je navíc přilepena v ploše první a poslední stránky bloku (obrázek číslo 11).

Předsádky: Lítačku představuje čistý list (vakát), který je součástí knižního bloku. Přideští tvoří rub papírové obálky.

Šití: Lepená vazba.

Kapitálek: Není.

Blok: Tvoří jej volné listy strojově vyrobeného papíru.

Hřbet: Rovný.

Psací podložka: Strojově vyráběný papír.

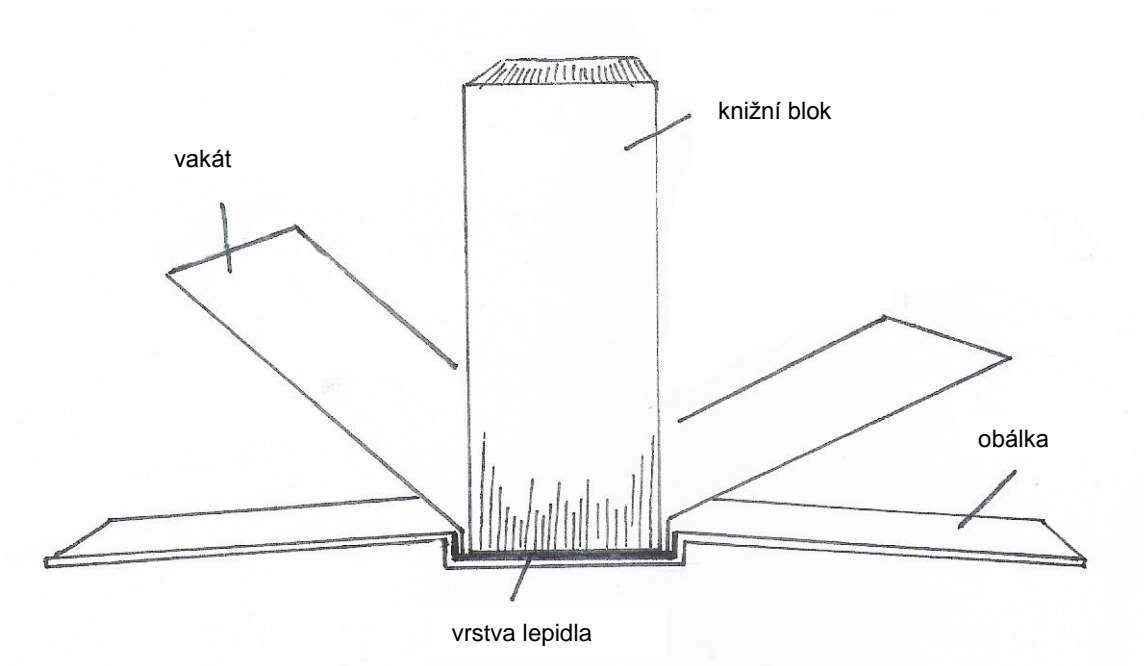
Ořízka: Bez barevných úprav.

Datace vazby: Prvá polovina 20. století.

Obrázek číslo 11: **Měkké lepené papírové vazby**

Schéma stavby knižní vazby

Misály, které se tiskly ve druhé polovině 19. a 20. století, se vázaly do **obchodní vazby**. Je to vazba vhodná pro tisky velkého formátu a silnějších bloků.

Inspirací pro popis knižní vazby nám byla kniha: *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini, pontificis maximi Clement VIII. a Urbani VIII., Ratisbonae 1858*

Základní typografický popis knižní vazby:

Pokryv: Textil (červený samet), useň.

Zdobení pokryvu: Slepotisk v kombinaci se zlacením. Ručně kolorovaný slepotisk. Reliéfní otisk slepostiskové výzdoby může být pozitivní i negativní (záleží na druhu použitém kolku nebo rolny). Kompozice výzdoby je středová. Motiv odkazuje na liturgický tisk (latinský kříž).

Desky: Vrstvená nebo čerpaná lepenka. Desky mají kanty.

Způsob upevnění desek ke knižnímu bloku: Desky se ke knižnímu bloku nasazují. Jsou složeny ze dvou vrstev. Na vnější stranu první desky se nalepí tkalouny, na které je blok ušitý, a tuhý hřbetník vyrobený z vrstveného papíru, který je přilepený k dutince. Poté se nakaširuje druhá lepenková deska.

Předsádka: Tvoří ji dekorativní nebo jednobarevný papír. Dvoulist je obtočený kolem první a poslední složky knižního bloku, nebo se používá předsádka s viditelným plátěným proužkem. Je šita současně s knižním blokem.

Vazy: Tkaloun.

Šití: Blok je ušit nití na tkalouny a dva zapošívací vazy. Šije se stylem ob složku.

Kapitálek: S pevným jádrem, které je ručně obšito barevnými nitěmi.

Blok: Tvoří jej dvoulisty strojově vyrobeného papíru, které jsou seskládány do složek. Jeho součástí byla textilní čtenářská záložka.

Přeplepy: Plátno.

Hřbet: Zkulacený.

Psací podložka: Strojově vyráběný papír.

Ořízka: Bez barevných úprav, zlacená, zlacená cizelovaná, natíraná. Natírala se na červeno.

Kování: Desky jsou opatřeny hranovým kováním, které je vedené po celé délce horní, přední a dolní hrany přední a zadní desky. V přední hraně hranového kování je trn, za který se přichytí dírková -kloubová spona, která drží na hranovém kování spodní desky. Spona má tělo obdélného tvaru. Plocha desek je zdobena nárožnicemi složitého tvaru (rokaj), středové kování má v rokajovém dekoru zakomponovaný text „IHS“.

Datace vazby: Konec 19. a celé 20. století.

6.4 Seznam kreseb technických částí knižních vazeb

Obr. č. 1: Pozdně gotická – raně renesanční celousňová vazba

Zdroj: *Sermones de laudibus sanctorum*, Roberto Caraciolli, Basilej 1490

Obr. č. 2: Celousňová renesanční vazba zdobená slepotiskem

Zdroj: *HISTORIA: De Antiquitatibus, De Judaico bello, De Antiqua Judeoru origine cóntra, Ethisoibus Josephi operibus adiecta sūt, Robertti goullet sacre pagine professoris, Eiuldé cópediú de ler etatibus leculi i quo*, Josephus Flavius, Paříž 1519

Obr. č. 3: Celousňová vazba zdobená slepotiskem z roku 1519

Zdroj: *Pertinet in Ecclesiam Oderanam T9*, rukopis, autor neznámý, místo vzniku neznámé, 1582

Obr. č. 4: Celousňová vazba s hřbetem zdobeným slepotiskem a zlacením (17. a 18. století)

Zdroj: *Ethica supernaturalis Salisburgensis sive Cursus Theologiae Moralis, Ordine & Methodo in Celeberrima, Archi-Episcopali...*, P. Ludovico Babenstuber, Augustae Vindelicorum, 1718

Obr. č. 5: Celousňová vazba zdobená slepotiskem a opatřená dírkovými sponami

Zdroj: *Sacrorum Bibliorum vulgatae*, papež Sixt VI., Vienna (přesná datace chybí, titulní list je v dolní části nepřiměřeně osekán a tudíž je tisk bez datace, pravděpodobně 18. Století)

Obr. č. 6: Celopergamenová vazba

Zdroj: *Operum Moraliium, Tomus secundus, sive Quinariius Tractatum Theologo Iuridicorum*, R. P. Georgio Gobato, Monachii, 1681

Obr. č. 7: Celopapírová nasazovaná vazba

Zdroj: *Kurze Anleitung zur christlichen Sittenlehre oder Moraltheologie*, Josef Lauber, Wien 1787

Obr. č. 8: Polousňová nasazovaná vazba ze 17. a 18. století

Zdroj: *Predigten über wichtige Gegenstände der Religion und Sitten (díl II.)*, autor není uveden, Augsburg, 1779

Obr. č. 9: Měkká obálková celopapírová vazba

Zdroj: *Ex Historia ecclesiastica, Selectae Dissertationes de Schismate Graecorum*, P. N. Alexandr, Viennae, 1780

Obr. č. 10: Kombinovaná zavěšovaná vazba

Zdroj: *Agenda Provinciae Ecclesiasticae Moraviae*, Leopold Prečan a Josef Kupka, Olomouc, 1802

Obr. č. 11: Měkké lepené papírové vazby (tzv. „paperback“)

Zdroj: *Das jahr des heiles 1929*. P. Parsch, Klosterneuburg. 1929

Autor kreseb a frotáží: BcA. Lucie Janáčková

6.5 Vzorník papírů používaných v knižní tvorbě 17. – 20. století

Celopapírové knižní vazby se začínají hojně vyskytovat v 18. století. Kombinovaná varianta pokryvu, tj. papír s usní nebo pergamenem, je starší metodou (druhá polovina 16. století). Nejmladším spojením je plátno s papírem. Papír se pro předsádku užívá od 15. století.

Papír je nejvíce citlivý materiál ze všech, které se používají jako pokryv knižních vazeb. Je náchylný na mechanické poškození. Obzvláště na odřeniny v místě rohů, hran, u hlavy a u paty. Odřeninou dochází k otevření jeho struktury, kde pak rychleji probíhají degradační procesy. Reaguje na okolní podmínky, ve kterých se nachází. Velmi nebezpečná je vysoká vlhkost. Celulóza je výbornou živnou půdou pro některý hmyz, mikroorganismy a hlodavce.

Porézní povrch je nutné uzavřít, aby se zvýšila jeho odolnost. Prostředkem jak toho dosáhnout je upravování jeho povrchu. Dobrou „izolací“ od vlivu vnějšího okolí jsou klíždla, barvy a fixativa. Klížením se snižuje nasákavost. Ta je důležitá při zušlechtnění papíru pomocí dekorativních technik, aby nedocházelo k rozpíjení a propíjení barev, když to není žádáno. Fixativy se používaly pro zpevnění barevné vrstvy, aby se nesprašovala. Ke konsolidaci se používala lepidla nízké koncentrace. Pro větší odolnost před mechanickým poškozením se povrch papíru voskoval nebo lakoval. Tím se konzervovala i barevná vrstva.

Papíry, které se používaly pro pokryv knižních vazeb, jsou: barvené ve hmotě nebo v barvicí lázni, natírané, škrobové, mramorové, katunové, ražené, satinové, patrónové, dekorované tiskem z výšky. Předsádky byly nejčastěji tvořeny čistými listy ručně vyráběného papíru. Později se používaly papíry výše zmíněné.

Jednobarevné papíry vznikají dvojí cestou. Buď je papírovina barvená ve hmotě, nebo se hotové listy čistého papíru natírají barvou, anebo se ponoří do barvicí lázně. Vodou rozpustné barvy mohou tzv. „krvácet“. To znamená, že při kontaktu s vodou se barva začne rozpíjet. Tím mohou vznikat defekty v jednodílné ploše papíru. Záleží však na technologickém postupu při výrobě samotných barvicích materiálů. Z barev vyráběných v minulosti jsou nejstabilnější ty, které jsou spojené vaječným bílkem.

Škrobové papíry byly velmi oblíbené. Jejich výroba je lehká a rychlá. Škrob se obarví pigmentem. Pomocí hřebínků, štětce, hřebenu, špachtle, razítek a pokrčeného papíru vznikají různé vzory a struktury povrchu. Někdy se škrobové papíry spojily s grafickou technikou tisku z výšky nebo se ručně zkrášlily. Dají se vytvářet vícebarevné produkty.

Mramorované papíry jsou různých vzorů a barev. Dříve byly základem vodorozpustné barvy s přídavkem prostředku, díky kterému se udržely na hladině viskózního roztoku, který vznikne přimícháním tragantu nebo karagenu do vody. Obraz jimi vytvořený se z hladiny sejme na papír, jehož povrch je z důvodu lepší přilnavosti barev ošetřen roztokem kamence. Vzory se vytváří pomocí speciálních hřebenů, špachtlí nebo metliček. Přes složité motivy pavích per, palem, kytiček

a spirál je možné imitovat žilnatý povrch mramorového kamene. Předchůdce této techniky je japonský způsob zdobení papíru vzniklý v 7. století. Módní byl drobný vzorek, který se nazývá Suminagaši (připomíná povrch kamene).

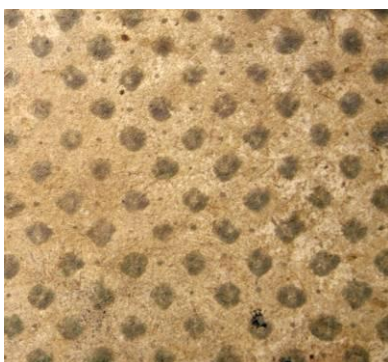
Katunové papíry jsou ručně vzorované. Vznikají postupným otiskováním nebo přetiskováním jednoduchého motivu z matrice. Razítka jsou nejčastěji vytvořené technikou dřevořezu. U jednoho papíru se dá kombinovat i více barev najednou. Především se používaly pro předsádky. V knižní tvorbě se užívají v 18. století.

Ražené papíry se hojně vyskytují v renesanci. Základem jsou natírané papíry, na které se natiskl vzor technikou tisku z hloubky - rytinou. Tisklo se bronzou.

Satinové a patřonové papíry jsou výjimečné svým lesklým povrchem. Satinové se lakovaly a vyhladily. Patřonové vznikaly malbou přes šablony. Povrch se opatřil lakem a hladil do vysokého lesku. Obojí jsou typické pro vazby z 18. století.

Tisk z výšky se kombinoval i s jinými technikami. Tisk byl jedno i vícebarevný. Druhy tisku z výšky jsou: dřevořez, dřevoryt, linořez, linoryt, kamenoryt, gumotisk, litografie. V minulosti se používaly vodorozpustné barvy. V současnosti mastné. Po zaschnutí jsou nerozpustné. Vznikají jednobarevné i vícebarevné dekorativní papíry.

6.5.1 Ukázky pokryvových a předsádkových papírů

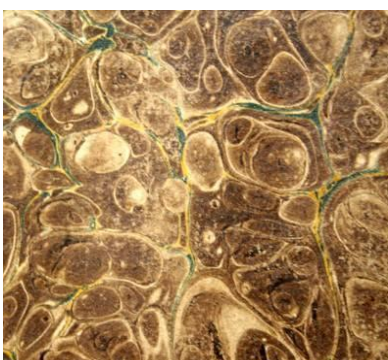
Obr. č. 1: Pokryv.

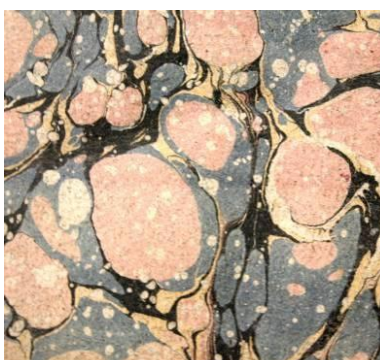
Obr. č. 2: Pokryv.

Obr. č. 3: Pokryv.

Obr. č. 4: Pokryv.

Obr. č. 5: Pokryv.

Obr. č. 6: Pokryv.

Obr. č. 7: Pokryv.

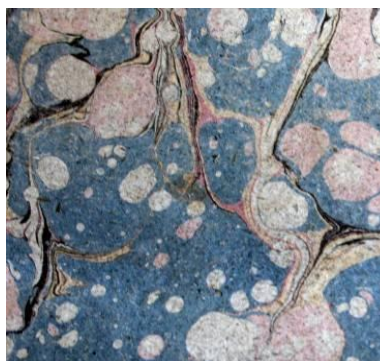
Obr. č. 8: Pokryv.

Obr. č. 9: Pokryv.

Obr. č. 10: Pokryv.

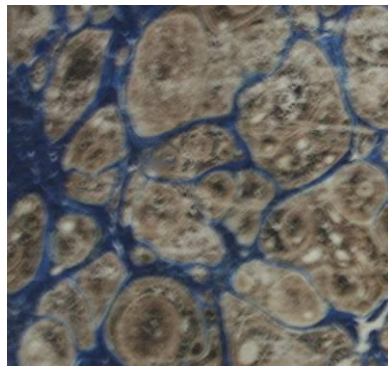
Obr. č. 11: Pokryv.

Obr. č. 12: Pokryv.

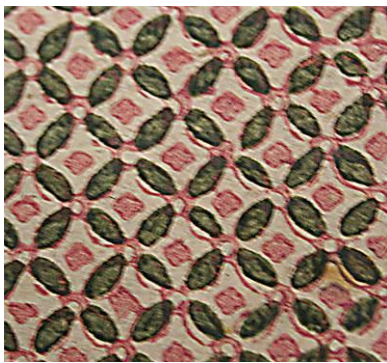
Obr. č. 13: Předsádka.

Obr. č. 14: Pokryv.

Obr. č. 15: Předsádka.

Obr. č. 16: Předsádka.

Obr. č. 17: Předsádka.

Obr. č. 18: Předsádka.

Obr. č. 19: Pokryv.

Obr. č. 20: Pokryv.

Obr. č. 21: Pokryv.

Obr. č. 22: Pokryv.

Obr. č. 23: Pokryv.

Obr. č. 24: Pokryv.

6.5.2 Zdroj papírů použitých pro vzorník

- Obr. č. 1:** *Allgemeine Einleitung in die Schristen von alten testament*, Johann Babor, Wien, 1794
- Obr. č. 2:** *Entwürfe und darunter auch ganze predigten auf Sonn=und genertage und verfchiedene Fälle* (díl II.), M. Christian Schili, Grätz, 1802
- Obr. č. 3:** *Institutio ad eloquentiam*, autor není uveden, Wien, 1810
- Obr. č. 4:** *Auswahl von Leichenreden* (díl II.), autor není uveden, Leitzpig, 1822
- Obr. č. 5:** *Entwurf eines Grenfachen Religions=Unterrichtes...*, Michael Leonhard, Wien, 1818
- Obr. č. 6:** *Populáres praktische Religions=handbuch für katholischen*, Johan Josepf Ratter, Prag 1811
- Obr. č. 7:** *Was fteht vom Zuftande nach dem Tode in der Bibel?*(díl II.), Leitzpig, 1807
- Obr. č. 8:** *Das abgekúrzte Mort des herrn*, autor a místo tisku neuvedeno, 1783
- Obr. č. 9:** *Berfuch eines Leitfadens ben dem katholischenReligions=Unterrichte*, J. M. Leonhard, Wien, 1818
- Obr. č. 10:** *Lateinische Sprachlehre für Anfänger*, autor není uveden, Wien, 1812
- Obr. č. 11:** *Merke*, M. Wrelands, Tropau, 1785
- Obr. č. 12:** *Ex historia ecclesiastica, Dissertationes de schismate graecoru*, P. Natalis Alexandri, Vindobona, 1780
- Obr. č. 13:** *Directorium: Theodori, divina miseratione et sanctae sedis apostolicae gratia*, Arcidieceze olomoucká, Olomouc, 1901
- Obr. č. 14:** *Kurze Predigten zum Frúh=Gottesdienste auf alle Sonntage des Ganze Jahrs*, K. Ruffer, Linz, 1824
- Obr. č. 15:** *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě* (díl I.), F. Palacký, Praha 1894
- Obr. č. 16:** *Predigten úber wichtige Gegenstände der Religion und Sitten* (díl II.), autor není uveden, Augsburg, 1779
- Obr. č. 17:** *Manuale selectiorum conciliorum, et canonum, aliarumque rerum memorabiliorum juxta historiam ecclesiasticam*, P. Benedict Oberhauser, Salisburg, 1776
- Obr. č. 18:** *Directorium: Theodori, divina miseratione et sanctae sedis apostolicae gratia*, Arcidieceze olomoucká, Olomouc, 1902
- Obr. č. 19:** *Řeči, Epištoly a Evangelia na všecy neděle a svátky přes celý rok*, autor není uveden, Brno, 1817
- Obr. č. 20:** *Antiquitatum Iudaicarum*, J. Flavius, Lipsiae
- Obr. č. 21:** *Entwürfe zu katechetischen predigten*, H. Hagelschmitt, Vaderborn, 1880
- Obr. č. 22:** *Publii Vergilii Maronis opera*, V. Maro, místo a rok vydání není známo (část titulního listu je odtržena a ztracena)
- Obr. č. 23:** *Anleitung zur christlichen Moral für feine Schúler in Privatstuden*, autor neznámý, Salzburg 1791

Obr. č. 24: *Kniha ke čtení, Díl první: čtení náboženství*, autor není uveden, Brno 1808

Autor fotografií: BcA. Lucie Janáčková

7 Průzkum fyzického stavu knižních vazeb

Provádění průzkumu stavu objektů, které se nacházejí ve sbírkách muzeí, galerií, archivů a knihoven, je nezbytnou součástí pro jeho podrobné zmapování. Je to první krok, který by se měl provádět před jakoukoliv další manipulací s opatrovaným fondem. Přibližné určení kondičního stavu může mít doslova blahodárné preventivní účinky pro celou sbírku.

Nejčastěji se tohoto úkolu ujímají lidé, kteří jsou zblhlí v práci se sbírkovými předměty. V našem případě se jedná obzvláště o znalosti v terminologii a typologii knižní vazby novodobé i historické. Podmínkou je ovládnutí základních technických principů v knižní tvorbě. Z toho plyne, že výhodu mají zejména jedinci, kteří mají praktické zkušenosti s výrobou knižních vazeb. Laická veřejnost mnohdy nedokáže určit, nakolik je závažné poškození vazby a jaký může mít vliv na její existenci v budoucích časech. Zkušený konzervátor-restaurátor je schopen toto předvídat. Více než žádoucí je asistence správce sbírky. Seznámí se tak blíže s jejím kondičním stavem, což prohloubí jeho znalosti o spravovaném fondu. Ty může využít v momentě, kdy získá pro fond nové kusy, které bude nutno evidovat a vyplnit formulář dokumentující jejich kondiční stav.

Přebíráme-li nové kusy, větší soubor či celou knihovnu pod svou ochranu, snažíme se zhodnotit stav místnosti a nábytku, který knihy obklopuje. Pokud přes vadnou střechu zatéká, dá se předpokládat, že od mokrých zdí mohou být navlhle i regály s knihami. V kombinaci se špatným odvětráváním a vysokou teplotou dojde k výskytu plísní a ty mohou napadnout i knižní fond. Je-li knihovna vyrobená ze dřeva, tak může být napadená dřevokaznými houbami, červotočem či jiným dřevokazným hmyzem, který se nebojí pořádat hody i v samotných knihách. Z toho můžeme usoudit, jaké zákroky budou nezbytné nutné před započítím manipulace s knihami nebo jejich převozem do depozitáře. V případě, že knihy jsou uloženy ve vyhovujícím prostředí, můžeme rovnou přejít k samostatnému průzkumu fyzického stavu jednotlivých exemplářů sbírky.

Ze začátku postačí jen zevrubná, namátková kontrola jednotlivých kusů. Nazýváme ji tzv. „*orientačním průzkumem*“. Při něm stačí fyzicky prohlédnout jen několik knih z různých částí knihovny. Přičemž zdůrazňujeme slovní spojení *z různých částí!* To, že se nám prvních deset regálů zdá v pořádku, neznamená, že stejná situace bude u jedenáctého. Neb i zde platí typický zákon schválnosti. Nejdůležitější informací, kterou chceme tímto průzkumem získat, je, jestli knihy nejsou postižené mikrobiologickou pohromou nebo nejsou ve stavu, který by ohrožoval jejich existenci. V druhé řadě zhodnotíme fyzický stav. Je téměř pravidlem, že knihy, které se nacházejí v okolí kontrolovaného kusu, budou dochovány ve zhruba stejné kondici. Mechanická poškození jsou individuální. Zde záleží na četnosti a správném užívání tisku. Naprosto vedlejší je údaj o typologickém složení vazeb, který nám zhruba určí, v jakém časovém období knihovna vznikala. Žánry literárních děl jsou také nepodstatné.

Osobně jsme se zúčastnili jednoho takového průzkumu prováděného v pražském Klementinu, kde se nachází jezuitská barokní knihovna. Orientační průzkum proběhl v létě roku 2008. Kontrolovala se každá desátá kniha. Byl vytvořen formulář, který zahrnoval základní údaje o knize: signatura, název, autor, rok vydání. Hodnotil se celkový stav knihy, bloku a vazby. Stupnice byla od jedné do tří. Jedna znamenala perfektní stav. Dvojka poukazovala na menší či větší poškození. Číslo tři znamená velmi špatný stav, který už mohl ohrožovat existenci objektu a vyžadoval komplexní restaurátorský zásah.

Druhý typ průzkumu, který můžeme provést, je už *podrobný průzkum fyzického stavu* fondu. Ten se knihovně „ušije“ přímo na míru. Vytvoří se speciální formulář, kde se podrobně vyplní údaje o tisku, zpracování knižní vazby a o její poškozeních. Kontroluje a popisuje se každý kus zvlášť. Výstupů z tohoto průzkumu může být hned několik. Záleží na tom, co je pro správce a badatele důležité zvědět. Informace, které se dají zpracovat, jsou následující: žánrové složení knihovny, identifikace jednotlivých knih dle základních údajů uvedených v titulním listu či v tiráži tisku, určení vlastníků pomocí přípisů *ex-libris*, historický vývoj knihovny, jazykovou vybavenost majitele. Získáme typologické složení knihovny z hlediska zpracování knižní vazby napříč staletími, současný fyzický stav zkoumaného objektu, určení vhodných klimatických podmínek ke skladování, vhodný způsob uložení jednotlivých knih, vypracování soupisu tisků a vytvoření katalogu. Drobným přepracováním průzkumového formuláře je možno sestavit katalogizační list fondu. Při bližším ohledání můžeme objevit původní způsob řazení knih v knihovně, jestliže se v současnosti nedochoval žádný systém. Nebo se můžeme pokusit o jeho rekonstrukci, existují-li nějaká vodítka, kterých bychom se mohli zachytit, abychom knihovnu udrželi co nejvíce autentickou.

Přírodovědecký průzkum se provádí před započítím restaurátorských prací. Analytické metody, které se užívají pro zjištění stavu jednotlivých organických i anorganických materiálů, jsou rozmanité. Některé procesy vyžadují odebrání vzorku technologem nebo restaurátorem, takže jsou invazivní. Vyžadují i velmi nákladné technické vybavení, proto se provádějí ve speciálních chemických laboratořích. Samotné testování vykonávají odborníci, kteří k tomu mají příslušné vzdělání. Dle získaných výsledků se restaurátor rozhodne pro vhodný zásah, který bude na objektu aplikován. Informací, které může získat, je celá řada, ale záleží na něm, které jsou pro jeho práci směrodatné. Základem je objasnění chemického složení testované látky. Díky němu se dá přibližně odhadnout datace díla a odhalit případná falza. Dají se vysledovat změny, probíhající chemické reakce, které v materiálu nastaly. Degradční procesy kolikrát nejsou na první pohled zřetelné, protože se odehrávají ve vnitřní stavbě látek a dlouhodobě se nemusí na jejich povrchu nijak projevit. Určíme, do jaké míry je poškození vážné. Také je velice důležité a dobré zamýšlet se i nad příčiny vzniku jednotlivých poškození. Prevence je totiž tím, co by měl každý člověk znát a měl by se snažit ji úzkostlivě dodržovat, pokud se stará o naše hmotná kulturní dědictví.

8 Průzkumy fyzického stavu provedené studenty Fakulty restaurování v Litomyšli

První průzkum provedl na Vyšší odborné škole restaurování a konzervačních technik Ateliér restaurování a konzervování papíru, knižních vazeb a dokumentů pod vedením pana Libora Kodyma v srpnu roku 1996. V rámci náplně studijního programu byl uskutečněn průzkum fyzického stavu knih z knihovny kláštera františkánů v Moravské Třebové. Hodnotil se fyzický stav fondu. Průzkum se konal v prostorách knihovny kláštera. Zahrnoval typologický popis knižních vazeb, určení poškození, zhodnocení celkové fyzické kondice a nejlepší způsob uložení. Byla pořízena i fotodokumentace. Fotila se přední a zadní deska knihy včetně titulního listu. Pokud bylo nějaké poškození pro knihu „typické“, bylo vyfoceno také. Celkově bylo zpracováno zhruba 1 900 knih.

Ve školním roce 2002/2003 provedli studenti IRKT (Institut restaurování a konzervačních technik) průzkum fyzického stavu sbírky starých tisků v Regionálním muzeu ve Vysokém Mýtě. Jednalo se o běžný průzkum fyzického stavu knih, kdy se do formulářů zadávaly informace o knižní vazbě, jejím poškození, shrnutí celkového stavu dochované knihy a návrh na uložení. V tomto případě bylo zkoumáno i pH papírové podložky. Součástí průzkumu byla i fotodokumentace prohlížených knih. Průzkum byl proveden v místě sídla muzea, kde jsou uloženy jeho sbírky.

Někteří studenti institutu se soběstačně účastnili, během svého působení na škole, průzkumů ve spolupráci s jinými státními institucemi. V rámci projektu, který proběhl v Archivu Pražského hradu, se někteří z nich podíleli na průzkumu fyzického stavu rukopisů fondu Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta, které jsou uloženy v kapitulní knihovně. Projekt byl realizován pod vedením pana Jiřího Vnoučka a Marka Suchého⁹ během let 2001/2003. Cílem bylo poznat co nejlépe fyzický stav středověkých rukopisů, kterých je 1 663 kusů. Pro tento účel byl vyhotoven speciální formulář. Zaznamenávaly se základní informace o knize, popisovala se vazba a knižní blok, současný fyzický stav. Následně byly knihy digitalizovány a vytvořena databáze. Výsledné poznatky sloužily k určení správného způsobu uložení fondu a vhodných klimatických podmínek pro dlouhodobé zachování.

V roce 2006 se studenti Fakulty restaurování zúčastnili, v rámci letní praxe v Národní knihovně, orientačního průzkumu barokní knihovny v Klementinu. Zjišťovala se fyzická kondice každého desátého tisku, aby se přibližně určil stav celé knihovny. Pořizovala se i fotodokumentace. Následně se rozběhl projekt podpořený Evropskou unií a Ministerstvem kultury České republiky, kdy se celá knihovna začala restaurovat a digitalizovat.

⁹ Vnouček, J., Suchý, M., *Průzkum fyzického stavu rukopisů fondu Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta: Konzervátorská databáze jako předpoklad správy rukopisné sbírky*, XIII. Seminář restaurátorů a historiků, Třeboň 2006, str. 240

V Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích se nachází rozsáhlá sbírka starých tisků, kramářských písní, rukopisů, plánů, map a grafiky. Na 5 552 objektů bylo prozkoumáno ve spolupráci s Fakultou restaurování v roce 2007. Studenti prováděli klasický průzkum fyzického stavu sbírky. Konkrétně se jednalo o historickou část knihovny, kde se nacházejí zmíněná díla, která nejsou mladší roku 1850. Součástí bylo pořízení fotodokumentace. Formulář obsahoval údaje o typologickém popisu zkoumaného objektu, jeho poškození, zhodnocení celkového stavu a možnosti vhodného uložení.

V Litomyšli se nachází tisky z původní knihovny řádu piaristů, který zde působil. Jsou uloženy v místním muzeu. V rámci projektu, podporovaného Ministerstvem kultury a muzeem, se studenti fakulty v roce 2008 zapojili do průzkumu fyzického stavu knihovny. Průzkum byl zaměřen na knihy spadající pod signaturu „S“. Průzkum byl proveden hlavně za účelem poznání fyzického stavu knih.

Teoretickou bakalářskou práci na téma: *Knihovna Římskokatolické farnosti v děkanství Ústí nad Orlicí*, napsala Kateřina Lorencová v roce 2008, kdy byla studentkou Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. V ní se zabývá průzkumem fyzického stavu knižních vazeb, které jsou součástí farní knihovny. Pořizovala se fotografická dokumentace jednotlivých objektů. Po vyhodnocení fyzického stavu následovalo doporučení, v jakých podmínkách a jak mají být knihy do budoucna uloženy.

Bývalá absolventka Fakulty restaurování, bakalářského programu na Ateliéru restaurování a konzervování papíru, knižních vazeb a dokumentů, Mgr. Kateřina Tupá, tehdy ještě BcA. Kateřina Vítová, ukončila magisterské studium na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice prací *Historie Šporkovy knihovny v Kuksu (1700-2009): průzkum knižního fondu* v roce 2010. Zde se zabývá tisky, které byly v držení hraběte Šporka v Kuksu. Průzkum knih se týkal zjištění, které tituly byly vydány přímo v tiskárně pana hraběte za jeho nemalého přispění. Mapovala se knihovna nacházející se přímo v areálu Kuksu. Porovnávaly se seznamy s dobovými záznamy v archivech.

Trošku netradiční průzkum knihovny, z našeho pohledu, provedl Mgr. et BcA. Radomír Slovík, jenž od roku 2006 působí coby vedoucí pedagog na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice v Litomyšli. V diplomové práci: *Knihovna františkánů v Moravské Třebové v kontextu klášterních knihoven na českomoravském pomezí*, která byla završením jeho magisterského studia na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice v roce 2011, se věnuje zachované klášterní knihovně řádu Františkánů v Moravské Třebové. Zabývá se jejím zařízením, prostorovým uspořádáním a symbolikou nacházející se ve výzdobě nábytku. Podrobně popsal a zakreslil rozměry místnosti včetně jejího tvaru, dále rozmístění úložných prostor. Provedl nákresy jednotlivých kusů a zaznamenal jejich rozměry. Určil dekorační výzdobu v knihovně. Našel předlohy zobrazených výjevů a dešifroval jejich význam a důvod, proč jsou zde umístěny. Je to zajímavý vhled do vzniku

klášterní knihovny, její souvislosti s náboženským cítěním mnichů a smyšlením o životě tamější společnosti.

8.1 Obsah průzkumového listu – formuláře

Před započítím samotného průzkumu je nutné položit si otázku: Jaké informace chci o spravovaném fondu získat? Následně se vytvoří tzv. „průzkumový list“ nebo „formulář“, který nám pomůže dozvědět se vše podstatné. Je nutné, aby se v něm dalo lehce a rychle orientovat i pro toho, kdo není jeho výrobcem. Dá se použít starší průzkumový list vytvořený v minulosti pro jiný fond v případě, že nám jeho obsah vyhovuje a získáme svolení autora.

Nejlepší cestou je vytvoření nového formuláře restaurátorem, který je pověřen prací na knihovně. Je to malinko zdlouhavý proces, jelikož odhadnout před započítím průzkumu vše, s čím se můžeme setkat, bývá složité. Je nezbytné si fond zběžně prohlédnout. Obsahově je list pro všechny knihy stejný. Proto se stává, že v průběhu práce můžeme narazit na něco, s čím jsme na začátku práce nepočítali. Údaje v listu se pak musí změnit a je nutné přepracovat vše, co jsme doposavad vyplnili, když se podoba formuláře pozmění.

Každý nově vznikající formulář by měl obsahovat několik částí. První zahrnuje veškeré technické údaje o tisku. Ty se mohou vyčíst z titulního listu nebo tiráže. Druhá část je věnovaná popisu knižní vazby a knižního bloku včetně defektů. Třetí je fotodokumentace, kde je zkoumaný objekt zachycen na fotografii nebo jiném obrazově nosném mediu. Setkali jsme se i s formuláři, které fotodokumentaci neobsahovaly. Současné technické vymoženosti to ovšem umožňují, takže není důvod, proč ji nepožít. Obzvláště s digitální fotografií se dá velmi dobře pracovat. K průzkumu se může přiložit samostatně DVD nebo CD nosič s fotografiemi.

Záhlaví listu začíná vyplněním kolonky *vlastníka* (název instituce či jméno majitele včetně adresy), *pořadovým číslem formuláře* a uvedením *signatury* či jiným označením knihy, tj. *evidenčním, katalogovým* nebo *přírůstkovým číslem*. Katalogové číslo udává, pod kterou číslicí nalezneme daný titul v soupisu knihovny. Přírůstkové číslo udává, kolikátý exponát byl přijat do celkové sbírky muzea.

Textová část zabývající se podrobným popisem tisku obsahuje: *název díla/dílo* a *počet svazků*. Zde je na místě upozornit, že je nutné si zvolit jednotný styl transkripce údajů z titulního listu a tiráže. V našem případě jsme přepisovali slova do podoby, která by odpovídala dnešnímu psanému projevu. Konkrétně se jedná o latinská slova, kde je místo písmena „U“ uvedeno písmeno „V“. V našem podání je slovo přepsáno s „U“. Například slovo *Institvtio* je námi zaznamenáno jako *institutio*. Dále jsme rozepisovaly latinská slova obsahující „Æ“ na dvě samostatné souhlásky „AE“. U německých slov jsme nepřepisovali přesnou vizuální podobu liter. Například písmeno „s“, které ve švabachu nápadně připomíná písmeno „f“, jsme psali jako současné klasické „s“. To platí i pro ostatní písmena, která v tištěném švabachu nemají stejný znak

v námi použitých abecedách. Následující položkou je *autor*. U některých liturgických knih se můžeme setkat s texty, které se neustále v různých vydáních opakují a byly schváleny na Tridentuském koncilu nebo vydány církevní institucí a nedošlo k výrazné textové změně. V jejich případě je možné uvést jako autora Katolickou církev. Zejména, když autor není nikde uveden. Dále se vyplňuje *tiskař* nebo *tiskárna*, *rok vydání/datace* (v námi vyplněném formuláři uvádíme v arabských číslicích), *místo vydání/původ*, *barva tisku/textu* a *jazyk*, ve kterém je text vytištěn. *Rozměry* knihy se uvádějí v mm. Nejprve se udává výška a šířka desek, pak síla knižního bloku. Doplňkové údaje mohou být následující: *vydavatel*, *nakladatel*, *typograf*, *ilustrátor*, *ilustrace*. Pokud se v tisku nachází obrazový doprovod, tak se vyplňuje v odpověď grafická technika, kterou byl vytvořen včetně barevnosti. *Barevnost* je trojí: jednobarevná (monochromní), vícebarevná (dvě a více barev), plnobarevná či barevná (celé barevné spektrum).

Druhá část je rozdělena na dva samostatné celky: knižní vazba a knižní blok. Činíme tak pro snadnější a rychlejší orientaci v údajích. Pokládají se otázky, které se snaží stručně, leč obsáhle, zaznamenat co nejvíce informací o způsobu zpracování knihy.

Typologické určení knižní vazby začíná upřesněním **druhu knižní vazby**. *Pevná vazba* je u knih, které mají desky z tvrdého materiálu. Máme na mysli lepenku nebo dřevo. *Měkká vazba* má místo desek jen obálku z papíru, usně, pergamenu nebo kartónu. Typickým příkladem měkké knižní vazby jsou v současnosti hojně rozšířené tzv. „*paperbacky*“. Rozlišujeme vazbu *původní/dobovou* nebo *převazbu*. Směrodatné jsou znalosti z historického vývoje vazeb a přesná datace tisku. Stává se, že se vyskytne jen knižní blok bez dochované vazby. Tento stav označujeme pod termínem *nedochovaná knižní vazba/ztráta*. Někdy jsou viditelné opravy pokryvu nebo knižních desek. Není nutné zaznamenávat tento stav. My jsme se však rozhodli, že i tato informace může být cenná. Ve formuláři je uvedena pod heslem *druhotná oprava*. **Typem knižní vazby** rozumíme rozlišení vazeb podle použitého pokryvového materiálu. Máme zažité termíny: *celo* a *polokožená vazba*, což je nesprávné označení. Používáme termíny: *celousňová*, *polousňová*, *pergamenová*, *textilní* (samet, satén aj.), *celoplátěná/plátěná*, *kombinovaná* vazba. Při kombinování pokryvů jsou častá spojení: *plátno-papír*, *useň-papír*, *useň-plátno*. **Useň** specifikujeme možností výběru, o jakou useň se jedná: *tříslučiněnou*, *jirchu* nebo *syntetickou*. **Papíry** dělíme na *škrobové* nebo *mramorované*, *ražené*, *katunové*, *patrónové*, *satinové*, *ruční*, *potištěné*. U hesla *potištěné* papíry odkazujeme na použití grafické techniky. Konkrétně to platí pro novodobé tiskové techniky, které se používají v polygrafickém průmyslu. Pokud nevyhovuje ani jedna z těchto položek, je jasné, že byl použit papír, který nebyl barevně upraven. K vykreslení přesné podoby pokryvu můžeme přidat nejběžnější techniky jeho **výzdoby**: *řezba do usně/řezba*, *slepotisk*, *zlacení/stříbření*. **Knižní desky** jsou zastoupeny řadou materiálů, ze kterých jsou vytvářeny: *dřevo*, *dýha*, *papír* a *lepenka (vrstvená/litá z hmoty)*. Pro předsádky se používá *papír* nebo *pergamen*. Můžeme specifikovat blíže, o jaký typ papíru se jednalo či jestli je pergamen druhotně použitý, tzv. „*palimpsest*“. **Kapitálek** je od výroby *ruční* nebo *strojově vyráběný/strojový*.

Existují i knihy bez kapitálků. Postačí připsat položku *bez/není*. Jádro může být složeno z několika komponentů, které vytvoří více stupňový kapitálek. My jsme tento fakt ve formuláři nezminili, protože nám nepřipadá důležitý. Poměrně důležité je však uvedení způsobu jeho fixování v knize. Naopak by se neměla opomenout jeho barevnost, kdy je možno vyrobit *jednobarevný* či *vícebarevný*. U **knížního hřbetu** popisujeme jeho tvar: *zkulacený, mírně zkulacený, rovný*. Stejně jako u pokryvu, kde zmiňujeme hlavně způsob zdobení na deskách, to samé lze zopakovat u hřbetu. Výzdobou může být: *slepotisk, zlacení/stříbření, barva/natíraný/nabarvený* hřbet, přilepení *štítku* s textem. Zpracování ořízek je součástí vazby. **Ořízek** máme více druhů: *natíraná, stříkaná, mramorovaná, zlacená, cizelovaná*. Nenabarvenou ořízku jsme označili slovním spojením *bez úprav*. Setkali jsme se s tisky, jejichž papíry byly seskládány do složek bloku, ale zůstaly spojené v místě horní ořízky a zbylé okraje nesly „roztřepenou“ stopu, která je typická pro ručně vyrobený papír. Tyto tisky se po zakoupení měly dát do knihařství osekát a svázat dle přání majitele. Texty se prodávaly v měkké vazbě. Neosekané bloky se skrývají pod heslem *neořezaná ořízka/neosekaná*. Uzavření bloku zajišťují **tkanice**, které mohou být *textilní* nebo *usňové*, či knižní kování. **Kování** je složeno z různých prvků nacházejících se na deskách. Nezávisle na ostatních fungují **spony**. Typ spon jsme nechali na ručním vyplnění. Základní druhy jsou: *dírková, háčková s průřezovou záchytkou, háčková s kolíčkovou záchytkou, háčková se žlábkovou záchytkou, háčková s ruličkovou záchytkou, háčková-kloubová nebo dírková-kloubová*. Na deskách se nacházejí *pukly, nárožnice, středové kování, hranové kování, očko* (sloužilo k protažení řetězu, kterým se kniha připevnila k nábytku, aby ji nebylo možno odnést) *aj.*

Pro zvláštní případy jsme si ponechali možnost se o nich rozepsat v kolonce označené *jiná/poznámky*. Zde může pracovník připsat cokoliv, co mu připadá zajímavé nebo zvláštní. Ponecháváme si tak prostor i pro případ, že kdybychom špatně odhadli rozsah formuláře. Máme tak možnost dopsat další položku, aniž bychom měnili doposud provedenou práci.

Po typologickém popisu knižní vazby logicky navážeme **popisem poškození**. Začíná se opět od **knížních desek**: *ztráta přední a ztráta zadní desky, lokální ztráty* ve hmotě desky, *oddělení desek* (většinou s pokryvem) od knižního bloku. *Zkroucení* hrozí hlavně u dýhových desek. Běžným mechanickým poškozením je *prasklina*. Pokud se **pokryv** nedochová, tak je možno tuto situaci zařadit pod heslo *ztráta*. Chybí-li jeho část, tak se napíše *lokální ztráta*. Častým poškozením je: *deformace, smrštění, trhliny, odřeniny, prasklá drážka a poškození hlavy nebo paty* většinou mechanickým natržením. Pokryv je vnější ochranou desek, takže veškeré nečistoty ulpí na jeho povrchu. Tyto nečistoty můžeme nazvat *prachovým depositem*. Ihned lze rozeznat, jestli není napaden *hmyzem a mikroorganismy*. **Předsádky** se nemusely dochovat: *ztráta přední a ztráta zadní* předsádky. V drážce je vazba nejvíce namáhána, jelikož je to její nejslabší místo. Stává se, že ani předsádka zátěž nevydrží a v lomu praskne. Tento jev označujeme jako *prasklá drážka*. Ostatní materiálové defekty jsme zařadili k poškození podložky v knižním bloku. Předsádka je sice součástí vazby, ale bývá stejně poškozená jako blok. Proto postačí zmínit problémy související

s architektonickou stavbou knižní vazby. **Kapitálek** se označuje *ztrátou*, pakliže jsme si jisti, že byl součástí vazby a nedochoval se. Společně s patou a hlavou bývá *natržen/odtržen*. *Poškození kapitálku* zahrnuje třepení nití nebo rozplétání barevných bavlnek, ze kterých je kapitálek vyšit. Termín **vazba** jsme použili pro zaštitění systému, kterým se jednotlivé složky sešijí dohromady a vytvoří blok. Druhým výkladem je způsob, jakým je knižní blok připevněn k deskám. Zde vznikají problémy s *přetržením vazů, uvolněním šití a konkávně prohnutým hřbetem*. U přetržených vazů, což se stane častým používáním knihy, se mnohdy setkáváme s pokusem o opravy, aby nedošlo k úplnému oddělení desek. Jakýkoliv takový zásah je myšlen pod kolonkou *předchozí zásah/druhotná oprava*. **Kovové prvky** se mnohdy nedochovávají. Někdy byly násilně sundávány z desek, aby se kniha lépe vsunula do police. Dochází i k samovolnému odpadávání. Rez se „prohryže“ materiálem, na kterém je komponent upevněn a kování následně odpadá. Zajímá nás *ztráta, uvolnění kovových prvků* (kování se dochovalo, ale drží na vazbě taktak) a *napadení rzí/rez*. **Biologické napadení** vazby je nutné specifikovat výběrem organismu. Jsou tři možnosti: *hmyz, plíseň a hlodavci*.

U **knižního bloku** se nejprve věnujeme jeho typologickému popisu. Snažíme se zachytit všechny barevné vrstvy, které se v něm nachází. Rozlišujeme **vznik textu** na *tisk* a *rukopis*. Tisk je *černý, černo-červený, vícebarevný*. **Obrazový doprovod** je tvořen *grafikou* nebo *iluminací*. V textu se mohou vyskytovat *razítka* vlastníka. Setkáváme se s ručně psanými margináliemi – *ruční přípisky*. Je dobré uvést i materiál, kterým byly poznámky napsány: *tužka, fix, inkoust, tuš, barevná tužka/pastelka, červená barva, modrá barva*. Součástí typologického popisu je určení psací podložky: *ruční nebo strojový papír, pergamen*.

Popis poškození je snadnější než u knižní vazby. Soustředíme se na dva základní elementy, kterými jsou psací podložka a barevná vrstva. U **podložky** řešíme *znečištění prachovým depositem*. Nečistotami, lepidlem pro zaklizení hřbetu nebo špatně zafixovanou barvou na ořízce vznikají *zatekliny*. Běžným mechanickým poškozením podložky jsou *trhliny, ohyby, lokální ztráty*. Při napadení hmyzem jsou viditelné chodbičky skrz blok – *výletové otvory*. *Foxing* je uváděn jako mikrobiologické napadení, ale přesný mechanismus této degradace papírové podložky doteď není znám. Druhou možností je, že jej způsobují mikroskopické části železa, které jsou pozůstatky z procesu výroby papíru. Jedná se o specifické poškození, které je vizuálně lehce rozpoznatelné. Z toho důvodu jsme jej osamostatnili ve formuláři. Můžeme měřit i *pH papírové podložky* a ručně dopsat číselný údaj. *Barevné skvrny* mohou být metabolickým produktem mikroorganismů. Pokud se jedná o neobvyklé skvrny (jídlo, barva, krev), uvedeme tento fakt do poznámek. **Barevná vrstva** časem podléhá degradaci. *Vypadávání textu* u poznámek psaných železogatovým inkoustem nebo *poškození barevné vrstvy*. Barevná vrstva může být poškozena *krakeláží, sprašováním, změnou barevnosti, odlupováním* od podložky. V bloku se zajímáme o *ztrátu listů, ztrátu titulního listu, o uvolněné listy* a jejich *deformaci*. Pod ní si představujeme zvlnění celého bloku vlivem nepřiměřeného vlhka. **Biologické napadení** je trojí: *hmyz, plíseň a hlodavci*.

Závěrem může být **kompletní zhodnocení stavu**. Buď psaným textem, nebo pomocí stupnice, která je běžně používaná ve světě a její význam je ustáleny v mezinárodním měřítku.¹⁰ Užívá se číslování od jedné do pěti. Číslo jedna značí perfektní stav bez jediné chybičky. U dvojky je situace také velmi dobrá. Kniha je kompaktní. Vyskytují se drobná poškození. U třetího stupně je kniha rovněž kompaktní, ale už došlo k většímu poškození materiálů a částečným ztrátám. Předposlední čtvrtý stupeň označuje knihu, která není kompaktní a poškození materiálů je závažné, stejně jako ztráty. Pětka je alarmující stav objektu, který ohrožuje jeho existenci. Naše knihovna je dochována v dobrém stavu, proto jsme vynechali poslední stupeň. Hodnocení stavu je provedeno ve čtyřech bodech: *výborný* = kniha je v perfektním stavu, *dobrý* = kniha je kompaktní a jsou v ní drobné defekty, *špatný* = v knize došlo k malým ztrátám a poškození některých materiálů. Vazba je spíše kompaktní, *velmi špatný* = značí nekompaktní knihu, velké ztráty a degradaci materiálů.

Součástí průzkumového listu může být návrh na vhodné podmínky a způsob uložení nebo restaurátorsko-konzervační zásahy, které by se měly provést.

Fotodokumentace je způsob, jak vizuálně zachovat podobu zkoumaného objektu. Vhodné je pořízení barevné *digitální fotografie*. Nejlépe je zhotovit více celkových pohledů na zavřenou knihu, na titulní list a pohled do otevřeného bloku. Dále můžeme zachytit významná poškození. Není-li jiná možnost, postačí i *černo-bílá fotografie*. Je možno poříditi i videozáznam.

V neposlední řadě, uvedeme, *kde a kdy* byl průzkum proveden. Dále jmenovitě označíme *osobu, která je za provedení průzkumu zodpovědná* včetně jejího vlastnoručního podpisu.

8.2 Tvorba formuláře pro děkanskou knihovnu v Odrách

Původní místo uložení knih bylo na půdě farního kostela nad sakristií. Kostel sv. Bartoloměje se nachází pár desítek metrů od děkanství. Nemyslíme si, že tam byla knihovna vždycky umístěna. V půdních prostorách nebyly žádné regály nebo police, které by jim byly určeny. Vše bylo naskládáno do komínků a různě rozložené po podlaze, schodech a na pultících. Došlo tím k sjednocení odložených kostelních liturgických tisků, používaných při bohoslužbě, s původní děkanskou knihovnou, kde jsou díla rozličných žánrů. Knihy byly silně znečištěny prachovým depozitem. U jedné byly stopy poškození po povodni. Na deskách bylo naplavené bahno, ale byl to ojedinělý případ. Pro jistotu jsme namátkou zkontrolovali pár knih, ale nezjistili jsme žádné

¹⁰ Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, Brno 1998, sborník 7. konference, článek: *Konzervátorské průzkumy vzácných historických knižních fondů*, str. 136

mikrobiologické napadení, které by mohlo být aktivní. Ostatní nevykazovaly známky po záplavě ani výskyt plísní. Knihy byly v suchu a v přiměřených teplotních podmínkách. Evidentně ani výkyvy teplot, které následovaly v zimě a v létě, jim neublížily. Stopy po hlodavcích či hmyzu nebyly spatřeny. Knihy se očistily od hrubého nánosu prachu a byly převezeny do nedaleké budovy muzea. Uložily se v nově zrekonstruované místnosti, kde na ně čekaly speciálně pro ně vyrobené regály. Vzhledem k historické tradici byla knihovna vyrobena ze dřeva. Všechny knihy jsou uloženy ve vertikální poloze. Výjimkou jsou nejstarší rané renesanční vazby s kováním a vazby misálů, které mají bloky masivní. U vertikální polohy by mohlo dojít k poškození jejich vlastní vahou.

Formulář o rozsahu dvou stránek formátu A4 byl vytvořen dle výše zmiňovaného systému v předchozí kapitole, kde jsme se snažili vysvětlit některé položky ze seznamu, které by mohly být nesprávně vykládány. Proces to nebyl jednoduchý. Fond jsme zběžně prohlédli, ale i tak jsme dvakrát měnili podobu formuláře, než jsme se propracovali k finální verzi. Problematické bylo dostatečné obsažení popisu typologie knižní vazby a knižního bloku. Na ukázkou zde předkládáme vyplněnou i nevyplněnou podobu námi vypracovaného průzkumového listu (viz Formuláře).

Hlavní otázky, na které jsme hledali odpověď, zněly: „*V jakém fyzickém stavu jsou knihy z děkanátu?*“ Muzeum chce postupně nechat restaurovat všechny tisky, jejichž stav to vyžaduje. Musí se určit, které to jsou, a jaký druh odborného zákroku je potřebný. Nejdříve se do péče restaurátora dostanou ty, u kterých je stav alarmující. Upřednostněná budou i významná literární díla. Následovat budou knihy, jež budou správcem sbírky určeny k vystavení v expozici muzea. Dále exempláře, co budou potřebovat komplexní restaurátorský zásah. Dochoval-li se knižní blok bez desek, tak se mu v budoucnu pořídí tzv. „*konzervační vazba*“. Jedná se o celopergamenovou vazbu, kdy blok je šitý na usňové řemínky a následně je na něj nasazená pergamenová obálka. Kniha se uzavírá pomocí usňových řemínků. Při výrobě konzervační vazby se nepoužívá lepidel, takže je kdykoliv možno ji poměrně jednoduchým způsobem odejmout z knižního bloku. Poslední přijdou na řadu ty, kterým postačí částečné restaurování nebo ambulantní zákrok. Použili jsme bodovou klasifikaci stavu vazeb. Abychom urychlili výběr, tak jsme u každé knihy písemně vyjádřili názor, který zákrok je pro ni nejvhodnější. Údaje jsme ještě doplnili o vhodný způsob uložení.

„*Jaké knihy se ve sbírce nachází?*“ Zatím nikdo neprozkoumal všechny tisky. Je třeba zaznamenat údaje z titulních listů. Tituly se postupně pokusit dohledat v katalogích a knihopisech. Určit všechny žánry. U neznámých děl se zkusit najít bližší informace o obsahu, autorech a tiskařích. Dle přípisů se pokusit najít systém, kterým byly knihy v regálech řazeny, protože v současnosti není žádný řád dochován. Knihy byly uloženy na půdě farního kostela. U některých jsme si všimli přípisů Ex libris. Podle jmen vlastníků (někteří z řad děkanů a farářů) jsme zhruba schopni říct, v jakou dobu se staly součástí děkanské knihovny. Zčásti tím můžeme rekonstruovat její historii. Většina těchto údajů není důležitá pro zhodnocení fyzického stavu, na který je restaurátor přizván. Badatelskou část ohledně historického vývoje knihovny by měla zpracovávat osoba s příslušným vzděláním. Poznámky o vlastnicích jsme si dělali zvlášť do notesu

a nepřipisovali je do formuláře. Nejsme si totiž jisti, jestli jsme něco nepřehlédli, takže práci, která by se dopodrobna zabývala čistě vznikem knihovny, necháme pro někoho jiného, kdo přípisů na přídeštích rozluští a přesně přeloží.

„*Jaké druhy vazeb se nacházejí v knihovně?*“ Ryze z badatelského hlediska jsme zvědaví, jestli se mezi knihami neobjeví nějaké knihvazačské skvosty. Případně nějaká zvláštnost, která by stála za podrobnější zkoumáním. Tato práce bude dalším střípečkem do mozaiky poznatků, které se doteďka nashromáždily o knižních vazbách. Vytipovali jsme všechny druhy vazeb a vytvořili nákreby, které přiblíží jejich architekturu. Formulář osvětlí, o jaký druh jde. Dovíme se, z jakých materiálů byl vyroben.

Samotný průběh průzkumu byl následující. Převzali jsme knihu z knihovny. Pořídili fotodokumentaci. Kniha se vyfotila celkem třikrát. První snímek byl celkový pohled na vazbu a její přední desku. Druhým byl celkový pohled na vazbu a zadní desku. Třetí fotografie zachycuje titulní list tisku. Sporadicky se pořizovala fotodokumentace poškození, protože většina defektů nebyla ničím ojedinělá. Následně se vyplnil formulář a kniha se zařadila zpět na své místo. Fotografie se dodatečně vložily do vyplněného průzkumového listu.

V době, kdy průzkum probíhal, ještě nebylo rozhodnuto o způsobu evidence knih. Signaturu nebo katalogové číslo bude později (do formulářů) připsáno, až se správce rozhodne, jaký systém by byl nejvhodnější. Zatím se přiklání k variantě, že zůstane pouze katalogové řazení. Z minulosti se žádný systém evidence nezachoval.

8.3 Formuláře

Pro inspiraci zde předložíme několik různých formulářů, jež se nám podařilo získat s laskavým svolením autorů. Vizuálně i obsahově jsou rozdílné. Samozřejmě byly vytvářeny pro konkrétní zkoumaný fond. Výstavba je povětšinou stejná. Jen jednotlivé položky se sem tam liší. Je na každém, ať si vybere, která koncepce mu vyhovuje nejvíce.

První formulář byl vytvořen naší maličností v roce 2012. Vznikal pro potřebu děkanské knihovny v Odrách, kterou se v této práci zabýváme. Na ukázkou předkládáme nevyplněnou a vyplněnou variantu. Vyplněnou proto, aby bylo zřejmé, jakým způsobem jsme zakomponovali do textu obrazovou dokumentaci. Rozsah formuláře jsou dvě strany formátu A4.

Druhý formulář jsme získali od Fakulty restaurování v Litomyšli z Ateliéru restaurování a konzervace papíru, knižních vazeb a dokumentů. Byl použit v roce 1996 během průzkumu fyzického stavu Františkánské knihovny v Moravské Třebové. Rozsah jedné strany formátu A4 bez obrazového doprovodu. Fotodokumentace byla pořizena zvlášť.

Třetí list byl použit studenty Fakulty restaurování při méně rozsáhlém průzkumu, který probíhal v Litomyšli. Zkoumal se fyzický stav trezorového fondu Piaristické knihovny v roce 2008. Rozsah jsou dvě stránky formátu A4 bez vloženého obrazového doprovodu.

Čtvrtý formulář byl vytvořen absolventem IRKT, BcA. Martinem Kostlánem, který provedl průzkum fyzického stavu knižního fondu Muzea Krnov. Rozsah jsou dvě stránky formátu A4 a je bez vloženého obrazového doprovodu.

Formulář číslo 1.

Průzkum fyzického stavu knižního fondu Muzea Oderska Barokní knihovna děkanátu v Odrách

Vlastník: Muzeum Oderska, Kostelní 7, Odry 742 35

Přírůstkové číslo:

Katalogové číslo:

Titul:

Jazyk:

Autor:

Tiskař:

Datace:

Původ: Rozměry: mm (výška x šířka x síla)

Počet svazků:

Knižní vazba:

Typologický popis:

Vazba: pevná vazba měkká obálka původní převazba nedochovaná

Typ: polousňová celousňová třísl. jircha syntetická useň pergamenová textilní
celopapírová mramorovaný pap. škrabový pap. plátěná kombinovaný povrch
useň-papír plátno-papír slepotisk zlacení jiná:

Desky: dřevo dýha lepenka papír

Ořízka: zlacená natíraná stříkaná mramorovaná cizelovaná bez úprav

Předsádka: papírová pergamenová

Kapitálek: jednobarevný vícebarevný ruční strojový usňový není

Hřbet: natíraný štítek slepotisk zlacení rovný zkulacený mírně zkulacený

Způsob uzavírání: tkanice textil useň

Kování: háčkové spony dírkové spony pukly nárožnice středové hranové

Poškození:

Desky: ztráta přední des. ztráta zadní des. lokální ztráty prasklina oddělení zkroucení

Předsádky: ztráta přední předsádky ztráta zadní předsádky poškození

Pokryv: ztráta povrchu odření trhliny ztráty výletové otvory prasklá drážka
poškozená hlava a pata znečištění prachovým depozitem poškození záplavou
jiná:

Kapitálek: ztráta odtržení poškození

Vazba: přetržené vazby uvolněné šití konkávně prohnutý hřbet ztráta kování

Biologické napadení: hmyz plíseň hlodavci

Poznámky:

Knižní blok:

Typologický popis

tisk černý černo-červený vícebarevný grafika rukopis iluminace ruční přípisky

inkoust červená barva modrá barva tužka barevná tužka tuš razítka jiná:

Psací podložka: ruční papír strojový papír pergamen kombinace

Poškození:

Psací podložka: znečištění prachovým depositem poškození záplavou trhliny ohyby

výletové otvory lokální ztráty zatekliny

Barevná vrstva: degradace inkoustu vypadávající text poškození barevné vrstvy

Blok: chybějící titulní list chybějící stránky uvolněné listy

Biologické napadení: hmyz plíseň hlodavci

Poznámky:

Zhodnocení stavu: **výborný** **dobrý** **špatný** **velmi špatný**

Doporučuji zhotovit ochrannou krabici z nekyselého lepenky s alkalickou rezervou.

V Odrách dne:

.....
Průzkum provedla: BcA. Lucie Janáčková

Formulář číslo 2.

Františkánský klášter v Moravské Třebové - průzkum stavu knihovního fondu

pořadové číslo knihy	umístění/signatura	datace tisku	formát	poč.sv
263	I d 1.	1723	A	1

Typologický popis *MT VII.30*

- jednobar.tisk červčern.tisk ilustr.tit.list červčern.tit.list
 kolorování ilustrace typogr.výz vlast.přípisky marginálie
 papír: ruční strojní Pozn.
 vazba: Clk Plk Perg PPerg Pap Tex Pla PPla Bílá
 datace: dobová převazba nedochovaná opravovaná nesvázano
 desky: papír dřevo slepotisk zlacení linky štítek nápis zlac.titl
 potah: škrob.papír mram.papír tisk.papír moř.kůže ořízka
 hřbet: slepotisk zlacení náp.pří náp.štít zlac.pří zlac.štít
 spony: trn háček počet 2 nárožnice štítek tkanice tex. tkan.kůž.

Popis poškození vazby kompaktní nekompaktní

- potah: poškrábny odřený ztráty natr.hl pat prask.dráž ztráta hřbet
 pošk. ^{hmyz} nečist. plíseň ztracené spony 1 2 pošk.spony 1 2
 desky: oddělené ztráta př. zad. prasklé poškoz část.ztráta rohy
 blok: šití přetrhané vazy prasklá drážka uvol.listy jedntl. celk.

Popis poškození papíru degradace: přiměřená zvýšená !

- mechanické: trhliny oh.rohy zmač. zplst zatek. nečist. ztráta
 biologické: hmyz hlodavci plíseň
 chemické: kyselost papíru foxing degradace inkoustu hřebík
 dřívější opravy Pozn.

Stav	fyzický	chemický	Návrh opatření
1	- dobrý	stabilní	trvalý ochranný obal ☐ dočasný ochranný obal ☐ ambulatní opravy ☐ konzervace papíru ☒ desinfekce ☐ částečný restaur.zásah ☐ komplexní restaur.zásah ☐
2	- část.pošk	stabilní	
3	3 - dobrý	nestabilní	
3	- špatný	nestabilní	
4	- kritický		

Provedl: *VN* Datum: *1.8.96*

Foto myš

Konzervátorský průzkum fyzického stavu trezorového fondu
Piaristické knihovny v Litomyšli

signatura.....č. kat.....lokace.....přírůstkové číslo.....datace.....
titul.....
autor.....
rozměry: v.....š.....s.....hist. formát.....počet folií.....
tisk rukopis
poznámky:.....

uložení

vertikální horizontální
obal: nemá desky lep. phasebox jiné.....
stav: vyhovuje nevyhovuje
poškození: deformace bloku odřené hrany poškozená hlava pata deformace kapitálku
poznámky:.....

knížní vazba

typ: celo polo měkká jiná.....
pokryv: třísl. useň jircha perg. papírtextil plátno jiný.....
barva: tm. hnědá s. hnědá bílá modrá červená zel. žlut. čern.
výzdoba: slepotisk tlačítka linka zlacení malba mramor potisk škrobák moření
šitítek žádný
desky: dřevo kaš. papír lepenka jiné.....
hřbet: rovný zkulacený nápis
předsádky: pap perg rukopis
kapitálek žádný strojový zdobený vaz kůže
spony: počet/doch .../... napřed nazad trn hrana trn deska háček tkanice řemínek
nárožnice pukly hrany
ořizka: bezbarvá barvenámalovaná mramorovaná jiná.....
vazba: původní dobová převazba opravovanárestaurovaná
stav: funkční nefunkční
poškození: vazy drážka deska oddělená deformace ven dovnitř prasklá rohy
hrany rez od hřebíků hmyz povrch odřený potřhaný hrany rohy ztráty hřbet
u hlavy u paty prasklý oddělený deformace chybí poškozené šití uvol složky
vypadávají listy kapitálek
poznámky:.....

knížní blok

psací podložka: perg pap kombinace
výzdoba: iniciálydřevořez dřevorytmědiryt marginálie jiné.....
poškození: zvlněníbarev vrstvafoxing kyselost hodnota pH.....
korozie textuprach nečistoty zatekliny skvrny plíseň hmyz hlodavci
trhliny vyřezané/ vytrhané listy ohnuté rohy pomačkání opravy
jiné.....
poznámky:.....

hodnocení stavu

vazba: dobrá část poškozená poškozená alarmující

blok: dobrý část poškozený poškozený alarmující

specifický problém:

návrh opatření

uložení: položit vyrobit obal

konzervace: čištění od prachu proklad proti rzi dezinfekce neutralizace stabilizace barev vrstvy

ambulantní oprava

restaurování: částečné komplexní

prevence: omezená manipulace kontrola

fotodokumentace

.....

.....

datum fotodokumentace:

poznámky:

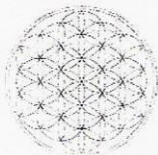
prohlédl

.....

datum prohlídky:

“ ”

Formulář číslo 4.

Martin Kostlán, DiS.
Perálec 6
539 44 Proseč
Telefon: 776 656 675
e-mail: martin.kostlan@seznam.cz
IČO: 69119538

PRŮZKUM FYZICKÉHO STAVU KNIŽNÍHO FONDU
MUZEUM KRNOV

PRACOVNÍ FORMULÁŘ ČÍSLO: 48

Objekt

Vlastník: MIKS Krnov

signatura: 1312 titul: JOANNES AMERBACHIIUS
rozměry (mm) výška: 305 šířka: 205 tloušťka: 65
počet svazků: datace: 1481 původ: BENÁTKY

Typologický popis

rukopis konvolut rukopisné vpisky marginálie inkoust tuš tužka b.tužka
 tisk jednobarevný vícebarevný přílohy/přilepy dokument fotografie
 kolorování ilustrace iluminace grafika typografická výzdoba razítka pečeť štítek

Psací podložka: pergamen papír ruční strojní

Vazba: celokožená polokožená pergamenová polopergamenová bílá useň papírová
 textilní plátěná poloplátěná
 dobová převazba nedochovaná opravovaná nsvázáno

Desky: dřevo dýha lepenka papír jiné
 slepotisk zlacení linky štítek nápis titul

Potah: mramorovaný papír škrbový papír barevný papír useň pergamen textil jiný

Ořizka: zlacená stříkaná natíraná jiná

Hřbet: slepotisk zlacení štítek nápis titul natřený malovaný

Kování: ano ne chybí trn háček spony pukly nárožnice Tkanice: textilní kožené

Popis poškození vazby

kompaktní nekompaktní

Blok: šití přetřhané vazy prasklá drážka uvolněné listy

Desky: oddělené ztráta přední zadní prasklé poškozené částečná ztráta rohy hmyz

Potah: poškrábaný odřený ztráta ztráta ^{pošk.} hřbetníku ztracené spony 1 2

Kapitálek: poškozený utržený ztráta

Popis poškození papíru

Degradace: přiměřená zvýšená alarmující

Mechanické: trhliny ohnuté rohy zmačkané listy zplstnatělý papír zatekliny nečistoty

Biologické: hmyz hlodavci mikrobiologické

Chemické: kyselost papíru foxing degradace inkoustu

Předchozí opravy: ano ne Poznámka:

Celkové hodnocení stavu

dobrý, stabilní částečné poškození špatný, nestabilní kritický

Návrh opatření

komplexní rest. zásah částečný rest. zásah ambulantní opravy konzervace papíru dezinfekce

krabice trvalý ochranný obal dočasný ochranný obal jiné: OŠETŘENÍ DŘEVA TUKOVÁNÍ USNĚ

Uložení

horizontální vertikální

Datum: 7.4. - 30.6. 2008

Průzkum provedl: Martin Kostlán
Martin Kostlán

9 Katalogizace knih

Než dojde k samotné evidenci knih, je vhodné provést minimálně orientační průzkum knižního fondu. Zjistíme, jaké knihy se v něm nacházejí, a podle toho připravíme formulář pro katalogizaci. Popis prvotisků a starých tisků je poněkud odlišnější oproti současným publikacím. Je daleko podrobnější. Zčásti zjišťujeme podobné údaje jako u formuláře, který používáme při zaznamenání fyzického stavu fondu. Je tedy vhodné, a zároveň časově úsporné, provádět tyto dva úkony najednou.

Rozdíl mezi formulářem pro průzkum fyzického stavu a katalogizačním listem spočívá v základní otázce: „*Co se chci dozvědět?*“. V prvním případě jde o posouzení míry poškození knižní vazby a bloku, jaký dopad na ně může mít současné uložení v průběhu příštích let a jaký způsob uložení by mu nadále vyhovoval. Můžeme navrhnout konzervátorské nebo restaurátorské práce, které by měly být na objektu provedeny, aby byla obnovena jeho funkčnost nebo zachována současná podoba co nejdéle. V druhém případě se snažíme obstarat podrobný popis tisku nebo rukopisu z hlediska obsahu a výzdoby.

Katalogizační list je ve své podstatě „rodným listem“ knihy. Najdete v něm všechno, co se dá z ní vyčíst: její název v plném znění, jméno autora, tiskaře, vydavatele, nakladatele, období vzniku, stručný obsah publikace, popis knižní vazby a bloku, titulního listu, grafické úpravy a obrazového doprovodu, včetně přesného označení místa uložení v knihovně, signatury, přírůstkového nebo evidenčního čísla. Hledáme-li nějakou knihu a nejsme si jisti, zdali jsme našli tu pravou, tak díky těmto informacím můžeme nabýt stoprocentní jistoty.

Listem dávají instituce nebo soukromé osoby najevo, že knihu opravdu vlastní. Zaměstnancům nebo sběratelům usnadňuje danou knihu fyzicky nalézt mezi ostatními svazky, kdyby si ji chtěl někdo vypůjčit. Širší veřejnosti se stává obsah spravovaného fondu přístupnější, je-li list umístěn na internetu v databázi vytvořené na základě této práce.

9.1 Tvorba katalogizačního listu

U popisu starých tisků a prvotisků dodržujeme předem daná pravidla. V minulosti bylo vydáno několik metodik, které radí, jak se s tímto úkolem zdárně popasovat. Většina institucí má své vlastní podoby listů, které se striktně dodržují. Knihy by měly mít jednotný formulář pro vyplnění. Variabilní už je samotný popis archivářem, knihovníkem, historikem, kunsthistorikem, restaurátorem nebo laickou veřejností, kterému se nedá úplně vyhnout. Dále odborný text (například při popisu grafické výzdoby) může sklouznout do subjektivní formy a toho bychom se

měli vyvarovat. Je nutné si nastudovat správné pojmy, které se užívají v problematice grafické výzdoby tisků, ornamentů, značek, znamének, typografické úpravy apod.

List je opět rozdělen na tři části. Úvodní třetina se věnuje technickým parametrům a opisuje údaje v tiráži. U starších tisků jsou to informace z titulního listu, prvního sloupce textu nebo ze závěrečného odstavce knihy. To záleží na době, kdy byla kniha vydána. U podrobného popisu knižního bloku se soustředíme na materiál (psací podložku a psací látku) a vizuální podobu tisku, případně rukopisu. Knižní vazbu rozebíráme totožně. Jen s tím rozdílem, že nás podrobněji zajímá výzdoba pokryvu a případné štítky, které byly dodatečně přilepeny na pokryv. Všimáme si všech nuancí, které by mohly být klíčové pro identifikaci tisku. Různá vydání stejného titulu mohou mít odlišnou knihvazačskou, knihtiskařskou nebo grafickou výzdobu, která nemusí být při zběžné kontrole patrná. Proto je třeba jí věnovat mimořádnou pozornost či dohledat informace z jiných zdrojů. Je totiž pravděpodobné, že námi nově mapovaný tisk je ve stejné formě zachován i v ostatních institucích.

Texty se přepisují ve stejné podobě, v jaké jsou natištěné. Nemění se jazyk ani vizuální stránka. Jakékoliv překlady nejsou žádoucí a mohly by zmást případného zájemce. Povoleny jsou pouze, když jsou připsány v závorce za originálním přepisem.

V hlavičce se nachází jméno a celá **adresa vlastníka** zkoumané knihy. Datum, kdy byl formulář použit. Může zde být uvedené jméno pracovníka, který jej vyplnil a sbírku zpracoval.

Na prvním místě je vyplněná **signatura**, **katalogizační** nebo **přírůstkové číslo**. Záleží na vybraném způsobu evidence knihy. Signatura uvádí, kde je kniha zařazena v knihovně. Skládá se z písmena a pořadového čísla. Písmeno se většinou přiřazuje podle příjmení autora. Dále může být uděleno podle žánru apod. Katalogizační číslo odpovídá číslu, pod kterým je exemplář uveden v seznamu knih - tedy katalogu. Přírůstkové číslo objekt získává podle pořadí, ve kterém byl zapsán v inventáři instituce.

Název se vypisuje v plném znění. Opisuje se kompletně celý tak, jak je uveden v titulním listu. Může být složen i z několika vět. Prvotisky jej většinou nemají. Název díla je spíše na začátku textu (tzv. „*incipit*“) prvního odstavce sloupce, nebo na jejím konci – explicit. Lze za něj, v kulaté závorce, stručně nastínit obsah celého díla. Jméno **autora**, které se v případě prvotisku muselo vyčíst. Stejně to bývá se získáním jména **nakladatele**, **vydavatele**, **tiskaře**, případně **mecenáše**. V dolní části listu nebo na konci textu se uvádí **místo vzniku** publikace. Někdy je u něj připsáno jméno **typografa** nebo **tiskárny**. Stává se, že jsou natištěná dvě různá místa vzniku. Je to z toho důvodu, že tiskárna, která získala zakázku, měla více poboček. **Datum** může být uvedené kompletní včetně dne a měsíce vydání tisku. Uvést jej můžeme v obou variantách: latinské i arabské. Záleží na charakteru tisku.

Rozměry knihy jsou dvojí. Obecně se udává rozměr celé knihy, který odpovídá rozměrům knižní vazby. Přesněji velikosti desek, což je délka, šířka a pak síla bloku a desek, a to je celková výška knihy. Zvláště se měří knižní blok. Opět se zapisuje šířka, délka, výška (nebo síla). Číselné

údaje se uvádějí v milimetrech. U bloků starých tisků můžeme jejich velikost zapsat slovně z hlediska rozměrů folia. Pomůckou nám může být tabulka číslo 1.

Formáty starých tisků	Počet potištěných listů ve složce	Výška knihy
Folio 2 ^o	dva listy	nad 35 cm
Kvart 4 ^o	čtyři listy	25 – 35 cm
Osmerka 8 ^o	osm listů	15 – 25 cm
Dvanáctěrka 12 ^o	dvanáct listů	10 – 15 cm
Šestnáctěrka 16 ^o	šestnáct listů	10 – 15 cm
Elzevírský formát 24 ^o	dvacet čtyři listy	do 12 cm

Tabulka číslo 1.: Formáty starých tisků

Další položkou je vnější popis knihy. Klasicky se začíná určením **knižní vazby**. Základem je rozlišení mezi zavěšovanou a nasazovanou vazbou. Dále se určí **typ** podle zpracování pokryvu: celousňová, polousňová, celoplátěná, poloplátěná, pergamenová, celopapírová, textilní (satén, semiš...). U pokryvu usňového nebo pergamenového pokryvu (pokud se nejedná o broušený psací pergamen) se můžeme pokusit určit druh podle lícové kresby. **Zdobení:** slepotisk, zlacený slepotisk, stříbrný slepotisk, kování. Uzavření knižního bloku obstarávají spony nebo tkanice. U tkanic určíme materiál a barevnost. **Kování** na knize je důležitým funkčním, ale zároveň i ozdobným prvkem. Specifikujeme druh spon, materiál a jakou technikou jsou zdobeny. Používalo se tepání, rytí, puncování nebo leptání. To samé plátí pro nárožnice, středové kování, pukly apod. Součástí popisu je upřesnění podoby výzdoby knižní vazby. Kde všude se nachází slepotisk a jakou má kompozici (vzor sémis, rámcová, středová atd.). Jaký motiv zobrazuje. Zda je ornamentální, figurální, rostlinný nebo abstraktní. Naposledy konkretizujeme samotný výjev. Například: Motiv v dolní části slepotiskové výzdoby přední desky je figurální a zobrazuje malého chlapce s křídly – andělíčka, který v ruce drží roh a troubí na něj. Vedle jde zástup drobných postav apod. Stejně popíšeme obrazy na kování, protože i zde se uplatňovala výtvarná invence výrobce. Většinou jsou zdobeny rostlinnými motivy.

Knižní blok je důležitou částí knihy. Po materiální stránce jej dělíme z hlediska výroby psací podložky. **Psací podložkou** může být na pergamen či papír. Je možná i jejich kombinace v jednom tisku nebo rukopisu. Papír dělíme na strojově či ručně vyrobený. Z chemického rozboru lze určit vlákninové složení. Částečně se dá určit i podle datace knihy. U pergamenu můžeme vizuálním průzkumem poznat, které zvíře bylo použito pro jeho výrobu, za předpokladu, že není zbroušená či mechanicky poškozená lícová strana. Když je psací podložkou papír, tak prostudujeme celý blok a snažíme se najít všechny **filigrány**, které jsou v něm obsaženy. Jejich tvar podrobně popíšeme. Přiložíme jejich fotografie, pokud jsou proveditelné. Jestliže je

znak po prosvětlení dobře čitelný, tak můžeme pořídit jeho kresbu, kterou k listu připojíme. Pro další práci s filigrány a jejich případné porovnání doporučujeme přidat ke kresbě (nebo fotografii) měřítko. Motivy jsou rozličné. Každá papírna měla své vlastní náměty, jež se během staletí poupravovaly nebo úplně vyměnily za jiné. Součástí obrazu mohl být text. Některé papírny měly jako svou značku pouze filigrán s textem nebo číselný (jakékoliv kombinaci). Při popisu knižního bloku nás zajímá počet složek a počet dvojlistů použitých pro výrobu složky. Někdy jsou v blocích složky o různém počtu dvojlistů. Mohou se pravidelně střídat nebo často bývá rozdílná jen poslední složka. U starých tisků se udávají formáty podle velikosti folia. U nových zapíšeme rozměry v milimetrech. Výjimkou jsou atypické formáty, které jsou známé pod označením: příčný formát nebo malé formáty (tzv. „kolibřík“). Příčný formát, který se používal u grafických a fotografických alb. Šířka stránky je větší než její délka.

Titulní list se popisuje co nejpodrobněji. Zajímá nás jeho rozvržení. **Barevnost** tištěných písmen. Přesně se určí, kde je jaký text a obrazový doprovod. U pozdně renesančních tisků dochází ke vzniku poměrně náročně koncipovaných titulních listů. Samotný **název** knihy doplňují další věty, které upřesňují obsah titulu. Hlavní titul a **podtituly** jsou odlišeny **stupněm písma** (nesprávný termín užívaný širokou veřejností je velikost písma). V barokní době i barvou. Používala se kombinace černo-červená. Kombinovaly se různé druhy a řezy písma. Určíme **druh písma**. Pokud to nedokážeme, tak aspoň jeho **rodinu, rod** nebo **řez písma**. Nalezneme zde **jméno autora** textu nebo dle jakého autora je text inspirován. V minulosti se udávalo i jméno **nakladatele, vydavatele a tiskaře**. Na stránce se objevovaly různé linky, tiskařská znaménka koncipovaná do linek, drobná grafika. Obrazy byly vyvedeny především v dřevořezu, dřevorytu a leptu u starých tisků. Součástí výzdoby mohlo být přidání signetu. **Signet** je tiskařská značka. Může mít různou podobu. Od figurálního, rostlinného nebo abstraktního motivu, po heraldické rodové znaky tiskaře. Nacházela se zde i různá hesla. Většinou zasazená do ozdobné pásky. V baroku se začaly vyskytovat signety s iniciálami jména tiskaře. Nejvíce si je oblíbili v 19. století. Neplést si jej s vinětou! **Viněta** je malá zdobná grafika uceleného tvaru a pravidelného rytmu. **Rok vydání** je umístěn v dolní části stránky. Psal se římskými číslicemi nebo arabskými. **Místo vydání** může být u novějších knih dvojitě. Záleží na tom, jestli tiskárna fungovala ve více městech a tisklo se v obou lokalitách. V 19. století jsou na konci sazby různé ozdůbky nebo tiskařské značky.

Titulní list u prvotisků měl naprosto jinou podobu. Kolikrát je to list jen s jednoduchým textem, kde je akorát název díla. Smysl díla lze pochopit z prvních řádků vlastního textu. Rok vydání je nutno hledat na konci knihy, kde bývá součástí posledních vět textu. Je tam zakomponován den, měsíc i rok. Místo, kde byla kniha tištěna. Jméno tiskaře nebo vydavatele. V minulosti to byla jedna a ta samá osoba, takže se to nerozlišovalo jako nyní.

Novodobé knihy, od začátku 20. století, jsou v titulních listech omezeny na údaje: název, autor, ilustrátor, vydavatelství nebo nakladatelství a jeho značka. Většinou bez grafické výzdoby. Maximálně se objevují knihtiskařská znaménka.

Protititul se nachází naproti titulnímu listu. Pokud jej tvoří čistý list, tak stačí jen poznamenat, že se jedná o tzv. „**vakát**“. Vakátem označíme všechny listy, které jsou knize nepopsané, tj. čisté. O **frontispisu** hovoříme, pokud je list výtvarně pojednán. Většinou nějakou grafikou. Motivy bývají rozličné. U liturgických knih jsou to většinou výjevy z bible, obrázky svatých nebo scény z jejich života. Běžné jsou výjevy spjaté s obsahem knihy. Zaznamenáme grafickou techniku a barevnost. Barevnost může být: černo-bílá, barevná (několik barev) nebo plnobarevná (použití celé barevné škály u digitálních tisků). V minulosti se jednobarevné grafiky ručně kolorovaly barvami.

Typografická úprava celého tisku je hlavní problematikou, kterou chceme badateli přiblížit. Stránky popisujeme od shora dolů. Začínáme popisem **záhlaví**. Zjistíme, jestli je tzv. „živé“, nebo „neživé“. To znamená, jestli se nápisy v něm v průběhu listování knihou mění, nebo ne. Zaznamenáme, jak vypadá **zrcadlo textu**. Je to plocha vyčleněná samotnému textu knihy. Zajímá nás, jestli je sazba v jednom sloupci, nebo rozdělená do více. V průběhu staletí se zrcadla tiskovin měnila. Barevnost písma, jeho typ, řez a kolik stupňů je použito. **Marginálie** mohou být tištěné. Pokud jsou po okrajích textu ručně připsané poznámky, tak by měly být také zaneseny do záznamu. Nacházejí se mimo zrcadlo textu. U starých tisků jsou důležité **kustody**. Pod zrcadlem textu se napravo natiskla první slabika slova, kterým začínal text na další stránce. Další variantou je, že počáteční slabika prvního slova dalšího sloupce, se nachází natištěná dole pod sloupcem předchozím. Tato úprava je typická u tzv. „*sloupcových kustod*“. U „*složkových*“ (nazývány jsou také jako „*vrstvé*“) je slabika natištěná pod textem, který se nachází na poslední stránce složky a tím navazuje na text první stránky následující složky. Byly pomůckou, aby nedošlo při seřazení stránek k chybě. Byly to předchůdci stránkování. **Archová signatura** usnadňuje orientaci a také zaručuje správné řazení listů v knižním bloku před jeho sešitím. Dříve se používaly pro značení písmena velké abecedy. Ta se natiskla pod poslední řádek textu. Většinou v jeho pravém rohu. Začínalo se logicky od začátku písmenem A. Dále se k němu přidávalo písmeno í. Jeho počet dosahoval čísla dle počtu dvojlistů ve složce. Označeny byly první listy na lícové straně až do prostředního dvojlistu složky. Když byla tvořena čtyřmi dvojlisty, tak značení vypadalo následovně: A, Aí, Aíí, Aííí. Další složka vypadala: B, Bí, Bíí, Bííí atd. Pokud počet stran převyšoval počet písmena obsažená v abecedě, tak se k velkému písmenu přidalo to stejné minuskulní a za něj se opět přidal příslušný počet í. V praxi to vypadá takto: Aa, Aaí, Aaíí, Aaííí, Bb, Bbí ... **Foliace** v další obměně se objevuje v horní části nad zrcadlem textu u vnějšího okraje listu. Označení bývá složením dvou písmen Fo. Listy se dělí při popisu na dvě strany: lícová a rubová (recto a verso). Značka Fo s arabskou číslicí folia (tzv. „*arabská foliace*“) se zobrazovala na lícové straně. Další strana se nezapočítávala. Následující recto měla opět označení s číslem. Postupně se začaly užívat jen arabské číslice, které se tiskly na všechny stránky (tzv. „*arabská paginace*“). První takto číslovaný tisk u nás pochází z roku 1538.¹¹ V Barokních tiscích je to už běžná praxe. **Paginace**

¹¹ Voit, P., *Vliv české pozdně gotické typografie na konstituování čtenářské obce*, stať v rámci projektu Program rozvoje vědní oblasti, Univerzita Karlova, Praha 2012–2016, str. 47

(*stránkování*) může být v dolní části vprostřed nebo u vnějšího okraje. Druhou verzí je v horní části nad textem rovněž u vnějšího okraje. Tento postup se dodržuje i v současnosti. Pokud kniha není kompletní, tak je třeba vypsát, které stránky chybí.

Rozbor **písma** vyžaduje orientaci v základních pojmech související s jeho tvorbou a vývojem. Abeceda se podle velikosti písmen dělí na malou a velkou (minuskulní = lidově tzv. „mínusky, majuskulní = též „kapitálkové“ nebo lidově tzv. „majusky“). U ručně psané knihy určíme název abecedy, kterou písař psal. V jedné knize můžeme nalézt několik druhů. Upřesníme **barevnost**. Tištěné texty už poskytují více detailů, kterých je třeba si všimnout. **Stupeň písma** je často nesprávně označován jako velikost písma. V tisku spočítáme kolik je v textu použito stupňů, a tento fakt zaznamenáme. **Řez písma** je termín přibližující jeho podobu. Písmo může být polotučné (tahy jsou mírně zesílené), tučné (tahy jsou zesílené), kurzívní (příčné tahy jsou vedeny pod určitým stupněm a písmo vyvolává dojem, že „padá“ na pravou stranu), polotučná kurzíva a obyčejný (tahy odpovídají jeho běžné podobě). Dále může být písmo podtržené souvislou linkou nebo tečkami tvořící přerušovanou linku. **Druh písma** nám určuje přibližný tvar. U okrouhlých, jemných tahů, které působí vzdušně, mluvíme o tzv. „latince“. U lomených, silných tahů, které působí naopak těžce, mluvíme o lomeném, gotickém písmu, které je typické pro zaalpskou končinu. **Rod písma** už specifikuje tvary písma v příslušném druhu. Když máme latinský druh, tak rodem může být antikva, která je dynamická, přechodová, statická atd. **Rodinou písma** je upřesnění, o jaký typ rodu antikvy se jedná. Příkladem může být benátská, pozdě renesanční atd. **Font** už je přesný název, pod kterým je známá ta a ta konkrétní abeceda dané rodiny. Například u benátské antikvy je to abeceda zvaná *Centaur*. Písmo může být bezpatkové nebo patkové. Bezpatkové písmo z tenkých, stejně silných tahů, se nazývá grotesk.

Obrazový doprovod je důležitou součástí literární tvorby. Při jeho popisu určíme **techniku**, jakou byl proveden: malba, kresba, kombinace obojího, grafika nebo kolorovaná grafika. U grafických technik rozlišujeme základní „typ“ podle způsobu otištění obrazu na psací podložku: tisk z výšky, z hloubky a plochy. U starých tisků je to poměrně jednoduché, jelikož až do roku 1771 se používal v knižní tvorbě dřevořez, tj. tisk z výšky. Bystrému pozorovateli, který se orientuje v grafických technikách a jejich historii, nic nebrání blíže specifikovat použitou techniku. Pokud si na to troufáme, tak můžeme připsat, jedná-li se o lept, čárový lept, akvatintu, čárový lept v kombinaci s akvatintou, mezzotintu, suchou jehlu, mědiryt, dřevořez, dřevoryt, litografii... **Barevnost** je různá. První grafiky byly černo-bílé, někdy byly vícebarevné (použito dvou a více barev v jednom obraze). V minulém století se začal používat plnobarevný tisk. Ruční kolorování ilustrací je třeba zdůraznit v poznámkách. Ilustrace může být celostránková nebo částečně zabírat plochu zrcadla tiskoviny. Za obrazový doprovod považujeme i různé ozdobné lišty s ornamentálními, rostlinnými, zoomorfními nebo figurálními motivy. Počítají se viněty, které bývají na konci kapitol. Bordury kolem zrcadla textu. Někteří tiskaři měli své vlastní značky vyvedené do různých podob. Od malého jednoduchého motivu přes složité výjevy s ozdobnými páskami

s hesly. Uvádí se přesný počet ilustrací, vinět, tiskařských a dalších ozdob, které se nacházejí v publikaci. Umělecky povedené kousky si zaslouží připsat, na které stránce se nacházejí. Chceme-li obrazový doprovod zaznamenat velmi podrobně, tak můžeme vypsát všechny stránky, které na sobě nesou ilustraci. K tomu popsat, co je na ní zobrazeno včetně jejích rozměrů.

Povinností pracovníka je pořízení **fotodokumentace**. Zkoumanou knihu vyfotografujeme celkem třikrát. Přímý pohled na přední desku, zadní desku a titulní list postačí. Zachycení detailů poškození není nutné. Fotografie mohou být přímou součástí katalogizačního listu.

Katalogizace je povětšinou zpracována elektronicky a je zveřejněna na internetových serverech institucí. Elektronické katalogizační listy odkazují na pořízenou fotodokumentaci. Stává se běžnou praxí, že na internetu prezentované knihy bývají již plně digitalizovány. Veřejnost si tak může prohlédnout kompletně celou publikaci z pohodlí svého domova. Digitalizace probíhá těsně po evidenci knihy. Někdy je nutné předat knihu restaurátorovi, než se dostane do fotoateliéru. Skenování listů vyvíjí na vazbu značný tlak, takže literární díla, která nejsou v dobrém stavu, je třeba dát nejdříve opravit.

10 Podmínky pro vystavování tisků

V rámci různých projektů, které jsou plánovány v muzeu, je nutné zmínit se o zásadách, které by se měly dodržovat při vystavování významných knih z řad jejich fondu, ale i těch, jež budou zapůjčeny od či do jiných institucí ke krátkodobé prezentaci.

Jelikož každý exponát je individuální, je nutné mu vytvořit podmínky, aby nedocházelo k jeho poškozování a ohrožení jeho fyzické existence. Vystavení knih pro veřejnost přináší rizika. Je třeba je minimalizovat, jak nejvíce to půjde. Nejnáročnější práce je s vystavením rukopisů psaných na pergamenu. Při nerespektování doporučených podmínek uložení a špatnou manipulaci s knižní vazbou může dojít k rychlejšímu a závažnějšímu poškození knihy.

Následujících několik odstavců by mělo posloužit jako souhrn rad pro širokou veřejnost, která se bude potýkat s problematikou vystavování knih.

10.1 Zásady pro vystavování

Pro výstavní účel volíme knihy, které samozřejmě mají co dočinění s tématem dané expozice. Je na místě, aby osoba vybírající knihy pro tento účel se ohlížela na její fyzický stav. Pro snadnější orientaci ve fyzickém stavu knihovny je možno použít průzkumové listy z *průzkumu fyzického stavu fondu*, jestliže byl tento průzkum proveden. Dle informací uvedených v tomto listu by mělo být lehčí se rozhodnout, zda-li je kniha schopna vydržet takový nápor, jakým vystavení bezpochyby je. Vlastníme-li maketu s fotoreprodukcí stránek, jež jsou pro výstavu atraktivní, vždy se snažíme dát jí přednost před originálem a přednostně bychom ji měli nabídnout i tomu, kdo o její zapůjčení požádá. Pokud trváme na prezentaci poškozené vazby, předáme ji do rukou restaurátora. Ten by se měl postarat o to, aby její fyzický stav vyhovoval výstavním účelům. Čas, kdy by se tak mělo učinit, je nejméně tři měsíce před zahájením výstavy. Některá poškození mohou zabrat více času na opravu. Objektu se vyrobí ochranný obal, pokud už jím není opatřen, aby byl chráněn během převozu. Restaurátor podrobně popíše stav v jakém je kniha předána a pořídí fotodokumentaci. Udá přehled krizových míst (např. barevné vrstvy) uvnitř knihy, jež by neměly být vystavovány.

„V žádném případě by se neměly (jakkoliv vzácné) knihy stát součástí trvalých expozic sloužících mnohdy jen rozvoji turistického ruchu, kde kniha mnohdy vystupuje pouze v roli zajímavého doplňkového objektu.“¹² S tímto názorem se plně ztotožňujeme. Vzácné kusy by se měly vystavovat výjimečně a po velmi krátký čas. Do trvalých expozic patří makety.

¹² Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*, str. 98

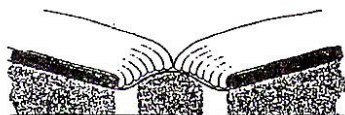
Knihy je sbírka různých technologií, které se vyvíjely několik desítek či stovek let. Je to sborník materiálů rozličných chemických a fyzikálních vlastností. To, co je vhodné pro vazbu ze středověku, nebude to pravé pro knihu vyrobenou strojově ve 20. století. Je nutno uplatnit individualitu každé knihy a podle toho s ní zacházet. Orientace v systému a materiálovém složení knižních vazeb je důležitá, aby nedocházelo k mechanickému ničení vazby. Stejně důležité je povědomí o chemických látkách (například o inkoustech, barvivech a barvách), které se používaly k zaznamenání textu a k vytváření obrazů, a které jsou velmi náchylné k degradaci vlivem nesprávných okolních podmínek, v nichž se dlouhodobě nacházejí.

Ve způsobech uložení knihovny jsme se rovněž zmiňovali, že je důležité obsáhnout veškeré materiály, co jsou součástí knižní vazby. Od toho by se měly odvíjet klimatické podmínky, které by kniha měla mít zajištěné během transportu a ve vitríně, kde bude po dobu výstavy uložena. Případně dodržovat hodnoty, co jsou uváděny v tabulkách pro daný materiál. Při kombinaci materiálů, která vyžaduje rozdílné hodnoty vlhkosti a tepla vzduchu, je nutno nalézt kompromis, ve kterém bude kniha bezpečně uložena.

Zapůjčíme-li knihu ze své sbírky pro výstavní účely, máme povinnost pro ni zajistit ty nejlepší podmínky. Ty se dají ošetřit tak, že se vloží do smlouvy a stanou se závazné. Ustanoví se hodnoty relativní vlhkosti vzduchu a teploty, které je provozovatel výstavy povinen zajistit a dodržet po celou dobu jejího trvání. Určíme hodnotu intenzity světelného osvětlení. Domluvíme se na stránce, na které bude kniha otevřena, bude-li se prezentovat otevřená. Vyberou se i další stránky k tomuto účelu vhodné. Když výstava trvá delší čas, je dobré měnit prezentované dvojlisty, aby nedošlo k jejich poškození. Příkladem může být problém s barevnými vrstvami, kdy dochází k jejich vyblednutí, jsou-li dlouhodobě vystaveny světlu. Důležitá je forma prezentace knihy v expozici. Jsme povinni zjistit kde, v jakém typu vitríny a na jakém druhu stojánku by měla být kniha uložena ještě před samotnou instalací. Manipulovat se zapůjčeným exemplářem smí jen osoba k tomuto účelu pověřená, nejlépe restaurátor. Ten knihu nainstaluje do vitríny nebo osobně bude dohlížet na její instalaci. To samé se bude konat i po skončení výstavy, kdy si ji během demontáže opět převezme a navrátí ji do depozitáře. Ke smlouvě se přiloží list, kde bude restaurátorem podrobně popsán dosavadní fyzický stav zapůjčeného objektu před vystavením a druhá strana se zaváže, že jej ve stejné formě navrátí. Nestane-li se tak, mohou z toho být vyvozeny sankce.

Přenos exponátu ze současného místa uložení do výstavních prostor je časově náročným procesem. Klimatická transportní bedna zajistí stálé klima po dobu 24 hodin. Den se temperuje na hodnoty v depozitářích. Poté se kniha do ní vloží. Pokud jsou při samotné přepravě venkovní podmínky špatné, dá se použít speciálně klimatizované auto nebo kontejner. Bedna se dopraví přímo na místo konání výstavy. Restaurátor knihu rovnou nainstaluje do vitríny a tu nechá zapečetit, aby s ní nikdo jiný nemanipuloval až do konce výstavy, kdy ji opět převezme a zaznamená její stav.

S přibývajícím počtem účastníků výstavy se klima mění. Zvyšuje se vlhkost obsažená ve vzduchu, stejně jako teplota. Exponáty by proto rozhodně měly být vystavovány v uzavřené vitríně. Eliminuje se tím i znečištění polutanty. Při použití klimatických vitrín všechny technické problémy s udržením stabilních podmínek odpadají. Pokud není k dispozici klimatická vitrína, tak si můžeme vystačit i s běžnou. Platí pravidlo, že čím menší vitrína, tím lepe se udržuje klima pomocí látek, které ji dokážou upravit. Nejběžněji se setkáme se silikagelem. Silikagel patří mezi tlumící látky, jež mají schopnost přijímat nebo uvolňovat vlhkost.

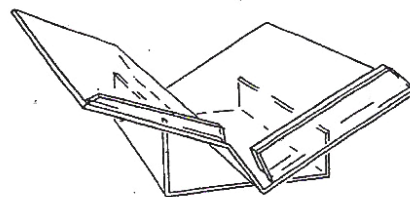
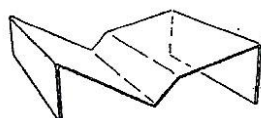
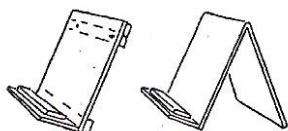

Obr. 1. Opora z molitanu pro hřbetní část u historické knižní vazby.

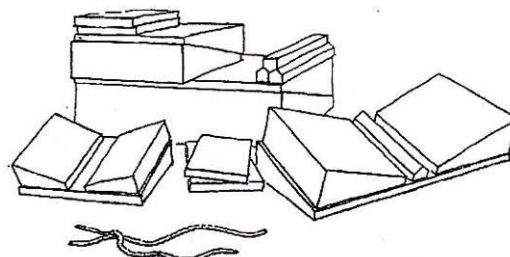
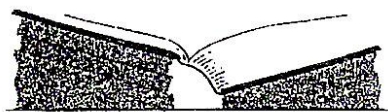

Obr. 2. Moderní vazba s dutinou.

Vysoké stojaté vitríny se příliš nehodí pro vystavování knih. Stojánky pod nimi jsou viditelné. Pro prezentaci otevřených knih je vhodné pořídit stolovou vitrínu. Zde se umístí stojánky, které zabrání zborcení knižního hřbetu a namáhání vazby v místě drážek. U historických vazeb je potřeba hřbetní opory (obrázek číslo 1), na rozdíl od knih s dutinkou (obrázek číslo 2). Je dobré si toto uvědomit předem a nepořizovat jen jeden typ stojánků, když vystavované spektrum vazeb je široké. Otevření knihy by nemělo přesahovat úhel 120° . Náklon tisku (či rukopisu) směrem k divákovi je 30° . Stojánky jsou trojího druhu. Nejedolnější jsou vyrobené na míru z ohýbaného plexiskla (obrázek číslo 3). Druhý typ je jednorázový. Dá se složit. Vyrábí se z archivní nekyselé lepenky. Opět není problémem výroby na míru. Třetí možností je využití klínů (obrázek číslo 4), které se běžně používají při bádání v knihovnách. Jsou vyrobeny z polyuretanové nebo polyetylenové pěny. Prodávají se v několika velikostech. Standardní rozměry někdy nevyhovují rozměrům knih a značně je přesahují. Výsledný vizuální efekt proto nemusí být dostatečně líbivý.

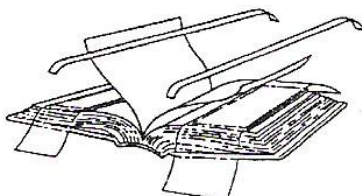

Obr. 3. Ohýbané stojánky z plexiskla.

Obr. 4. Molitanové klíny a podložky.

Po předchozí domluvě, na které straně bude kniha otevřená, je dobré stránky zajistit pomocí pruhu z *Melinexu*, aby se nezavíraly nebo se nekroutily. Melinex je polyetyléngly-koltereftalátová fólie, která je nezávadná a průhledná, takže nedojde ke snížení čitelnosti písma pod ní. K zafixování postačí jeden proužek u vnějšího okraje stránky (obrázek číslo 5) o šíři 10 mm, který se obtočí kolem vazby nebo se uchytí suchými zipy.

Obr. 5. Adjustace listů otevřené knihy pomocí proužku z melinexové fólie.

Dalším významným faktorem škodícím vystavovaným exponátům je zdroj světla. Knihy, zejména otevřené na stránkách s barevnými vrstvami, by neměly být vystaveny přímému působení denního světla. Denní světlo je zdroj UV záření a infračerveného záření, které vydává spoustu tepla. Pro omezení působení UV složky světla je možné použít fólie s UV absorbéry, které se aplikují na sklo vitríny. Výstavní místnost musí být zatemněná. Pokud jsou v ní okna, tak by měla být zakrytá závěsy. Tím se lépe koriguje osvětlení exponátů na požadovanou intenzitu. U velmi citlivých materiálů nesmí přesáhnout 50 luxů. Je vhodné umístit bodové osvětlení nad vitrínu s vystaveným exponátem nebo v její horní části, ale s dostatečně velkým odstupem. Velmi populární je tzv. „studené světlo“, které je vedeno pomocí optických kabelů. Je prosté infračerveného záření. UV záření lze omezit filtry. Ty se nasadí na svítidlo. Nesmí upravovat barevnost objektu, takže musí být průhledné a čiré. Citlivý materiál (rukopis) by neměl být vystaven déle jak měsíc. Ovšem tato doba je pouze orientační. O délce vystavení by měl rozhodnout restaurátor. Svou roli hraje i fakt, jestli byla kniha v minulosti vystavena, protože působení světla se sčítá. Přesáhneme-li u ní povoleného limitu, neměla by být již vystavována. Celková intenzita osvětlení objektu nesmí za rok překročit 50 000 luxů. Objekt osvětlujeme jen tehdy, když je výstava navštívena zájemci.

V průběhu výstavy musíme kontrolovat, jestli nedochází k rozměrovým změnám objektu. Zejména u pergamenu se může stát, že se začne deformovat, což by mohlo mít za následek poškození celistvosti knižního bloku a následné mechanické poškození barevných vrstev. V takové situaci je nutné knihu urychleně vyjmout z expozice a předat restaurátorům k nápravě.

S knihou manipulujeme opatrně, když ji přebíráme po ukončení výstavy. Blok zavíráme pozvolna, aby nedošlo k poškození vazby (např. přetržení vazů). Uschováme ji do ochranného pouzdra a vložíme do bedny připravené k transportu.

Během demontáže expozice je nutné, aby byl přítomen restaurátor, který zaznamená kondiční stav objektu. Došlo-li k poškození během vystavení, můžeme požadovat finanční náhradu po provozovateli. Některé typy poškození, obzvláště u barevných vrstev, se projeví s časovým odstupem. Knižní blok kontrolujeme i po uložení knihy zpět do depozitáře. Pozorování provádíme po dobu několika měsíců.

10.2 Seznam obrazového doprovodu

Obr. č. 1: Opora z molitanu pro hřbetní část u historické knižní vazby.

Zdroj: Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*

Obr. č. 2: Moderní vazba s dutinou.

Zdroj: Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*

Obr. č. 3: Ohýbané stojánky z plexiskla.

Zdroj: Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*

Obr. č. 4: Molitanové klíny a podložky.

Zdroj: Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*

Obr. č. 5: Adjustace listů otevřené knihy pomocí proužku z melinexové fólie.

Zdroj: Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*

11 Vhodné podmínky pro uložení tisků

Stárnutí se nelze vyhnout. Je to jev, který je stejný jak pro organické, tak i pro anorganické materiály. Jeho samotný průběh můžeme pouze zpomalit, nikoliv zastavit. S výjimkou uchování ve vzduchovém vakuu nebo zmražení na věky věků. Dodržováním zásad, které budou níže sepsány, můžeme zachovat umělecká díla na několik dalších desítek let. Zdůrazňujeme, že údaje jsou směřovány jen na materiály, které jsou součástí knižních vazeb. Tedy na papír ruční a strojově vyráběný, useň, pergamen, dřevo, kov, textil, kost, perleť. Neuvádíme hodnoty okolního prostředí a materiály, které slouží k zachování fotografického materiálu. Vyžaduje odlišnější přístup konzervace, neboť je velmi citlivý na teplotní a vlhkostní výkyvy, změnu hodnoty pH a zejména na působení světla.

Sbírkový předmět se do rukou konzervátora-restaurátora dostává většinou až v době, kdy už je s ním tzv. „zle“. Ideální situací by bylo, kdyby k tomu nemuselo vůbec dojít. Kdyby se písemné památky nemusely restaurovat. Jedinou cestou, jak se jí přiblížit, je dbát na prevenci.

Preventivní péči máme na mysli dodržování vhodných podmínek uložení. Místo, kde se dílo dlouhodobě nachází, by mělo splňovat určitý standard. Laicky řečeno se snažíme objektům vytvořit prostředí, které by se rovnalo pobytu v nejluxusnějším hotelu s perfektní gastronomií, kde je vše, na co si vzpomenete a nabudete tím dojmu, že žijete v ráji. Kolem Vás může zuřit bouře, padat kroupy, ale vám to může být jedno, protože máte skvělé vyhlídky na přežití ve svém pokoji, kde jste schopni zůstat zalezlí několik příštích desítek let bez jakéhokoliv strádání.

Základní rozdělení vlivů, působících negativně na sbírkové předměty, je dvojí a uvádí se shodně ve všech námi prostudovaných odborných publikacích. Mluvíme o vnitřních a vnějších faktorech. Vnitřní faktory jsou přímou součástí prvotní matérie, nebo se do ní dodají v průběhu procesu výroby. Například přidáním chemických látek. Mohou mít funkci katalyzátoru pro některé degradační mechanismy. Vnější faktory bývají častým spouštěčem těchto mechanismů a urychlují proces stárnutí. Patří mezi ně čistota ovzduší, jeho relativní vlhkost, teplota, přímé působení denního světla, působení plynů apod. Aneb jak praví jedno známé rčení: „Všechno se vším souvisí.“ V restaurování a konzervaci to platí dvojnásobně.

Každý materiál obsahuje látky, které různě rychle podléhají degradaci. Obecně platí pravidlo, že čím je vyšší teplota ovzduší, tím rychleji probíhají chemické reakce. Z čehož vyplývá, že je dobré držet se nižších hodnot °C. Ty by se měly nejnižše pohybovat kolem 5 °C. Tolerovatelný je výkyv cca +2°C během 24 hodin. Ve sborníku¹³ ze semináře v Litomyšli se objevují i odlišné číselné údaje optimálních hodnot na základě výzkumů probíhajících v galeriích a muzeích v Evropě. Další minimální hodnota je kolem 2°C. Historické knižní vazby mají být uloženy v co

¹³ Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003

nejnižších teplotách. Pokud jsou knihy pravidelně zapůjčovány ke studiu, tak maximální nejnižší hodnota teploty ovzduší by měla být 14 °C. Určitě by neměla přesáhnout hranici 18°C. Opět je tolerovaná odchylka +-2 °C. Badatele nemůžeme nutit, aby se třásl zimou, když chce vyčíst důležité informace z námi spravovaného fondu.

Spousta materiálů používaných v knižní vazbě je hydroskopická. Tedy je schopná vázat vodu z ovzduší nebo ji naopak do něj uvolňovat. Aby nedocházelo k poškození přesušením (zejména u vazebných usní a pergamenů), tak by se hodnota relativní vlhkosti měla pohybovat na nejnižší hranici 30 %. Výkyv je tolerovatelný až 3 % za den. Horní hranice je 55 %. Opět je zde prostor zhruba až do 60 %. Větší vlhkost by nebyla prospěšná. Mohlo by docházet, v kombinaci s vysokou teplotou, ke kondenzaci vodních par a nárůstu mikroorganismů. V každém depozitáři by měl být umístěný přístroj pro měření teploty a vlhkosti vzduchu.

Useň a pergamen snese více vlhkosti než samotný papír či dřevo. U knižních vazeb je nezbytné nalézt kompromis. Každou knihu nelze klimatizovat zvlášť. V Tabulce 2. jsou vypsány veškeré materiály, které se používají v knižní tvorbě. K nim jsou přiřazeny optimální teplotní a vlhkostní hodnoty, které jsou platné dle normy ISO/DIS 11799.¹⁴

Tabulka 2.: Optimální klimatické podmínky pro materiály používané v knižní vazbě (navrženo dle normy ISO/DIS 11799)

Materiál	Teplota (°C)			Relativní vlhkost (%)		
	minimální	maximální	odchylka	minimální	maximální	odchylka
papír uložený v depozitáři	2	18	+1 / hod.	30	50	+5 / den
papír užívaný pravidelně ke studiu	14	18	+1 / hod.	30	50	+5 / den
dřevo						
textil						
useň a pergamen	2	18	+1 / hod.	50	60	+3 / hod.
kov	-	-	-	-	-	-

Nelze striktně říci, že tyto podmínky jsou platné pro všechny depozitáře. Stav budovy má vliv jak na vlhkost, tak i na teplotu. Je nutné se řídit vlastním, selským rozumem. Pocitově se dá odhadnout, jaké hodnoty jsme schopni dlouhodobě udržovat a jestli svědčí knihám.

Lidská přítomnost významně negativně ovlivňuje tyto dva vnější faktory. Je naprosto nevhodné, aby bylo místo uložení sbírky využíváno jako kancelář jejího správce.

¹⁴ Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003, str. 17

V depozitáři je několik možností jak udržovat správné klimatické podmínky. Základem je technický stav budovy. Historické budovy mívají při mírném temperování a větrání ideální klima pro starší sbírky. Větrat můžeme, jestliže jsou venkovní podmínky shodné s hodnotami v depozitáři. Je-li budova, ve které jsou knihy umístěny, v centru města, kde je zvýšený provoz, tak bychom neměli otevírat okna kvůli vysoké prašnosti. Vzduchotechnika je nejlepší variantou na řešení takového problému. Zajistí neustálý dostatek čerstvého vzduchu, aniž by hrozila kontaminace ovzduší nadměrným množstvím polutantů.

S nepřiměřenou vlhkostí si lze poradit pořízením vysoušečů-přímotopů nebo správným rozvodem centrálního topení. Temperování místnosti je věc poměrně složitá. Svou roli hraje i volba způsobu vytápění. Zda jde o elektrické zařízení nebo centrálního topení plynem. Rozvržení vedení potrubí je rozhodující pro stabilní úroveň teploty v různých koutech místnosti. Do úrovně kotníků se drží studený vzduch, který se mění s novým. U stropu se drží teplejší vzduch, jelikož je lehčí. Proto je teplota v místnosti rozdílná. Přidáme-li k tomu ještě studenou zeď (často se stává, že minimálně jedna je v místnosti studenější a vlhčí, zejména ve starých budovách), tak máme další teplotní výkyv. U velmi vlhkých zdí pomáhá zabudovat do nich výtopné žebříky, které ve větší ploše rovnoměrně rozptýlí teplo. Na základě dlouhodobé studie provedené v H. Großeschidem, byly navrženy způsoby, jak vést potrubí topení v místnosti.¹⁵ Nákresy jsou pořízeny pro potřeby galerií a muzeí. Nicméně princip udržení co nejrovnoměrnější teploty je stejný pro depozitáře a výstavní prostory.

Řešíme-li problém, kdy je vlhkost vzduchu velmi nízká, můžeme použít zvlhčovače. Zařízení, které uvolňuje do ovzduší studenou vodní páru. Nízkorozpočtový počín je položení misek s vodou do místnosti nebo přímo na topení, jestliže není topné těleso zabudované ve zdi. Metoda je těžko regulovatelná. Hodnoty se kontrolují pomocí vlhkoměru a dosažená vlhkost se těžko udržuje. Potřebujeme-li mírně snížit vlhkost ovzduší, postačí zvednout teplotu.

Prach je živnou půdou mikroorganismů. Obsahuje mastné částice, saze a těžké kovy, které spouští mechanismy (při vyšší vlhkosti), díky kterým dochází ke vzniku kyselin, které mají vliv na následné degradační změny uvnitř struktury materiálů. Příkladem je kyselá hydrolyza celulózy v papíře nebo degradace kolagenových vláken v usni a pergamenu. Pravidelný úklid pomáhá prašnost regulovat. Prevencí je eliminovat kontakt knih s prachem na naprosté minimum. Dostatečnou ochranu zajistí uložení do krabic, kazet nebo pouzder, které se knihám zhotoví na míru. Dále zavření knih do skříněk s dvířky nebo uložení do kompaktních regálů.

Z plynů, které se nacházejí v ovzduší, jsou pro nás významné tyto: oxid siřičitý, oxid dusičitý, Díky nim dochází k poškozování památek. Dopomáhají degradačním procesům, jako je kyselá hydrolyza. Tolerovatelné množství jednotlivých plynů v ovzduší jsou uvedené

¹⁵ Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003, str. 39, 43, 78, 79, obr. 9–12

v Tabulce 3.¹⁶ Prevencí je větrání pomocí vzduchotechniky s filtry, omezené větrání okny. Dobrým pomocníkem je ochranný obal, ve kterém je kniha uložena.

Tabulka 3.: Přípustné koncentrace plynů a prachových částí v ovzduší

Druh znečištění	Přípustná koncentrace
SO ₂	≤1 µg.m ⁻³
NO _x	≤5 µg.m ⁻³
O ₃	≤25 µg.m ⁻³
CO ₂	≤ 4,5 µg.m ⁻³
HCl, CH ₃ COOH, HCHO	nutno provádět kontroly
Prachové částice	≤75 µg.m ⁻³

Denní světlo je nebezpečným škůdcem pro knižní vazby. Tisky se nemají vystavovat přímému slunečnímu světlu. Světlo obsahuje infračervené a UV záření. Obě jsou pro materiály škodlivé. Hlavně při dlouhodobém působení. Způsobují změny, které se nedají zvrátit a tím objekt nenávratně poškodí. Opět postačí pořídit knize ochranný obal a uložit ji do skříně nebo regálu. Hodnoty osvětlení, které by se měly dodržovat, jsou uvedeny v Tabulce 4.¹⁷ UV složku světla lze eliminovat několika způsoby. Na okna lze nalepit speciální fólie s UV filtrem. Zastíníme je zatahovacími závěsy, žaluziemi nebo roletami. Umělé osvětlení slouží k redukci spektrálního složení světla a jeho intenzity. Používají se wolframové žárovky ochuzené o UV záření. Druhou variantou je tzv. „studené světlo“, které odpovídá dennímu. LED diody vydávají o čtvrtinu méně světla než žárovky a zářivky s tzv. „teplým“ světlem.

Tabulka 4.: Doporučené hodnoty osvětlení

Materiál	Hodnoty osvětlení (lx)
kov, kámen, sklo, šperky, smalt, keramika	neomezeno
bezbarvá useň, kosti, slonovina, rohovina, olejová a temperová malba	150
textilie, akvarel, kvaš, tisky a kresby, známky, rukopisy, barvené usně, papír, dřevo, tapety	50

Napadení sbírky mikroorganismy, hlodavci či hmyzem je problémem, který se obtížně a dlouho odstraňuje. Vyhnout se celoplošné kultivaci plísní a bakterií je jednoduché, jestliže jsou

¹⁶ Ďurovič, M., a kolektiv, *Restaurování a konzervace archiválií a knih*, Praha – Litomyšl, Paseka 2002, str. 116

¹⁷ Ďurovič, M., a kolektiv, *Restaurování a konzervace archiválií a knih*, Praha – Litomyšl, Paseka 2002, str. 106

klimatické podmínky v doporučené normě a pravidelně probíhají kontroly správcem sbírky. Je však možné kontaminovat knihy tím, že k nim přidáme jinou s aktivní plísní, kde není pouhým okem viditelná, protože na listech nejsou barevné skvrny od jejího metabolismu. Pravděpodobnost této situace je velmi malá, ale ne zcela vyloučená.

Do depozitáře nikdy nedáváme květiny nebo rostliny. Tímto způsobem si můžeme zamořit knihovnu hmyzem, který si v nich přineseme dovnitř. Základními druhy hmyzu, se kterými se v knihovně setkáváme, jsou: pisivka muzejní, červotoč, kožojed. Při jejich výskytu je neprodleně nutné zjistit rozsah jejich rozšíření. Zejména u dřevěného nábytku (knihovny) v kombinaci s dřevokazným hmyzem. Jedinou účinnou pomocí je zajištění vhodné dezinsekční firmy, která hmyz vyhubí přímo v místnosti. V případě, že použité látky pro jeho odstranění jsou nevhodné pro kontakt s knižními vazbami a mohly by je trvale poškodit, je nutné místnost vyklidit a vydezinfikovat. Napadené knihy dezinfikujeme zvlášť.

Hlodavci se běžně v depozitáři nevyskytují. Mohou žít ve starších budovách ve sklepení a proniknout ke sbírce. Často se objevuje myš domácí a krysa obecná. Pokud hlodavci nemají vhodné podmínky pro přežití, tak jejich výskyt je prakticky vyloučený. V depozitáři nenecháváme jídlo, které by je mohlo přilákat! Máme-li prokazatelné důkazy, že už jsou přítomni (stopy, exkrementy, otisky zoubků), tak postupujeme běžným způsobem, a to tedy kladením pastí s návnadou. Při nepovedené regulaci drobné zvěře směrem k počtu nula, kdy začíná být evidentní, že jejich množství narůstá i přes zvyšující se počet nastražených pastí a rozrůstající se menu návnad, se musíme obrátit na firmu specializující se na jejich deratizaci.

Dojde-li k živelné pohromě (zemětřesení, záplava, požár) či uměle vyvolané (válka) je nutné se neprodleně obrátit na nejbližšího konzervátora-restaurátora nebo pracoviště s konzervační-restaurátorskou dílnou. Restaurátor vyhodnotí situaci a pomůže správci sbírky vymyslet plán na její záchranu a postupnou likvidaci škod.

Vznikne-li v depozitáři požár, musíme jej neprodleně zneškodnit. První pomocí je použití hasicího přístroje, který se má nacházet v místnosti, kde je uložená sbírka, nebo na chodbě. Vhodný je i vodní hydrant. Nejméně vhodný je práškový hasicí přístroj, protože je těžko odstranitelný z povrchu památek. U rozšířenějšího ohně (výše plamenů dosahuje úrovně kolen) je lepší zabránit přístupu kyslíku, uzavřením ventilace a dveří, a přivolat hasiče. Při hašení vodou je riziko kontaminace materiálu chemikáliemi, které mohou být obsažené v říčkách, řekách a v jiných zdrojích volně dostupné vody, ze kterých lze čerpat. Nemluvě o usazeninách. Ideální je mít nainstalován systém automatického hašení, kdy se sníží úroveň kyslíku v místnosti o několik procent a oheň se postupně udusí. Prevencí je dodržovat zásady o bezpečnosti. V depozitáři se nekouří, nemanipuluje s otevřeným ohněm. Kontrolujeme elektrické zásuvky a spotřebiče. Máme nainstalovaný hlásič požáru. Nesmí chybět detektor kouře.

Preventivní prohlídky depozitáře jsou součástí pracovní náplně správce sbírky. Jejich četnost závisí na rozhodnutí dané instituce. Samotní se přikláníme k variantě provést jednou za

rok generální prohlídku stavu knižních vazeb. Namátkově bychom kontrolovali knižní vazby v průběhu roku. Dále si zaslouží pozornost i veškerá zařízení v místnosti včetně elektrospotřebičů. Pravidelné kontroly pomáhají určit ohnisko možných katastrof dříve, než dojde k jejich propuknutí a rozšíření.

Regály pro uložení knih by měly být dostatečně prostorné, aby se tam daly vazby pohodlně uskladnit. Pro knihy je vhodnější vodorovné uložení, ale často to není možné kvůli nedostatečné kapacitě prostor. Ukládat by se měly v ochranných obalech. Nejspodnější police musí být umístěna minimálně 10 -15 cm od země⁴. Police mohou být vyrobeny ze dřeva, kovu nebo kovové sítě. Kovové regály jsou opatřené nátěrem proti korozi. Knihovní regály jsou dvojí. Rozlišujeme je na pohyblivé a nepohyblivé. Pohyblivé se používají především v archivech a nazývají se „kompaktními“ regály. Nepohyblivé jsou k dostání v nespočetných variantách a s polohovatelnými policemi, takže můžeme nastavit jejich rozestoupení. Historické (nepohyblivé) knihovny byly konstruovány tak, že dolní police byly s největšími rozestupy nad sebou pro velké a těžké knihy. Směrem nahoru se ukládaly menší a menší svazky. Ideální je, kdyby takové knihovny byly opatřeny dvířky.

Ochranné obaly se vyrábějí z nekyselé lepenky a kartónů archivní kvality dle normy ISO 9001-2008, která je platná pro archivní lepenky vyráběné firmou Emba s.r.o. Pro materiály, které se dovážejí ze zahraničí, jsou platné jiné (jejich) normy. Na našem trhu se objevují v nabídce anglické archivní lepenky Boxboard. Norma, pod níž spadají, zní: ISO CD 9706:1994. Obecně jsou tyto lepenky vyrobeny z čisté 100% bavlny, konopí či lnu. Nesmějí tzv. „krvácet“, pokud jsou barvené. Chemicky musí být nezávadné. Nesmí uvolňovat žádné chemické látky. Hodnota pH se má pohybovat v rozmezí od 7,5–8. Mají alkalickou rezervu. Nepoužívají se zjasňovače nebo jiné přídavné látky. Při výrobě krabic se snažíme omezit použití lepidla. Nejlepší variantou jsou skládané krabice, které se z lepenky vyseknou a pouze se jednotlivé části do sebe zaklenou. Lepíme-li krabici, dbáme na to, aby se lepidlo nedostalo do přímého kontaktu s knihou. Na kvalitu lepidla klademe velký důraz. Musí mít neutrální pH a nesmí chemicky poškodit knižní vazbu. Textilní prvky (tkanice) musí být z čistého lnu nebo bavlny. Vždy používáme bílé, aby nedošlo ke „krvácení“ barviv při kontaktu s vodou a tím k obarvení uloženého objektu. Ochranná krabice musí být prodyšná. Při živelných katastrofách se stává neocenitelným pomocníkem. Dojde-li k povodni, lepenka je schopná několik desítek minut (až hodinu) odolávat a nasát přebytečnou vodu, aniž by došlo k promočení knihy, jež je uložená uvnitř.

12 Výsledek průzkumu fyzického stavu barokní knihovny děkanátu v Odrách

Požadavkem Muzea Oderska bylo zjistit, v jakém stavu se nacházejí spravované knižní vazby. Dále stanovit bezpečné klimatické podmínky a vhodný způsob uložení.

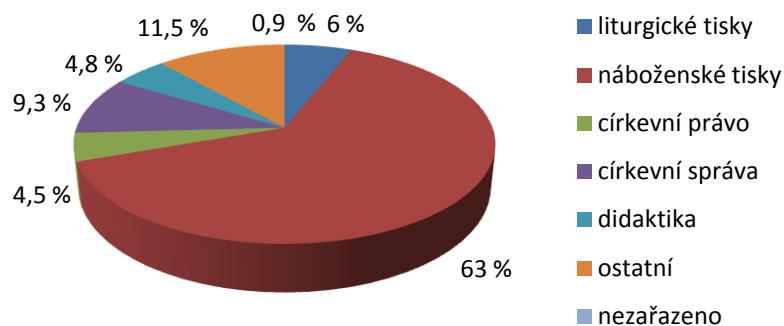
Celkem bylo zhlédnuto 164 kusů starých tisků (do roku 1900) tvořících jádro barokní knihovny, 141 kusů novodobějších literárních děl a 6 exemplářů rukopisných. Z nich byla polovina původně součástí inventáře místního kostela v Odrách, ale v současnosti jsou připojeny k fondu muzea.

Složení knihovny ze žánrového hlediska je následující: 18 kusů spadá do kategorie liturgických knih, které se používaly při mši a jiných církevních obřadech. Jsou to breviáře, misály, agendy, rituály, graduály, žaltáře a sakramentáře. Později se tyto knihy začlenily do děkanské knihovny. Celkem 196 svazků je svým obsahem zařazeno mezi tisky s náboženskou tematikou, které měli faráři pro studium otázek v oblasti katolické, židovské a protestantské víry, dogmat, přípravy kázání, křesťanské morálky, svátosti křtu a manželství, prvnímu svatému přijímání, vymítání zlých duší, udělení svaté zpovědi, pokání, odpustků, přípravy na posmrtný život apod. Samozřejmě nesmí chybět Bible, Starý a Nový zákon, kancionály a modlitební knihy, které byly vydávány společně s malým zpěvníkem, dále literatura obracející se k uctívání mariánského kultu, životopisy svatých, popisování zázraků, církevní dějiny a skutky apoštolů. Počítáme zde i noviny (katolické), apoštolské listy od papeže či arcibiskupa, kalendáře, které byly vydávány církevními institucemi. Do oblasti řešící církevní právo jsme zařadili 14 publikací. Knih, které se věnují otázce správy církevního majetku a institucí, je celkem 29 kusů. Nebýt každoročně vydávaných nařízení z ředitelství (v našem případě se jedná o arcibiskupství olomoucké), tak bychom zde našly informace o jednotlivých katedrálách a směrnice pro zřizování triviálních škol. Didaktická literatura zabývající se výukou náboženství čítá 15 kusů. Ostatní publikace, jejichž obsah neodpovídá liturgickým, ale ani nábožensky laděným knihám, se dochovaly v počtu 36 kusů. Soužily pro vzdělávání ve vědních oborech jako je matematika, logika, fyzika, metafyzika, přírodověda, vlastivěda, historie, filozofie a rétorika. Dále jsou zde učebnice mluvnice (latinská, řecká a německá), slovníky a jedna sbírka poezie. Tři tisky se nám nepodařilo žánrově určit, takže jsme je nikam nezařadili. Žánrové složení knihovny je zobrazeno v grafu číslo 1.

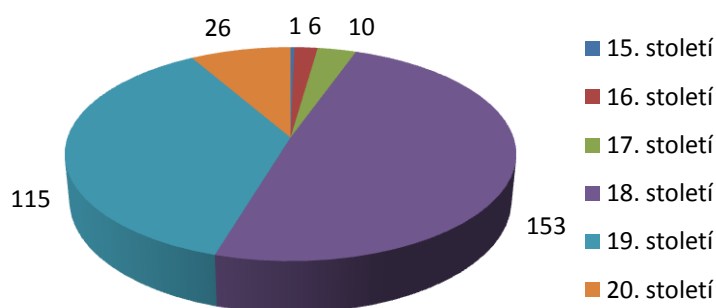
Z jazykového hlediska je složení knihovny následující: latinských tisků je 126 kusů, německých je 168 kusů, českých je 14 kusů, řecké jsou 2 kusy a 1 tisk je vydaný ve francouzštině.

Typologické složení knižních vazeb je rozděleno dle čtyř historických období (graf číslo 2). Renesančních (15. a 16. století) vazeb je 5 svazků. Dva jsou ryze raně renesanční. Tři jsou rukopisy z 2. poloviny 16. století. Jejich zpracování knižní vazby odpovídá znakům vazeb z pozdně gotického a raně renesančního období. Barokních knižních vazeb je celkem 163 exemplářů.

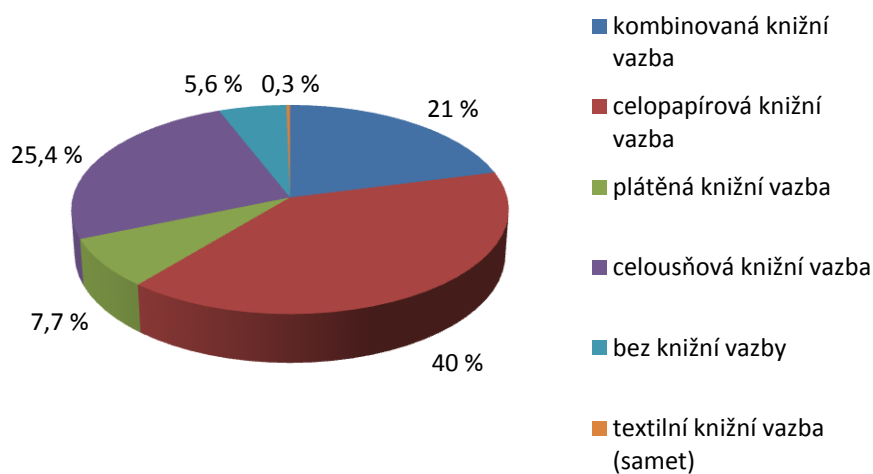
Z 19. století máme 115 tisků. Z 20. století je zachováno 26 knih. Kombinovaný pokryv má 64 knih, celopergamenový má 9 kusů, celousňový má 76 kusů, celopapírový má 121 kusů, plátěný má 24 kusů a textilní má 1 kus. Převázány byly dva tisky v 19. století (graf číslo 3).

Graf 1: Rozdělení tisků podle žánru (vyjádřeno v procentech).

Graf č. 2: Rozdělení tisků dle stáří (vyjádřeno v počtu kusů).

Graf č. 3: Rozdělení barokních tisk dle typů knižních vazeb (vyjádřeno v procentech).

Samotný průběh průzkumu byl následující. Každý svazek byl vyfotografován pomocí fotoaparátu Canon EOS 350D. Fotografie byly pořízeny ve formátu JPG. Kniha se vyfotila celkem třikrát. První snímek byl celkový pohled na vazbu a její přední desku. Druhým byl celkový pohled na vazbu a zadní desku. Třetí fotografie zachycuje titulní list tisku. Sporadicky se pořizovala fotodokumentace poškození. Ve formuláři byly vyplněny základní údaje o tisku, zaškrtnuta příslušná políčka mapující jeho vzhled a jeho kondiční stav se ohodnotil na stupnici nacházející se v závěru průzkumového formuláře. Součástí bylo navržení opatření pro vhodné uložení zkoumané knihy a jaký zásah je pro ni nezbytný. Zda postačí jen konzervační, nebo by se mělo přistoupit k restaurování. Digitální fotografie se vložily do vyplněného formuláře. Zůstaly v elektronické podobě. Pro potřeby muzea jsou uloženy ve formátu, ve kterém se dají dále upravovat kvůli budoucímu doplnění informací o signatuře a katalogovém čísle příslušné knihy. Pro veřejnost a tuto diplomovou práci je zachován formulář v elektronické podobě formátu PDF, který zabraňuje jeho úpravám z řad nepovolovaných osob, které nejsou oprávněny v něm cokoli měnit.

Obecně pro všechny knihy doporučujeme zhotovit ochranou krabici na míru, která by byla zhotovena z nekyselé lepenky s alkalickou rezervou dle platné normy ISO 9001-2008, kterou musí splňovat lepenky používané v archivnictví. Vyšší ochranu před prachovým depozitem by mohlo zajistit nainstalování dvířek na knihovnu, protože jednotlivé police jsou otevřeny do prostoru.

Můžeme prohlásit, že fond má jeden závažný problém, který celoplošně postihl všechny typy knižních vazeb. Knihy byly uloženy v nevhodném prostředí, kde došlo k jejich „vysušení“. Vypadá to, že se nacházely v místnosti, kde nebyla dlouhodobě vysoká relativní vlhkost vzduchu. Laicky řečeno tam bylo sucho a teplo, a tím došlo k jejich poškození. Bohužel je tento problém obtížně řešitelný a téměř nenávratný. Projevil se zejména u knih s usňovým a pergamenovým pokryvem. Kdy na omak jsou tyto materiály příliš suché, zkřehlé a způsobují mírné obtíže při manipulaci s knihami. Jejich rozevírání je ztížené, proto je nutné být při něm opatrnější, aby nedošlo k poškození pokryvu v místě drážky. K tomu se váže problematika zkřehnutí lepidla použitého při vázání knih. Kihy jsou natolik přesušené, že prakticky zmizela soudržnost mezi některými komponenty knižní vazby. Při otevírání svazku je nutné si dávat pozor na předsádky a křídélka, tedy části, kterými je vazba připevněná k bloku. Mají totiž tendenci doslova odskakovat od přideští. Zaklížení hřbetu knižního bloku nám připadá stabilní. Vytahování svazků z regálu, za hlavici knihy, je značně riskantní čin. U menších formátů je pokryv tenký a příliš zkřehlý. V tomto místě se stává extrémně choulostivý na mechanické poškození. U knih velkých formátů, kde pokryvem je jircha, je v místě pravých vazů materiál odlepený, napnutý, někdy moc vytenčený a křehký, i toto místo je lehce zranitelné při nesprávné manipulaci. Důkazem jsou již vzniklá poškození (proražení a trhliny). U pergamenových pokryvů došlo k výraznějšímu smrštění oproti usním. Pokud je pergamenová obálka vyztužená kartónem, tak nedoléhá k bloku. Výrazný defekt je u knižních vazeb, kde jsou desky zhotovené z dýhy. Tam došlo k působení tlaku na desku smršťujícím se pokryvem. Projevuje se to zkroucením a prohnutím dýhy. U silnějších dřevěných desek došlo

k vysušení dřeva. Naštěstí bez deformace. Ovšem tato skutečnost se výrazně projevuje na celkové váze knih, která je nižší než by se dalo očekávat. Většinu výše popsaných jevů není možno řešit bez demontáže knižní vazby. Jedinou možností je momentálně udržovat dlouhodobě mírně vlhčí klima, které se pohybuje v horním rozmezí hodnot, jež se udávají jako optimální klimatické podmínky pro knižní sbírky, aby materiály navázaly více vody do své struktury, ale jejich elasticita se už neobnoví.

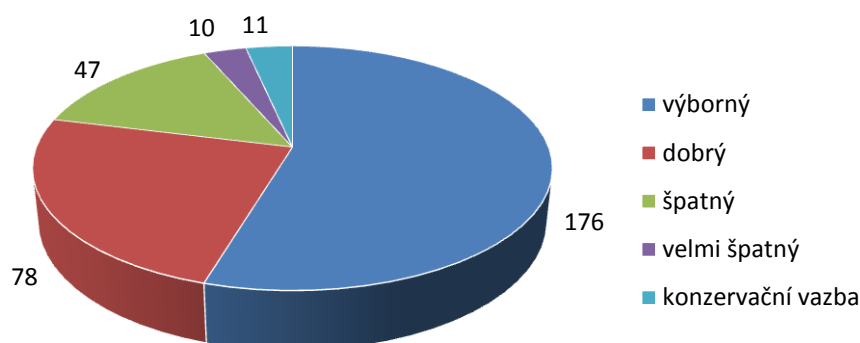
Druhou pohromou, která plošně postihla knižní sbírku, je napadení hmyzem. Knihy jsou poškozeny ve větším i menším rozsahu, ale téměř každý svazek je „nakousnut“. Hádáme, že se převážně jednalo o červotoče, který je častým škůdcem. Jeho ostatky byly nalezeny a identifikovány v knižních, dřevěných deskách. Napadení již není aktuální. Zůstaly nám po něm stopy ve formě výletových otvorů na pokryvu. Viditelné bývají složité obrazce chodbiček v deskách nebo v knižním bloku. Jsou-li v něm, tak se nejvíce soustřeďují v místě knižního hřbetu. Uvnitř pár svazků se našly mrtvolky hmyzu a nevylíhnutých larev. Tato skutečnost byla zaznamenána v poznámkách, v průzkumovém formuláři, u příslušného tisku. Stopy exkrementů hmyzu byly objeveny jen ve třech knihách.

Biologické napadení, v podobě výtrusů a metabolických skvrn plísní, je patrné jen u čtyř knih, které vykazují známky, že pobývaly v extrémně vlhkém prostředí. Poškození je staré, takže nepředpokládáme, že by plísně byly aktivní. Již rok pozorujeme namátkově celý fond a víme, v jakých podmínkách se poslední tři roky nachází. Je nepravděpodobné, že by byla knihovna infikována, jelikož nedošlo k nárůstu napadených exemplářů nebo k rozrůstání mikroorganismu u již atakovaných knih. Stopy po hlodavcích nebyly nalezeny.

Dvě knihy vykazují ojedinělé poškození, které muselo vzniknout mimo knižní fond. U prvního objektu to bylo zkroucení desek a bloku vlivem velké vlhkosti. Působí to, jakoby kniha byla částečně vystavená působení proudu vody. Druhý tisk má propálenou díru skrz přední desku a do jedné třetiny síly bloku jsou stránky taktéž ohořelé. Pravděpodobně k tomu došlo chvilkovou nepozorností.

Ostatní defekty, jako silné znečištění pokryvu, poškození hlavy a paty knižní vazby, pokryv prasklý v drážce, jeho částečná či úplná ztráta, odřeniny, chybějící deska, prasklina v ní, odlepené přideštiny, přetržené vazby, volné šití bloku, ztráty v papírové podložce, chybějící stránky v bloku atd., jsou individuálního charakteru. Neprojevují se u každého svazku a rozhodně ne ve stejné míře. Stanovení míry, kdy už decimují funkčnost vazby, je na posouzení restaurátora. Ne vždy totiž neznamená, že čím je více defektů, tím je jistější komplexní restaurátorský zásah. Některá „zranění“ mohou být jen povrchová, ačkoliv na první pohled vypadají zle, nemusejí se zhoršovat při praktickém užívání (čtení) tisku a neohrožují jej do budoucích let. Pak se přikláníme jen ke konzervačnímu zásahu. Pro jednoduchou orientaci ve stavu knižní vazby se vytvořilo slovní ohodnocení celkového stavu na konci formuláře.

Hodnocení je následovné. Pod políčko *Výborný* stav: se řadí tisky, které stačí jen očistit nebo mají drobná povrchová zranění, které esteticky nijak neruší a nehrozí zhoršení stavu. Takových tisků je celkem 176 kusů, které tvoří 57 % knihovního fondu. Stav *Dobrý*: označuje objekty, které mají drobná poškození, která nenarušují jejich praktickou funkci a postačí provést jen konzervační zásah nebo drobné opravy. Do této kategorie spadá 78 kusů, což tvoří 25 % fondu. Položka *Špatný*: byla určena tiskům, které mají rozsáhlejší poškození, která vyžadují opatrnější manipulaci a mohou mít zhoršující vliv na kondiční stav. Dále může hrozit, že se objekt nedochová v současné podobě. U uvolněných listů může dojít ke ztrátě atd. Je nutné provést částečný restaurátorský zásah. Zařadili jsme zde i knižní blok bez dochované vazby. Pro ně navrhuje dočasné opatření v podobě uložení do krabic vyrobených na míru z nekyselých lepenky archivní kvality. Později bychom pro ně nechali zhotovit konzervační vazbu. Vzhledem k malým formátům a nevelké síle bloků, bychom přistoupili k pergamenové konzervační vazbě. Celkem se jedná o 11 exemplářů, které by si ji zasloužily. Kniha, která je třeba ošetřit, je naštěstí jen pár desítek. Konkrétně je to 47 kusů, a tedy 15 % z celkového počtu zkoumaných knih. *Velmi špatný* stav se týká 10 svazků. To je téměř zanedbatelné procento (zhruba 3 % knižní sbírky). Ten je určen knihám, které vyžadují komplexní restaurátorský zákrok pro jejich záchranu. Funkčnost je omezená nebo žádná. Vizualně jsou tyto výsledky vyjádřeny grafem číslo 4.

Graf č. 4: Kondiční stav celé děkanské knihovny v Odrách (vyjádřeno v počtu kusů).

Podrobně jsme se zmiňovali o poškozeních, která se vyskytují na knižních vazbách a v knižním bloku, ale v celkovém součtu jsou všechna čísla zanedbatelná, protože stav označený jako *Dobrý* (v našem formuláři) nám poukazuje na knihy, které by se v méně přísném hodnocení mohly rovnat stavu *Výborný*. My jsme však byli schopni odhadnout celkový stav již po zběžné kontrole, a proto jsme si dovolili podrobně se zabírat každým tiskem. Po zhlédnutí celé knihovny a popsání jednotlivých svazků, jsme toho názoru, že knihovna je v dobrém fyzickém stavu. Pro lepší představu jsme schopni toto ohodnocení přiblížit číslem 2+. Přičemž 1 je stav *výborný*,

2 dobrý, 3 špatný a 4 stav velmi špatný (stejně jako u našeho průzkumového listu). Nemilý a rozhodující byl pro nás fakt týkající se ztráty elasticity usní a pergamenu kvůli velmi nepříznivým klimatickým podmínkám. Nebýt jej, tak by muzeum vlastnilo barokní knižní fond, který by byl v jednom z nejlepších dochovaných stavů. Proto jsme se přiklonili k lepší dvojce.

13 Restaurování prvotisku z roku 1490

Fyzický stav prvotisku byl žalostný. Po dohodě se správcem sbírky proběhl komplexní restaurátorský zákrok, tj. se restaurovala knižní vazba a knižní blok.

V této kapitole podrobně popíšeme průběh restaurátorských prací, uvedeme všechny materiály a chemikálie, jež byly použity. Pro přesné pochopení a zhodnocení jednotlivých úkonů, jsme dokumentaci obohatili o fotografie stavu před a po restaurování díla, včetně jeho průběhu. Jsme autorem všech fotografií a kreseb.

Restaurátorská dokumentace a fotodokumentace byla vyhotovena ve dvou exemplářích. Jedna je uložena v muzeu v Odrách a druhá se nachází v našem soukromém archivu.

13.1 Identifikace

Základní údaje, které nám pomohou blíže popsat restaurovaný objekt, jsou následující:

Předmět restaurování: celousňová nasazovaná vazba se slepotiskem, opatřená háčkovými sponami

Název díla: *SERMONES DE LAUDIBUS SANCTORUM*

Autor: Roberto Caracioli

Datace vazby: pozdně gotická – raně renesanční vazba [1490]

Datace tisku: 4. března 1490

Nakladatel: -

Tiskař: Mikoláš_Kesler, Basilej

Přírůstkové číslo: -

Signatura: -

Rozměry knihy: výška x šířka x síla: 324 x 225 x 45 mm

Jazyk: latinský

Tisk: černý

Výzdoba: ručně psané přípisky [železogatový inkoust]

Místo uložení: Muzeum Oderska, Kostelní 7, Odry 742 35

Zadavatel: Muzeum Oderska, Kostelní 7, Odry 742 35

Odpovědný restaurátor: BcA. Lucie Janáčková, studentka III. ročníku magisterského programu, Ateliér: Restaurování a konzervace děl písemné kultury

Restaurovala: BcA. Lucie Janáčková, studentka III. ročníku magisterského programu, Ateliér: Restaurování a konzervace děl písemné kultury

Termín započetí a ukončení práce: duben 2011 – srpen 2011

Konzultace: Mgr. et BcA. Radomír Slovik, MgA. Karin Sojková

Mikrobiologická analýza: PhMr. Bronislava Bacílková (Národní archiv)

Analýzy vlákninového složení papíru a tkanin: Ing. Alena Hurtová (Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice)

Analýza typu činění usně: Ing. Alena Hurtová (Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice)

13.2 Typologický popis

Přesný název knihy: *SERMONES DE LAUDIBUS SANCTORUM*

Rozměry: výška x šířka x síla: 324 x 225 x 45 mm

Jedná se o celousňovou nasazovanou vazbu se slepotiskem, která byla opatřena dvěma háčkovými sponami.

13.2.1 Typologický popis knižní vazby

Hřbet knižního bloku je mírně zkulacen. V mezivazních polích se nachází slepotisková výzdoba s abstraktním motivem. K jeho vytvoření bylo použito tlačítko kosočtverečného tvaru.

Bukové knižní desky jsou o silné 8 mm. Z vnější strany jsou desky u hřbetu zaobleny tak, aby se docílilo plynulejšího přechodu od zkulaceného hřbetu. U hřbetní části desek jsou z vnějšku vyhloubené žlábků pro vazy, na které je blok ušit, včetně žlábků pro *kapitálové* vazy. Vazy byly fixovány ve žlábcích lepidlem (klijem) a jedním dřevěným kolíčkem. Z vnitřní strany byly desky po hranách (dolní, horní a přední) výrazně zkoseny. Kanty mají 8 mm. Přední deska má v přední hraně vybrané zarážky do 3 mm plochy a síly desky. Otvory jsou vyhloubeny pro fixační štítky spon tak, aby jejich hlavičky zapadly hlouběji do plochy desky a nevyčnívaly. Kdyby desku přesahovaly, mohlo by dojít k jejich mechanickému poškození. Rovněž u zadní desky došlo k vybrání v hraně desky 3 mm do plochy; pro usňové – sponové řemínky. Řemínky jsou zapuštěny do žlábků vyhloubených cca 2 mm do síly desky.

Pokryv tvoří vínově zbarvená tříslučiněná useň. Že se jedná o tříslučiněnou useň, potvrdila analýza typu činění usně. Je zdobená slepotiskem rámcové kompozice. Převládají tlačítka a rolny s vegetativními motivy.

Kapitálky jsou součástí systému šití. Kapitálový vaz je nejprve tzv. „napakován“ nití, kterou je celý blok ušit. Nejspíše pro navýšení kapitáleků byl použit navíc pruh jirchy, který byl obšit spolu s kapitálovým vazem, ale už obšit barevnými nitěmi při výrobě samotného kapitálku. Kapitálek má tzv. „řetízek“. Byly použity dvě barvy, tedy světle šedá a světle oranžová. Jednu barvu tvořil svazek osmi nití. Barevnost se místy ještě zachovala. Jednalo se o konopné či lněné nitě (dle výsledku analýzy vlákninového složení nití). Nákres je v Obrazové příloze.

Usňové řemínky pro fixaci spon vznikly slepením pruhu vínové usně a dvou pergamenů, jež jsou viditelné z vnitřní strany řemínků. Jsou zapuštěné ve žlábcích, které jsou vyhloubené v zadní desce.

Kování. Na knize se nachází jen dva štítky s průřezovou záchytkou. Štítky jsou podlouhlého (obdélného) tvaru. Jsou vyrobeny z mosazi a zdobené rostlinným motivem. Blok se uzavíral háčkovými sponami. Těla spon se nedochovala. Řemínky pro uchycení spon fixuje jednoduchý štítek obdélného tvaru.

13.2.2 Typologický popis knižního bloku

Blok je vytvořen složkami, které jsou vytvořeny z dvojlistů ručně vyrobeného papíru. Jeho vlákninové složení tvoří len nebo konopí (dle výsledků analýzy vlákninového složení papíru). Počet dvojlistů ve složce se střídá. Složku tvoří buď čtyři anebo šest dvojlistů. Řazeny jsou střídavě za sebou. V celém bloku byly nalezeny dva druhy filigránů. Jeden má tvar ruky a druhý zobrazuje hlavu býka, který má nasazenou korunu s křížem. Jejich přesná podoba se nachází v Obrazové příloze. Hřbet složek, v místě šití, byl nařezán do tvaru písmena „V“ Důvodem bylo snadnější a pohodlnější vedení jehly s nití při samotném šití bloku.

Předsádky jsou utvořeny jedním dvojlistem, který je obtočený kolem první a poslední složky. Lítačka je zaříznuta na tzv. „křídélko“ zasahující cca 15 mm do šířky plochy listů tisku. U první složky je výjimka v tom, že je obtočená vlastně až ta za ní, takže v konečném důsledku jsou tedy obtočeny první dvě složky. Součástí prvé je titulní list.

Systém šití. Blok je ušit na tři pravé vazy, dva zapošívací stehy a dva jednoduché kapitáلكové vazy. Vazy jsou vyrobeny ze silné jirchy. Šířka vazů je 8 mm a do výšky bloku jsou vprostřed rozříznuté. Při šití bloku docházelo k tzv. „pakování“, tedy k dodatečnému obšití vazů (při samotném šití), za účelem úplného obtočení vazů nití. Kapitáلكové vazy jsou z pruhu jirchy, který je široký 4 mm. Zapošívací stehy jsou šity stehem, který se nazývá „rybí kost“. Nákres je v Obrazové příloze.

Ořízka je bezbarvá. Na příděštích a ani hranách listů neboli patrné sebemenší barevné stopy, které by zušlechtění ořízky potvrdovali.

Mezivazní pole jsou přelepeny pergamenovými proužky, kdy jejich přesahy do plochy bloku jsou přilepena k vnitřní straně desek.

13.2.3 Typografický popis

Tisk má foliaci v pravém dolním rohu, hned pod textem druhého sloupce. Jedná se o tzv. „archové signatury“. Složka je do poloviny označená, takže jen první část dvojlistu nese signaturu. Značení vypadá takto: n, n2, n3, n4, B, B2, B3, B4 ...

Text je vsazen do dvou sloupců s ručně připsanými margináliemi po okrajích. Napsány jsou hnědým inkoustem. Písmo použité pro tisk je tisková rotunda, kterou můžeme nalézt ve vzorníku

E. Ratdolta z roku 1486. V celém textu jsou použity litery o třech různých stupních. Dále jsou uplatněny dva řezy písma (tučný a obyčejný). Závěrečný text o tisku, autorovi a tiskaři, je vysázený do tří řádků.

Záhlaví je živé. Ovšem jedná se o ručně psané záhlaví, psané hnědým inkoustem. V sazebním rámci se jednotlivé kapitoly knih odlišují písmem tučného řezu a většího stupně, než jakým je zbylý text vysázen. Text je bez jakýchkoliv ilustrací.

13.2.4 Grafická výzdoba

V tisku není žádná grafická výzdoba. Na začátku kapitol je v místě, kde měla být dodatečně namalována iniciála, pouze předtištěné písmeno malé abecedy (reprezentanta), kterým text začínal. Na konci celého textu je značka tiskaře. Signet zachycuje dva erby zavěšené smyčkou na větvičce. Mají černá pole. V prvním jsou tři menší ozdobená „R“, ve druhém je jedno velké „R“ s křížkem. Její přesnou podobu najdeme v Obrazové příloze.

13.3 Popis poškození

13.3.1 Knižní vazba

Dřevěné desky jsou po napadení červotočem ve velmi špatném stavu. Materiálový úbytek v síle desek je rozsáhlý. Desky jsou křehké a velice citlivé na mechanické zacházení. Došlo ke ztrátám matérie i po jejich obvodě a po odstranění pokryvu k „vydrolení“ jemných pilin. Obě desky jsou poškozeny nadměrným suchem (vlivem nevhodných podmínek, ve kterých byly nejspíše uloženy). Jsou mírně konkávně zkroucené u knižního hřbetu.

Pokryv je znečištěn prachovým depozitem. Dále je na přední desce zasažen naplaveninou zeminy. Zde je přilepený i kousíček papíru s tištěným textem (pravděpodobně fragment ze samotného tisku). Na lícové straně pokryvu jsou hmyzí exkrementy. U hlavy a paty došlo ke ztrátám usně. Po obvodu kolem hran desek a v místě záložek pokryvu došlo také k drobným ztrátám. Nejrozsáhlejším poškozením jsou výletové otvory, které zůstaly jako stopy po biologickém napadení knižních desek.

Usňové řemínky se nedochovaly. Byl objeven pouze fragment jednoho, který byl fixovaný kovovým štítkem ve žlábků pod pokryvem. Z něj je patrné, že se jednalo o usňový proužek při lepený ke dvěma vrstvám pergamenu.

Knižní kování se dochovalo jenom zčásti. Na přední desce jsou oba mosazné štítky s průřezovou záchytkou. Spony jsou ztraceny. Na zadní desce byl připevněn pouze jeden mosazný štítek fixující řemínky pro upevnění spon.

13.3.2 Knižní blok

Blok je víceméně kompaktní. Jsou uvolněné jen některé listy. Šití je místy potřhané, zejména u kapitálových vazů. Vazy (bílá jircha) jsou přetřhané v místě drážky po obou stranách. Některé složky jsou protržené v místě šití. V bloku jsou zatekliny a skvrny po mikrobiologickém napadení plísní (zejména v dolní části tisku). Celý blok je poškozen výletovými otvory po biologickém napadení. Při listování v bloku je nutné postupovat velmi opatrně, jelikož některé listy jsou k sobě „slepené“ a mohou se lehce natrhnout. Je zde i pár listů, kde jsou „chodbičky“, po hmyzím napadení, utvořené v kompaktní obrazec a takto napadená místa doslova vypadávají z listu. Je nutné je zajistit přelepem před jakoukoliv další manipulací. Inkoustové přípisky jsou většinou rozpité. V bloku je na předním předeštlí naplavenina zeminy. Dále jsou v něm hrubé nečistoty, rostlinné části, prach, piliny a mrtvý hmyz. V tisku chybí dvojlisty: a, a2.

Papírová podložka je v dobrém stavu. Nejvíce poničený je první a poslední list bloku, kde došlo k mírným ztrátám v dolní části listu a pokrčení okrajů. Listy nejsou příliš zažloutlé. Jsou

poškozené výletovými otvory po červotoči. Některé jsou potrhané po okrajích, mají drobné zatekliny u hřbetní části a sem tam jsou viditelné barevné skvrny po metabolické činnosti plísní.

Předsádky se dochovaly sporadicky na přideštích. Zachovaly se i obtočené části kolem první a poslední složky. U zadní předsádky se zachovala i část křídélka, na které byla zkrácena lítačka. Předsádky jsou na přideštích dosti poškozené výletovými otvory.

Kapitálky jsou poškozené a silně znečištěné prachem. Barvy jsou vybledlé. Po stranách je jejich obšití přetržené a roztržené. Kapitáلكové vazy jsou uvolněné. U jednoho kapitálku je vaz přetržen v místě drážky.

Mezivazní pergamenové **přeplepy** jsou odlepeny od hřbetu knižního bloku. Pergamen je poškozen výletovými otvory po červotoči. Přeplepy, u hlavy a paty, jsou v místě drážky natržené a došlo k lokálním ztrátám materiálu.

Kompatibilitnost **ořízky** je narušená výletovými otvory po biologickém napadení.

13.4 Návrh na restaurátorský zásah

- Fotodokumentace stavu před, v průběhu a po restaurování
- Průzkum fyzického stavu objektu – odebrání stěrů pro mikrobiologickou analýzu a vzorků pro odborné analýzy (typ činění usně, vláknité složení papírové podložky, nití ze šití a kapitálku)
- Očištění a oddělení předsádky od přideští
- Rozebrání knihy: oddělení desek od knižního bloku, demontáž kování a oddělení pokryvu od dřevěných desek, rozešití bloku a jeho rozebrání na jednotlivé složky a dvojlisty
- Čištění knižního bloku suchou cestou, pomocí štětce s měkkým vlasem, gumou wallmaster a měkkou gumou značky KOH-I-NOOR
- Zajištění vypadávajících míst v papírové podložce nažehlením Filmoplastu R
- Zkoušky rozpíjivosti tiskařské barvy a inkoustu pomocí vatového tamponku, destilované vody, vodo-etanolového roztoku v poměru 1:1, čistého etanolu a vodného roztoku s přídavkem tenzidu Spolapon AOS 146
- Měření pH papírové podložky a případné odkyselení ve vodní lázni s vodou obohacenou o ionty vápníku a hořčíku nebo použitím 0,5% roztoku MMMK (metoxymagnesiummetylkarbonátu)
- Mokrý čišťení knižního bloku za použití čisticího tenzidu – Spolapon, vyrovnání listů
- Opravy trhlin, výletových otvorů a menších ztrát v papírové podložce
- Zvlhčení a vyrovnání vyspravených listů
- Podlepení předsádek tónovaným japonským papírem
- Formátování vyspravených listů a jejich skládání zpět do složek
- Příprava vazů a hřbetu bloku pro šití
- Tónování nití pro šití a kapitálky
- Ušití bloku, zaklížení a zkulacení
- Vypravení pergamenových přelepů japonským papírem a jejich navrácení na hřbet bloku
- Petrifikace původních desek ponořením do roztoku Solakrylu v xylénu
- Výroba nových bukových desek dle originálních
- Nasazení desek ke knižnímu bloku, přilepení pergamenových přelepů k jejich vnitřní straně
- Vyšití nového kapitálku
- Potažení desek knihy novou tříslučiněnou usní
- Čištění původního usňového pokryvu pěnou 1 % roztoku Alvolu a destilovanou vodou
- Navrácení původního pokryvu na knihu
- Výroba nových usňových řemíneků a jejich připevnění k vazbě

- Očištění kování od „měděnky“ a nečistot destilovanou vodou a následná konzervace včelím voskem rozpuštěným v lékařském benzínu
- Výroba nových spon, hřebíčků a štítků pro upevnění řemínků z mosazi
- Patinování nových kovových částí roztokem hypermanganu
- Navrácení štítků se záchytkou a štítků pro udržení usňových řemínků
- Vylepení přideští
- Nasazení nových háčkových spon
- Adjustace fragmentů
- Výroba ochranné krabice z nekyselé lepenky s alkalickou rezervou
- Závěrečná fotodokumentace a dokumentace

13.5 Postup restaurátorských prací

Fotodokumentace stavu objektu

Před samotným začátkem restaurátorských prací byla provedena fotodokumentace stavu knihy. Ta se prováděla i v jejich průběhu a po dokončení restaurátorského zákroku. Cílem bylo zachytit postupy prací pro možnost lepší orientace v jednotlivých zásazích, které byly provedeny na knize. Závěrečná fotodokumentace po restaurování, zobrazuje nynější stav, ve kterém se objekt nachází.

Průzkum fyzického stavu objektu

Nejprve byly provedeny mikrobiální stěry z povrchu papírové podložky. Bylo zjištěno, že objekt není mikrobiologicky napaden, takže jsme nepřistoupili k jeho dezinfekci.

Dále jsme nechali zhotovit analýzy vlákninového složení papíru, textilních přelepů a nitě, kterou byl blok ušit. Vzorek usňového pokryvu byl podroben zkoušce na typ činění a optickému zkoumání za účelem zjištění druhu zvířete, ze kterého byla useň vyrobena.

Vláknovinou pro papír je konopí nebo len. To stejné bylo uvedeno u složení nití použitých pro šití a obšití kapitálků. Useň je tříslučiněná a dle řazení chlupových kanálků se jedná o teletinu.

Po očištění bloku tzv. suchou cestou byly provedeny zkoušky rozpustnosti barevných vrstev, které se v bloku nacházely. Byla použita rozpouštědla, u kterých se předpokládalo, že objekt s nimi přijde do kontaktu. Výsledky zkoušky jsou zaznamenány v Textové příloze.

Měřeno bylo pH papírové podložky, které mělo průměrnou hodnotu 8,04. Nebylo tedy nutné přistoupit k odkyselování. Jednotlivé naměřené hodnoty jsou zaznamenány v tabulce, která je součástí Textové přílohy.

Očištění a oddělení předsádky od přideští

Fragmenty předsádek na přideští se nejprve očistily pomocí gumy Wallmaster. Na provlhčení papírové podložky byla použita 1,5% Tylose MH 300, aby došlo k nabobtnání zbylého lepidla a papír bylo možno oddělit od desky.

Rozebrání knihy

Nejprve se demontovalo kování z knižní vazby. Usňový pokryv byl opatrně oddělen od dřevěných desek za sucha mechanicky. Z pokryvu byly mechanicky sejmuty pergamenové přelepy, které byly už dříve odlepeny od hřbetu knižního bloku a držely pouze na vnitřní straně

usňového pokryvu. Odstraněny byly i vazy, které držely taktéž více na pokryvu než v samotných žlábkách vyhloubených na vnější straně knižních desek.

Šití bylo přestřiženo ve středech složek a opatrně sundáno, aby se co nejcelistvěji zachovalo na ukázkou. Bylo uloženo mezi fragmenty.

Knižní blok byl rozebrán na jednotlivé složky, což šlo mechanicky, protože lepidlo, kterým byl hřbet klížen, se už dávno vydrolilo. Složky se rozebraly na jednotlivé dvojlisty.

Čištění knižního bloku

Prvně se z bloku vymetly hrubé nečistoty za pomoci štětce s měkkým vlasem. Následně byl tisk očištěn gumou Wallmaster a měkkou gumou značky KOH-I-NOOR, která byla použita na „odolnější“ nečistoty a skvrny.

Zajištění vypadávajících míst v papírové podložce

Místa v bloku, která vypadávala, bylo nutné zajistit před jakoukoliv další manipulací. Pro tento krok jsme zvolili dočasnou fixaci nažehlením Filmoplastu R na inkriminovaná místa, jelikož jeho lepidlá složka je odolná vůči působení vody. Tudíž je možno listy očistit ve vodní lázni, aniž by hrozilo nebezpečí posunutí nebo odplavení fragmentů. Po mokřém čištění byl Filmoplast R odstraněn provlhčením vatovým tamponkem namočeným v Acetonu. Na jeho místo byl přilepen japonský papír Mino Tengujo (9 g/m²). Požilo se lepidlo 4% Tylose MH 6000.

Zkoušky rozpíjivosti barev

O nich jsme se zmiňovali už v Průzkumu fyzického stavu objektu. Podrobnější výsledky jsou zaznamenány v tabulce, která se nachází v Textové příloze.

Měření pH papírové podložky

Průměrnou hodnotu pH činí 8,04, takže nebylo nutné papírovou podložku odkyselovat.

Mokré čištění knižního bloku

Listy byly postupně ponořeny, na podpůrné podložce (Hollytex), do mírně teplé vodní lázně, kde došlo k vymytí klíždla z papírové podložky a k potlačení či úplnému odstranění skvrn po zateklinách. Na silnější znečištění byl použit 1 % vodní roztok tenzidu (Spolapon AOS 146). Listy byly potom propláchnuty v čisté vodní lázni, aby došlo k odstranění čisticího činidla. Papír byl zaklížen nátěrem 0,5 % roztoku Tylose MH 300. Listy se nechaly mírně uschnout, pak byly dány mezi lepenky a ponechány pod zátěží, dokud úplně nevyschly.

Opravy trhlin, výletových otvorů po červotoči a menších ztrát v papírové podložce

Japonský papír Mino Tengujo (9 g/m²) se tónoval ve vodní lázni přidáním Saturnových a Rybacelových barviv. Obarveným japonským papírem se zajišťovaly trhliny v papírové podložce a výletové otvory po červotoči. Lepilo se 4 % Tylose MH 6000 v destilované vodě. Menší materiálové ztráty byly doplněny několika vrstvami stejného japonského papíru. Záplatovaná místa byla ponechána pod zátěží, dokud úplně nevyschla.

Zvlhčení a vyrovnání vyspravených listů

Po vyspravení trhlin, lokálních ztrát a výletových otvorů, byly listy zvlhčené. Za pomoci vodní páry, ve zvlhčovací komoře, se listy mírně provlhčily a byly dány pod zátěž, aby se opět vyrovnaly.

Podlepení předsádek tónovaným japonským papírem

Rozhodli jsme se pro přilepení fragmentů předsádek na japonský papír a ne pro jejich dolití papírovou suspenzí, jelikož celý blok byl vyspraven lepením japonského papíru na poškozená místa. Neměli jsme k dispozici japonský papír plošné hmotnosti, která by odpovídala plošné hmotnosti listů použitých v bloku pro tisk, takže jsme na sebe nakaširovali dva papíry Kawashahi (35 g/m²), které jsme předtím tónovali ve vodní lázni s přídavkem Saturnových a Rybacelových barviv. Zbytky předsádek jsme nalepily na kaširované japonské papíry. Lepilo se mazem z pšeničného škrobu.

Formátování vyspravených listů a jejich skládání zpět do složek

Vysprávky na jednotlivých listech byly zarovnané s jejich okraji, protože je často přesahovaly. Dvojlisty byly zohýbány ve svých středech a poskládány zpátky do složek.

Příprava vazů a hřbetu bloku pro šití

Původní vazy byly vyrobeny z pruhů jirchy (pravděpodobně hověziny nebo teletiny). Abychom dosáhli stejné síly vazů, slepili jsme k sobě tři vrstvy jirchy (teletiny), kterou jsme měli k dispozici. Lepilo se kožním kličem. V místech kde došlo při vyspravování japonským papírem i k přelepení otvorů pro vedení šití, muselo dojít k jejich obnovení.

Tónování nití pro šití a kapitálky

Bílé lněné nitě se obarvily ve vodní lázni s přísadkou Saturnových a Rybacelových barviv. Důvodem byla snaha o co největší přiblížení se barevnosti původní nitě.

Ušití bloku, zaklizení a zkulacení

Blok byl ušit na tři vazy, které byly vprostřed nařezány; dva zapošívací stehy, které byly provedeny stehem, jež se nazývá „rybí kost“; a na dva kapitálové vazy. Vazy se v průběhu šití pakovaly.

Ušitý blok byl zaklizen pomocí kostního klišu. Poté byl mírně zkulacen pomocí kladívka.

Vyspravení pergamenových přelepů a jejich navrácení na hřbet bloku

Pergamenové přelepy byly mechanicky očištěny od hrubých nečistot. Provlhčovaly se tamponkem namočeným v roztoku etanolu s vodou v poměru 1:1, aby se následním zatížením vyrovnala místa, které bylo potřeba vyspravit. Pro doplňky, a zajištění natržených míst, byl použit japonský papír Kawashahi (35 g/m²), který se lepil kožním klišem.

Vyspravené přelepy se lepily na hřbet bloku směsí mazu z pšeničného škrobu.

Petrifikace původních desek

Poškození původních bukových desek bylo natolik závažné, že jsme se rozhodli pro jejich uložení mezi fragmenty a vyrobili jsme nové bukové desky. Dřevo bylo zpevněno ponořením do roztoku Solakrylu v xylénu po dobu několika dnů. Desky byly po vytažení zbaveny přebytečné vrstvy Solakrylu pomocí Xylénu.

Výroba nových bukových desek dle originálních

Podle původních knižních desek jsme vyrobili jejich kopie z bukového dřeva. Nové desky mají stejnou tloušťku 8 mm.

Nasazení desek ke knižnímu bloku, přilepení pergamenových přelepů k jejich vnitřní straně

Do žlábků vyhloubených v deskách byly upevněny vazy. Nejprve se přilepily kožním klišem, pak byly připevněny dřevěnými kolíčky z bukového dřeva, které byly probity přes tloušťku vazy

do desky, ale nevedou skrz desku. Tam, kde byly vyhloubené žlábký trošku širší, než byla šířka vazů, se prázdné místo vyplnilo kliho-křídovým tmelem, který byl zarovnán s povrchem desky. Křídélka pergamenových přelepů byla přilepena k vnitřní straně desek pomocí kostního klihu.

Vyšití nového kapitálku

Napakovaný kapitálový vaz se obšil dvěma nitěmi (jednu nit tvoří svazek osmi tenčích nití) různých barev. První byla v přírodním šedém odstínu. Druhá byla lehce oranžová. Barevností jsme se snažili přiblížit barevnosti, která byla ještě rozeznatelná na fragmentech kapitálků. Jelikož kanty desek byly příliš vysoké (8 mm), tak s největší pravděpodobností se pokusili původní kapitálky (4 mm) navýšit tím, že ke kapitálovému vazů přidali pruh jirchy. To by vysvětlovalo nález na fragmentech, kde takovéto pruhy usní byly umístěny a obšity. Nově zhotovené kapitálky je mají také. Použila se jircha (teletina).

Potažení desek knihy novou tříslčiněnou usní

Jako podklad pro původní poškozenou useň jsme zvolili hnědou tříslčiněnou useň (teletinu). Lepena byla mazem z pšeničného škrobu. Podle původního pokryvu jsou rohy nového pokryvu zpracované tak, že se „dotýkají“. Vazy byly pouze staženy gázou, aby se vyformovaly, ale nejsou tzv. vyvazované ve vyvazovacím lisu.

Čištění původního usňového pokryvu

Líc usňového pokryvu byl silně znečištěn prachem a naplaveninou, takže jsme jej čistili pěnou 1 % Alvolu OMK. Ten byl následně vymýván pomocí vatových tamponků namáčených v destilované vodě. Rub byl očištěn mechanicky od zbytků dřeva, které se v ploše uvolnilo od desek, jelikož byly silně prolezlé červotočem. Při oddělování desek od pokryvu se hodně poškozené části oddělily a zůstaly přilepené k vnitřní straně usně.

Navrácení původního pokryvu na knihu

Usňový povrch se provlhl z rubu vrstvou pšeničného škrobu, aby byl vláčnější a mírně se povytáhl při potahování nových desek, jelikož byl malinko smrštěn, protože kniha byla pravděpodobně dlouhou dobu beze spon a uložena v nevhodných klimatických podmínkách s velmi nízkou relativní vlhkostí vzduchu. Navzdory výše zmiňovanému smrštění však byla useň ve velmi dobré fyzické kondici, což dokazují i poměrně dlouhá kolagenová vlákna (viz Textová

příloha – Identifikace typu činění). Po provedení této analýzy a zhlédnutí mikroskopických snímků kolagenových vláken nebylo nutné provádět zvlášť analýzu pro určení stupně koherence vláken.

Pokryv se nepodařilo dostatečně vytáhnout, takže lom záložek u předních kant přední i zadní desky končí zhruba 5 mm v ploše desek od hran knižních desek, takže se musely zalomit záložky v jiném místě, než tomu bylo původně. Lepilo se mazem z pšeničného škrobu. Místa, která byla problematická, a po aplikaci škrobového mazu pořádně nepřilnula, se lepila kožním kličem.

Výroba nových usňových řemínku a jejich připevnění ke vazbě

Nové řemínky, pro fixování spon, byly vyrobeny stejným způsobem jako původní. Na hnědou tříslčiněnou useň byly přilepeny dvě vrstvy pergamenu (kožího). Lepilo se mazem z pšeničného škrobu. Jejich šířka je 23 mm. Pergamenová strana je vnitřní stranou řemínku u knižního bloku. Řemínky jsou upevněny ve žlábcích vrstvou kostního kliču a navíc je fixují kovové štítky, přes které jsou probité hřebíčky vedoucí skrze desku. Jejich hroty jsou ohnuté a zarovnané s plochou na vnitřní straně desky. Tvar řemínků byl odvozen od opracování řemínků na knihách, které jsou opatřeny vazbou ze stejného století.

Očištění a konzervace původního kování

Původní kovové prvky byly očištěny destilovanou vodou. Měděnka na štítku byla odstraněna opatrně „oškrábáním“ z povrchu pomocí tupého skalpelu. Očištěné kování a hřebíčky, které se budou vkládat do krabice ke zbylým fragmentům, se konzervovaly tenkou vrstvičkou včelího vosku rozpuštěného v lékařském benzínu.

Výroba nových spon, hřebíčků a štítku

Po dohodě se zadavatelem jsme přistoupili k výrobě háčkových spon. Nové, háčkové spony, byly vyřezány z mosazného plechu. Jejich rozměry jsou: 24 x 17 mm. K tělu spony je nýtkem přichycený štítek ze slabšího mosazného plechu. Štítek pro fixaci řemínku byl udělán podle pochovaného štítku. Mosazné hřebíčky se upravily zbrúšením hlavičky do roviny a zúžením jeho obvodu, aby se co nejvíce podobaly původním hřebíčkům.

Patinování nových kovových částí

Nově vyrobené mosazné prvky byly ponořeny do roztoku sirných jater a do roztoku hypermanganu, aby získaly patinu podobnou té, jakou má původní kování, jež se dochovalo.

Navrácení štítků se záchytkou a štítků pro udržení usňových řemínků

Zpátky na své místo jsme nejprve navrátili štítky s průřezovými záchytkami, které jsme novými hřebíčky přibili k přední desce. To samé jsme učinili se štítky pro fixaci usňovým řemínků na zadní desce. Jelikož hřebíčky jsou vedeny skrze desku, tak byly jejich nožičky na přideštlí zkráceny a následně se přitloukly k ploše desky tak, aby byly co nejméně zřetelné po vylepení přideštlí.

Vylepení přideštlí

Na přideštlí jsme škrobovým mazem přilepili první a poslední list knižního bloku. Poloha desky při schnutí papírů vůči bloku byla v úhlu 90°.

Až bylo přideštlí vyschlé, byla zavřená kniha ponechána několik dní v lise pod mírným tlakem. Mezi předsádkami byl proklad z kartónu a z vnějšku byla kniha obalena filcem, aby nedošlo ke „zploštění“ slepotiskové výzdoby usně a deformaci kování.

Nasazení nových háčkových spon

Nově vyrobené spony se připevnily k řemínkům pomocí hřebíčků, které se ze zadní strany spon zakrátily a rozklepáním nožičky se vytvořily nýtky. Spony jsou nasazeny tak, aby co nejtěsněji uzavíraly knižní blok, takže je nutné vyvinout tlak na přední desku, aby je bylo možno zaháknout za záchytky.

Adjustace fragmentů

Všechny části knihy, které nebyly navráceny zpět do knižní vazby, jsou uloženy v krabici z nekyselé alkalické lepenky, která je uložena v krabici spolu se zrestaurovanou knihou. Fragmenty jsou v umělohmotných sáčcích, které jsou opatřeny suchým uzávěrem. Sáčky jsou připevněny k podložce z nekyselé lepenky s alkalickou rezervou pomocí suchých zipů. Dřevěné desky jsou připevněny k podložce pomocí Melinexových proužků a suchých zipů přichycených ve spodní části lepenky. Podrobný přehled zajištěných fragmentů se nachází v obrazové příloze.

Výroba ochranné krabice

Knize byla vyrobena ochranná krabice na míru s tzv. „krčkem“. Tato krabice je složená z nekyselých lepenek s alkalickou rezervou. V krabici jsou uloženy spolu se zrestaurovanou knihou další dvě krabice z nekyselých lepenek s alkalickou rezervou. Jedna slouží pro uložení fragmentů, výpisu z restaurátorské zprávy a fotografií stavu před a po restaurátorském zásahu. Druhá obsahuje původní knižní desky.

Krabice se lepily Akrylepem 545. Opatřeny jsou uzávěrem ze suchých zipů.

Závěrečná fotodokumentace a dokumentace

Stav knihy před a po restaurování byl focen za stále stejných podmínek v místnosti s fotografickým vybavením (zábleskové světla, bílý antireflexní stůl, šedá fotografická tabulka, barevná škála). Průběh prací byl focen v prostředí, kde se s knihou běžně manipulovalo za denního či umělého světla. Celá fotografická dokumentace byla nafocena jedním fotoaparátem značky Canon, typ EOS 50D. Fotografie byly pořízeny ve formátu RAW.

13.6 Seznam materiálů a chemikálií

Použité materiály:

- japonský papír Mino Tengujo a Kawasaki (9 g/m², 40 g/m²)
- lněná a konopná niť
- včelí vosk
- bukové dřevo
- tříslučiněná hnědá useň – teletina
- pergamen – kozí
- jircha – kamencem činěná teletina
- mosazný plech a mosazné hřebíčky

Pomocné materiály:

- netkaná textilie (Hollytex, 100% polyester)
- guma Wallmaster (100% čistá měkká latexová guma)
- měkká guma KOH-I-NOOR
- pH metr s dotykovou elektrodou
- Filmoplast R (strojově vyráběný japonský papír opatřený vrstvou pH neutrálního lepidla)
- tepelně regulovatelná restaurátorská pájka
- knihařská lepenka
- filc
- sterilní tampony na stěry
- vatové tamponky
- filtrační papír
- fotoaparát (Canon EOS 50D)
- ruční vrtačka
- řezbářské dláta
- lupénková pilka

Chemikálie:

- 4 % Tylose MH 6000 v destilované vodě (methylhydroxyetylcelulosa)
- 1,5 % Tylose MH 300 v destilované vodě
- 0,5 % Tylose MH 300 v destilované vodě
- kožní kliš (Topaz II)
- kostní kliš

- pšeničný škrob
- včelí vosk rozpuštěný v lékařském benzínu
- Solakryl v xylénu (kopolymer butylmetakrylátu s metylmetakrylátem)
- 1 % Spolapon AOS 146 (anioaktivní tenzid) v destilované vodě
- 1 % Alvol OMK (ionogenní kationaktivní tenzid) v destilované vodě
- Etanol (C₂H₆O)
- Aceton (CH₃COCH₃)
- Veropal D 709 – KP lak
- sirná játra (směs potaše a síry)
- manganistan draselný
- kliho-křídový tmel (směs plavené křídly, bukových pilin, fermeže a kostního klihu)
- destilovaná voda
- obohacená voda – demineralizovaná voda obohacená o ionty vápníku a hořčíku
- azobarviva (saturnová šed' LRN, rybacelová žluť D3R, saturnová hněd' L2G)

Materiály a chemikálie použité pro výrobu ochranné krabice:

- Archivní lepenka BoxBoard – pH 7,5–9,5; min. 2 % alk. rezerva; s. 1 mm
- Archivní lepenka AlphaCell antique – pH 8; bez obsahu kyselých složek; s. 2 mm
- samolepící suchý zip – VELCRO, samolepící zip s vrstvou pryžového lepidla
- Akrylep 545 (polyakrylátová disperze)

Materiály použité pro zajištění fragmentů

- Archivní lepenka BoxBoard – pH 7,5–9,5; min. 2 % alk. rezerva; s. 1 mm
- umělohmotné sáčky se suchým uzávěrem
- bílý filc
- melinexová fólie (polyethylentereftalát)
- rezná niť
- bílá samolepící páska (přichycení melinexové fólie ze zadní strany lepenky)
- samolepící suchý zip – VELCRO, samolepící zip s vrstvou pryžového lepidla

13.7 Textová příloha

13.7.1 Seznam textových příloh

13.7.1.1 Zkoušky rozpíjivosti barev, inkoustů a razítkových barviv

13.7.1.2 Měření pH

13.7.1.3 Odborné analýzy

13.7.1.1 Zkoušky rozpustnosti inkoustů

Před započítím restaurátorských prací jsme provedli zkoušky rozpíjivosti inkoustu, který se nacházel na stránkách v knižním bloku. Jelikož jsme předpokládali čištění papírové podložky tzv. „mokrou cestou“ za použití vody nebo jiného rozpouštědla a možné odkyselení alkoholem, udělali jsme zkoušky na destilovanou vodu, ethanol, vodo-ethanolový roztok v poměru 1:1 a na 1% Spolapon AOS 146 v destilované vodě. V případě samotné destilované vody se dělala zkouška dvojí, na kapku a otěr provedený zvlhčeným vatovým tamponem.

	líh	líh s vodou 1:1	voda		Spolapon 1% roztok
			kapka	otěr	
Hnědý inkoust	ne	ne	ne	ne	ne
černá barva	ne	ne	ne	ne	ne

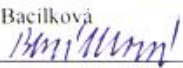
13.7.1.2 Měření pH

Měření pH papírové podložky bylo provedeno před tzv. „mokrým čištěním“ pomocí dotykové elektrody. Místo měření bylo ošetřeno ethanolem kvůli eliminaci vzniku zatekliny a zatíženo pod filtračními papíry, dokud nevyschlo.

Stránka	naměřené hodnoty
2 recto (papír, okraj u pření ořízky)	7,80
14 recto (horní část, hnědý inkoust)	8,06
83 recto (text)	8,32
98 verso (skvrna po plísni)	8,08
144 verso (papír)	7,97

13.7.1.3 Odborné analýzy

Mikrobiologická zkouška:

NÁRODNÍ ARCHIV ODDĚLENÍ PÉČE O FYZICKÝ STAV ARCHIVALIÍ BIOLOGICKÁ LABORATOŘ ARCHIVNÍ 4/2257, 149 01 PRAHA 4			
MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY			
MÍSTO ODBĚRU: Fakulta restaurování Univerzity Pardubice		MATERIAL: Bible česká	
DATUM PROVEDENÍ: 26. 4. 2010			
PROVEDENÉ ZKOUŠKY: Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry. Takto získané pevné částice byly přeneseny na povrch sladidového a Czapek-Doxova živného agaru. Inkubace probíhala při 24 ± 4 °C po dobu 7 a 14 dní.			
VÝSLEDKY:			
<i>číslo vzorku</i>	<i>popis vzorku</i>	<i>počet živých zárodků plísní</i>	<i>identifikované druhy plísní</i>
1		0	
ZÁVĚR: Nebyly nalezeny živé zárodky plísní, není tedy třeba provádět žádná zvláštní dezinfekční opatření. V případě potřeby postačí mechanická očista.			
DATUM: 13. 5. 2010		PODPIS: PhMr. Bronislava Bacilková 	
<small>NÁRODNÍ ARCHIV 149 01 Praha 4 Archivní 4/2257 IČO: 7000821</small>			

Chemicko-technologický průzkum:

Zadavatel průzkumu: BcA. Lucie Janáčková

Zadání průzkumu:

- identifikace vlákninového složení papíru a textílie
- identifikace typu činění vazební usně

Metody průzkumu:

- optická mikroskopie v procházejícím světle – provedeno na optickém mikroskopu OPTIPHOT2-POL (Nikon, Japan) při zvětšení 50x, 100x a 200x.
- optická mikroskopie v dopadajícím světle – provedeno na stereomikroskopu SMZ 800 (Nikon, Japan), při zvětšení 3x

Popis metodiky:

- vlákninové složení papíroviny a textílie - vzorky byly rozvlákněny v destilované vodě. Po vysušení byly vzorky zakápnuty Herzbergovým činidlem, zakryty krycím sklíčkem a pozorovány v mikroskopu v procházejícím světle.
- identifikace typu činění vazební usně - *důkaz přírodních tříslovin - test železnatými solemi*

Počet vzorků k analýze: 3

Vzorky byly odebrány zadavatelem

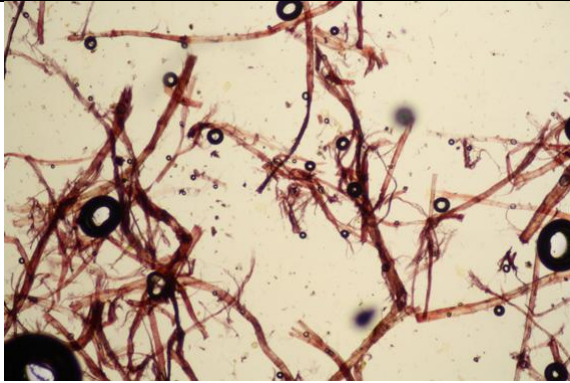
vzorek	popis
Vz. č. 1 (6408)	Papír
Vz. č. 2 (6409)	Nit z kapitálku
Vz. č. 3 (6410)	Useň pokryv

Zpracovala: Ing. Alena Hurtová, Fakulta restaurování Univerzita Pardubice

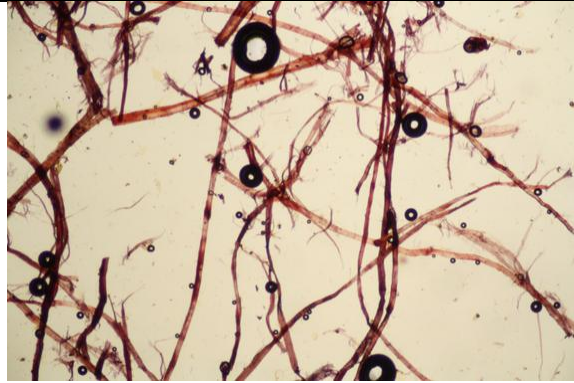
Výsledky chemicko-technologického průzkumu:

Stanovení vlákninového složení papíru:

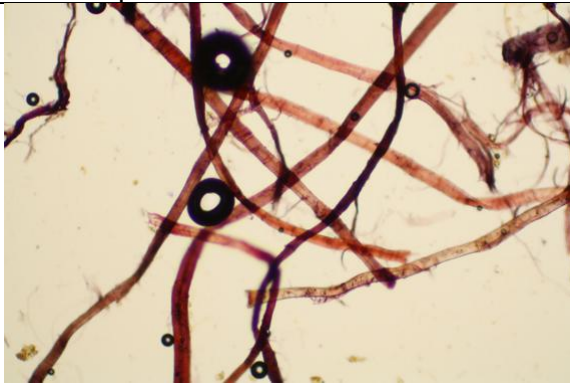
Vzorek č. 1 (6408)

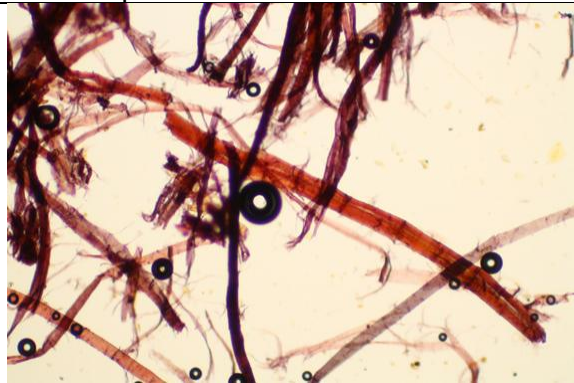
Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení mikroskopu 50x

Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení mikroskopu 50x

Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení mikroskopu 100x

Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení mikroskopu 200x

Vlákna vzorku se po styku s Herzbergovým činidlem zbarvila do vínova. To je typické pro hadrovinu.

Vlákna vzorku mají charakteristické znaky lnu nebo konopí (kolénka, úzký lumen).

Stanovení vlákninového složení textilie:
Vzorek č. 2 (6409)

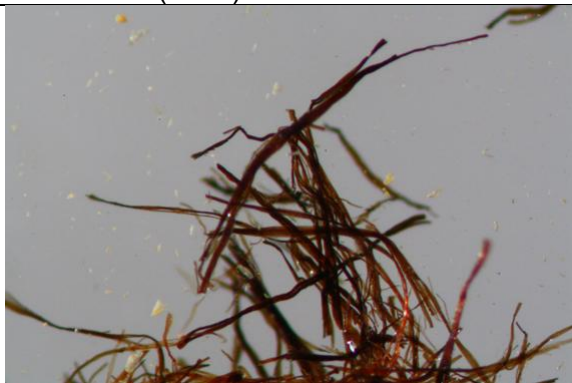
Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení
mikroskopu 50x

Bílé procházející světlo, foceno při zvětšení
mikroskopu 50x

Vlákna vzorku mají charakteristické znaky lnu nebo konopí (kolénka, úzký lumen).

Identifikace typu činění vazební usně:
Důkaz přírodních tříslovin - test železnatými solemi
Vzorek č. 3 (6410)

Vzorek
Bílé procházející světlo

Standard
Bílé procházející světlo

Vzorek měl při pozorování po reakci s činidlem tmavší odstín než standart. To indikuje přítomnost tříslovin.

V Litomyšli 25. 5. 2011

Alena Hurtová

13.8 Podmínky uložení

Kniha by měla být uložena v těchto podmínkách:

- relativní vlhkost 45–50 %, max. 55 %
- teplota 16–18 °C, max. 20 °C
- intenzita osvětlení při vystavení max. 50 lx

Dále by kniha měla být chráněna před přímým slunečním světlem, prachem, nadměrnou vlhkostí a před výkyvy vlhkosti a teploty.

Doporučujeme uchovávat knihu ve vyhotovené ochranné krabici ve vodorovné poloze. Zápůjčky navrhovat omezeně při vhodných podmínkách a bezpečné manipulaci. Vhodné je při manipulaci s knihou používat podpůrné molitanové klíny a ochranné rukavice, aby nedocházelo k namáhání a znečištění vazby.

13.9 Obrazová příloha

13.9.1 Seznam grafických nákresů

Obr. č. 1: Předsádky.

Obr. č. 2: Filigrány.

Obr. č. 3: Systém šití.

Obr. č. 4: Kapitálek.

Obr. č. 5: Způsob nasazení desek ke knižnímu bloku.

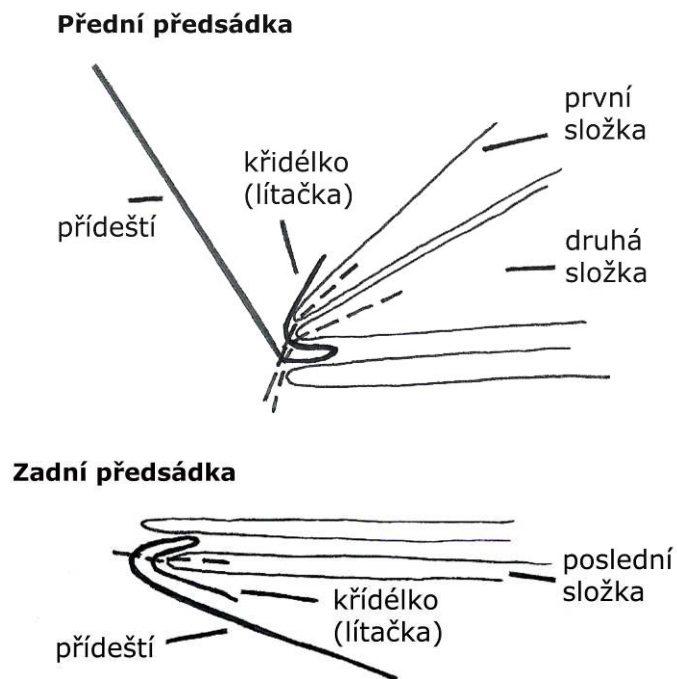
Obr. č. 6: Knižní kování.

Obr. č. 7: Signet tiskaře.

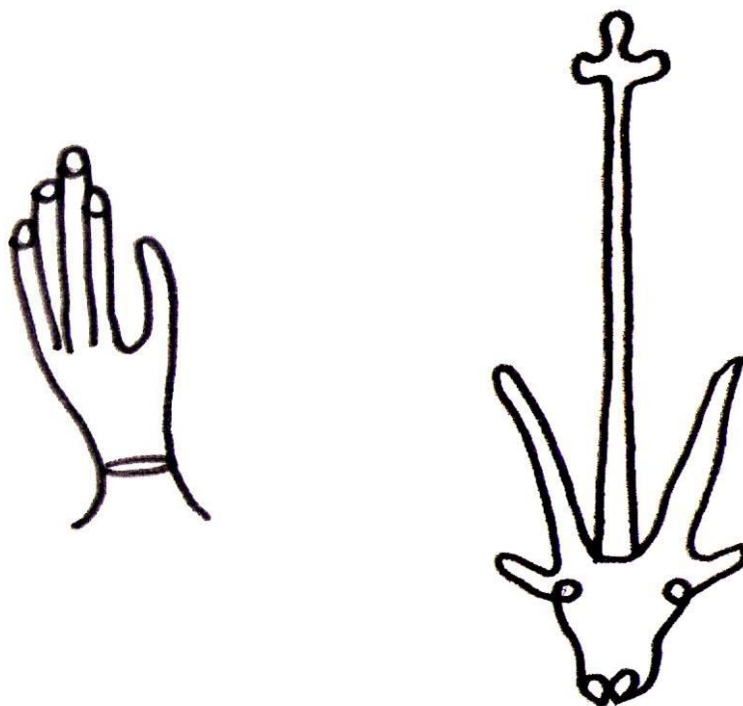
Autor kreseb: BcA. Lucie Janáčková

13.9.2 Grafické nákresy

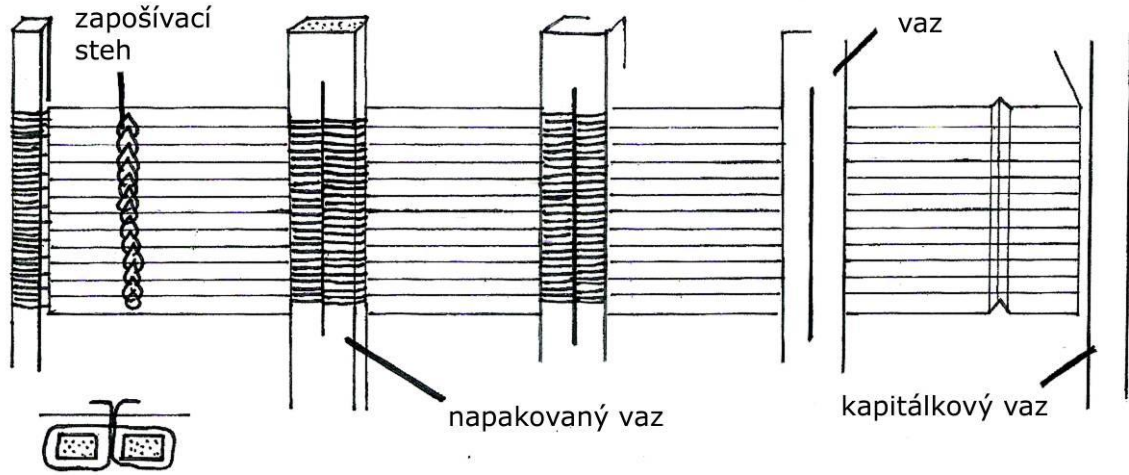
Obr. č. 1: Předsádky.

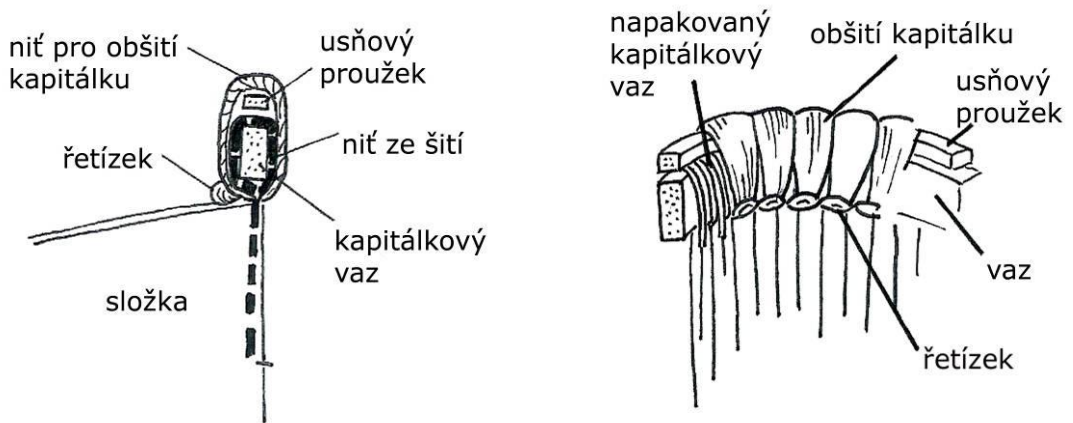
Obr. č. 2: Filigrány. Měřítko je 1:1 v porovnání s originálem.

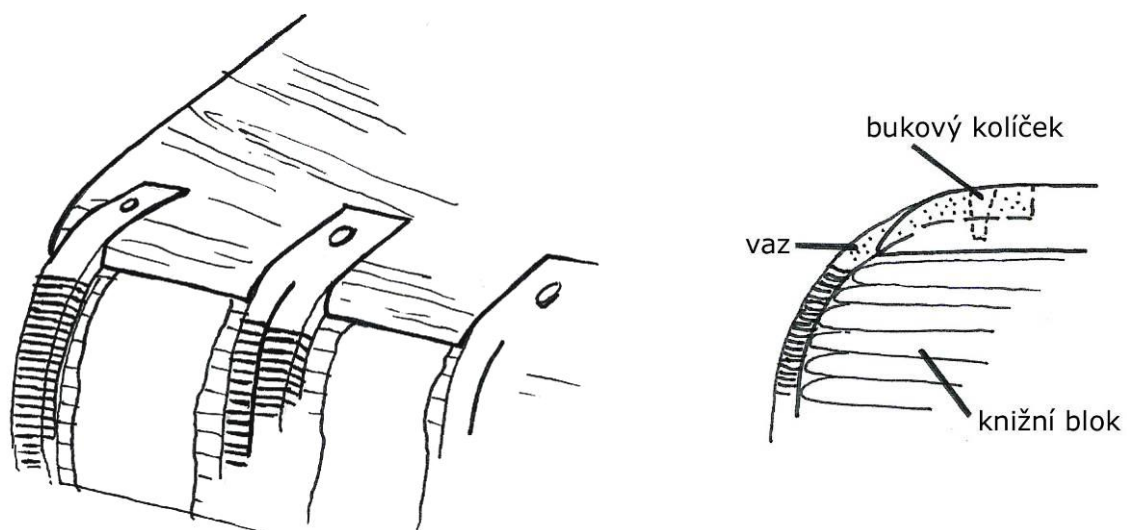
Obr. č. 3: Systém šití.

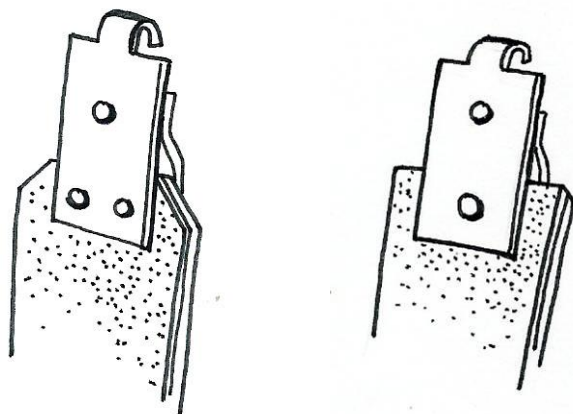
Obr. č. 4: Kapitálek.

Obr. č. 5: Způsob nasazení desek ke knižnímu bloku.

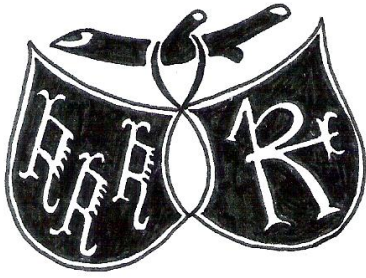

Obr. č. 6: Knižní kování.

Ukázka dvou možností upevnění spony k usňovému řemínku a jaký tvar mohou mít řemínky.

Obr. č. 7: Signet tiskaře. Měřítko je 1:1 ve srovnání s originálem.

13.9.3 Seznam fotografií chybějících stran v prvotisku

Obr. č. 1: Titulní list.

Obr. č. 2: Vakát.

Obr. č. 3: 2a recto.

Obr. č. 4: 2a verso.

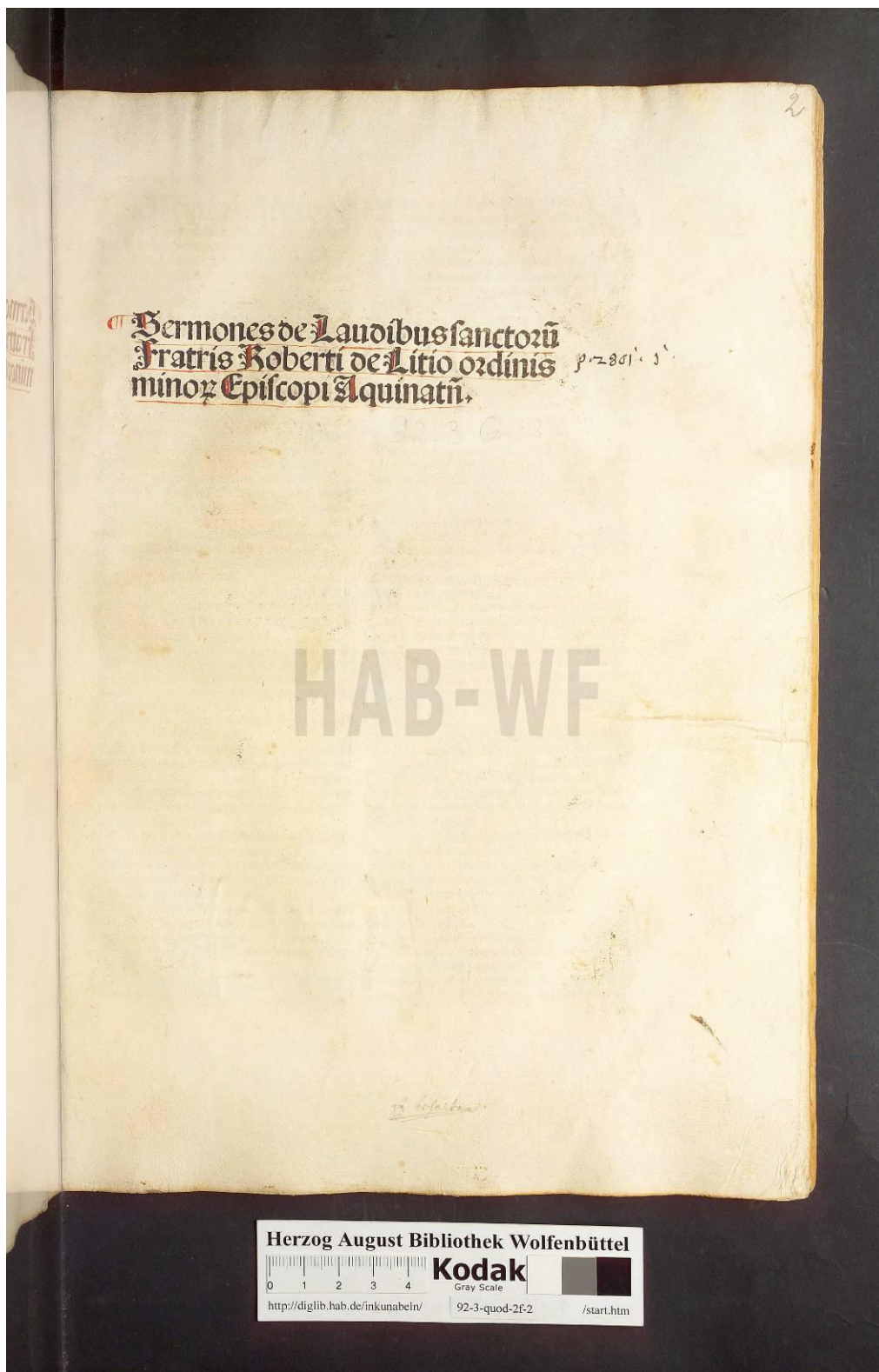
Obr. č. 5: 3a recto.

Obr. č. 6: 3a verso.

Zdroj: <http://diglib.hab.de/inkunabeln/92-3-quod-2f-2/start.htm>

Poslední aktualizace webové stránky: 25. července 2013 14:28:51

13.9.4 Fotografie chybějících stran v prvotisku

Obr. č. 1: Titulní list.

/No. GUELPH. 692

In nomine domini Amen
omnibus illis qui hunc librum
comparaverunt in domino

Caracciolo, Roberto :
Sermons de laudibus sanctissimi

Basel: Nicolaus Kessel, II. Kai. Man.
[26. Febr.] 1490

HAB-WF

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

Kodak

Gray Scale

<http://diglib.hab.de/inkunabeln/>

92-3-quod-2f-2

/start.htm

Obr. č. 2: Vakát.

Oscula pntis ope

ria de laudibus sanctorum. In q̄ ponunt p̄ ordinem sermones et eorū capitula.

Sermo. I. de laudibus altissimi dei cui⁹ ex cellentiam nobis declarant p̄cipue in nota q̄bus cum nominare solemus.

Ca. I. Qualit̄ deus b̄dictus est notabil̄ etiam plurib⁹ noibus. Et de scripturis tam hūanis q̄ diuinis in q̄bus exprimitur hoc nomen deus.

Ca. II. Quod deus dicitur p̄ hominē et creaturaz: cui⁹ fit in p̄ signa et experientia cognosci possunt.

Ca. III. Quod deus vocat̄ in scripturis dñs: eo q̄ illi sint cuncta subiecta. et immutare p̄t etiam et ambulare si velt omnem creatam naturā.

Sermo. II. De summa simplicitate dei.

Ca. I. Quod sufficientissim⁹ rōib⁹ ostēdi p̄t deum corp⁹ nō esse. Et q̄ scripturę in v̄ba corpea deo attributę metaphosice sunt intelligende.

Ca. II. Quod in deo nō est compositio materie et forme. Et quod dicitur deus h̄c aīaz et passioes con-

Ca. III. Quod deus non venit in cōpositiōe iunctiōe alicuius creature.

Sermo. III. De incarnatione Iesu xpi in quo declaraf summa liberalitas dei patris.

Ca. I. De variis opinionibus circa incarnationē xpi: si non peccasset homo.

Ca. II. Quod xpus incarnationis xpi merito dicitur plenitudinis respectu dei: respectu angeli et re-

Ca. III. Qualit̄ accipiendū sit me: (specu deo) dū xpus quo xpus incarnatus est.

Sermo. IIII. In q̄ tractat de incarnatione dñi n̄tibus xpi: a cui⁹ explicita fideiā null⁹ excludit.

Ca. I. Qualit̄ fuit possibile incarnari deū.

Ca. II. Quod q̄s ratiōib⁹ p̄cipuis fuit necessariū ex pte deo xpm incarnari.

Ca. III. Quod tpe gr̄e omēs obligant̄ credere explicitē in xpm in carnati.

Sermo. V. De incarnatione xpi in quo p̄futa tur erroes illoz q̄ mūdāna sapiam sectātes male sentit̄ de xpo. (eternale)

Ca. I. De tribus opinionib⁹ falsis circa xbum

Ca. II. De tribus falsis opinionibus adinuen- tis circa animam xpi.

Ca. III. De tribus alijs falsis opinionib⁹ excogitatis circa sbam et naturam corpis xpi.

Sermo. VI. De incarnatione xpi q̄ erroes iudeoz.

Ca. I. Quod ex testamēto duodecim p̄tarchaz confundi p̄t iudei: qui negant xpi diuinitatem.

Ca. II. Quod xpus iam venit: que iudei venisse negāt.

Ca. III. Quod passio xpi fuit in veteri testamento a p̄p̄etis p̄nūciata et multipl̄ at figurata.

Sermo. VII. De iocūditissima natiuitate saluato- ris nostri Iesu xpi.

Ca. I. De puritate corpis xpi: et quod xpus assūpsit carnē de materia nob⁹ p̄dūm: et d̄ b̄uitate ipi⁹

nascentis respectu t̄pis. loci et habitaculi.

Ca. II. De privilegijs h̄ginis p̄rrientis xpm sine corruptiōe et absq̄ dolore: illū q̄ suo lacte intracu- losē nutritio.

Ca. III. De pastoz electiōe q̄bus natiuitas xpi fuit ostēsa ab anḡl̄: et de fide ac deuotiōe illorū.

Sermo. VIII. De circūcisōe xpi et de glos- so notē eius atq̄ sanguinis effusione.

Ca. I. De circūcisōe q̄ p̄grue instituta fuit: et de terminatiōe illi⁹. Et quod xpus voluit circūcidi.

Ca. II. Quod uenient fuit dei vocat̄ et ielus: et de admirādis efficacis hui⁹ nois ac reuerētia ei⁹.

Ca. III. De multiplici effusione sanguinis xpi.

Sermo. IX. De p̄cipua singularissimāq̄ deuotiōe triū regū q̄ xpm q̄serūt: et inuentū hūiliter adorāte: offerētes illi mūera atq̄ thūs et myrrā.

Ca. I. Qualit̄ magi cognouerūt xpm natum.

Ca. II. Quare tres illi reges dicit̄ magi. et quo tpe venerūt ad xpm: et quē turbat̄ fuit herodes.

Ca. III. Qualit̄ magi inuentū xpm adorārit: et de munerib⁹ oblati⁹ xpo: et de illoz reuerēsiōe.

Sermo. X. De baptisimo xpi: qm̄ i iordane ba- ptisatus fuit a Johanne baptista.

Ca. I. De additiōib⁹ baptisimi q̄ Job. baptizabat.

Ca. II. De triplici circūstantia xpi baptizati. scz cause loci et t̄pis.

Ca. III. De tribus excellentissimis signis q̄ apa- ruerūt in baptisimo xpi.

Sermo. XI. De ieiunio. fame et tēptatiōe xpi.

Ca. I. Quare xpus p̄uerfatus est in h̄ oīes: et quē nō ip̄ duxit austerā vīā: et cur voluit ieiunare.

Ca. II. De tēptatiōe xpi: quē s. diabolus tempta- uit eū: quē sibi apparuit. et cur xpus voluit tēptari.

Ca. III. Qualit̄ xpus superauit oēs diaboli tēpta- tiōes: et de illarū temptatiōnū modo.

Sermo. XII. De dulcissimo spectaculo trans- figuratiōis xpi.

Ca. I. De claritate corpis xpi in transfiguratiōe

Ca. II. De apparitiōe moysi et helie q̄ cū xpo reue- renē loq̄bant̄. (quā audierūt discip̄i)

Ca. III. De equitate p̄ris et filij demonstrata i voce

Sermo. XIII. De innocētiā xpi in quo cōfuta tur blasphemia eorū q̄ dicit̄ xpm sua culpa iudeis fuisse exolum.

Ca. I. De plenitudine gr̄e xpi ex q̄ illi⁹ aīa fulge- bat oī mūdicia et sanctitate.

Ca. II. Quod non est mirandū si iudei p̄secuti sunt xpm: q̄ ip̄ male facere cōsueuerūt.

Ca. III. Quod septenmero mali p̄secuti bonos p̄ p̄ter odiū et inuidiā ac p̄p̄m amorē. et sic iudei p̄secuti sunt xpm. (crucis)

Sermo. XIII. De sublimitate et magnificētia

Ca. I. De dignitate crucis q̄ colligi p̄t ex figuris et reuelāde atq̄ inuentōe ipius

Ca. II. Qualit̄ crucis exaltata fuit dū xpus illa pe- pendit. et deinde tpe heraclij impatoris: et t̄p̄:

Obr. č. 3: 2a recto.

dem exaltabit in die iudicii.

Ca. III. qualis adoranda est crux in qua xps pepen-
dit: et alie cruce in suo noie piete vel fabricate.

Sermo. XV. de amore xpi exhibitio hūano
generi q̄ exprimit mystice in euāgelio samaritāe.

Ca. I. Qualis xps pegrinādo in paup̄tate et pe-
nitentia: quē sunt hominē lapsū.

Ca. II. Quē xps ex amore manifestavit hōi veri-
tate sumi boni salutarē mūdi et s̄bilitatem dei.

Ca. III. qualis xps ex amore confirmavit disci-
pulos ut p̄dicarent.

Sermo. XVI. De mirabili resurrectione lazari

Ca. I. de infirmitate incurabili lazari p̄p̄tē quaz
miserit lozores ei? nūcūm quēdā ad Iesum.

Ca. II. de morte lazari et de v̄bis xpi cū ap̄stol̄
habitis an̄q̄ iussit ad Lazari suscitandū.

Ca. III. q̄ q̄ fuerit p̄ditiones ostēdēs cer-
titudinem miraculi in resurrectione lazari.

Sermo. XVII. De p̄ssima passione saluatoris

Ca. I. q̄ xps ex ardentissimo amo (nri iesu xpi
re volēs passus ē: et de voluntate eius q̄ntate.

Ca. II. q̄ passio xpi fuit abiectionis rōne loci.

Ca. III. q̄ passio xpi fuit acerbi: (tpis et cōsili)
sima ex pte aie et corpis ac v̄ginitis marie.

Sermo. XVIII. De glōsa resurrectione ihu xpi

q̄ sufficiētiū hūmano generi declarata fuit
ribus deuotis visitantibus monumentū.

Ca. I. Quē xpi resurrectio manifestata fuit mulie-
ribus deuotis visitantibus monumentū.

Ca. II. Quē angel̄ amouit lapidē a monumento:
et sedebat sup̄ illū. et q̄ p̄grua fuit angeli apari-
tione resurrectōis: q̄ xpm resurrectū viderūt. Et
cur ip̄s de petro facta fuit sp̄cialis mentio.

Sermo. XIX. de ascēsiōe saluatori nri ie. xpi

Ca. I. de dignitate et p̄eminētia xpi q̄ nota ē p̄ h̄
q̄ sedebat a dextris dei. et q̄ p̄ dextera significat.

Ca. II. q̄ ascēsiō xpi cōgrue celebrata est respe-
ctu t̄pis. p̄sone et termini.

Ca. III. Qualis t̄pis ascēdit cū p̄tate et magnifi-
cētia in sp̄ctu discipuloz suoz et v̄gis mris.

Sermo. XX. De sp̄s̄sancto q̄ missus est apo-
stol̄ in signo visibili ignearū linguaz.

Ca. I. q̄ vi nature sp̄s̄sanct̄ non est cogitabil̄: s̄
tm̄ p̄ reuelatōz. Et quē sp̄s̄sanct̄ est de? p̄ce-
dens a p̄re et filio ip̄s coequalis.

Ca. II. Quid sit missio in diuinis. et qualis sp̄i-
tus sanct̄ mittit inuisibilis et visibilis. et de con-
gruitate t̄pis quo sp̄s̄sanct̄ fuit dar̄ apostolis
in signo visibili.

Ca. III. q̄ apostoli faciente sp̄s̄sancto: loq̄bant̄
varis linguaz: et acceperūt scientiā diuinarum
rerū: atq̄ fortes effecti fuerūt. vt non timerēt il-
lataz penas neq̄ mortem.

Sermo. XXI. De beatitudine sanctorū: i quo
p̄fuita fatuitas hominū mūdānoū: q̄ non credūt
aliqd̄ de vita futura.

Ca. I. q̄ beatitudo ē bonum q̄ cūcti desiderare

Ca. II. q̄ beatitudo p̄sistit in aima (debet
in intellectu videlicet et in volūtate.

Ca. III. q̄ beatitudo nō p̄t esse in bonis p̄siti vite

Sermo. XXII. De gaudis beatorū q̄d̄ p̄ue-
niunt ex visione dei et dōtatiōe corp̄: atq̄ habi-
tatione in celo empirico.

Ca. I. Qualis essentia diuina videri p̄t ab hōie
v̄ngelo. Et quō nō oēs videri illā cōtē: et q̄ta
sit in illa visione iocūditas et delectatio.

Ca. II. De origie donū corp̄: beatorū. et de
numero atq̄ cōmōne illarū.

Ca. III. De celo empirico. in quo cū leticia ingē-
tissima beati manebūt.

Sermo. XXIII. De erimia nobilitate et p̄santia
aie rōnal̄ tā corp̄ vnite q̄a corp̄ separe.

Ca. I. Quid sit aia et quō nō est corp̄: nec ex se
mine causata. et q̄ vna sola est in hōie.

Ca. II. de p̄ductiōe aie rōnal̄ q̄ nō ab angelo s̄ a
deo p̄ducta est de nihilo. p̄uenient v̄nita corpo-
ri organico: de noua creatā et inuisa.

Ca. III. q̄ aia separeta est immortal̄. Et de locū ad
q̄ aie transferunt postq̄ creati de corp̄ibus

Sermo. XXIII. De p̄ceptiōe beate marie
v̄ginitis de qua varie sunt opinionēs doctorū
licet festū ab eccl̄a celebrēf.

Ca. I. q̄ deus ab eterno p̄cepit v̄ginē i sua men-
te omnibus puris creaturis p̄ferendam.

Ca. II. q̄ angeli a p̄ncipio sue beatitudinis cog-
nouerūt xpm incarnandū de v̄gine nasciturū

Ca. III. q̄ beata v̄go p̄m antiquoz opinionez
abiq̄ sui infama vel iniuria culpa originali cō-
traxit. a q̄ n̄ p̄m opinione moderno p̄seruata

Sermo. XXV. De sancta nobilitate et di-
gna naturitate v̄ginitis gloriose.

Ca. I. q̄ beata v̄go fuit in v̄tero mris sanctifi-
cata et q̄ sanctificatiōe fomes in ea nullum actū
habuit: et ab oī peccato fuit p̄suata.

Ca. II. de nobilitate v̄ginitis marie desc̄pta ab
euangelista mattheo. et de p̄cordia matthei
et lucce in h̄mōi descriptione.

Ca. III. q̄ dignissima fuit naturitas v̄ginitis rōe
bonitatis parentū: q̄bus angelus nūciant de il-
lis v̄ginem oriundā.

Sermo. XXVI. de annūciatiōe v̄gis beatissime

Ca. I. q̄ singularissima fuit annūciatiō v̄ginitis:
respectu dei. angeli et ip̄s v̄ginitis

Ca. II. Qualis angelus salutauit v̄ginē. et qua-
re v̄go turbata fuit. et de q̄a v̄ginitis copiosa at-
q̄ de sup̄uentione sp̄s̄sancti in ip̄am.

Ca. III. q̄ p̄ceptio xpi fuit miraculosa rōe v̄gi-
nitis et t̄pis atq̄ inauditi numeris.

Sermo. XXVII. De p̄uilegijs maternitatis
v̄ginitis marie.

Ca. I. Qualis xps traxit totā corpulentā s̄bam
a v̄gine m̄re ope sp̄s̄sancti. Et q̄re xps non po-

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

0 1 2 3 4
Kodak
Gray Scale

http://digilib.hab.de/inkunabeln/ 92-3-quad-2F-2 /start.htm

test dicit filius spiritus sancti.
Ca. II. q. beata virgo fuit vera mater christi: et quare christus voluit de femina nasci.
Ca. III. q. beata virgo dei genitrix est dicenda.
Sermo. XXVIII. de tribus virginibus virginis glorie prelatio. In festo purificationis eiusdem.
Ca. I. de perpetua virginitate sancte Marie: que fuit a prophetis preannuntiata et ab ipsa voto confirmata: et semper inviolabiliter observata.
Ca. II. de humilitate virginis: propter quam tribus legis ceremoniis se subiecit.
Ca. III. de liberalitate virginis que manifestat in dispensatione munerum et concessione filii. Atque in omnes ea inuocantes beniuola cōdescensio.
Sermo. XXX. De assumptione et exaltatione.
Ca. I. De felici transitu virginis sanctissime. et de his que occurrerunt in illo.
Ca. II. De gloria virginis excedit gloriam quoniam cuiusque beatorum angelorum et hominum: christo dicitur excedere.
Ca. III. Qualiter pie credere possimus? (pro. et verisimilitudinem debemus tenere virginem a mortuis resuscitata: beatam cum christo immortalitate gaudere.
Sermo. XXX. De angelis quorum solentia in ecclesia celebratur: propter miracula que visus sunt in monte gargano.
Ca. I. Qualiter angelus ab homine cognosci potest: que est spiritus incorporeus: que tamen potest in assumpto corpore.
Ca. II. Quod deus producit angelos (apparere: et tempore in celo imperio.
Ca. III. Qualiter angeli ad nos mittuntur: que homines custodiunt: neque dolent de malis eorum que custodiunt.
Sermo. XXXI. De sancto Iohanne baptista.
Ca. I. De quibus excellentibus natiuitatis Iohanne baptiste.
Ca. II. De sanctitate Iohanne baptiste: quam demonstrat quibus virtutes illius: precipue et singularissime.
Ca. III. De quibus dignitatibus que ostendunt que sit sublimis inter sanctos Iohanne baptista.
Sermo. XXXII. De sancto Paulo apostolo summo doctore gentium.
Ca. I. Qualiter Paulus feruebat in persecutione.
Ca. II. De questione Pauli et se: discipulorum propter mirabilia que concurrerunt in illa.
Ca. III. De rapto Pauli in quo vidit essentiam dei: et de passionibus illius rapto.
Sermo. XXXIII. De primatu sancti Petri apostoli. Et de illius eremus habitibus: atque de ipsius Petri et Pauli martyrio.
Ca. I. Quod beatissimus Petrus princeps apostolorum fuit: et dignissimum caput ecclesie.
Ca. II. De abiectione rerum temporalium et confessione christi atque penitentia Petri.
Ca. III. De martyrio Petri et Pauli: quod confiteretur respectu ipsius: cause et modi.
Sermo. XXXIII. De sancto Andrea apostolo

fratre simonis petri. Et in passione socio.
Ca. I. Qualiter sanctus Andreas fuit diligens conuersando cum bonis: et audiendo verbum dei: atque alijs audita conuocando.
Ca. II. Qualiter beatus Andreas roabiliter obediuit christo cui vocanti simul cum Petro: quod factus fuisse quodam ausu impudare.
Ca. III. Qualiter beatus Andreas iubente Egge crucis martyrium passus est.
Sermo. XXXV. De amore dulcissimo dei nostri Iesu christi quem exhibuit Iohanni euangelista.
Ca. I. Quod christus dilexit Iohanne amore proprio et proprio quod homo et proprio quod deus. Et de oratione amoris eius et Petri. Et quod roabiliter christo ita in se Iohanne.
Ca. II. Qualiter christus ostendit amoris sui dilectionem. Iohanni conuersando secum familiariter: atque exaltatione illi et commendando sibi virginem matrem.
Ca. III. Qualiter Iohannes miracula clarauit. et que tendit an sit mortuus: que in celo habitat gloriosus.
Sermo. XXXVI. De sancto Iacobo maiore filio zebedi: et fratre Iohannis euangeliste.
Ca. I. Qualiter beatus Iacobus superauit diabolicas artes. Et quod potest diabolus humana corpora molestare et visibilibus apparere atque transfigurare se in angelum lucis.
Ca. II. De felici martyrio beati Iacobi ad quod peruenit sanitas palitica et uersio Iolic: atque se pulchre miraculosa dispositio.
Ca. III. Qualiter beatus Iacobus gloriosus est et benignus: que imploret eius patrocinium.
Sermo. XXXVII. De sancto Mattheo apostolo et euangelista que christum secutus est in obedientia paupere et patientia.
Ca. I. Qualiter beatus Mattheus obediuit christo vocanti. Et quod in omnibus obediendum est deo. Et quare obedientia sit homini prestanda: et de seipsum obedientie gradibus.
Ca. II. Qualiter beatus Mattheus securus fuit christum in paupere: que idcirco fuit apostolus proprio: quia ipse diligenter obseruauerit etiam mendicando.
Ca. III. Qualiter beatus Mattheus securus fuit proprio in patria: que habuit equo atque ferendo illam in simon: que quia birtacus dei iudicium non euasit.
Sermo. XXXVIII. De beato Thoma apostolo. que licet fuit duodecim unus: que ad suam gloriam accessit: tamen inuentus est triplici prebatione decoratus.
Ca. I. Qualiter Thomas fuit in fide confirmatus videndo christum: ubi declaratur: quod corpus glorificatum sit palpabile: et an Thomas tetigit christum. Et si de eodem potest esse fides et visio.
Ca. II. Qualiter Thomas apostolus predicauit populum diuisis: puicari: loquens idcirco coram variis.
Ca. III. Qualiter beatus Thomas apostolus glorioso martyrio vitam consummavit.
Sermo. XXXIX. De sancto Iacobo dicto

Obr. č. 5: 3a recto.

iusto et minore: filio albei et fratre dñi nři iesu
Ca. I. Qualiter beatus Jacobus fuit in iu- (xpi
 sticia et sanctitate singularis: tñ ppter inclina-
 tionem nature. tum ppter exemplū xpi. tñ pro-
 pter sanctificationem in utero.
Ca. II. Qualiter. b. Jacobus fuit xpo purissim⁹
 q̄ carnē suā mortificavit et oīo alidius fuit
Ca. III. Qualiter. b. Jacobus. ppter veritatem
 quā pdicabat martyrio coronatus est.
Sermo XL. De laudibus fidei christiane q̄
 verissima. pbaf. In festo apłoz. Pbilipi et Ja-
 cobi recitandus.
Ca. I. Q̄ vera sit fides xpi: eo q̄ mūdus totus
 illam acceptavit mediante pdicatōe apłoz.
Ca. II. Q̄ vera est fides xpi ex eo q̄ p̄ illius cō-
 fessione tot hoies et mulieres mortē violentam
 forti animo tulerūt.
Ca. III. Q̄ fides xpi vera esse pbaf: ex eo q̄ de⁹
 illam p̄mittit miracul⁹ magnificat.
Sermo XLI. De singulari electōe sci. Mat-
 thie: q̄ ad apostolatū assumptus fuit.
Ca. I. Qualiter ppter peccatū desperatōis Ju-
 das dānat⁹ fuit. Et cur apłoz inde voluerūt
 suplere.
Ca. II. Qualiter singularis fuit et sancta electio
 Matthei respectu ceterorū: modi eligēdi: ele-
Ca. III. Qualiter. b. Mattheus pdica (ctiq̄:
 ut pstant veritate euangelicā. Ob quam mar-
 tyriū coronam accepit.
Sermo XLII. De glā beati apłi Bartholo-
 mei: q̄ maḡ cogitit et triplici eius excellentia.
Ca. I. Qualiter. b. Bartholomeus pdicans in In-
 dia idolatriā extirpavit. Et de idolatrie diffinitōe
 originatione et gūi offensione.
Ca. II. Qualiter in albano maioris armenie bea-
 tus Bartholomeus passus est martyriū. de cui⁹
 passione varia est opinio.
Ca. III. Qualiter corp⁹ apłi p̄suatū est mirabili-
 ter qñ p̄iectū in mari devenit ad insulā Lip-
 ritanā. Et inde collectis ossibus: q̄a saracenis
 fuerūt dispersa delatum fuit beneventū.
Sermo XLIII. De sancti apłis simōe et iuda.
Ca. I. Q̄ntē simō et Judas devenerūt diabolo.
 Et vtrū demones habeant sciam futurorū. con-
 tingentiū. Et quō hñi. p̄betas falsos atq̄ q̄-
 liter veritate fatentur quam odiūt.
Ca. II. Qualiter simō et Judas devenerunt ma-
 gos. Et q̄ dicunt magi atq̄ de dñā miraculo-
 rum dei et sanctorū a miracul⁹ magorū.
Ca. III. Qualiter simō et Judas debellat⁹ pō-
 tifices idolorū: eligentes non pot⁹ q̄ statuum
 solis adorare.
Sermo XLIII. De sacris admirandisq̄ sti-
 gmatibus seraphici Francisci.
Ca. I. q̄ nō est fictio q̄cqd̄ dicitur de stigmatibus francisci

cū veritas tante rei multipliciter confirmet.
Ca. II. q̄ ex impressiōe stigmatū: triplici p̄ro-
 ganua Franciscus fuit decoratus.
Ca. III. q̄ stigmata fuerūt im̄p̄ssa francisco sat-
 cogue respectu p̄sone. loci et modi.
Sermo XLV. De trib⁹ excellentiis. b. francisci
Ca. I. q̄. b. Franciscus fuit missus a deo
Ca. II. de quib⁹ p̄clarissimis virtutibus. h̄b⁹. Rōquit
 beatus Franciscus.
Ca. III. Qualiter deus magnificavit sanctū fran-
 ciscum p̄cipue in quib⁹ p̄rogatiis.
Sermo XLVI. De sancto Lodouico ordi-
 minorū ep̄o tholosano.
Ca. I. Qualiter sanctus Lodouicus magnificat⁹
 ex nobilitate sue originis.
Ca. II. Qualiter sanctus Lodouicus spreto mun-
 do et tpali regno vitā sp̄ualem elegit: p̄manens
 vltq̄ in finem in p̄guitate.
Ca. III. Qualiter sanctus Lodouicus miguit in-
 uenit et hac vita: que Job. xxi. canonizavit
Sermo XLVII. De facto Thoma de aquino
 ordinis pdicatoū.
Ca. I. qualiter sanctus Thomas fuit doctor theo-
 logie. et de ip̄ius theologie scite laudibus.
Ca. II. Qualiter doctrina sancti thome est valde
 utilis: eo q̄ est copiosa facit et merito sapienti-
 bus et insipientibus grata.
Ca. III. Qualiter sanctus Thomas non solum
 fuit doctus: sed virtutibus ornatus.
Sermo XLVIII. De sancto Nicolao famo-
 sissimo confessoze.
Ca. I. Qualiter. b. Nicolaus placuit deo ppter
 prudentiā sp̄ualem q̄ spreuit terrena: et celestia
Ca. II. q̄ntē cuius paup̄ ex misericōdia occupavit
 sibi a sc̄o Nicolao exhibita tres filias nuptiū
 tradidit.
Ca. III. Qualiter. b. Nicolaus obfauit offi-
 cium boni pastozis circa regimen aīaz. p̄mor⁹
 ad ecclesiasticā dignitatem et volūtatē dei.
Sermo XLIX. de trib⁹ p̄sulegibus. b. stepha-
 ni p̄thomartyris.
Ca. I. Qualiter. b. Stephanus fauente diuina gr̄ia
 superavit supbiā. auariciā et luxuriā.
Ca. II. Qualiter victis bñis Stephanus tria pl̄ia
 in quoz quolibet assuit sibi diuinū auxiliū.
Ca. III. Qualiter. b. Stephanus dicitur primus mar-
 tyr. et q̄re multis miracul⁹ conuincatur.
Sermo L. De innocētibus occisis ab herode
Ca. I. Qualiter Joseph monete an: ascalonita.
 gelo fugit cum iesu et v̄gine m̄re in egyptum.
Ca. II. de dñā herodis ascalonite: et aīozum q̄
 sic vocati sunt. Et de ip̄ius herodis sc̄ntia.
Ca. III. Q̄ innocentes panendo p̄ xpo meruerūt
 decorari corona martyriū.
Sermo LI. De beato Georgio martyre: q̄

13.9.5 Seznam fragmentů

Obr. č. 1: Systém šití a kapitálky.

Obr. č. 2: Hmyz.

Obr. č. 3: Nedohledané fragmenty tisku

Obr. č. 4: Fragment usňového řemínku.

Obr. č. 5: Fragmenty hřebíčků.

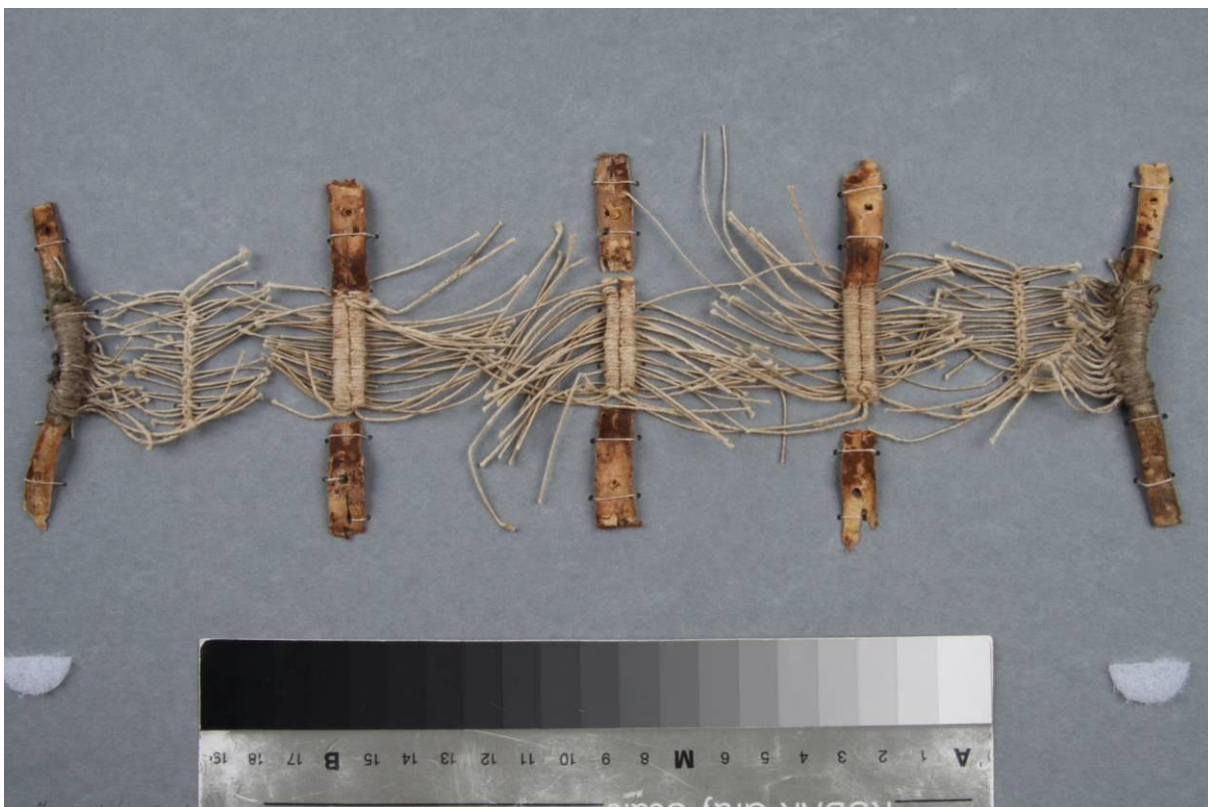
Obr. č. 6: Nečistoty zevnitř knižního bloku a fragmenty tisku, které nebyly dohledány.

Obr. č. 7: Přední deska.

Obr. č. 8: Zadní deska.

Autor fotografií: BcA. Lucie Janáčková

13.9.6 Fragmenty

Obr. č. 1: Systém šití a kapitálky.

Obr. č. 2: Hmyz.

Obr. č. 3: Nedohledané fragmenty tisku.

Obr. č. 4: Fragment usňového řemínku.

Obr. č. 5: Fragментy hřebíčků.

Obr. č. 6: Nečistoty zevnitř knižního bloku a fragmenty tisku, které nebyly dohledány.

Obr. č. 7: Přední deska.

Obr. č. 8: Zadní deska.

13.10 Fotodokumentace

13.10.1 Seznam fotografií

- Obr. č. 1:** Celkový pohled na knihu (stav před restaurováním).
- Obr. č. 2:** Celkový pohled na knihu (stav po restaurování).
- Obr. č. 3:** Celkový pohled na patu knihy (stav před restaurováním).
- Obr. č. 4 :** Celkový pohled na patu knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 5:** Pohled na hřbet knihy (stav před restaurováním).
- Obr. č. 6:** Pohled na hřbet knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 7:** Přímý pohled na přední ořízku knihy (stav před restaurováním).
- Obr. č. 8:** Přímý pohled na přední ořízku knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 9:** Celkový pohled na přední desku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 10:** Celkový pohled na přední desku knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 11:** Celkový pohled na zadní desku (stav pře restaurováním).
- Obr. č. 12:** Celkový pohled na zadní desku (stav po restaurování).
- Obr. č. 13:** Přímý pohled na dolní ořízku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 14:** Přímý pohled na dolní ořízku (stav po restaurování).
- Obr. č. 15:** Pohled na horní ořízku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 16:** Pohled na horní ořízku (stav po restaurování).
- Obr. č. 17:** Pohled na usňový pokryv (stav před čištěním).
- Obr. č. 18:** Pohled na usňový pokryv (stav po čištění).
- Obr. č. 19:** Celkový pohled na knižní blok (stav před restaurováním).
- Obr. č. 20:** Celkový pohled na knižní blok (stav po restaurování).
- Obr. č. 21:** Pohled do otevřené knihy (stav před restaurováním).
- Obr. č. 22:** Pohled do otevřené knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 23:** Pohled na hřbet knihy (stav před restaurováním).
- Obr. č. 24:** Pohled na hřbet knihy (stav po restaurování).
- Obr. č. 25:** Celkový pohled na zadní část knižního bloku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 26:** Celkový pohled na zadní část knižního bloku (stav po restaurování).
- Obr. č. 27:** Rozebírání knižní vazby.
- Obr. č. 28:** Snímání předního přیدهští.
- Obr. č. 29:** Pohled na přední desku po odstranění přیدهští.
- Obr. č. 30:** Pohled na přední desku po odstranění usňového pokryvu.
- Obr. č. 31:** Stav desky pod usňovou záložkou.
- Obr. č. 32:** Přední přیدهští po sundání z desky.

- Obr. č. 33:** Měření pH papírové podložky.
- Obr. č. 34:** Rozebrání systému šití knižního bloku.
- Obr. č. 35:** Čištění knižního bloku měkkým štětcem.
- Obr. č. 36:** Gumování papírové podložky.
- Obr. č. 37:** Čištění papíroví podložky ve vodní lázni.
- Obr. č. 38:** Použití tenzidu na papírovou podložku.
- Obr. č. 39:** Klížení papírové podložky.
- Obr. č. 40:** Vyspravení papírové podložky japonským papírem a následné zatížení listu.
- Obr. č. 41:** Zvlhčení vyspravených listů ve zvlhčovací komoře pomocí vodní páry.
- Obr. č. 42:** Tónování nití pro šití bloku.
- Obr. č. 43:** Ohýbaní vyspravených dvojlístů.
- Obr. č. 44:** Knižní blok po vyspravení s připravenými otvory pro opětovné ušití.
- Obr. č. 45:** Pohled na šití bloku.
- Obr. č. 46:** Knižní blok po ušití.
- Obr. č. 47:** Klížení hřbetu knižního bloku.
- Obr. č. 48:** Pohled na zkulacený hřbet s navracenými pergamenovými přelepy.
- Obr. č. 49:** Čištění usňového pokryvu.
- Obr. č. 50:** Výroba nových desek.
- Obr. č. 51:** Pohled na vnější stranu nových desek.
- Obr. č. 52:** Pohled na vnitřní stranu nových desek.
- Obr. č. 53:** Pohled na poškozené originální desky z vnější strany.
- Obr. č. 54:** Pohled na vnitřní stranu poškozených původních desek.
- Obr. č. 55:** Pohled na knižní blok s nasazenými novými deskami.
- Obr. č. 56:** Pohled na knižní hřbet s nasazenými novými deskami.
- Obr. č. 57:** Šití nového kapitálku.
- Obr. č. 58:** Aplikace nového usňového pokryvu.
- Obr. č. 59:** Pohled na knihu opatřenou novou usní.
- Obr. č. 60:** Pohled na knižní hřbet potažený novou usní.
- Obr. č. 61:** Pohled na přední přidešť.
- Obr. č. 62:** Pohled na zadní přidešť.
- Obr. č. 63:** Pohled do přední části bloku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 64:** Pohled do přední části bloku (stav po restaurování).
- Obr. č. 65:** Pohled na poslední dvojlíst tisku (stav před restaurováním).
- Obr. č. 66:** Pohled na poslední dvojlíst tisku (stav po restaurování).
- Obr. č. 67:** Pohled na knihu v ochranné krabici s fragmenty.

Obr. č. 68: Pohled na knihu a krabičky s fragmenty, které jsou uloženy v ochranné krabici.

Autor fotografií: BcA. Lucie Janáčková

13.10.2 Fotografický doprovod

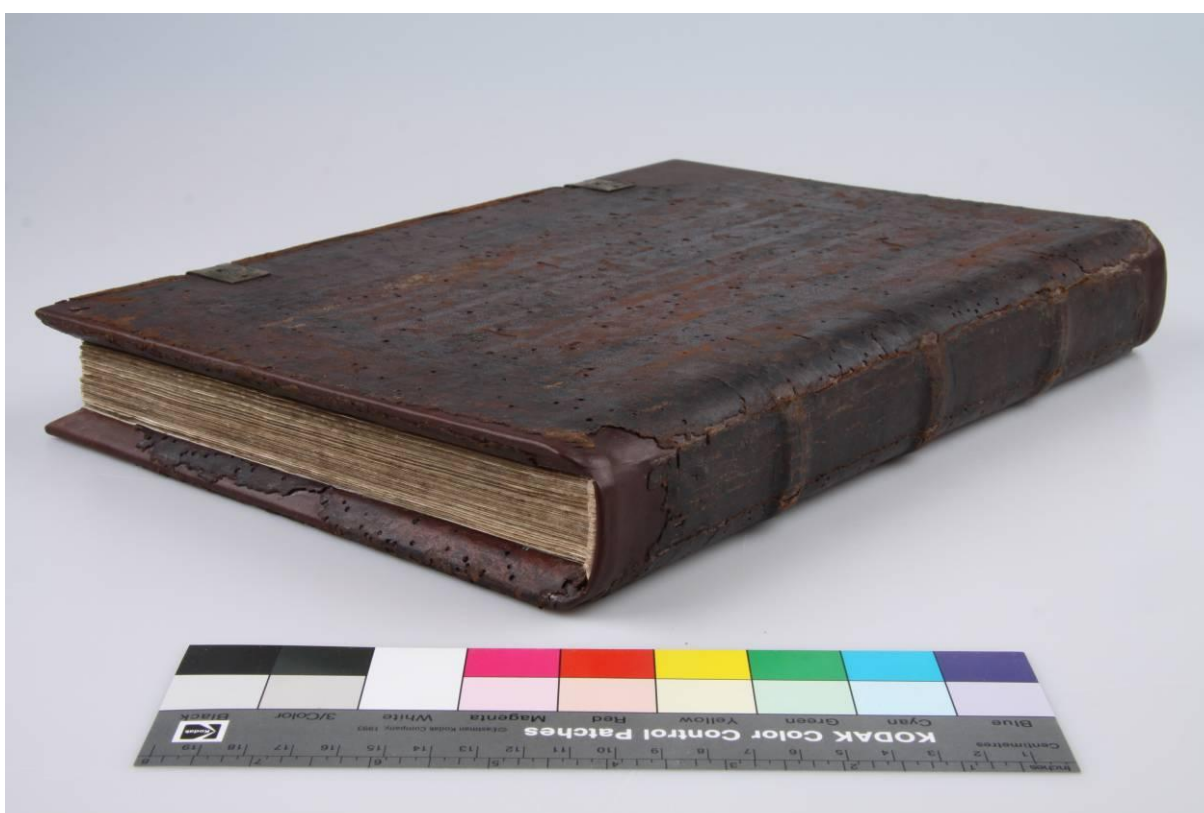
Obr. č. 1: Celkový pohled na knihu (stav před restaurováním).

Obr. č. 2: Celkový pohled na knihu (stav po restaurování).

Obr. č. 3: Celkový pohled na patu knihy (stav před restaurováním).

Obr. č. 4: Celkový pohled na patu knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 5: Pohled na hřbet knihy (stav před restaurováním).

Obr. č. 6: Pohled na hřbet knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 7: Přímý pohled na přední ořízku knihy (stav před restaurováním).

Obr. č. 8 :Přímý pohled na přední ořízku knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 9: Celkový pohled na přední desku (stav před restaurováním).

Obr. č. 10: Celkový pohled na přední desku knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 11: Celkový pohled na zadní desku (stav před restaurováním).

Obr. č. 12: Celkový pohled na zadní desku (stav po restaurování).

Obr. č. 13: Přímý pohled na dolní ořízku (stav před restaurováním).

Obr. č. 14: Přímý pohled na dolní ořízku (stav po restaurování).

Obr. č. 15: Pohled na horní ořízku (stav před restaurováním).

Obr. č. 16: Pohled na horní ořízku (stav po restaurování).

Obr. č. 17: Pohled na usňový pokryv (stav před čištěním).

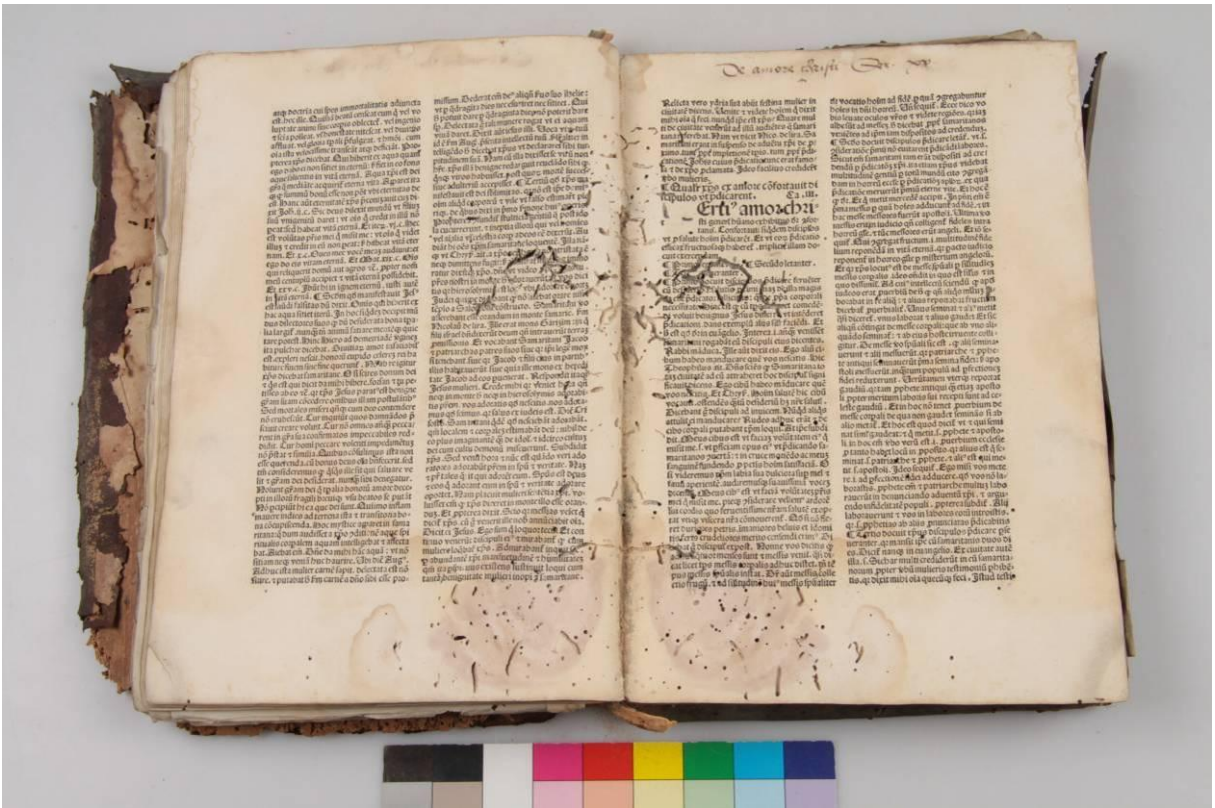
Obr. č. 18: Pohled na usňový pokryv (stav po čištění).

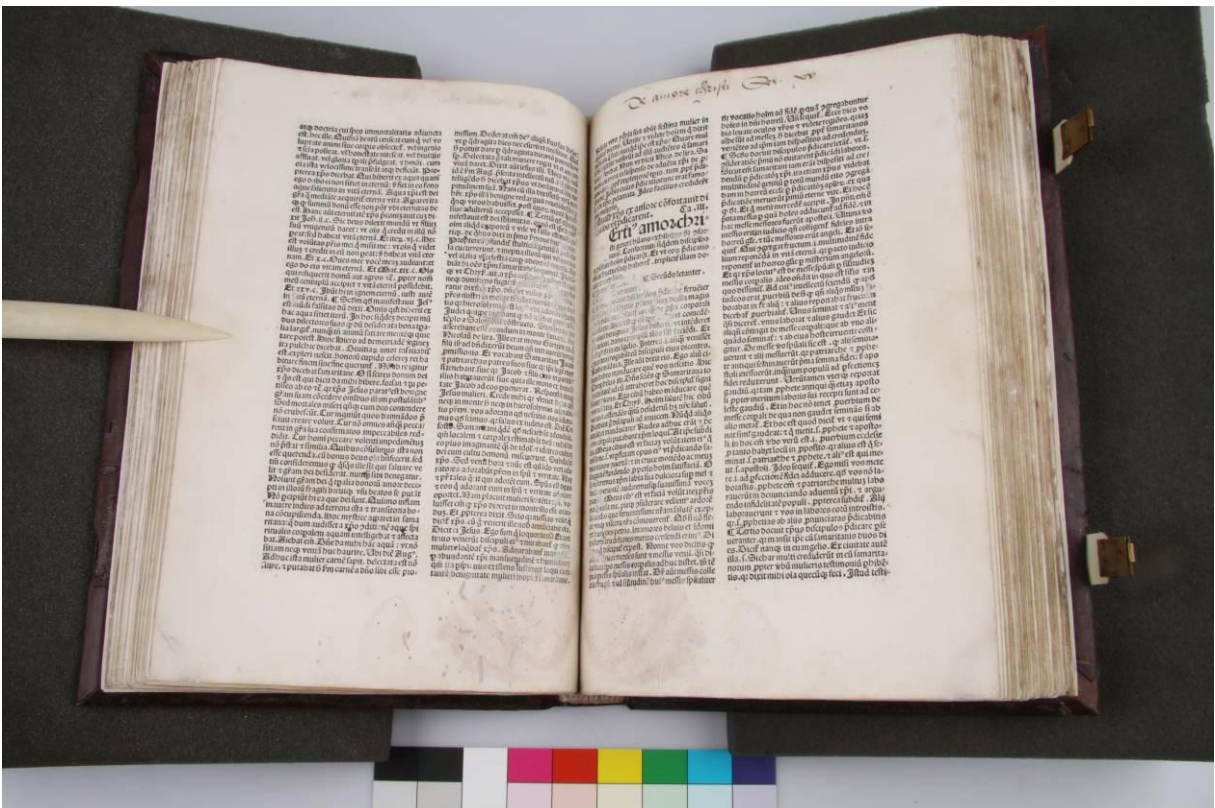
Obr. č. 19: Celkový pohled na knižní blok (stav před restaurováním).

Obr. č. 20: Celkový pohled na knižní blok (stav po restaurování).

Obr. č. 21: Pohled do otevřené knihy (stav před restaurováním).

Obr. č. 22: Pohled do otevřené knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 23: Pohled na hřbet knihy (stav před restaurováním).

Obr. č. 24: Pohled na hřbet knihy (stav po restaurování).

Obr. č. 25: Celkový pohled na zadní část knižního bloku (stav před restaurováním).

Obr. č. 26: Celkový pohled na zadní část knižního bloku (stav po restaurování).

Obr. č. 27: Rozebírání knižní vazby.

Obr. č. 28: Snímání předního přideští.

Obr. č. 29: Pohled na přední desku po odstranění přideští.

Obr. č. 30: Pohled na přední desku po odstranění usňového pokryvu.

Obr. č. 31: Stav desky pod usňovou záložkou.

Obr. č. 32: Přední příděšť po sundání z desky.

Obr. č. 33: Měření pH papírové podložky.

Obr. č. 34: Rozebírání systému šití knižního bloku.

Obr. č. 35: Čištění knižního bloku měkkým štětcem.

Obr. č. 36: Gumování papírové podložky.

Obr. č. 37: Čištění papírové podložky ve vodní lázni.

Obr. č. 38: Použití tenzidu na papírovou podložku.

Obr. č. 39: Klížení papírové podložky.

Obr. č. 40: Vyspravení papírové podložky japonským papírem a následné zatížení listu.

Obr. č. 41: Zvlhčení vyspravených listů v e zvlhčovací komoře pomocí vodní páry.

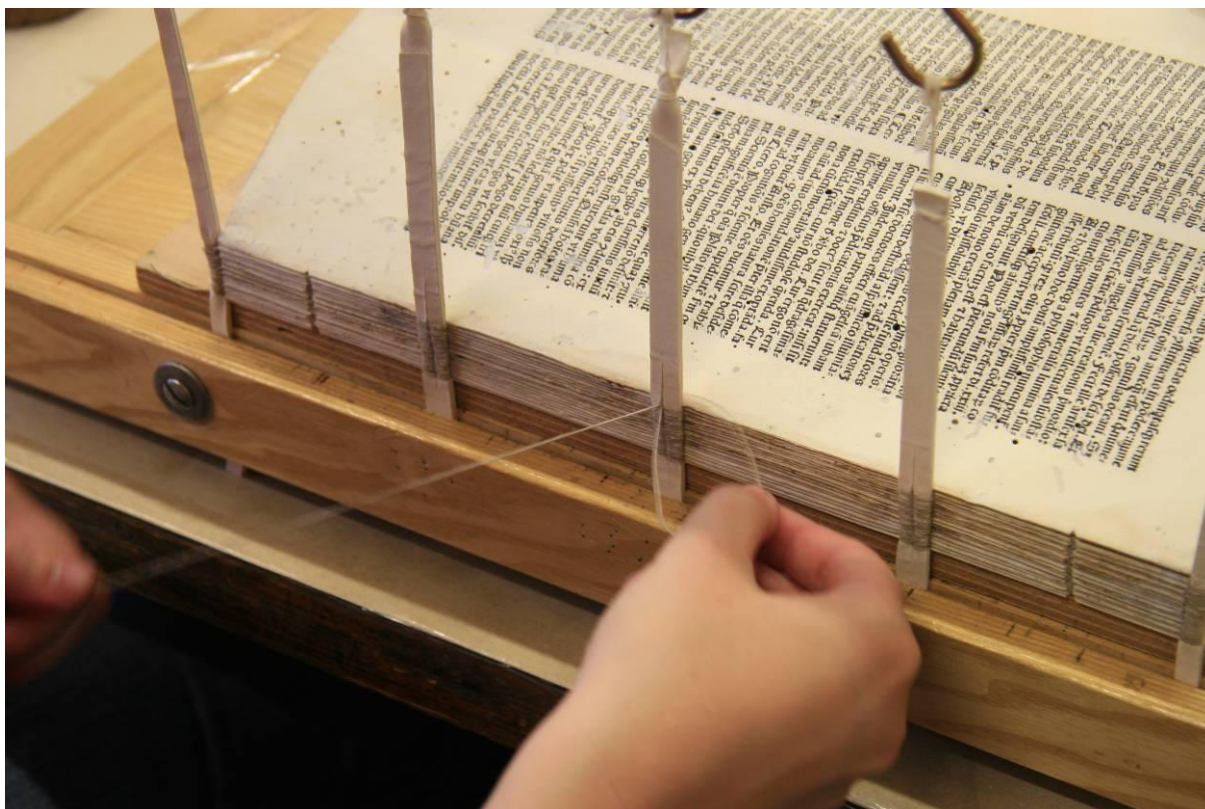
Obr. č. 42: Tónování nití pro šití bloku.

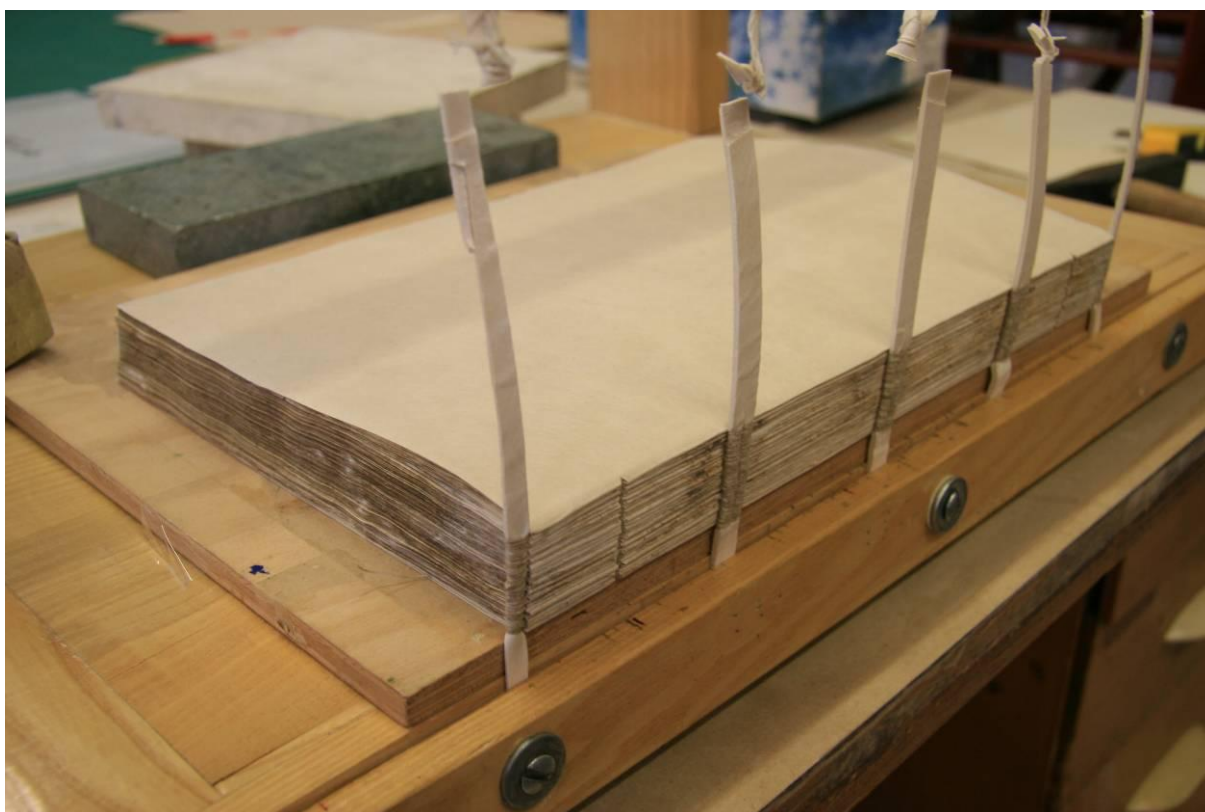
Obr. č. 43: Ohýbaní vyspravených dvojlístů.

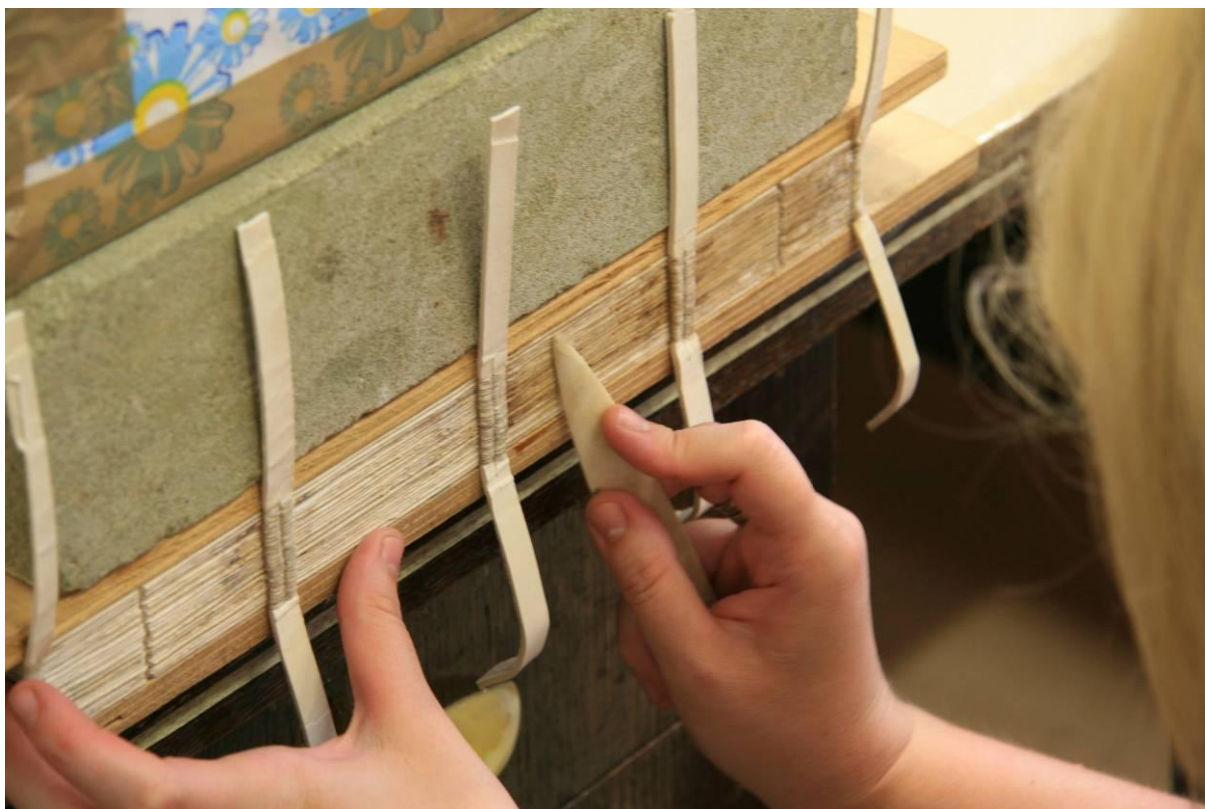
Obr. č. 44: Knižní blok po vyspravení s připravenými otvory pro opětovné ušití.

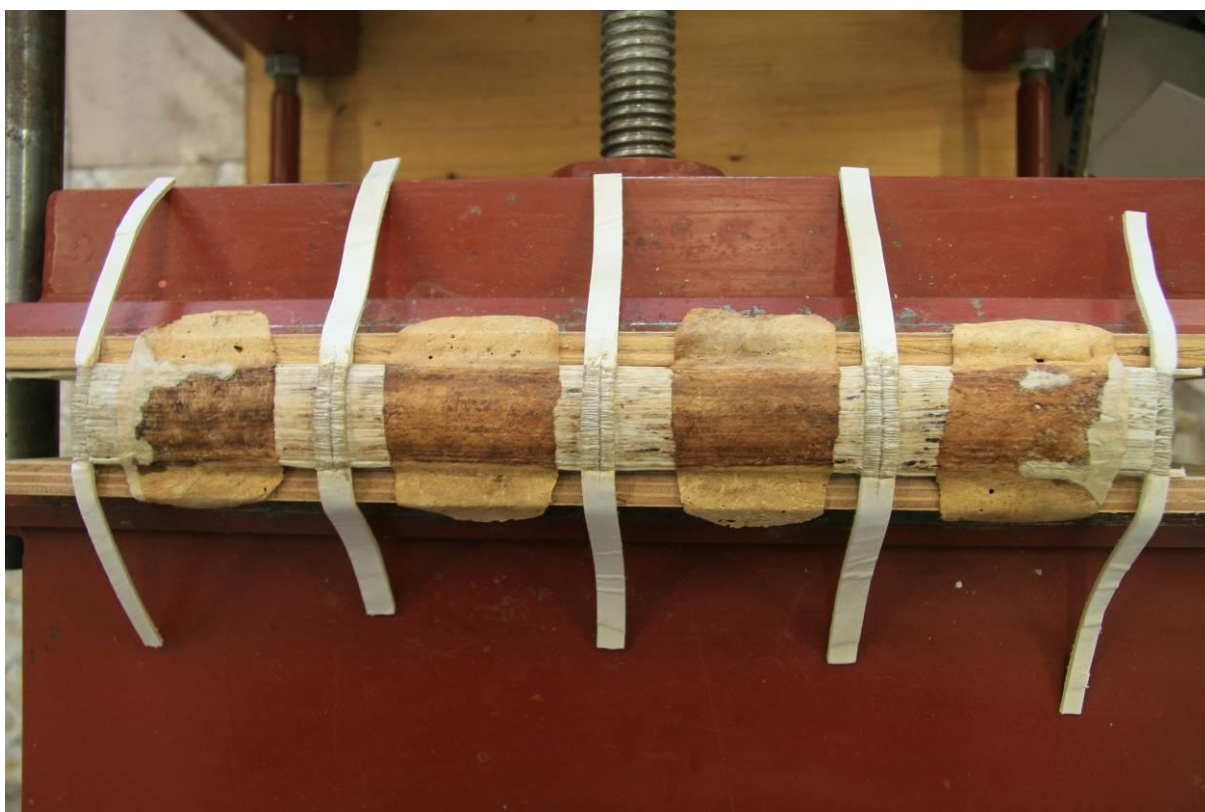
Obr. č. 45: Pohled na šití bloku.

Obr. č. 46: Knižní blok po ušití.

Obr. č. 47: Klížení hřbetu knižního bloku.

Obr. č. 48: Pohled na zkulacený hřbet s navrácenými pergamenovými přeplepy.

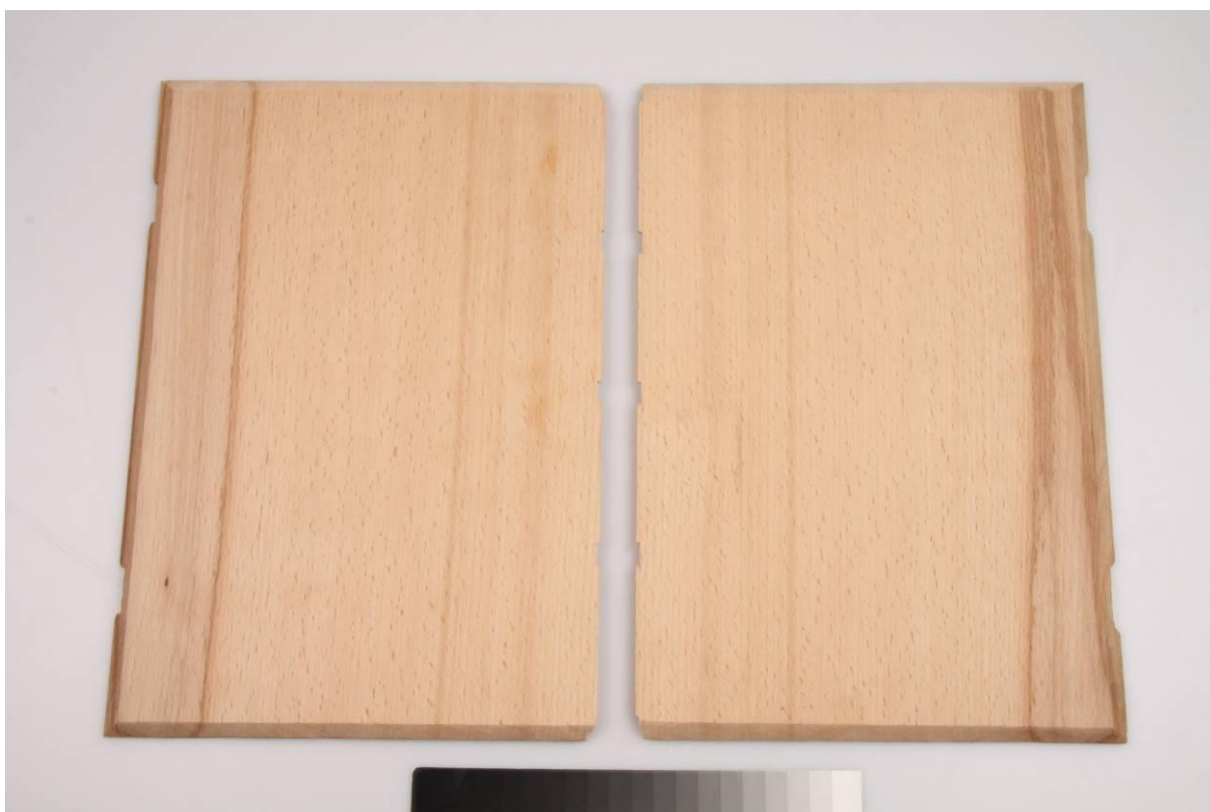
Obr. č. 49: Čištění usňového pokryvu.

Obr. č. 50: Výroba nových desek.

Obr. č. 51: Pohled na vnější stranu nových desek.

Obr. č. 52: Pohled na vnitřní stranu nových desek.

Obr. č. 53: Pohled na poškozené originální desky z vnější strany.

Obr. č. 54: Pohled na vnitřní stranu poškozených původních desek.

Obr. č. 55: Pohled na knižní blok s nasazenými novými deskami.

Obr. č. 56: pohled na knižní hřbet s nasazenými novými deskami.

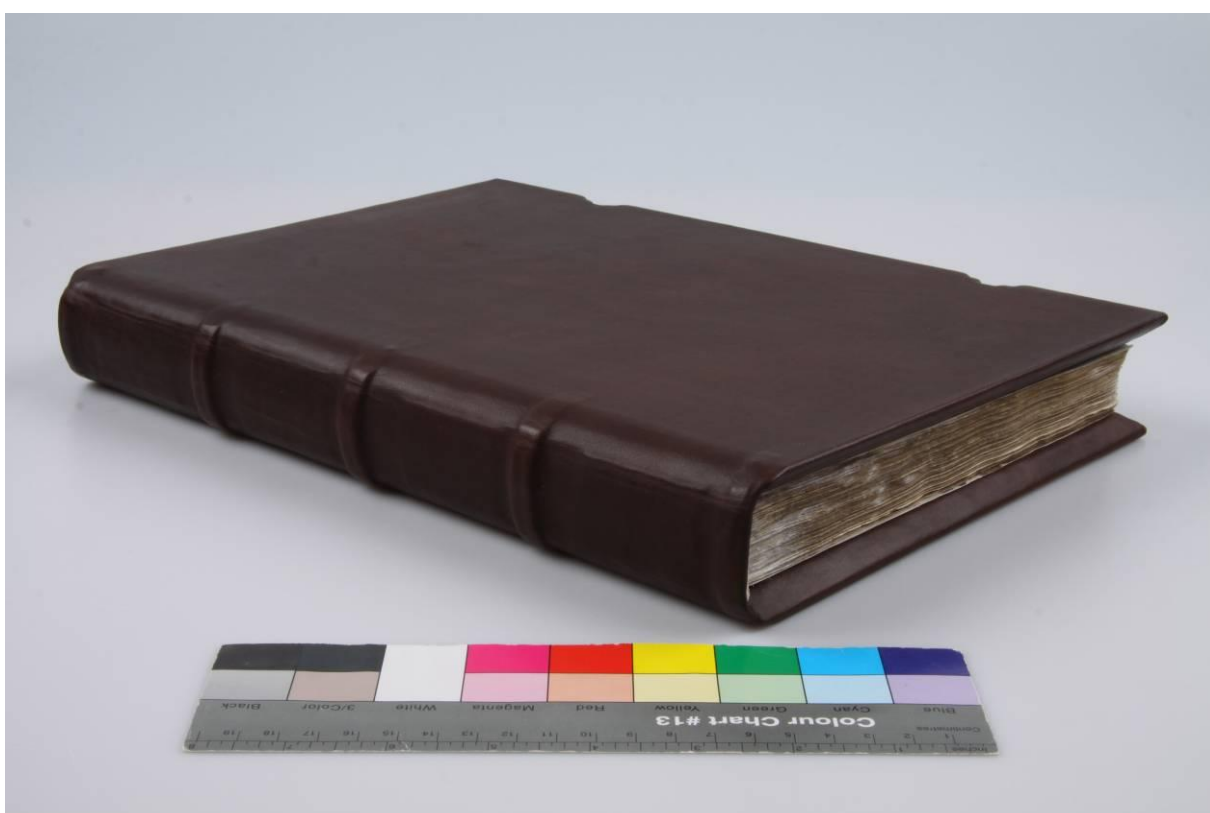
Obr. č. 57: Šití nového kapitálku.

Obr. č. 58: Aplikace nového usňového pokryvu.

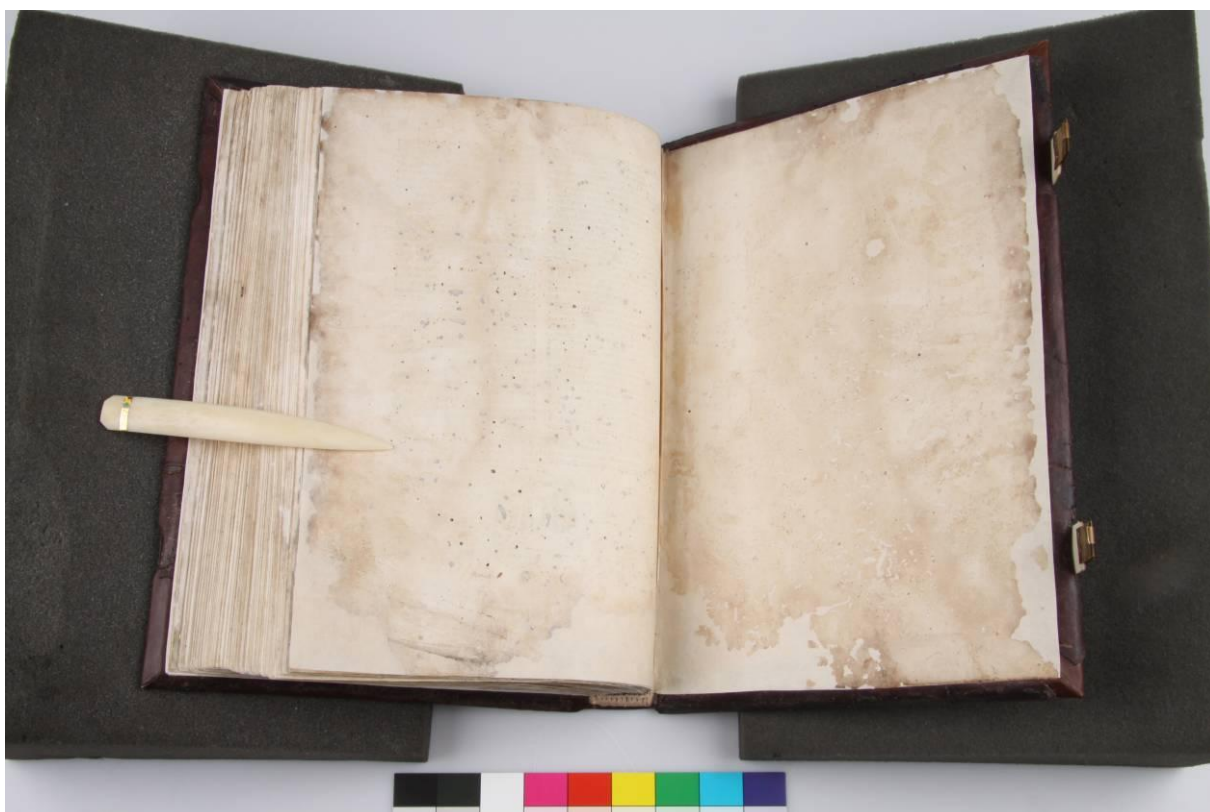
Obr. č. 59: Pohled na knihu opatřenou novou usní.

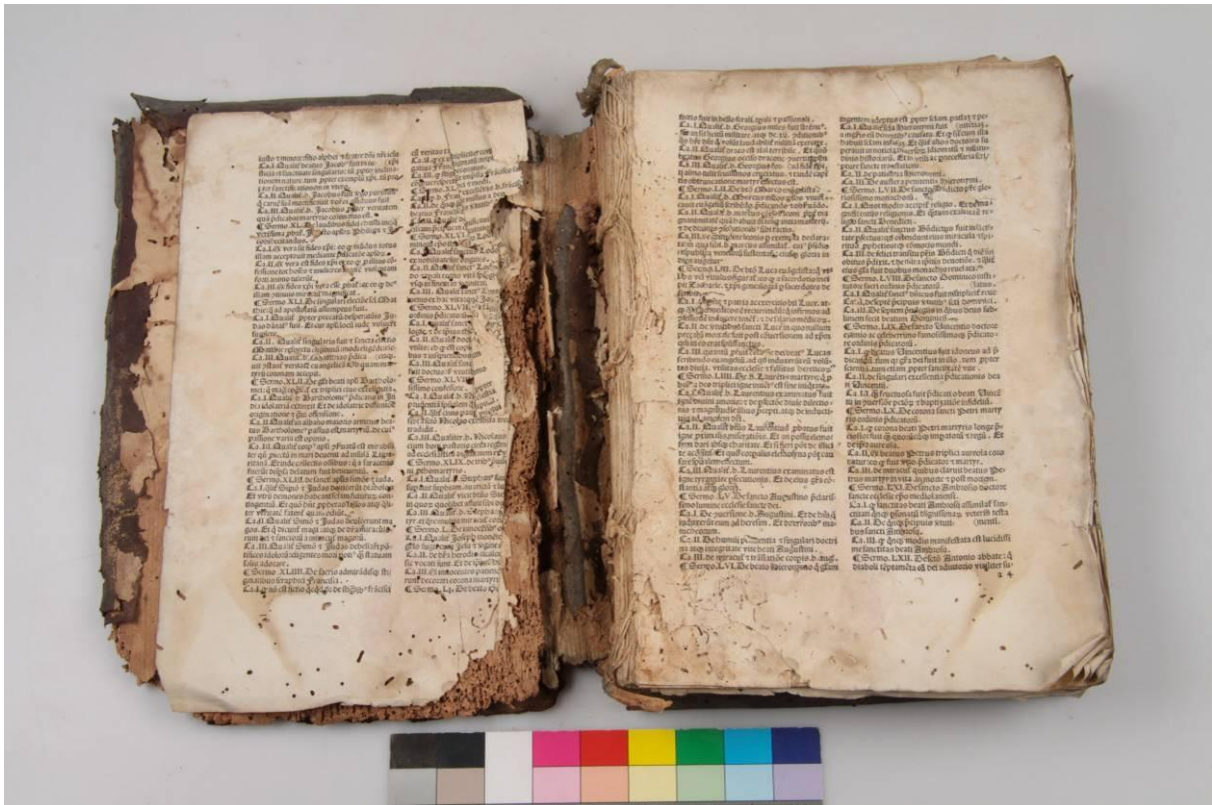
Obr. č. 60: Pohled na knižní hřbet potažený novou usní.

Obr. č. 61: Pohled na přední přidešť.

Obr. č. 62: Pohled na zadní přidešť.

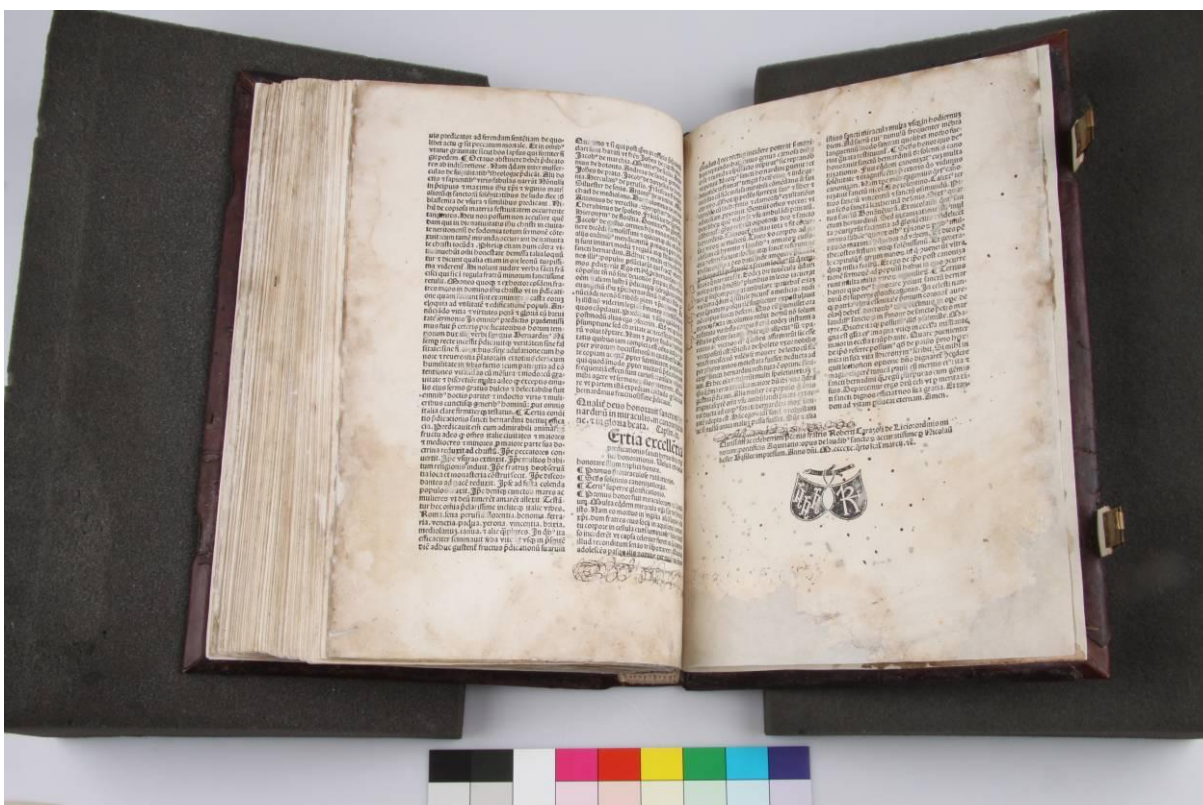
Obr. č. 63: Pohled do přední části bloku (stav před restaurováním).

Obr. č. 64: Pohled do přední části bloku (stav po restaurování).

Obr. č. 65: Pohled na poslední dvojlist tisku (stav před restaurováním).

Obr. č. 66: Pohled na poslední dvojlist tisku (stav po restaurování).

Obr. č. 67: Pohled na knihu v ochranné krabici s fragmenty.

Obr. č. 68: Pohled na knihu a krabičky s fragmenty, které jsou uloženy v ochranné krabici.

14 Soupis tisků a rukopisů

Vytvořili jsme jmenný seznam knih, které se nacházejí v péči muzea. Knihy jsme zapisovali tak, jak byly postupně brány z polic. Pořadí je tedy náhodné. Prvně se zapsal název díla, pak následuje jméno autora a rok vydání.

Fragmenty tisků byly velice náročné na dohledávání a ne vždy se nám povedl zjistit název díla. V takových případech jsme se snažili alespoň určit, o jaký druh knihy se jedná (misál, modlitební kniha, kancionál). Obvykle se ztrácí titulní a poslední listy bloku, kde jsou tyto informace zaznamenány, proto jsme se někdy museli spokojit s přiznáním, že je nám titul, autor nebo rok vydání neznámý. Problém nastal u řeckých knih, kdy u jednoho tisku se nám nepodařilo určit přesný název a ostatní informace.

Někdy jsme nemohli zapsat údaje kvůli nešetrné knihvazačské úpravě bloku. Konkrétně se jednalo o necitlivé oseknutí knižního bloku, a to do takové míry, že byl odstraněn údaj o místě vzniku a roku vydání. U liturgických tisků, které jsou znovu vydávány, a kde je uznaný neměnný text, se často neuvádí autor, protože ten se také nemění a zdá se, že jejich autorství je natolik bezesporné a známé, že kolikrát tiskař neměl potřebu jej zahrnout do titulního listu. Což je stěžejním problémem u různých kazatelských a náboženských příruček, které se hojně vydávaly v 19. století. Jejich titulní listy zahrnují název edice, název díla, občas místo vydání a rok. Autor zpravidla nebývá uveden.

Naší prioritou byly staré tisky, které jsou datovány do roku 1800 a tvoří barokní knihovnu. Ty jsme se snažili dohledat pomocí na internetu dostupných seznamů a katalogů institucí, které spravují knižní fondy. Po konzultaci s odborníky, na které jsme se obrátili při hledání dalších výtisků Flaviova historického díla, jsme zjistili, že se jedná o mravenčí práci. Druhé stejné vydání jsme nenašli (co se týče území České republiky). Ovšem to nevylučuje, že existuje, protože spousta seznamů není zveřejněna. Jde zejména o seznamy knih ze zámeckých knihoven a far.

Tisky starší 18. století nebyly středem našeho zájmu. Bohužel jsme se setkali s tím, že některé knihy jsou popsány stejně, jako jsme to udělali my. Pokud nebyl v tisku uveden autor, tak není ani v seznamu. Vznikla patová situace, kterou jsme se rozhodli řešit způsobem, že přiznáme to, co je na první pohled viditelné (údaje v titulním listu a tiráži).

V hranatých závorkách se nacházejí údaje, které odhadujeme. Hádat jsme si troufli jen u chybějící datace tisku. Indicií nám byla podoba knižní vazby. Hodně se dá „vyčíst“ ze způsob sazby titulního listu a celého textu.

V budoucnu doporučujeme doplnit soupis o signatury nebo jakýkoliv jiný systém řazení, který by dopomohl k lehčí orientaci v tiscích, aby byly rychle fyzicky dohledatelné.

14.1 Soupis

POŘADÍ	NÁZEV	AUTOR	ROK
1.	SERMONES DE LAUDIBUS SANCTORUM	Roberto Caracioli	1490
2.	PARVUS CATECHISMUS CATHOLICORUM	Petrus Canisius	1761
3.	GRAMMATICAE LATINAE PARS ALTERA SEU SYNTAXIS (Díl I.)	–	1808
4.	BREVIARUM ROMANUM (Chybí titulní list.)	Papež Clement VII. a Urban VIII.	[19. stol.]
5.	AGENDA PROVINCIAE ECCLESIASTICAE MORAVIAE	Leopold Prečan, Joseph Kupka	1932
6.	ORDO HERDOMADAE SANCTAE INSTAURATUS	–	1956
7.	MARIA, DIE HILFE DER CHRISTEN	–	1887
8.	BREVIARIUM ROMANUM	Papež Clement VII. a Urban VIII.	1764
9.	MARIA ROSA MYSTICA (Díl I.)	A. Viera	1701
10.	BREVIARIUM ROMANUM	Papež Clement VII. a Urban VIII.	1660
11.	HISTORIA: DE ANTIGUITATIBUS, DE JUDAICO BELLO, DE ANTIQUA JUDEORU ORIGINE CÓTRA	Joseph Flavius	1519
12.	OFFICIA PROPRIA SANCTORUM	Wolfgang (cardinalis de Schrattenbach)	1732
13.	MISSALE ROMANUM	Papež Clement VII. a Urban VIII.	1863
14.	DIE HEILIGEN SCHREIST DES ALTEN UND NEUEN TESTAMENTES	Konstantin Rösch	1935
15.	PERTINET IN ECLESIAM ODERANAM T9 (Rukopis)	–	1582
16.	PERTINET IN ECLESIAM ODERANAM T9 (Rukopis)	–	1582
17.	PERTINET IN ECLESIAM ODERANAM AF9 (Rukopis)	–	1582
18.	KATHOLISCHES GEBET UND GESANGBUCH	–	1891

19.	HERR! WIR LOBEN UND PREISEN DICH!	Anton Kuhn	1876
20.	GEBET UND GESANGBUCH DER ERZDIÖZESE OLMÜTZ	–	1937
21.	RITUS FUNGENDI OFFICIO SACERDOTALI QUOAD INFIRMOS ET MORIENTES	–	1872
22.	DAS JAHR DES HEILES 1929	P. Parsch	1929
23.	AGENDA PROVINCIAE ECCLESIASTICAE MORAVIAE	Leopold Prečan, Josephi Kupka	1932
24.	AGENDA PROVINCIAE ECCLESIASTICAE MORAVIAE (COMPLECTENS)	–	1873
25.	AGENDA PROVINCIAE ECCLESIASTICAE MORAVIAE (COMPLECTENS)	–	1873
26.	PLUTARCHI, JULIUS CAESAR, PHOCION, CATO MINOR, AGIS, CLEOMENES	Godorfedus Henricus Schaefer	1814
27.	NEZNÁMÝ TISK (Chybí titulní list.)	Marcus T. Cicero	[18. stol.]
28.	VOLKSTÜMLICHE PREDIGTEN FÜR ALLE SONN-UND FESTTAGE DES KIRCHENJAHRES UND DIE JASTENZEIT	Josef Ignác Klaus	1905
29.	DEUTSCHE SPRACHLEHRE FÜR SCHULEN UND GYMNASIEN	Theodor Heinsius	1819
30.	ALLGEMEINE EINLEITUNG IN DIE CHRISTEN DES ALTEN TESTAMENTS	Johann Babor	1794
31.	OFFICIUM IN NATIVITATE DOMINI (AD MATUTINUM ET LAUDES) ET HEBDOMADAE SANCTAE	Raymund Schlecht	1864
32.	INSTITUTIONES AD ELOQVENTIAM	–	[18. stol.]
33.	PROMLUVY VE ZPOVĚDNICI	František Boh. Vinklář	1877
34.	SUMMA THEOLOGIAE MORALIS	H. Noldin, A. Schmitt	1945
35.	ANFANGSGRÜNDE DER NATURLEHRE	B. C. Lichtenberg	1801
36.	KNIHA KE ČTENÍ PRO UČENCE OBECNÝCH ANEB TRIVIÁLNÍCH GSTOL V CÍŠ. KRÁL. ZEMÍCH	–	1825
37.	BIBLIOTHECA SACRA PARTUM ECCLESIAE GRAECORUM	Joseph Flavius	1826
38.	BERFUCH EINES LEITFADENS DER CHRISTLICHEN RELIGION	Josef Franz	1813
39.	EXEMPLA ELOQUENTIAE GRAECAE	–	1816

40.	ABHANDLUNG ÜBER DIE KATECHETISCHE FRAGMENTHODE UND EINRICHTUNG DER SCHULKATECHESEN	Matthäus J. Wiesner	1831
41.	LOGICAE ET METAPH. PROFESSORIS PUBL. ORD. INSTITUTIONES LOGICAE	Marcus	1772
42.	UEBER STANDES = MAL, MIT EINER ÜBERSICHT DER PFLICHTEN, BORTHEILE UND BESCHWERDEN DER HOHEREN STÁUDE FUR DIE CANDIDATEN PHILOSOPHIE	Jacob Frint	1808
43.	MORALIS CHRISTIANA, DE OFICIIS RELATE ET PROXIMUS... (Díl II.)	F. Pollaschek	1803
44.	BREVIARIUM CONFESSARIORUM SEU COMPENDIOSA INSTRUCTIO PRACTICA	Josepho Francisco Helffer	1718
45.	TRIFOLIUM PRATENSE MYSTICUM	P. Godefrido Schätzlein	1732
46.	DIE HERRLICHKEITEN DES ALLERHEILIGSTEN SAKRAMENTES	Robert Klimsch	1907
47.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI...	Arcibiskup Theodor	1894
48.	POLITISCHE VERFASSUNG DER DEUTSCHEN SCHULEN	–	1806
49.	MANUALE CONCINAE SEU THEOLOGIA CHRISTIANA, DOGMATICO-MORALIS (Díl I.)	Daniel Concina	1771
50.	SANCT ANTONIUS-BÜCHLEIN	F. Anflage	[19. stol.]
51.	DEM HIMMEL ZU! KATHOLISCHES GEBETBÜCHLEIN FÜR DIE LIEBE JUGEND.	J. Steinbrener	1900
52.	UNSERE LIEBE FRAU VON LOURDES ODER ERWEISE DER GÖTTLICHEN ERBARMUNGEN DURCH MARIA	Philibert Seeböck	1887
53.	MISSALE ROMANUM EX DECRETO SACROSANCTI CONCILII TRIDENTINI	Papež Pius X.	20. stol.
54.	REČI, EPIŠTOLY A EVANGELIA NA VŠECKY NEDĚLE A SVÁTKY PŘES CELÝ ROK Y UMUČENÍ NAŠEHO SPASITELE, TÉŽ SPOJENÝ OBSAH EVANGELIÍ	–	1817
55.	ANTIQUITATUM JUDAICARUM (Díl I.)	Josephus Flavius	[18. stol.]
56.	PLUTARCHI VITAE PARALLELAE AD OPTIMORUM LIBRORUM (Díl III.)	Godofredus Henricus	1812

		Schaefer	
57.	PLUTARCHI VITAE PARALLELAE (Díl I.)	Godofredus Henricus Schaefer	1812
58.	FÜNF ERBAUUNGSREDEN FÜR KINDER ZUR BEFÖRDERUNG DER HÄUSLICHEN ANDACHT	–	1789
59.	ABSHANDLUNGEN UND AIFSÄTZE AUS DEM GEBIETE DER HOMILETIK UND KATECHETIK	Heinrich Nagelschmitt	1880
60.	FRAGMENT TISKU (Matematika) FRAGMENT TISKU (Tištěný v řečtině.)	–	[19. stol.]
61.	FRAGMENT TISKU (Tištěný v němčině.)	–	[19. stol.]
62.	GEDICHTE	Philippine Satterer	1819
63.	PROBE EINES GRIECHISCH-DEUTSCHEN WÖRTERBUCHS	C. Koës	1806
64.	POPULÁRES PRAKTISCHES RELIGIONS = HANDBUCH FÜR KATHOLIKEN	Johann Joseph Ratter	1811
65.	WAFFEN DES LICHTES	Wilhelm Hünemann	1940
66.	PUBLII VIRGILII MARONIS OPERA	Publicus Vergilius Maro	[18. stol.]
67.	LEHRBUCH DER CHRISTLICHEN RELIGION ZUM GEBRAUCHE IN KIRCHEN UND SCHULEN (Díl I.)	–	1810
68.	LITTERATURZEITUNG FÜR KATHOLISCHE RELIGIONSLEHRER	Kaspar Anton Freyhr	1822
69.	GESÁNGE ZUM AMTE DER HEILIGEN MESSE SAMMT DEM GESANGE VOR DER PREDIGT	–	[19. stol.]
70.	KATHOLISCHE LITTERATURZEITUNG	Friedrich von Kerz	1826
71.	DIE GLOCKE DER ANDACHT	–	1853
72.	ZWEIUNDVIERZIG KREUZWEG = ANDACHTEN	Eg. Bogels	1890
73.	VADE MECUM FÜR PRIESTER AM KRANKEN-UND STERBEBETTE	Georg Ott	1874
74.	DER MONAT JUNIUS DEM ALLERKOFBARFTEN BLÜTE JESU CHRISTI	Michael Sinkel	1853

75.	OPFERE MIT DER KIRCHE VOLKSMESSBUCH FÜR SONN = UND FEIERTAGE (Díl II.)	Pius Parsch	[20. stol.]
76.	KLEINES GESANG-UND GEBETBUCH DER ERZDIÖZESE OLMÜTZ	–	1914
77.	PLUTARCHI VITAE PARALLELAE (Díl II.)	Godofredus Henricus Schaefer	1812
78.	KATHOLISCHES GEBET = UND GESANGBUCH	Friederich (cardinal Fürstenberg)	1891
79.	FRAGMENT TISKU (Tištěný v češtině. Chybí titulní list.)	-	[17. stol.]
80.	DAS ALTE TESTAMENT	Eugen Thenne, Konstantin Rösch	1937
81.	KATHOLISCHES GEBET = UND GESANGBUCH	Friederich (cardinal Fürstenberg)	1891
82.	FRAGMENT TISKU (Řečtina/latina.)	–	[18. stol.]
83.	AVIS AU PEUPLE SUR SA SANTÉ (Díl I.)	M. Tissot	1770
84.	INSTRUCTIONS POUR LES JEUNES DAMES QUI ENTRENT DANS LE MONDE	Jeunes Dames	1769
85.	CORDUBENSIS, PHILOSOPHI SUMMI FLORES	Senecae	1589
86.	INSTITUTIONES MATHEMATICAE IN USUM TIRONUM CONSCRIPTAE (DÍL II.)	B. de Metzburg	1807
87.	KURZE PREDIGTEN ZUM FRÚH = GOTTESDIENSTE AUF ALLE SONNTAGE DES GANZEN JAHRS	Kajetan Nuffer	1824
88.	LATEINISCHE SPRACHLEHRE FÜR ANFÁNGER	–	1812
89.	IN MISSA MORALE (Rukopis)	–	[19. stol.]
90.	MALÝ KANCIONÁL ČILI SBÍRKA POSVÁTNYCH ZPĚVŮ	–	1912
91.	EPISCORORUM OLOMUCENSIVM SERIES	Franciscus Richter	1831
92.	LEITFADEN ZUM RELIGIOS = UNTERRICHTE FÜR DIE ZWENTE HUMANITÁTS...	–	1815
93.	DAS KRUFIX DES JUDEN	Albert Wiefinger	1931

94.	INSTITUTIONES PHYSICAE IN USUM PHILOSOPHIAE AUDITORUM ADORNATAE...	Leopold Bivald	1774
95.	CHRISTKATHOLISCHES RELIGIONS = HANDBUCH UM SICH UND ANDERE ZU BELEHREN (Díl II.)	Bernard Dverberg	1824
96.	VÝBOR KÁZÁNÍ A NEDĚLNÍ (Díl III.)	Jan Rychlovský	1884
97.	KATHOLISCHES GEBET = UND GESANGBUCH	Friederich (cardinal Fürstenberg)	1891
98.	HEILIGSTES HERZ MARIA, UNSERE ZUFLUCHT UND HILFE!	Georg Ott	1864
99.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1880
100.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1879
101.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Theodor	1903
102.	GROTZES EPISTEL= UND EVANGELIENBUCH	Joseph Franz Allioli	1894
103.	RÖMISCHE MOSAIK	Johannes Jörgensen	1906
104.	VOLKSTÜMLICHE PREDIGTEN FÜR ALLE SONN-UND FESTTAGE DES KIRCHENJAHRES UND DIE FASTENZEIT (3. díl)	Joseph Ignaz Klaus	1904
105.	VOLKSTÜMLICHE PREDIGTEN FÜR ALLE SONN- UND FESTTAGE DES KIRCHENJAHRES UND DIE FASTENZEIT (1. díl)	Joseph Ignaz Klaus	1901
106.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Theodor	1896
107	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1883

108.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1869
109.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1885
110.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1892
111.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1884
112.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON	Arcibiskup Frideric	1865
113.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1873
114.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Theodor	1904
115.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Theodor	1900
116.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Theodor	1901
117.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1890
118.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Arcibiskup Frideric	1882
119.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON...	Arcibiskup Frideric	1877

120.	DIRECTORIUM DIVINI OFFICII RECITANDI SACRIQUE PERAGENDI IN METROPOLITANA ECCLESIA NEC NON UNIVERSA ARCHIDICECESI OLOMOUCENSI	Josephi Hanel	1893
121.	AMOR POENITENS SIVE DE DIVINI AMORIS AD POENITENTIAM NECESSITATE	Joanne Episcopo	1683
122.	GRADUS AD PARNASSUM SIVE NOVUS SYNONYMORUM, EPITHETORUM, ET PHRASIVM POETICARUM THESAURUS	–	1746
123.	PROPRIA OFFICIA SANCTORUM	Domini Maximiliani	1774
124.	DAS NEUE TESTAMENT	Martin Luthern	1724
125.	JACOBI BENIGNI BOSSUET EPISCOPI MELDENSI DE SUCCESSION RELIGIONIS DISCURSUS	Petrus Montmedy	[18. stol.]
126.	VADE MECUM FÜR PRIESTER AM KRANKEN- UND STERBEBETTE	Georg Ott	1874
127.	KATHOLISCHES GEBET = UND GESANGBUCH	Friederich (cardinal Fürstenberg)	1891
128.	UNSERE LIEBE FRAU VON LOURDES	Heinrich Lasserre	1886
129.	COMMODUM EORUM QUI CHRESTOMATHIA, IN GYMNASIIS AUSTRIACIS PRAESCRIPTA UTUNTUS	A. Vincentio Kritsch	1818
130.	BERSUCH EINE LEITFADENS BERZ DEM KATHOLISCHEN RELIGIONS = UNTERRICHTE	Johann Michael Leonhard	1818
131.	DE CANONE ECCLESIASTICAE DISCIPLINAE (Díl III.)	Floriani Dalham	1784
132.	SANCTORUM BIBLIORUM VULGATAE	Papež Sixtus V	[18. stol.]
133.	DIE PSALMEN DAVIDS	B. de Sacy	1713
134.	EX DECRETORUM REGISTRO SACRAE RITUUM CONGREGATIONIS HAEC AD BREVIARIUM ROMANUM ATTINENT (Chybí titulní list.)	–	[19. stol.]
135.	ETHICA SUPERNATURALIS SALISBURCENSIS SIVE CURSUS THEOLOGIAE MORALIS	Ludovico Babenstuber	1718
136.	SEELN = WECKERS QUADRAGESIMALE, DIE HEILIGE LHWOHEN (Díl I.)	Johann Thomas de Roccaberti	1726
137.	ARIADNE EVANGELICA: ODER CHRISTLICHE WEEGWEI =	Leopoldo	1724

	FERIN, SONNTÄGLICHE BREDIGEN DURCH DAS GANTZE JAHR	Grammiler	
138.	PROMPTUARIUM SACRUM AC MORALE	Josephi Mansi	1735
139.	EPITOME THEOLOGICA SEU QUAESTIONES A RESOLUTIONES EX UNIVERSA THEOLOGIA SELECTAE	Thomae Aquinatis Angelici	1727
140.	SERMONES SACRO- MORALES (Díl II.)	Caesare Calino	1740
141.	SERMONES SACRO -MORALES (Díl I.)	Caesare Calino	1740
142.	VOLLKOMMENHEIT	Petro Miell	1744
143.	SEELEN = WECKERS QUADRAGESIMALE, DIE HEILIGE LCHAR- WOHEN (Díl II.)	Johann Thomas de Rocaberti	1726
144.	JUNGFRAUEN UND MUTTER GOTTES MARIAE, DER LIEBEN APOSTLEN, UND ANDERER HEILIGEN GOTTES	Josepho Ignatio Claus	1752
145.	SONNTAGS = PREDIGEN	Fabian Wessel	1739
146.	BIBLISCHE KIRCHENGESCHICHTE	Caesare Calino	1748
147.	WUNDER = MERKEN	Francisco Hoger	1725
148.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl. I.)	František Palacký	1894
149.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl II.)	František Palacký	1894
150.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl III.)	František Palacký	1894
151.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl IV.)	František Palacký	1894
152.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl V.)	František Palacký	1894
153.	DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO (Díl VI.)	František Palacký	1894
154.	ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA (Díl VIII.)	Bohumil Janda	1935
155.	ČESKOSLOVENSKÁ VLASTIVĚDA (Díl IV.)	Bohumil Janda	1935
156.	TERGEMINAE CONCIONIS A PENTECOSTE, AD ADVENTUM (Díl II.)	Philippi Hartung	1686
157.	PREDIGEN FUR ALLE SONNTAG	Philippi Hartung	1709
158.	OPERUM MORALIUM (Díl I.)	Georgio Gobato	1681
159.	OPERUM MORALIUM (Díl II.)	Georgio Gobato	1681
160.	JURISPRUDENTIA CANONICO CIVILIS, SEU JUS CANONICUM UNIVERSUM (Díl II.)	Francisco Schmier	1716
161.	DICTIONARIUM CRAECOLATINUM SUPRA OMNE EDITIONES POSTREMO NUNC HOC ANNO EX ARIIS...	G. Budaeum (a více autorů)	1565
162.	SUMMA THEOLOGICA	T. Aquinatis	1686

163.	HISTORIA ECCLESIASTICA (Díl I.)	Ignatio Hyacintho	1756
164.	HISTORIA ECCLESIASTICA (Díl III.)	Ignatio Hyacintho	1751
165.	THEOLOGISCHER UND MORALISCHER WOM GLAUBENSBEKENNTNISSE	–	1782
166.	PREDIGTEN ÚBER WICHTIGE GEGENSTÁNDE DER RELIGION UND SITTEN (Díl II.)	–	1779
167.	GEOGRAPHIE FÜR KINDER ZUM GEBRAUCH AUF SCHULEN (Díl I.)	Georg Christian Raffs	1787
168.	DER IN EYL BEREITETE PREDIGER , DAS IST SEHR GEISTREICH = BEWEGLICH = UND NUTZLICHE LEHREN IN FURTZEN, SONN = UND FENERTAGS = PREDIGEN	Johann Christoph Beer	1766
169.	TRACTATUS THEOLOGICUS DE POTESTATE CLAVIUM IN CONCEDENDIS JUBILAESIS UNIVERSALIBUS TAM ORDINARIIS ANNI SANCTI	–	[17. stol.]
170.	FUNICULUS TRIPLEX, DAS IST EIN DREIFACHES BAND, SITTEN = UND LEHR = REICHEN PREDIGEN FÜR ALLE SONN = UND FENER = TÁG	Joseph Neumayr	1728
171.	THEOLOGIA MORALIS (Díl I.)	Edmundo Voit	1766
172.	PREDIGTEN UND KLEINE SCHRIFTEN AUS DEM	Bitál Moesl	1781
172.	GRIECHISCHEN ÚBERFETZT (Díl IX.)	Bitál Moesl	1781
173.	PREDIGTEN UND KLEINE SCHRIFTEN AUS DEM GRIECHISCHEN ÚBERFETZT (Díl V.)	Bitál Moesl	1781
174.	PREDIGTEN UND KLEINE SCHRIFTEN AUS DEM GRIECHISCHEN ÚBERFETZT (Díl III.)	Bitál Moesl	1781
175.	MERKWÜRDIGE BRIEFE DES PAPSTES CLEMENS DES XIV.	Papež Clement XIV.	1780
176.	MERKWÜRDIGE BRIEFE DES PAPSTES CLEMENS DES XIV.	Papež Clement XIV.	1777
177.	PRESBYTERI CONCIONUM PRO DOMINICIS ANNUS UNUS	Joannis Bapt. Molnár	1766
178.	MANUALE COMPLETENS ORDINEM RITU PRAESCRIPTO ADMINISTRANDI SACRAMENTA	Ignatio Mortier	1796

179.	GESCHICHTE UND CHRISTEN DER APOSTEL	Joseph Maner	1786
180.	UNTERWEISUNGEN FÜR DIE ERSTKOMMUNION	-	1784
181.	INSTITUTIONES THEOLOGIAE (Díl II.)	Joseph Lauber	1783
182.	KURZE ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN SITTENLEHRE, ODER MORALTHEOLOGIE	Joseph Lauber	1786
183.	KURZE ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN SITTENLEHRE, ODER MORALTHEOLOGIE	Joseph Lauber	1787
184.	KURZE ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN SITTENLEHRE, ODER MORALTHEOLOGIE	Joseph Lauber	1784
185.	UNTERWEISUNGEN FÜR DIE FIRMUNG ZUM GEBRAUCHE FÜR KINDER, DIE SICH ZU BIEFEM SAKRAMENT VORBEREITEN	-	1784
186.	VERTRAUTE BRIEFE ÜBER KATHOLIKEN UND PROTESTANTEN	-	1787
187.	ALLGEMEINE EINLEITUNG IN DIE SCHRIFTEN DES ALTEN TESTAMENTS	Johann Babor	1794
188.	HANDBUCH DER CHRISTLICHEN RELIGION (Díl II.)	Jidephons Schwarz	1794
189.	HANDBUCH DER CHRISTLICHEN RELIGION (Díl III.)	Jidephons Schwarz	1794
190.	G. J. ZOLLIKOFERS, EVANG. REFORMIRTEN PREDIGERS IN LEIPZIG, PREDIGTEN, NACH SEINEM TODE HERAUSGEGEBEN (Díl III.)	J. Zollikofers	1793
191.	ANDACHTSÜBUNGEN UND GEBETE ZUM PRIVATGEBRAUCHE FÜR NACHDENKENDE UND GUTGESINNTE CHRISTEN	J. Zollinkofer	1793
192.	HOMILETISCHE BIBLIOTHEK FÜR GEELFORGER UND PREDIGER	Adam Forstner	1800
193.	HOMILETISCHE BIBLIOTHEK FÜR GEELFORGER UND PREDIGER	Adam Forstner	1800
194.	HOMILETISCHE BIBLIOTHEK FÜR GEELFORGER UND PREDIGER	Adam Forstner	1801
195.	ENTWÜRFE UND DARUNTER AUCH GANZE PREDIGTEN	M. Christian Schili	1802

196.	BETRACHTUNGEN ÜBER DIE KIRCHENGESCHICHTE UND DIE RECHTFERTIGUNG DERSELBEN (Díl I.)	Marc Anton Wittola	1772
197.	HOMILETISCHE BIBLIOTHEK FÜR GEELFORGER UND PREDIGER	Adam Forstner	1800
198.	CHRISTLICHE SITTENLEHR REDEN AUF ALLE SONN = UND FESTTAGE DES JAHRS (Díl I.)	Josef Gabriel	1806
199.	PRAKTISCHE ANLEITUNG FÜR SEELSORGER IM BEICHTSTUHLE	Gregor Kohler	1803
200.	INSTITUTIONES JURI ECCLESIASTICI AD PRINCIPIA JURIS ECCLESIASTICI (Díl I.)	Xaver Gmeiner	1782
201.	CHRISTLICHE SITTENLEHR REDEN AUF ALLE SONN = UND FESTTAGE DES JAHRS (Díl II.)	Josef Gabriel	1806
202.	UNTERRICHTUNGSBUCH ODER KURZE AUSLEGUNG ALLER SONN = UND FESTTÄGLICHEN EPISTELN UND EVANGELIEN Z	R. P. Goffin	1805
203.	CHRESTOMATHIA LATINA	–	1807
204.	INSTITUTIO AD ELOQUENTIAM	–	1810
205.	PRAELECTIONUM IN JUS ECCLESIASTICUM UNIVERSUM (Díl II.)	J. J. N. Pehem	1785
206.	INSTITUTIONES PHYSICAE IN USUM PHILOSOPHIAE AUDITORUM ADORNATAE (Díl II.)	Leopoldo Biwald	[18. stol.]
207.	EX HISTORIA ECCLESIASTICA P, DISSERTATIONES DE SCHISMATE GRAECORUM	P. N. Alexandri	1780
208.	KATECHETIK ODER THEORETISCH = PRAKTISCHE ANWEISUNG ZUM KATECHISTEN	Leopold Zuledl	1805
209.	DAS ÓFFENTLISCHE ALLGEMEINE KIRCHENRECHT NACH DEN GRUNDSÄTZEN DES NATURRECHTES	–	1779
210.	ANDACHTSÜBUNGEN UND GEBETE ZUM PRIVATGEBRAUCHE FÜR NACHDENKENDE UND GUTGESINNTE CHRISTEN (Díl I.)	J. Zollinkofer	1791
211.	VERNUNFTLEHRE FÜR MENSCHEN WIE FIE FIND, ANLEITUNG ZUR ERKENNTNIS	J. M. Cailer	[18. stol.]
212.	AUSSICHTEN IN DIE EWIGKEIT IN BRIEFEN (Díl I.)	George Zimmermann	1777

213.	DAS ABGEKÜRZTE WORT DES HERRN	–	1783
214.	HEILIGER EHESTAND DAS IST: GRÜNDLICHE UNTERWEISUNGEN FÜR DIEJENIGEN, WELCHE VON GOTT ZU DEM EHESTAND BERUSEN FIND	P. Joseph Cetti	1776
215.	INSTITUTIONUM GRAMMATICARUM LATINAE LINGUAE (Díl III.)	–	1783
216.	PASTOR BONUS SEU IDEA	Leopold Ernest	1776
217.	REUE PRÜFUNG UND ERKLÄRUNG DER VORZÜGLICHSTEN BEWEISE FÜR DIE WAHRHEIT UND DEN GÖTTLICHEN URSPRUNG DES CHRISTENTHUMS, WIE DER OFFENBARUNG ÜBERHAUPT (Díl I.)	Johann Friedrich Kleufer	1787
218.	REUE PRÜFUNG UND ERKLÄRUNG DER VORZÜGLICHSTEN BEWEISE FÜR DIE WAHRHEIT UND DEN GÖTTLICHEN URSPRUNG DES CHRISTENTHUMS, WIE DER OFFENBARUNG ÜBERHAUPT (Díl II.)	Johann Friedrich Kleufer	1789
219.	REUE PRÜFUNG UND ERKLÄRUNG DER VORZÜGLICHSTEN BEWEISE FÜR DIE WAHRHEIT UND DEN GÖTTLICHEN URSPRUNG DES CHRISTENTHUMS, WIE DER... (Díl III.)	Johann Friedrich Kleufer	1790
220.	REUE PRÜFUNG UND ERKLÄRUNG DER VORZÜGLICHSTEN BEWEISE FÜR DIE WAHRHEIT UND DEN GÖTTLICHEN URSPRUNG DES CHRISTENTHUMS, WIE DER OFFENBARUNG ÜBERHAUPT (Díl III. 1A)	Johann Friedrich Kleufer	1794
221.	REUE PRÜFUNG UND ERKLÄRUNG DER VORZÜGLICHSTEN BEWEISE FÜR DIE WAHRHEIT UND DEN GÖTTLICHEN URSPRUNG DES CHRISTENTHUMS, WIE DER OFFENBARUNG ÜBERHAUPT (Díl III. 1B)	Johann Friedrich Kleufer	1794
222.	HANDBUCH DER CHRISTLICHEN RELIGION (Díl 1.)	J. Schwarz	1793
223.	INSTITUTIONES JURI ECCLESIASTICI AD PRINCIPIA JURIS (Díl II.)	Xaver Gmeiner	1782
224.	PRAKTISCHER KRANKENBESUCH DENEN HERREN SEELSORGERN	Franz de Paula Gletler	1802
225.	WAS STEHT VOM ZUSTANDE NACH DEM TODE IN DER BIBEL? (Díl II.)	–	1807
226.	FRAGE: WAS IST DIE KIRCHE?	A. Merz	1785

227.	PRAKTISCHE ANLEITUNG FÜR SEELSORGER AM KRANKEN UND STERBEBETTE	Gregor Kohler	1806
228.	FRAGEN AN KINDER	Gregor Kohler	1807
229.	SAMMLUNG NOCH UNGEDRUCKTER PREDIGTEN VERMISCHTEN INHALTS (Díl I.)	J. Zollikofer	1795
230.	ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN MORAL FÜR FEINE SCHULER IN PRIVATSTUNDEN (Díl I.)	Jacob Danzer	1791
231.	ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN MORAL FÜR FEINE SCHULER IN PRIVATSTUNDEN (Díl II.)	Jacob Danzer	1791
232.	ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN MORAL FÜR FEINE SCHULER IN PRIVATSTUNDEN (Díl III.)	Jacob Danzer	1792
233.	SAMMLUNG DER VORZÜGLICHSTEN SCHUL = ERZIEHUNG UND KATECHISIRSCHRISTEN	–	19. stol.
234.	GESCHICHTE DER APOSTEL UND DER CHRISTLICHEN KIRCHE	Franz Andre Roemer	1789
235.	BELEUCHTUNG DER VORURTEILE WIDER DIE KATHOLISCHE KIRCHE	–	1839
236.	KURTZER BEGRIFF DESZHOCHST = GERÚHMTE /UND SCHON REUNMAHL NICHT OHNE GROSSEN RUTZEN GETRUCKTEN CHRISTLICHEN SEELEN = WECKERS	Josepho de Barzia	1731
237.	SERMONES SELECTISSIMI (Díl I.)	Anton Viera	1727
238.	ANNUS APOSTOLICUS CONTINENS CONCIONES	Zacharia Laselve	1729
239.	MANUALE SELECTIORUM CONCILIORUM , ET CANONUM, ALARUMQUE RERUM MEMORABILIORUM IUXTA HISTORIAM ECCLESIASTICAM	P. Benedicti Oberhauser	1776
240.	CELEBRATI CANONES ET DECRETA	Philippi Chiffletii	1765
241.	QUOTIDIANA PIETATIS EXERCITIA SACERDOTIS CATHOLICI (Díl I.)	–	1751
242.	COLLEGIUM JURIS CANONICI	P. Fingel	1747
243.	ANTIQUITATUM ROMANARUM CORPUS ABSOLUTISSIMUM	Ioannes Rosinus	1645
244.	RECHTE ANFÜHRUNG	Henrico Stein	1749
245.	EVANGELISCHER KAUFMANN, HANDELND MIT KURZER ABER GUTER WAARE, ODER KURZE PREDIGTEN	P. G. Bulsfer	1776

246.	TRIFOLIUM PRATENSE MYSTICUM	P. Godefrido Schätzlein	1732
247.	DE SACRAMENTO BAPTISMI (Chybí titulní list.)	–	[18. stol.]
248.	ECCLESIAE SANCTAE DEI-HOMINIS PRIMO IN TERRIS VICARIO S. PETRO, ADUSQUE HODIE GLORIOSE REGMANTEM BENEDICTUM XIV, EPITOME HISTORCA	–	1755
249.	HENRICI ZOESII I. C. IN LIBRUM QUARTUM DECRETALIUM GREGORII IX. P. M. COMMENTARIUS (Chybí titulní list.)	Henric Zoesii	[18. stol.]
250.	FRUCHTBAHRER HIMMELS = THAW TZU ERQUICKUNG DER HERTZEN , IN DEN GULDNEN MORGEN = STUNDEN	Henrico Venedien	1726
251.	SACRAE PANEGYRES (Díl I.)	F. Modesto	1701
252.	DICTIONARIUM CASUUM CONSCIENTIAE ET CONTROVERSIARUM FORENSIUM ECCLESIASTICARUM CUM PRINCIPIIS GENERALIBUS CUILIBET ARTICULO PRAEMISSIS ET RESPONSIONIBUS IDONEIS PROPOSITOS CASUS ELUCIDANTIBUS. (Díl I.)	E. Amort	1784
253.	DICTIONARIUM CASUUM CONSCIENTIAE ET CONTROVERSIARUM FORENSIUM ECCLESIASTICARUM CUM PRINCIPIIS GENERALIBUS CUILIBET ARTICULO PRAEMISSIS ET RESPONSIONIBUS IDONEIS PROPOSITOS CASUS ELUCIDANTIBUS. (Díl III.)	E. Amort	1784
254.	ÜBERSETZUNG DES NEUEN TESTAMENTS	Johann Babor	1805
255.	THEOLOGISCH = PRAKTISCHE MONATSSCHRIFT ZUNÄCHST FUR SEELSORGER...	–	1802
256.	BELLUM CONTRA HOSTES CAPITALIS ANIMAE	–	1720
257.	THESES EX UNIVERSA THEOLOGIA	Joanne From	1735
258.	DIVI PRAECURSORIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI S. JOANNIS BAPTISTAE	–	1726
259.	DE JUBILAEO PRESERTIM ANNI SANCTI, AC DE INDULGENTIIS UNIVERSIM ENCHIRIDION	R. P. Dominici Viva	1750
260.	MERKWÜRDIGE BRIEFTE DES PAPSTES CLEMENS DES XIV. (Díl II.)	Papež Clement XIV.	1777
261.	EXAMEN ORDINANDORUM QUADRIPARTITUM, SIVE INSTITUTIONES PRACTICAE , AD HOS NON MODO ORDINES	Ladis. Sennyei	1750

	RITÉ EXERCENDOS		
262.	FRAGMENT TISKU (Zpěvník. Chybí titulní list.)	–	[19. stol.]
263.	EXORCISTICUM QUO EXORCISTA	Joannis Dunsscoti	[18. stol.]
264.	QUAESTIONES THEOLOGICO-SCHOLASTIAE	Joannis Roller	1728
265.	SITTENLEHRE ODER MORALTHEOLOGIE	Joseph Lauber	1788
266.	ETN LESEBUCH FÜR DIE JUGEND (Díl III.)	Franz Andre Noemer	1789
267.	BEMERKUNGEN ÜBER DIE FONTÁGLICHEN EVANGELIEN FÜR PREDIGER, KATECHETEN UND LEHRER	Sebastian Mutschelle	1790
268.	ÜBER DIE WIRKSAMSTEN MITTEL KINDER RELIGION	Christian G. Salzmann	1787
269.	SAMMLUNG DER VORZÜGLICHSTEN SCHUL = ERZIEHUNGS (Díl. II.)	–	1788
270.	INSTRUCTIO PRACTICA QUINTA DE CONFSSIONIBUS	Tobia Lohner	1757
271.	LES CONSEILS DE LA SAGESSE OU LE RECUEIL DES MAXIMES DE SALOMON (Díl I.)	Nicolas Baltazard	1735
272.	GESCHICHTE UND SCHRISTEN DER APOSTEL	Joseph Maner	1785
273.	PRACTISCHE ANLEITUNG ZUM SEELENFORGERAMTE ODER PASTORALTHEOLOGIE FUR WIRKLICHE UND FUNSTIGE SEELENFORGER	Joseph Lauber	1790
274.	CONCEPTUUM PRAEDICABILIMUM SUPRA SINGULA TOTIUS QUADRAGESIMAE EVANGELIA	Domini Pavlacii	1667
275.	AUSFECHTEN IN DIE EWIGKEIT IN BRIEFEN AN PABST INNOCENZ X.	Juan Palafor	1792
276.	AUSSICHTEN IN DIE EWIGKEIT IN BRIEFEN	J. George Zimmermann	1778
277.	ENTWURF EINES DRENFACHEN RELIGIONS	Joh. Michael Leonhard	1818
278.	ANTI = AEMIL DURCH DEN HERRN FORMEN	–	1763
279.	WERKE	M. Wrelands	1785
280.	GRUNDFÁTZE ZUR FESTSTELLUNG UND AUFRECHTHALTUNG DER EINTRACHT	–	1785
281.	COMMENTARIUM IN SACRAM SCRIPTURAM (Díl I.)	P. F. Wolff	1764

282.	COMMENTARIUM IN SACRAM SCRIPTURAM (Díl. II.)	P. Francisco Wolff	1765
283.	COMMENTARIUM IN SACRAM SCRIPTURAM (Díl III.)	P. Francisco Wolff	1766
284.	COMMENTARIUM IN SACRAM SCRIPTURAM (Díl IV.)	P. Francisco Wolff	1767
285.	KATECHIST NACH FEINEN EIGENSCHAFTEN UND PFLICHTEN ODER DIE RECHTE WEISE DIE ERSTEN GRÜNDE DER RELIGION ZU LEHREN	Benedict Strauch	1777
286.	SELECTA LATINAE ORATIONIS EXEMPLARIA	–	1809
287.	HANDBUCH DER RELIGIONSWISSENSCHAFT FÜR DIE KANDIDATEN DER PHILOSOPHIE	Jacob Frint	1806
288.	GEISTLICHE WERKE (Díl I.)	P. Lalemants	1782
289.	ELPIZON, ODER UBER MEINE FORTDAUER IM TODE	–	1803
290.	PISTEVON, ODER UBER DAS DASEIN GOTTES	–	1809
291.	ELPIZON, ODER UBER MEINE FORTDAUER IM TODE	–	1806
292.	ELPIZON, AN FEINE FREUNDE	–	1808
293.	DER VOLLSTÄNDIGE GESCHÄFTSMANN	–	1795
294.	ELPIZON, ODER UBER MEINE FORTDAUER IM TODE	–	1806
295.	ANLEITUNG ZUR CHRISTLICHEN MORAL (Díl III.)	Jacob Danzers	1791
296.	SCIENTIA SACRA IN VERAM EVANGELICAE LEGIS SAPIENTIAM EX SELECTISSIMIS LIBRIS LECTA	Josepho Rosenthaler	1791
297.	KURZE VOLKS PREDIGTEN AUF DIE GEWÖHNLICHEN SONN = UND FESTTAGE DES KATHOLISCHEN KIRCHENJAHRES	D. Lorenz Kapler	1807
298.	ABHANDLUNG ÜBER DIE MENSCHLICHEN PFLICHTEN	Marcus Tullius Cicero	1787
299.	AUSERLESENE BRIEFE ÜBER DIE SITTENLEHRE, RELIGION UND ANDERE MERKWÜRDIGE GEGENSTÄNDE (Díl II.)	–	1764
300.	PHILOSOPHIAE MORALIS INSTITUTIONES IUS NATURAE	–	[19. stol.]
301.	METAPHYSICAE (Díl I.)	–	[19. stol.]
302.	REISE DES JUNGERN ANACHARSIS DURCH GRIECHENLAND	–	1793
303.	BIBLISCHE GESCHICHTE DER RELIGION, CHRISTLICHE...	–	1817
304.	INSTITUTIONES HISTORIAE ECCLESIASTICAE	M. Dannenmayr	1788
305.	G. J. ZOLLIKOFERS, EVANG. REFORMIRTEN PREDIGERS IN	J. Zollkofers	1789

	LEIPZIG, PREDIGTEN, NACH SEINEM TODE HERAUSGEGEBEN (Díl I.)		
306.	G. J. ZOLLIKOFERS, EVANG. REFORMIRTEN PREDIGERS IN LEIPZIG, PREDIGTEN, NACH SEINEM TODE HERAUSGEGEBEN (Díl II.)	J. Zollikofers	1789
307.	G. J. ZOLLIKOFERS, EVANG. REFORMIRTEN PREDIGERS IN LEIPZIG, PREDIGTEN, NACH SEINEM TODE HERAUSGEGEBEN (Díl III.)	J. Zollikofers	1789
308.	G. J. ZOLLIKOFERS, EVANG. REFORMIRTEN PREDIGERS IN LEIPZIG, PREDIGTEN, NACH SEINEM TODE... (Díl IV.)	J. Zollikofers	1789
309.	BEMERKUNGEN ÜBER DIE EVANGELIEN (Díl II.)	Sebastian Mutschelle	1797
310.	PRAKTISCHES HANDBUCH FÜR PREDIGER (Díl IV.)	F. Witting	1795
311.	PRAKTISCHES HANDBUCH FÜR PREDIGER (Díl VI.)	F. Witting	[18. stol.]

Závěr

Výsledky této práce rozebereme ve třech rovinách, protože tak jsme o ní i celou dobu přemýšleli. Tyto roviny se navzájem prolínají. Snažili jsme se, aby čtenáři připadaly srozumitelné a na sebe logicky navazující, takže jej během četby nemělo rušit, že se nejprve zaobíráme obecnou teorií a následně její praxí aplikovanou na konkrétním případě.

Chtěli jsme vytvořit práci, která by byla přínosem pro dvě skupiny lidí. První se týká správce muzea, pro kterého jsme dělali průzkum fyzického stavu děkanské knihovny. Druhá je určena obecně všem restaurátorům, konzervátorům, správcům sbírek, archivářům, knihovníkům a vlastně všem, kteří se o knižní fondy starají.

Snažili jsme se vytvořit práci, která by seznámila veřejnost s problematikou děkanské knihovny v Odrách. Stručně jsme popsali její historii. Jmenovitě uvedli jednotlivé farní, kteří působili v Odrách. Vysvětlili způsob založení a rozmnožení knižní sbírky na děkanátu. Problematika farních knihoven je věcí, která vyžaduje užší studium. V naší republice není moc lidí, kteří se zabývají církevními tisky a nejsou takřikajíc „od fochu“. To znamená, že nejsou církevními hodnostáři či teology. Je složité naučit se orientovat v liturgických a náboženských dílech. Už jen kvůli tomu, že skladba knihovny není jazykově homogenní. Překládání jednotlivých titulů, které jsou pořízeny ve třech a více jazycích, je časově velmi náročné. Je nutno konzultovat nebo se obklopit dostatkem literatury, která nám pomůže určit obsahy jednotlivých knih. Jenom tato část by vystačila na sepsání samostatné diplomové práce. Proto jsme se jí zaobírali v obecnějším měřítku. Knihy jsme žánrově rozdělili do několika skupin a vysvětlili jsme, čím se daný druh literatury zabývá. Podrobnější obsahové bádání je ponecháno na každém zvlášť. Nám šlo o pořízení „knižního slovníčku“, který by pomohl zorientovat se ve skladbě fondu a zároveň měl výpovědní hodnotu o zájmech kléru.

Hlavním tématem bylo zhodnocení fyzického stavu barokní knihovny, její typologické popsání, pořízení fotodokumentace, navržení vhodných podmínek uložení, případných restaurátorských či konzervačních zásahů a komplexní restaurování nejvzácnějšího tisku. Fyzický stav knihovny byl shledán jako velmi dobrý a vyhodnocen byl na základě provedeného průzkumu fyzického stavu jednotlivých knih. Stav byl ve formuláři podrobně popsán. Opisovaly se technické údaje o tisku. Heslovitě se, zaškrtnutím příhodných políček, popisoval vzhled knižní vazby a knižního bloku včetně defektů. Shoda psaného textu s popisovaným objektem byla dovršena fotografickou dokumentací. Díky ní je zajištěno vizuální složení fondu a míra opotřebení knih v roce 2013. Podmínky uložení se určily dle kondičního stavu vazeb a materiálového složení. Toliko k využití našich praktických zkušeností, jež jsme za svou

restaurátorskou praxi nabili. Ačkoliv se jedná o odborné hodnocení, mělo být podáno srozumitelnou formou.

Tím se dostáváme k druhé rovině diplomové práce. Ta tkví v její teoretické oblasti. Domníváme se, že je nemožné podat srozumitelný, odborný text, bez obecně platných informací. Ovšem jejich ucelenost může být problémem. My jsme se snažili o to, aby zde bylo k nalezení vše, co je nutno si uvědomit při zpracovávání knižních fondů. Konečná podoba byla utvářena konzultacemi s lidmi, kteří se zabývají touto problematikou v knihovnách a archivech, ale nemají příslušné vzdělání v oblasti knihvazačství, restaurování a knižní kultury. To je deficit, který lze těžko vyrovnat. Restaurátor je povětšinou má, ale chybí mu znalosti práce archiváře nebo knihovníka. Knihovník s archivářem zase zná normy pro zapsání a popsání díla, orientují se ve zbylé byrokracii, ale neovládají knihařskou terminologii, typologický a historický vývoj knižních vazeb. O odborných výrazech popisující defekty není třeba mluvit. Neznalost funkčnosti knižní vazby vede k problémům při posouzení akutnosti restaurátorských či konzervačních zásahů. A popis dekorů, ornamentů, vinět, ilustrací, zobrazených výjevů, písma, tiskových technik a podobných okrašlovacích záležitostí v knize, je kapitolou samou pro sebe. Neboť toto je parketa kunsthistoriků orientujících se ve výtvarné kultuře. I přes veškerou naši snahu musíme konstatovat, že napsat dílo, které by doplnilo a shromáždilo všechny tyto faktory, není momentálně v našich silách a bylo by předmětem bádání na několik let. Konzultace s odborníky je, při průzkumech knižních fondů, naprosto nezbytná! Mohli bychom u každé kapitoly připojit dlouhý seznam pomocné literatury, ale obáváme se, že případný zájemce by jím byl odrazen. Musel by studovat odborné texty po několik měsíců (troufáme si říct i let), než by se do průzkumu fyzického stavu knižní sbírky mohl pustit s pocitem, že je vybaven všemi potřebnými vědomostmi. Někdy méně znamená více. Proto postačí základní informace, které jsou zde zmíněny. Byly vybrány takové, aby nám poskytly údaje, jež se dají využít jako podklad pro hlubší vhled do problematiky ve všech oblastech knižní kultury. Specialista už bude vědět, jak s nimi naložit, aby z nich vyčetl co nejvíce užitečných fakt. To platí i v případě kapitol věnujících se ochraně a vhodnému způsobu uložení knih v depozitářích, ve stálé expozici nebo na krátkodobých výstavách.

Při restaurování prvotisku jsme narazili na drobná dilemata, která nás nutila zamýšlet se nad celkovou koncepcí zásahu. Nemáme tím na mysli technické obtíže jednotlivých kroků restaurátorských prací, ale nalezení rovnováhy mezi naším svědomím a nezbytnými výměnami původních materiálů. A to je třetí rovina naší závěrečné diplomové práce. Filozofie, s jakou jsme přistoupili k zásahům, které byly provedeny a v budoucnu ještě budou vykonány. Koncept musí být jednotný pro všechny knihy bývalého děkanátu. Je nutné zohlednit stáří restaurovaného objektu a jeho materiálové složení. Původní renesanční vazba prvotisku byla ve velmi špatném stavu a bylo nutno ji rozebrat a nahradit zdevastované komponenty novými. Bylo tedy od počátku jasné, že se bude restaurovat a ne konzervovat. Problémem nebylo materiálové

složení, jelikož „stejně“ látky se dají pořídit i v dnešní době, ale široké spektrum chemikálií, které se nyní používají v restaurování. Konkrétně šlo o volbu lepidel. Existuje celá řada adheziv na bázi celulózy, která se teď používají a jsou prosazována jako vhodnější řešení oproti klišům, které se aplikují za tepla. Reálně se nám zachovaly důkazy o jeho použití na námi restaurovaném objektu. Faktograficky je to doloženo i historickým vývojem knihvazačství na exemplářích ze stejného období. Z úcty k řemeslnému zpracování našich předků jsme se rozhodli pro maximální dodržení původních postupů. Neshledali jsme jediný pádný důvod, proč nerespektovat původní řemeslné práce. Nám se všechny informace zachovaly, protože před námi nebyl nikdo, kdo by knihu převazoval či opravoval. Proč bychom její podobu měli měnit my? Můžeme se ohánět argumentem, že původní adheziva nejsou šetrná i přesto, že vazba s nimi přežila 500 let od svého vzniku? Základem restaurování by měla být snaha o maximální zachování autentických prvků na objektu, i když dochází k výměnám některých jeho částí. Z toho důvodu jsme zavrhnuli veškeré materiály a chemikálie, které by nám změnily dochované informace. Výměna knižních desek a systému šití byla nezbytná kvůli funkčnosti knižní vazby. Zrestaurovanému objektu jsme vytvořili krabici na míru, aby byl chráněn před některými negativními vlivy svého okolí.

Poslední, co bychom rádi zmínili, je fakt, že průzkum děkanské knihovny a restaurování prvotisku byla pro nás obrovská zkušenost. Osobně jsme se zúčastnili několika průzkumů knižních fondů, ale pouze s výstupem, který se vyjadřoval „pouze“ ke kondičnímu stavu zkoumaných objektů. Každý restaurátor (míníme toho, jenž se specializuje na restaurování a konzervaci knižních vazeb) by měl během své práce provést alespoň jeden průzkum fyzického stavu knižních fondů, protože jej považujeme za základní náplň jeho odborné činnosti. Bez této zkušenosti je jeho vzdělání neúplné. Naučit se spolupracovat s ostatními odborníky, umět od nich získat správné informace a následně je zpracovat do srozumitelného textu, který by byl přínosný, je stejně důležité jako jeho manuální zručnost.

16 Poznámkový aparát

1. Brichová, J., *Archiv Římsko-katolické fary Odry, 1555–1949*, inventář, Státní okresní archiv Nový Jičín, 1996
2. Orlita, Z., *Oderská farní knihovna*, Muzem Odeska, Odry 2010
3. Orlita, Z., *Oderská farní knihovna*, Muzem Odeska, Odry 2010
4. Voit, P., *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006, str. 753
5. Voit, P., *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006, str. 941
6. Kanta vzniká přesahem desky knižní vazby přes knižní blok. Přesah se týká přední, horní a dolní ořízky. Jejich velikost se odvíjí od velikosti bloku a síly desek. Mají za úkol chránit blok před mechanickým poškozením.
7. Jircha: tento termín se užívá pro označení usně bílé barvy. Pojem: bílá useň, je tudíž nesprávný a neměl by se používat. Její výrobní proces je odlišný od barevných usní, které vznikají tříslučiněním.
8. Boldan, K., Marek, J., *Libri catenati Egrenses. Knihy a knihovna chebských františkánů v pozdním středověku a ranném novověku*, NK ČR, Praha 2013, str. 325, obr. č. 3
9. „V žádném případě by se neměly (jakkoliv vzácné) knihy stát součástí trvalých expozic sloužících mnohdy jen rozvoji turistického ruchu, kde kniha mnohdy vystupuje pouze v roli zajímavého doplňkového objektu.“
Vnouček, J., Suchý, M., *Průzkum fyzického stavu rukopisů fondu Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta: Konzervátorská databáze jako předpoklad správy rukopisné sbírky*, XIII. Seminář restaurátorů a historiků, Třeboň 2006, str. 240
10. Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, Brno 1998, sborník 7. konference, článek: *Konzervátorské průzkumy vzácných historických knižních fondů*, str. 136
11. Voit, P., *Vliv české pozdně gotické typografie na konstituování čtenářské obce*, stať v rámci projektu Program rozvoje vědní oblasti, Univerzita Karlova, Praha 2012 – 2016, str. 47
12. Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*, str. 98
13. Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003

14. Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003, str. 17
15. Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003, str. 39, 43, 78, 79, obr. 9 – 12
16. Ďurovič, M., a kolektiv, *Restaurování a konzervace archiválií a knih*, Praha – Litomyšl, Paseka 2002, str. 116
17. Ďurovič, M., a kolektiv, *Restaurování a konzervace archiválií a knih*, Praha – Litomyšl, Paseka 2002, str. 106

17 Literatura a prameny

1. Bohatcová, M., *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha, Panorama 1990, IBSN: 11-022-90
2. Boldan, K., Marek, J., *Libri catenati Egrenses. Knihy a knihovna chebských františkánů v pozdním středověku a ranném novověku*, NK ČR, Praha 2013, IBSN 978-80-7050-618-9
3. Bukovská, R., *Vývoj školské správy na našem území*, bakalářská práce, Fakulta právnická Masarykovy Univerzity, Brno 2009/2010
4. Břichová, J., *Archiv Římsko-katolické fary Odry, 1555 – 1949*, inventář, Státní okresní archiv Nový Jičín, 1996
5. Cejpek, J., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Univerzita Karlova v Praze, Praha, Karolinum 2002, IBSN: 80- 246-0323-3
6. Dureau, J. M., Clements, D. W. G., *Zásady ochrany a konzervace knihovních materiálů*, Státní knihovna ČSR, Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí IFLA, Praha 1988
7. Ďurovič, M., a kolektiv: *Restaurování a konzervace archiválií a knih*, Praha-Litomyšl, Paseka 2002, IBSN: 80-7185-383-6
8. Hamanová, P., *Z dějin knižní vazby, od nejstarších dob do konce XIX. stol.*, Orbis, Praha 1959
9. Lorencová, K., *Knihovna Římskokatolické farnosti v děkanství Ústí nad Orlicí*, Univerzita Pardubice FR, Litomyšl 2008
10. Kolektiv autorů, *Preventivní ochrana sbírkových předmětů (sborník ze semináře)*, Národní muzeum, Praha 2000, ISSN: 80-7036-114
11. Kolektiv autorů, *Rukověť péče o papírové sbírkové předměty (sborník ze semináře)*, Rada galerií České republiky, Praha 2003, IBSN: 80-903422-0-5
12. Kolektiv autorů, *The Conservation of Library and Archive Property*, European University Center for the Cultural Heritage, Rome 1980, ISSN: 0257-8727
13. Kolektiv autorů, *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska (sborník z konference)*, Sdružení knihoven České republiky, Brno 1999, IBSN: 80-7053-200-9
14. Král, J., *Moderní knihařství, souborné zpracování poznatků z oboru*, Sursum, Brno 1999, IBSN: 80-85799-49-9
15. Kolektiv autorů, *Růžová zahrádka. Rukopisné modlitební knížky 18. a 19. století. Sbírka Jana Poše*. Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc, Olomouc 2009, IBSN: 978-80-87149-18-8
16. Nuska, B., *Historická knižní vazba*, Severočeské muzeum v Liberci, Liberec 1965
17. Orlita, Z., *Oderská farní knihovna*, Muzeum Oderska, Odry 2010

18. Pavlát, L., *Tajemství knihy*, Albatros, Praha 1982
19. Přibíková, J., *Dekoratívni knihařské papíry*, nakladatelství Přibíková, Kadaň 2004
20. Sojková, K., *Kovové prvky v knižní vazbě, terminologie. Vývoj, výroba, restaurování a konzervace*, Univerzita Pardubice 2011, ISBN: 978-80-7395-429-1
21. Slovík, R., *Knihovna františkánů v Moravské Třebové v kontextu klášterních knihoven na českomoravském pomezí*, Univerzita Pardubice FF, Pardubice 2011
22. Stoklasová, B., *Vývoj katalogizačních pravidel v České republice ve 20. století aneb marné vzdorování zahraničním vlivům*, Národní knihovna – Knihovnická Revue (časopis), Národní knihovna ČR 1999, str. 55-62, ISSN: 1214-0678
23. Sýkorová, H., „*Technologie*“, podklady pro výuku technologie Střední umělecké školy v Ostravě, Ostrava 2002
24. Šoltész, Š., *Dějiny křesťanské církve*, Kalich, Praha 1990, ISBN: 80-7017-204-5
25. Tobola, Z., *Knihy, její vznik a vývoj a rozbor*, Orbis, Praha 1949
26. Vaněk, O., *Knihářské papíry*, Svět tisku (časopis) číslo 9, Svět tisku, spol. s.r.o., Praha 2005
27. Vítová, K., *Historie Šporkovy knihovny v Kuksu (1700–2009): průzkum knižního fondu*, Univerzita Pardubice FF, Pardubice 2010
28. Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, 1999 Brno, sborník 8. konference, článek: *Výstavy vzácných knižních fondů z hlediska ochrany a konzervace*
29. Vnouček, J., *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Sdružení knihoven České Republiky, Státní vědecká knihovna v Olomouci, Brno 1998, sborník 7. konference, článek: *Konzervátorské průzkumy vzácných historických knižních fondů*
30. Vnouček, J., Suchý, M., *Průzkum fyzického stavu rukopisů fondu Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta: Konzervátorská databáze jako předpoklad správy rukopisné sbírky*, XIII. Seminář restaurátorů a historiků, Třeboň 2006, str. 240, ISBN: 974- 80-86712-2
31. Vodičková, H., *Pravidla jmenné katalogizace starých tisků, prvotisků a rukopisů*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1963
32. Voit, P.: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzně obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, Libri, 2006, IBSN: 80-7277-312-7
33. Voit, P., *knihtisk 17. s 18. století*, Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, Praha 2008
34. Voit, P., *Vliv české pozdně gotické typografie na konstituování čtenářské obce*, stať v rámci projektu Program rozvoje vědní oblasti, Univerzita Karlova, Praha 2012 – 2016

35. Žalman, J., *Příručka muzejníková I.*, Asociace muzeí a galerií České republiky, Praha 2010, ISBN: 978-80-86611-41-9

18 Internet

1. http://users.bart.nl/~roestb/franciscan/franautr.htm#_Toc426117001
(aktualizováno naposledy: 10. února 2012)
2. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Petrus_Canisius
(aktualizováno naposledy: 6. dubna 2012)
3. <http://diglib.hab.de/inkunabeln/92-3-quod-2f-2/start.htm>
(aktualizováno naposledy: 25. července 2013)
4. <http://www.oderske-vrchy.cz/clanek/historie-oblasti/historie-oblasti/1/>
(aktualizováno naposledy: 27 července 2013)